

I. ULUSLARARASI
KENT ARAŞTIRMALARI KONGRESİ

-GÜNÜMÜZ KENTİNDE SORUNLAR-

16 - 17 Nisan 2015, Eskişehir

BİLDİRİLER KİTABI

I. ULUSLARARASI
KENT ARAŞTIRMALARI KONGRESİ
-GÜNÜMÜZ KENTİNDE SORUNLAR-
BİLDİRİLER KİTABI

CİLT 1

Editörler

Mustafa Altunoğlu
Şerife Geniş

I. ULUSLARARASI
KENT ARAŞTIRMALARI KONGRESİ

-GÜNÜMÜZ KENTİNDE SORUNLAR-

16 - 17 Nisan 2015, Eskişehir

BİLDİRİLER KİTABI

CİLT 1

Editörler

Mustafa Altunoğlu
Şerife Geniş

9 789750 618482 > ISBN 978-975-06-1848-2

**I. Uluslararası
Kent Araştırmaları Kongresi**
16-17 Nisan 2015
Eskişehir

Bildiriler Kitabı
•
I. CİLT

Editörler
Mustafa Altunoğlu
şerife Geniş

Anadolu Üniversitesi Yayın No: 3226

Eskişehir Ekonomik ve Sosyal Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayın No: 1

CIP-Anadolu Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi

Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi (1. : 2015 : Eskişehir)

1. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi

1.Kentleşme-Türkiye-Kongreler 2. Kent Planlaması-Türkiye-Kongreler I.

E. a. II. Altunoğlu, Mustafa III. Geniş, Şerife, IV. Dizi: Anadolu Üniversitesi.

Eskişehir Ekonomik ve Sosyal Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları; no. 1
HT167. U487 2015 2016-1

Yayın Yönetmeni: Emir Osmanoğlu

Editörler: Mustafa Altunoğlu - Şerife Geniş

Dizgi-Mizanpaj: Büşra Keleş

Kapak: M. Ali Erdem

Kapak Resmi: chris2766 (dollarphotoclub.com)

ISBN: 978-975-06-1848-2 (Cilt 1)

ISBN: 978-975-06-1847-5 (Takım)

© Anadolu Üniversitesi, Kent Araştırmaları Enstitüsü, İdeal Kent Dergisi,

1. Baskı, Aralık 2015

Tüm hakları saklıdır. Yayıncı izni olmadan, kısmen de olsa fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

Anadolu Üniversitesi Matbaası

Anadolu Üniversitesi Yunus Emre Kampüsü 26470 Tepebaşı / ESKİŞEHİR

Tel: +90 222 335 05 80 • Faks: +90 222 335 36 16

Web: www.anadolu.edu.tr • e-mail: gensek@anadolu.edu.tr

**I. Uluslararası
Kent Araştırmaları Kongresi**
16-17 Nisan 2015
Eskişehir

Bildiriler Kitabı
•
I. CİLT

Editörler
Mustafa Altunoğlu
şerife Geniş

DÜZENLEME KURULU / ORGANIZING COMMITTEE*

Aysu Uğurlar (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Büşra Keleş (Kent Araştırmaları Enstitüsü)
Emek Ataman (Kent Araştırmaları Enstitüsü)
Emir Osmanoğlu (Kent Araştırmaları Enstitüsü)
Fuat Güllüpınar (Anadolu Üniversitesi)
Leyla Alkan (Gazi Üniversitesi)
Mustafa Altunoğlu (Anadolu Üniversitesi/Kent Araştırmaları Enstitüsü)
Orçun İmga (Polis Akademisi)
Şerife Geniş (Adnan Menderes Üniversitesi/Kent Araştırmaları Enstitüsü)
Tuba Gün (Anadolu Üniversitesi)
Yusuf Sunar (Kent Araştırmaları Enstitüsü)
Zafer Çelik (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/Kent Araştırmaları Enstitüsü)

ONUR KURULU / HONORARY COMMITTEE*

İlhan Tekeli (Emekli Öğretim Üyesi (ODTÜ))
Michael Goldman (University of Minnesota)
Naci Gündoğan (Anadolu Üniversitesi)
Ruşen Keleş (Ankara Üniversitesi)
Şükrü Karatepe (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Uğur Tanyeli (Mardin Artuklu Üniversitesi)

BİLİM KURULU / SCIENTIFIC COMMITTEE*

Berna Üstün (Anadolu Üniversitesi)
Çiğdem Varol Özden (Gazi Üniversitesi)
Derya Oktay (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Didem Danış (Galatasaray Üniversitesi)
Emrah Gökaltun (Anadolu Üniversitesi)
Filiz Kartal (TODAİE)
Funda Şenol Cantek (Ankara Üniversitesi)
Hacı Durmuş Cesur (North Carolina Chapter Project Management Institute)
Hülagu Kaplan (Gazi Üniversitesi)
Kemal Görmez (Gazi Üniversitesi)
Köksal Alver (Selçuk Üniversitesi)
Köksal Büyük (Anadolu Üniversitesi)
Mehmet Tunçer (Gazi Üniversitesi)
Murat Güvenç (İstanbul Şehir Üniversitesi)
Mustafa Orçan (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Nadir Sugur (Anadolu Üniversitesi)
Nuray Özaslan (Anadolu Üniversitesi)
Osman Tural (Anadolu Üniversitesi)
Özgür Avşar (Anadolu Üniversitesi)
Perihan Kiper (Gazi Üniversitesi)
S. Erkan Eroğlu (Selçuk Üniversitesi)
Sezai Göksu (Emekli Öğretim Üyesi (Dokuz Eylül Üniversitesi))
Şebnem Önal Hoşkara (Eastern Mediterranean University)
Tahire Erman (Bilkent Üniversitesi)
Tuncay Önder (Gazi Üniversitesi)
Uğur Avdan (Anadolu Üniversitesi)
Zeynep Bayram (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

*İsme göre alfabetik sırada / In alphabetical order by surname

CİLT I

- Takdim** 13 *Naci Gündoğan*
- 15 *Emir Osmanoğlu*
- Editöryal** 17 *Şerife Geniş & Mustafa Altunoğlu*
- Açılış** 34 *İlhan Tekeli*
Kavramlarımızı ve Kuramlarımızı Gözden Geçirme Zamanı Geldi mi?
- 59 *Michail Goldman*
Speculating on Global Cities: What's The Role of Development?

KENTLEŞMEDE TEMEL PROBLEMLER

- 68 *Sevgi İyi*
Kent ve İnsan
- 82 *Ayşe Çolpan Kavuncu & Ufuk Poyraz*
Türkiye'de Kent Siyaseti Çalışmalarında Bilgi Üretimi
- 122 *Seran Demiral*
Kentli Yaşam Biçimlerinin Sosyal Eşitsizliklere Yansıması: İstanbul Ölçeğinde Karşılaştırmalar
- 138 *Aysu Kes Erkul*
Türkiye'de Akıllı Kent Kavramının Konumlandırılması ve Politika Çerçevesinin Değerlendirilmesi

KENT VE ÇEVRE SORUNLARI

- 152 *Demet Demiroğlu & Aybike Ayfer Karadağ*
Ecosystem Services Approach To Spatial Planning In Turkey
- 169 *Balca Ağaçsapan & Saye Nihan Çabuk*
Kentsel Çevre Sorunları ve Kent Bilgi Sistemleri
- 178 *Ceyhun Göl & Arda Özen*
İçme Suyu Üretim Havzalarında Ekosistem Tabanlı Bütünsel Havza Yönetimi
- 198 *Özge Yalçın Ercoskun & Selin Mutdoğan*
Mahalle Düzeyinde Yeşil Sertifika Sistemlerinin Değerlendirilmesi
- 218 *Demet Gülhan & Mehmet Tunçer*
Sürdürülebilir Çevre Bağlamında "Kimlikli" Kentlerin Sürdürülebilirliği

- 232 *Abdullah Karataş*
Yerel Düzeyde Bilinçlendirme Faaliyetleri Kapsamında Çevre Eğitimi
- 246 *Erdoğan Atmış & H. Batuhan Günşen*
Kent Yaşamında Önemi Anlaşılmayan Bir Değer: Kent Ormanları
- 266 *Duygu Akyol & İpek Özbek Sönmez*
Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde Kent Yönetiminde Çevresel Sürdürülebilirlik

URBAN TRANSFORMATIONS

- 286 *Özlem Altınkaya Genel*
Shifting Scales of Urban Transformation: The Emergence of the Marmara Urban Region between 1980 and 2000
- 308 *Salih Özgür Sarıca*
Comparison of Unitary and Federal Systems on Redistributive Urban Policies
- 322 *Kadriye Burcu Yavuz & Aysu Uğurlar*
Examination of Positive Environmental Externalities in the Context of Large Residential Projects in Turkey

CİLT II

KENTSEL DÖNÜŞÜM

- 352 *Özgül Acar Özler & Tayfun Salıhoğlu & Güliz Salıhoğlu*
Parçacı Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının İzdüşümü: Kadıköy – Caddebostan
- 368 *Coşkun Taştan*
Vesayetçi Kentleşme ve Sosyal Dokuya Etkileri: Ağrı'da Bir Vaka Örneği
- 390 *Asım Mustafa Ayten & M. Çağlar Baydoğan & Sevim Seyhan Ayten & Sevede Karahan & Ayşegül Kılıç*
Kentsel Yenilemeye Farklı Bir Yaklaşım Önerisi: Kayseri Sahabiye Mahallesi
- 416 *Engin Önen*
Tasfiye/Taşınmaya Dayalı Kentsel Dönüşüm Uygulamasının Yarattığı Etkiler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: İzmir Kadifekale Örneği
- 438 *Büşra Durmaz*
Gecekonduyan Rezidansa Bir Kentsel Yenilenme-Soylulaştırma Örneği: Çukurambar-Kızılırmak Mahalleleri

- 470 *Duygu Gökçe & Volkan Gökçe*
Dışlanmayla Mücadelede Kent Yönetiminin Yol Haritası: Sosyal İçerme Eylem Planı
- 496 *Hayriye Erbaş & Şevket Ercan Kızılay*
Kentsel Dönüşüm, Mülksüzleştirme, Yerinden Edilme ve Mahalle Mücadelesi: Sarıyer-Derbent Örneği
- 523 *Feray Artar*
Bir Soylulaştırma Öyküsü: Ankara Kalesi Örneği
- 542 *Ahmet Turhan Altın & Fikret Evcı & Zafer Akay & Celal Kızıldeli*
Afet Planlamasından Yola Çıkan Bütünsel Bir Kentsel Yenileme Yaklaşımı: Gayrettepe MAY Projesi Deneyimi
- 568 *Gündüz Aksu Kocatürk & Mehmet Kendirci*
Siyasal Bir Söylem Olarak Depremın Kentsel Dönüşümü Meşrulaştırıcı İşlevi

TÜRKİYE'DE KONUT SORUNU VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

- 590 *Duygu Koca*
2000 Sonrası Konut Üretim Sürecindeki Değişimler ve Kentleşme Üzerine Etkisi
- 606 *Cihan Erçetin*
Konut Sorununa Geçmişten Bir Çözüm Arayışı: Yerel Yönetimler ve Konut Sunumu
- 628 *Mustafa Koçancı & Hayati Beşirli*
Yararlanıcıları Açısından Konut Sorunu: Yoksul Sosyal Konutlar Örneği
- 654 *Cevat Özyurt & Atilla Altun*
Toki Konutlarında Oturanların Konut ve Yerleşke Hakkındaki Memnuniyetleri: Kınkkale Yahşihan Toki ve Hacıbey Toki Yerleşkeleri Örneği

CİLT III

GÜNÜMÜZ KENTLEŞMESİNDE AKTÖRLER VE DİNAMİKLER

- 692 *Volkan İdris Sarı & Ahmet Kırdap*
Kentsel Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi: Frekans Analizi Yöntemi İle Gösterge Setinin Elde Edilmesi
- 724 *Levent Taş*
Çoğulculuğun Yeni Yaşam Alanları ve Kentlerin Yeni Aktörleri: Güvenlikli Siteler ve Güvenlikli Site Yönetimleri

- 740 *Birge Yıldırım*
Türkiye’de Kamusal Alan’ın İnşası
- 755 *Yaşar Erjem*
Sosyal, Kültürel ve Ekonomik İşlevler Bağlamında Üniversite Kent İlişkisi: Mersin ve Mersin Üniversitesi Örneği

PLANLAMA UYGULAMALARI BAĞLAMINDA KENTSEL SORUNLAR

- 780 *Ayşegül Keleş Eriçok*
Bursa’nın Kentleşme Sürecinde Yapılan Planlama Çalışmaları ve Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Tarihi Kent Merkezinin Gelişimine Etkileri
- 804 *Deniz Dokgöz*
Palimpsestanbul
- 836 *Neslihan Yalınız Koç & Gülnur Çevikayak*
Planlamada Yetki Karmaşasının Mekânsal Planlama Deneyimleri Üzerinden İrdelenmesi: İzmir-Konak Örneği

URBAN, HISTORY, MEMORY, AND COMMONS

- 866 *Nihan Oya Memlük & Nazlı Songülen*
Planning Historical Stations: Keeping The Balance Between Economic And Use Value, The Case Study Of Eskişehir And Ankara Historical Stations
- 888 *Gyongyi Pasztor & Attila David*
Deindustrialized Place in the Narratives of the Former Factory Managers
- 908 *Soad Abokhamis Mousavi*
Understanding The Sense Of Place In Historic Urban Quarters: The Cases Of Buyuk Han, Nicosia, North Cyprus And Madar Shah Caravanserai, Isfahan, Iran
- 925 *Nezihe Başak Ergin & Esin İleri*
Urban Commoning as ‘Grassroots Solutions’ To ‘Socio-Spatial Problems’

KENT YÖNETİMİ VE SORUNLARI

- 948 *Gülru Mumcuoğlu & Hilal Güngör & Setenay Karaöz & Uğur Aydemir*
Kent Bilgi Sistemlerinin Yerel Yönetimler Açısından Değerlendirilmesi: Gölbaşı Belediyesi Örneği
- 960 *Hüseyin Gül & Seda Batman*
Türkiye’de Etkili Kentsel Yönetim Arayışları Çerçevesinde Yerel Yönetişim ve Metropolitan Liderlik

- 988 *Murat Sezik*
Kent Kimliklerinin Korunmasında/ Oluşturulmasında Yerel Yönetimlerin Rolü: Malatya İli Örneği
- 1004 *N. Tunga Köroğlu*
Sınırları Genişleyen Belediyelerde Kentsel Çeper ve Hizmet Sunumu Sorunsalı

CİLT IV

KENT, KİMLİK, KÜLTÜR VE TARİH

- 1040 *Neslihan Demircan & Işık Sezen & Faris Karahan & Emine Patan*
Erzurum Kenti Mahallebaşı ve Çevresi Çöküntü Alanının Tarihi ve Sosyo-Kültürel Kimliğinin Yeniden Canlandırılmasında Dengeler ve Öneriler
- 1054 *Şerafettin Sevgili*
Kentsel Anakronizm ve Gündelik Hayat: Uydu Kentlerdeki Zaman, Mekân ve Kültürel Uyumsuzluk Üzerine Bir İnceleme
- 1073 *İhsan Çetin*
Gecekondu Bölgelerinde Mekân Kimliği ve Aidiyet Duygusu: Kadifekale ve Gümüşpala Karşılaştırması

KENT, KADIN, ÇOCUK VE MADUNİYET

- 1094 *Ceren Lordoğlu*
Kadınların Kent Coğrafyasında Güvenlik Sorunu
- 1106 *Sanem Berkün & Özcan Sezer*
Çocukların Korunması Sürecinde Çocuk Dostu Kentler ve Yerel Yönetimlerin Rolü
- 1128 *Sevcan Güleç Solak & İpek Sürmeli*
Kente Karşı Suç: Faili ve Mağduru Ekseninde Bir Değerlendirme
- 1146 *Yasemin Çakırer Özservet*
Kentli Çocukların Hayalî Sokakları: Beyoğlu Sütüçce-Örnektepe Bölgesi

ANADOLU'DA KENTLEŞME DENEYİMLERİ

- 1162 *Aysun Aydın Öksüz & Bahar Küçük & Ayşe Sağsöz*
Kent Bahçelerinde Kültür Farklılığının Algılanabilirliğinin 'Trabzon 2011 Eyof Hatıra Parkı Özelinde' İrdelenmesi
- 1182 *Güney Nair*
Kentsel Gelişim Sürecinde Yerel Basın'ın Önemi (Sivas Merkez İlçe Örneği)

- 1200 *Kahraman Çatı & Yusuf Bilgin & Serap Çakır Çömlekçi*
**Kentsel Yaşam Kalitesinde Toplumsal Yapı ve Sosyal Çevrenin Rolü:
Düzce İli Örneği**
- 1221 *Gülüm Şener & Semiray Yücebaş*
**Gaziantep'te "Yaşam Tarzı" Yayıncılığı: Gaziantep Life Dergisi'nde
Kent Sunumu**
- 1238 *Demet Yeşiltepe*
**Nevşehir İli Ürgüp Kent Merkezi'nin Morfolojisinin Alınan Yönetim
Kararları İle Şekillenmesi; Bugünün Kenti ve Sorunları**
- 1252 *Gamze Aksan*
**Kentsel Yoksullukla Baş Etmede Dayanışma Ağlarının Rolü: Konya
Örneği**
- 1278 *Hüseyin Koçak & Kazım Demirer*
**Alevilerin Kente Göçü ve Kentleşen Alevilikte Güncel Sorunlar (Af-
yonkarahisar Alevileri Örneği)**
- 1296 *Yılmaz Yıldırım*
**Kent Araştırmalarında Triyalektik Yöntem: İzmir'e Edward Soja İle
Bakmak**

ESKİŞEHİR'DE KENTLEŞME DENEYİMLERİ

- 1322 *Mehmet Canbaz & İbrahim Yılmaz & Selim Şengel & E. Murat Kayalı*
Kentsel Dönüşüm Kapsamında Eskişehir Yiğma ve Karma Yapı Stoku
- 1336 *Açalya Alpan & Ayşecan Akşit*
**Mekânı Çocuklarla Birlikte Üretmenin Mekânı Sahiplenmedeki Rolü:
Odunpazarı Küçük Sanayi Sitesi Yenileme Alanı İçin Bir Model Önerisi**
- 1348 *Meral Nalçakan & Meryem Geçimli & Anıl Süvari*
Eskişehir'de Kaybettiklerimiz - Çukur Çarşı
- 1368 *Tuba Gün*
**Bir "Yer" Olarak Odunpazarı, "Yer" in Yeniden Üretimi Çerçevesinde
Bellek ve Miras Endüstrisi**

TAKDİM

Anadolu Üniversitesi Takdim

Naci Gündoğan

Kent Araştırmaları Enstitüsü Takdim

Emir Osmanoğlu

Editorial Takdim

Şerife Geniş & Mustafa Altunoğlu

Takdim

Bugün kitle toplumuna ait biçimsel ve görsel düzenlemeleri ile kentler, insana ve insana özgü temel toplumsal ihtiyaçlara cevap üretmekten daha çok, gerçekte bu ihtiyaçları daha da çözümsüz kılıyor. Neden böyle olduğu sorusuna hemen cevap vermek, pek tabii ki mümkün değil. Ancak yine de gözlemlenebilir olgulara dayanarak birkaç şey söylenebilir...

Kentler, kitle topluma özgü yerleşim merkezleri olduğu kadar sahip olduğu olanaklar düşünüldüğünde birer cazibe merkezidir de. Öncelikli sorun da bu cazibe merkezlerinin özden yoksun, ışıltılı çehresine inat; bu ışıltılı çehreyi taklit ederek hızla büyüyen ancak hercümerç halde kalmaya devam eden çevredir. Çevre, ona dair ihtiyaçlar gözetilerek değil de, benzetilerek büyümeye teşvik edildiği için bu farklılık, fiziksel olmanın ötesinde kültürel bir anlam da içerir.

İnsana ve topluma dair temel ihtiyaçların, tüketime yönelik yaratılan sahte ihtiyaçlarla değiş tokuş edilişi ile birlikte biçimlenen kitle toplumunda, bu kültürel farklılık ortadan kalmış gibi gözükse de bugün, mimariden ulaşım, eğitimden güvenliğe birçok alanda yaşanan ve giderek büyüyen sorunların kaynağı da bu kentleşme modelidir.

Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi, kentsel sorunların konuşulduğu, tartışıldığı kıymetli bir platform olmuştur. Bu platformda duyma fırsatı bulduğumuz ve oldukça nitelikli olduğunu düşündüğüm bilimsel eserlerin, benim gibi yaşam alanlarına dair kaygıları olan okuyucular için bir kitapta toplanıyor olması da oldukça önemlidir. Benzer çalışmaların hızla artacağını umut ederek, emeği geçen herkesi kutlarım.

Prof. Dr. Naci Gündoğan
Anadolu Üniversitesi Rektör

Takdim

Kentleşmenin hızlı bir şekilde artması aynı zamanda kentsel alanda varolan sorunları da imkanları da büyötmektedir. Hem kentin doğası gereği hem de günümüzde küreselleşmenin yoğun bir şekilde kent hayatında hissedilmesiyle birlikte kentsel sorunların içinden tek bir bakış açısı ve çözüm yöntemiyle çıkmanın imkansız olduğunu daha da göz önüne getirmektedir. Kentsel sorunların çözümüne ilişkin temelde geliştirilmesi gereken perspektif, çok boyutlu ve doğru cevabı birden fazla olan seçeneklere odaklanmak gerektiğini hatırd tutarak oluşturulmalıdır. İdeal Kent Dergisi 2010 yılından beridir, kente ilişkin Türkiye’de bu çok boyutlu ve çok fazla doğru cevabın olabileceği ihtimalini farklı disiplinlerin kente ilişkin verdiği cevapları bir araya getirerek bir “kavramsal yaklaşım” geliştirmeyi hedefliyor. Eskişehir’de Anadolu Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirdiğimiz I. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi bu kavramsal yaklaşım arayışının bir ürünü olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda kongrede sunulan akademik çalışmaların güncel sorunların çözümüne önemli katkılar sağlayacağını umuyoruz.

Elinizdeki bu kitap 16-17 Nisan 2015 tarihlerinde Kongrede sunulmuş olan 63 bildiriden oluşmaktadır. ‘Günümüz Kentinde Sorunlar’ ana başlığı altında gerçekleştirilen iki günlük kongrede sunulan bildirilerin tamamına kitapta yer verilmiştir. Bunun yanı sıra kongremize davetli konuşmacı olarak katılım sağlayan Sn. Prof. Dr. İlhan Tekeli ve Sn. Prof. Dr. Micheal Goldman’ın konuşmaları da kitapta yer almaktadır.

İlk kez düzenlenen uluslararası ölçekteki bu kongrenin ilerleyen yıllarda da geleneğe dönüşerek devam etmesini ve kent üzerine bilimsel ve uygulamalı katkılar sağlamasını temenni ediyorum.

Kongreye her türlü desteği sağlayan başta Eskişehir Anadolu Üniversitesi rektörü Sn. Prof. Dr. Naci Gündoğan olmak üzere bizleri kırmayarak

davetimize icabet eden Prof. Dr. İlhan Tekeli ve Prof. Dr. Micheal Goldman'a, teşekkürlerimizi sunuyorum. Kongrenin planlanmasından gerçekleştirilmesine kadar olan aşamalarda önemli katkılarda bulunan düzenleme kurulu üyelerimize ve bilim kurulu üyelerimize değerli katkılarından dolayı teşekkür ederken elinizdeki kitabı ortaya çıkartan ve editoryalini gerçekleştiren değerli hocalarım Doç. Dr. Şerife Geniş ve Doç. Dr. Mustafa Altunoğlu'na Kent Araştırmaları Enstitüsü adına teşekkür ediyorum.

Daha güzel kentlerde yaşama hayaliyle yeni kongrelerde buluşmak üzere.

Emir Osmanoğlu
Genel Direktör

Editorial Takdim

*

Şerife Geniş¹ - Mustafa Altunoğlu²

Kent çalışmaları son yıllarda belki de tarihinin en popüler dönemini yaşıyor. Hem akademik hem de kamusal alanlarda kent çalışmalarına olan ilgi her geçen gün biraz daha artıyor. Bunun en önemli nedenlerinden biri kuşkusuz dünya nüfusunun ağırlıklı olarak kentleştiği ve kentleşmeye devam edeceği bir döneme, bazılarının “*kentsel çağ/urban age*”³ adını verdiği bir döneme girmiş olmamızdır. Bu değişimin boyutlarına kısaca göz atmakta fayda vardır.

Birleşmiş Milletler Nüfus Biriminin yayımladığı en son rapora göre, 1950’de dünya nüfusunun % 30’ü kentlerde⁴ yaşarken, 2014 yılında bu oran % 54’e ulaşmıştır. 2050 yılında ise, dünya nüfusunun % 66’sının kentlerde yaşayacağı öngörülmektedir. Aynı rapora göre, kentleşme düzeyleri ve örüntüleri bakımından küresel ölçekte bölgeler bazında önemli farklılaşmalar ve yer değiştirmeler gözlenmektedir. Dünyanın en yüksek kentleşme oranlarına sahip bölgeleri Kuzey Amerika (% 82), Latin Amerika ve Karayipler (% 80) ve Avrupa (% 73) iken, Afrika (% 40) ve Asya (% 48) hâlen ağırlıklı olarak kırsal nüfus ve yerleşim yerlerinden oluşmaktadır. Öte yandan, özellikle Kuzey Amerika’da ve Avrupa’da kentleşme hızı bir

¹ Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü. E-posta: serifegenis@yahoo.com

² Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi. E-posta: maltunoglu@yahoo.com

³ “Kentsel çağ” terimi özellikle Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve OECD gibi küresel ölçekte veriler toplayan, analizler yapan ve politika oluşturan uluslararası örgütler tarafından kullanılan ve popülerleştirilen bir terim olmuştur. Bir değerlendirme için bkz. <http://www.theguardian.com/artanddesign/2010/mar/29/urban-age-cities-design>.

Ayrıca bu adı taşıyan London School of Economics’de kurulmuş ve Deutsche Bank tarafından finanse edilen bir araştırma merkezinin konferansları ve yayınları için bkz. <https://lsecities.net/ua/>. Bu söylemi eleştirel bir gözle inceleyen ve tartışan bir analiz için bkz. Brenner & Schmid, 2014, 2015.

⁴ Hangi yerleşim birimlerinin hangi kriterler kullanılarak ‘kent’ olarak tanımlandığının ayrıntılı bilgisini adı geçen raporda bulabilirsiniz.

süredir yavaşlamış, hatta duraklamıştır; Afrika ve Asya ise dünyada kentleşme hızının en yüksek olduğu bölgelerdir. 2050 yılında bu iki bölgenin nüfusunun ağırlıklı kısmının kentlerde yaşayacağı (bu oran Afrika için % 56, Asya için % 64'tür) ve bu bölgelerin de dünya nüfusunun beklenen kentleşme oranına yaklaşacağı öngörülmektedir. Dünya ölçeğinde kentleşme eğilimlerinin işaret ettiği bir başka önemli nokta da mega kentsel alanların dünya coğrafyasındaki dağılımında yaşanan değişimdir. Yakın zamana kadar dünyanın en büyük kentleri bugün Küresel Kuzey olarak anılmakta olan gelişmiş zengin ülkelerinde yer alıyordu. Bugün ise, dünyanın en büyük, en kalabalık ve en hızlı büyüyen kentleri Küresel Güney'de düşük ve orta gelirli ülkelerde yer almaktadır (UN, 2015).⁵

Bu devasa demografik dönüşüm ve yer değiştirmeler başlı başına çok önemli sosyo-kültürel, ekonomik, mekânsal, ekolojik ve politik oluşumların öznesi ve habercisidirler. Öte yandan, son zamanlarda yaşanan ve günümüz kentleşme çalışmaları için önemli sonuçları olabilecek değişimler sadece yukarıda özetlenenlerle sınırlı değildir. Bu süreçlerin yanı sıra aynı zaman dilimi içinde dünya ekonomisinin küreselleşmesi, imalat sanayinin Küresel Kuzey'den Küresel Güney'e ve Küresel Doğu'ya kayması ve neo-liberal ekonomik politikaların dünya ölçeğinde yaygınlık kazanması ile birlikte kentleşme süreçlerinde, kentsel formlarda, kentsel yönetim biçimlerinde ve kentsel gruplar arası ilişkilerde de köklü değişimlere tanıklık ettik ve etmeye devam ediyoruz.

Bu gelişmelerden biri kentleşmenin yeni ölçeklerinin ortaya çıkmasıdır. Bu yeni ölçekler metropollerin etrafında oluşmuş ve bu metropollerin merkezlerini aşan şekilde yayılmış, dünya tarihinde eşine benzerine rastlanmamış devasa büyüklükte mega kentsel oluşumlardır. Bunlar aynı zamanda birden fazla ulusu kesen ulus-aşırı ağlar yoluyla birbirine bağımlı "kentsel galaksiler" şeklinde örgütlenmiş "küre-bölgesel" kentsel alanlardır (Brenner & Schmid, 2015). Bu ulus-aşırı metropoliten bölgesel oluşumların örneklerine dünyanın her yerinde rastlamak mümkündür. Ulusal ve

⁵ Dünya ölçeğinde yaşanan bu değişimlere paralel örüntüler Türkiye'de de gözlenmektedir. Türkiye toplumu hızla kentleşmekte ve tarihinde ilk kez ülke nüfusunun ağırlıklı kesimi kentsel alanlarda yaşamaktadır. 1927 yılında Türkiye nüfusunun % 24,2'si kentsel alanlarda ikamet ederken, bugün bu oran tam anlamıyla tersine dönmüştür. 2011 yılı itibarıyla Türkiye nüfusunun yüzde 76,8'i kentsel alanlarda yaşamaktadır. (Rakamlar TÜİK verilerine dayanmaktadır.)

uluslararası ağların içinde yer alan ve bir kentler galaksisi gibi düşünebilecek olan bu kentsel oluşumlara Türkiye’den bir örnek de İstanbul, Bursa, İzmit, Tekirdağ, Çorlu hattı olabilir. Bu devasa mekânsal örgütlenmelerin yerel, ulusal ve küresel ölçeklerdeki toplumsal ve çevresel etkileri, kentsel ve merkezî yönetimler açısından yarattıkları yönetsel sorunlar günümüz kent çalışmalarının önemli ampirik ve kuramsal çalışma alanlarından birini teşkil etmektedir.⁶

Bir diğer gelişme, geleneksel çeperin çözülmesi ve dönüşmesidir. Dünyanın farklı yerlerinde büyük kentlerin, metropoliten bölgelerin ve kentsel-endüstriyel koridorların çeperleri, endüstriyel kentleşmenin ve onun ulusal ve küresel kentsel ağlarının yayılmasını, büyümesini sürekli kılmak üzere yeniden işlevlendirilmektedir. Bu yeniden işlevlendirme süreci kırsal çeperlerin depolama yerleri, ‘küresel terhaneler’ (*sweatshop*), endüstriyel tarım amaçlı sistemler, eğlence alanları, enerji üretme şebekeleri, kaynak çıkarma/üretme alanları, çöp atma alanları olarak kullanılması biçiminde olabilmektedir (Brenner & Schmid, 2014, 2015). Bu çeperler konvansiyonel anlamda kentsel bir görünüme bürünmeseler de, kentlerin üretim ve tüketim ilişkilerini destekleyen temel alanlar olarak işlev görmek ve bu anlamda kentsel sosyo-mekânsal ilişkilerin içinde yer almaktadırlar. Bu yeni işlevlerin çeperde yarattıkları ve yaratacakları toplumsal, mekânsal ve çevresel etkiler de kent çalışmalarının dikkate alınması gereken bir diğer önemli konulardan biridir.

Yukarıda değinilen iki sürecin de etkisiyle gözlenen bir başka gelişme, kentsel alanların sınırların muğlaklaşması ve yeni eklenmelerle birlikte “melez” yerleşim biçimlerinin ve toplumsal ilişki formlarının ortaya çıkmasıdır. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin yaygınlaşması, arsa maliyetleri, değişen yaşam tarzları ve maliyetleri, kalkınma ve kentleşme politikaları gibi pek çok etkenden dolayı alışveriş merkezleri, şirket merkezleri, araştırma enstitüleri, üniversiteler gibi kentlerle özdeşleşmiş merkezî işlevler ve bunların yanı sıra yine kentli yaşam tarzlarıyla özdeşleşmiş toplumsal ilişkiler ve gruplar, mimari formlar ve yoğun yerleşim

⁶ Kent çalışmaları yazınında, çok çeşitli görünümleri olan mega boyutlarda ve ağlar şeklinde örgütlenmiş bu kentsel oluşumlara dair önemli ampirik ve kuramsal çalışmalar yapılmakta ve bu oluşumların nasıl isimlendirilmesi ve anlamlandırılması gerektiğine dair ciddi tartışmalar yürütülmektedir. Birkaç örnek için bkz. Arboleda, 2015; Brenner, 2014; Brenner & Schmid, 2014, 2015; Burdett & Sudjic, 2006, 2011; Champion & Hugo, 2005; Hall & Pain, 2006; Sassen, 2001 ve Scott, 2001.

örüntüleri kent merkezlerinden kentlerin çeperlerine, kilit ulaşım hatlarının üzerinde ya da yakınında yer alan kent-kır melezi küçük ve orta ölçekli kasabalara ve kırsal alanlara kaymaktadır (Brenner & Schmid, 2014, 2015). Bu yayılma ise nüfus yoğunluğu, yerleşim örüntüsü ve ekonomik faaliyet açısından geleneksel kır ve kent tanımlamalarına sığmayan özgün “kentleşen alanlar” ortaya çıkarmakta ve kent çalışmaları için kuramsal ve ampirik yeni araştırma ve sorunsallaştırma alanları açmaktadır.

Son olarak, sıkça vurgulanan bir başka gelişme ise, eşi benzeri görülmemiş ve çoğu durumda da yan yana duran, iç içe geçen yeni sosyo-mekânsal eşitsizlik biçimlerinin ortaya çıkmış olmasıdır. Bu yeni eşitsizlik biçimleri Fordist/Ulusal Kalkıncı dönemlerde gözlemlediğimiz, anlamlandırmaya ve açıklamaya çalıştığımız eşitsizlik biçimlerinden niceliksel ve niteliksel olarak farklılık arz ediyor izlenimi vermektedir. Bu yeni sosyo-mekânsal eşitsizlik biçimlerini ve örüntülerini küresel, ulusal ve yerel ölçeklerde eskisi gibi Kuzey/Güney, Doğu/Batı, Gelişmiş/Az Gelişmiş, Kır/Kent ekseninde ayırmak neredeyse imkânsızlaşmıştır. Kuzey’in zengin kentlerinde derinleşen yoksulluk, kitleselleşen evsizlik, öte yandan bankalar tarafından el konulduğu için boş duran binlerce konut, terk edilen ve köhneleşen kentsel bölgeler ve mahalleler zenginliğin yeni sosyo-mekânsal biçimleriyle yan yana, dip dibe var olmaktadır. Benzer süreçlere Küresel Güney’in hızla büyüyen ve gelişen kentlerinde de rastlanmaktadır. Bu derinleşen eşitsizliklerin birlikteliği yeni mekânsal formlara ve davranış biçimlerine yol açmakta, aynı zamanda da kentsel yönetim kurumlarına ve pratiklerine de önemli etkilerde bulunmaktadır.⁷

Bütün bu gelişmeler bir yandan kentleri sürdürülebilir gelişme, yaşanabilir çevre, toplumsal eşitlik ve adalet kaygılarının ve arayışlarının merkezine koymaktadır. Öte yandan aynı süreçler, hem bu sorunların toplumdaki yansımalarının hem de bu sorunlara yönelik çözüm arayışlarının piyasa yönelimli, sınıf temelli ideolojik-politik doğasını da açığa çıkaran kitlesel kentsel mücadelelerin tazyikine maruz kalmaktadır. Devasa boyutlara ulaşan kentlerin yönetim sorunları ve kentsel yönetimlerin neo-li-

⁷ Kentsel eşitsizlikler ve kentsel yoksulluk üzerine son dönemde Türkiye’de yapılan bazı çalışmaları örnekleme bakımından bkz. *İdeal Kent: Kent Araştırmaları Dergisi* Sayı 6 (2012), Sayı 7 (2012) ve Sayı 16 (2015). Dünya genelinde kentsel eşitsizliklere dair eleştirel bir yaklaşımı geliştirme çabasında olan yeni bir çalışma için bkz., Miraftap, Wilson, Salo, 2015.

beral ekonomik politik saiklerle yeniden yapılandırılması sonucu ortaya çıkan ve derinleşen eşitsizlikler, konut, su, yiyecek, eğitim, sağlık hizmetleri, güvenlik, ulaşım, yeşil çevre gibi temel yeniden üretim kaynaklarına erişim ya da erişimin iyileştirilmesine yönelik toplumsal hareketlerin ve siyasi mücadelelerin yükselmesine ve kitleselleşmesine sebep olmaktadır.⁸

Son zamanlarda tanık olduğumuz ve çok kısaca özetlemeye çalıştığımız bu sosyo-mekânsal dönüşümler ve eğilimler, kent çalışmalarında verili kabul edilen konvansiyonel ontolojik ve epistemolojik öncüllerin, kavramsal kategorilerin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu sorulara birkaç örnek vermek gerekirse: Kent nedir? Kentli kimdir? Halen evrensel bir kent tipolojisinden, kentleşme dinamiğinden ve kentli tiplemesinden söz etmek mümkün müdür? Kentleşmenin küresel bir güç hâline geldiği günümüzde kent ve kentleşme olgularını, belli bir sosyo-mekânsal durumun ya da yerleşim tipinin dünya çapında arka arkaya kopyalanması, belli bir kentsel formun, bir kent prototipinin (örneğin farklı dönemlerde ideal tipik kentler olarak işlev gören Paris, Chicago, Los Angeles, New York gibi) dünya çapında yaygınlaşması biçiminde anlayabilir ve açıklayabilir miyiz?⁹ Geçmişte, modernleşmeci kuramın hâkim olduğu dönemlerde olduğu gibi, günümüzde de bu prototiplerden farklılaşan kent tiplerini ve kentleşme örüntülerini “normdan sapma” olarak görerek patolojikleştiren ve norm olana uydurmaya çalışan yaklaşımları mı benimseyeceğiz? Yoksa, yerele duyarlı ve yerelden gelen bilgi ve taleplerden beslenen yaşanabilir kentleri inşa etmenin alternatif bilişsel ve yönetsel araçlarını mı arayacağız? Avrupa ve Amerika merkezli epistemolojiler ve tipolojiler Küresel Güney ve Küresel Doğu’daki kentleşme ve kentleşme süreçlerini ne kadar açıklayabilmektedirler? Yoksa bu epistemolojiler ve evrensellik iddiasındaki tipolojiler post-kolonyal kent çalışmalarının da öne sürdüğü gibi bilgi emperyalizmini meşrulaştıran, bilgi-iktidar-politika ilişkisini yeniden üreten dinamikler olarak mı işlemektedir?¹⁰

⁸ Dünyadan ve Türkiye’den bazı örnekler için bkz., Jacobsson, 2015; Öğütte & Göker, 2014 ve Evans, 2002.

⁹ Bkz. İlhan Tekeli, kongre metni: “Kavramlarımızı ve kuramlarımızı gözden geçirme zamanı geldi mi?”. Aynı zamanda bkz., Brenner & Schmid, 2014, 2015; Roy, 2009 ve Sassen, 2000.

¹⁰ Bkz. Michael Goldman, kongre metni: “Speculating on global cities: What’s the role of development?”. Ayrıca bkz. Brenner & Schmid, 2014, 2015; Roy, 2009; Watson, 2009 ve Sheppard, Gidwani, Goldman et al., 2015.

*I. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi'nde sunulan ve bu kitapta bir araya getirilen bildiriler kuşkusuz bütün bu sorulara yanıt sunmuyor. Lakin Profesör İlhan Tekeli'nin ve Profesör Michael Goldman'ın açılış konuşmalarının da işaret ettikleri gibi, kent olarak tanımladığımız olgu bugün 20. yüzyılın başlarında olduğundan çok farklı sosyo-ekonomik koşulları, teritoryal oluşumları ve sosyo-mekânsal dönüşümleri bir araya getiren bir süreçten geçiyor. Bunun kent çalışmalarındaki yansıması ise, bu çok boyutlu değişimi anlamaya yarayacak yeni epistemolojiler ve kavramsal araçlar arayışıdır. Bu arayışın merkezindeki çaba kuşkusuz daha demokratik ve yaşanabilir kentler inşa etmektir. Bunun için, Profesör Tekeli'nin de işaret ettiği gibi, kent çalışmalarında en az iki şeyi farklı düşünmek ve yapmak zorundayız. Kentleri eskisi gibi dışarıdan müdahalelere ve ilişkilere kapalı kendinden menkul topluluklar olarak göremez, inceleyemez, tasarlayamaz ve yönetemeyiz. İkinci olarak, kentleri kendi yerellikleri ve özgünlükleri içinde kavramayı ve bu kavramsallaştırmayı başarabilen araştırma, planlama ve yönetim araçları geliştirmek zorundayız. Küreselleşen dünyada tıpkı kentler gibi yerellik, özgünlük kavramları da çoğulculuk kavramı içinde soğurulmalıdır. Günümüzde artık hiçbir yerellik kendi içine kapalı homojen adalardan oluşmamakta, yerellikler yerel-üstü akışların şekillendirdiği çok kültürlü, çok katmanlı alanlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Yerelliği ve özgünlüğü bu çeşitlilik içinde kavramak ve yönetmek ise ancak ve ancak kentlileri demokratik ve katılımcı bir siyasete davet etmekle mümkün olabilir. Sivil, demokratik ve katılımcı bir siyasetin önünün açılması ise kentte yaşayanların ihtiyaçlarının bilgisini üretebilecek ve bu bilginin yönetim kanallarına taşınmasına olanak sağlayacak yolların açılmasını zorunlu koşul olarak gereksinir. Bu araçların sunulmasında kuşkusuz bilim insanlarının çok önemli bir katkısı olacaktır. *I. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi'nde sunulan bildirileri hem Türkiye'de hem de dünyada sürdürebilir, yaşanabilir, demokratik ve katılımcı kentlerin inşasına küçük de olsa bir katkı olması umuduyla sizinle paylaşıyoruz.**

Kaynakça

- Brenner, N. (Der.) (2014). *Implosions/explosions: Towards a study of planetary urbanization*. Berlin: Jovis.
- Brenner, N. & Schmid, C. (2014). The 'Urban Age' in question. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38 (3), 735-755.
- Brenner, N. & Schmid, C. (2015). Towards a new epistemology of the urban? *City* 19 (2-3), 151-182.
- Burdett, R. & Sudjic D. (Der.) (2011). *Living in the endless city: The urban age project by the London school of economics and Deutsche Bank's Alfred Herrhausen society*. London UK: Phaidon Press Inc.
- Burdett, R. & Sudjic, D. (2005) (Der.) (2005). *The endless city*. London: Phaidon
- Champion, T. & G. Hugo (Der.) (2005). *New forms of urbanization*. London: Ashgate.
- Evans, P. B. (Der.) (2002). *Livable cities?: Urban struggles for livelihood and sustainability*. Berkeley: University of California Press.
- Hall, P. & Pain, K. (Der.) (2006). *The polycentric metropolis*. London: Earthscan.
- Jacobson, K. (Der.) (2015). *Urban grassroots movement in Central and Eastern Europe*. Burlington: Ashgate.
- Miraftap, F., Wilson, D. and Salo, K. (Der.) (2015). *Cities and inequalities in a global and neoliberal world*. New York: Routledge.
- Öğütü, V. S. & Göker, E. (Der.) (2014). *Gezi ve sosyoloji*. İstanbul: Ayrıntı.
- Roy, A. (2009). The 21st century metropolis: New geographies of theory. *Regional Studies* 43 (6), 819-830.
- Sassen, S. (2000). New frontiers facing urban sociology at the millennium. *Journal of Sociology*, 51/1, 143-159.
- Sassen, S. (2001). *The global city: New York, London, Tokyo*. Princeton: Princeton University Press.
- Scott, A. J. (Der.) (2001). *Global city-regions*. London: Oxford.
- Sheppard, E. Gidwani, V., Goldman, M., et al. (2015). Introduction: Urban revolutions in the age of global urbanism. *Urban Studies* 52(11), 1947-1961.
- UN. (2015). *World Urbanization Prospects. The 2014 Revision*. The Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat. United Nations. Erişim: 28.09.2015. <http://esa.un.org/unpd/wup/FinalReport/WUP2014-Report.pdf>.
- Watson, V. (2009). Seeing from the South: Refocusing urban planning on the globe's central urban issues. *Urban Studies* 46 (11), 2259-2275.

Editorial Preface

*

Şerife Geniş¹ - Mustafa Altunoğlu²

It won't be an exaggeration to argue that the field of urban studies has been experiencing its most popular times recently. The interest in the field has been increasing both in the academic and public arenas within the past years. One of the most important reasons for this recent upsurge in the interest for the field seems to be the fact that the humanity has entered into an era wherein the majority of the world population has become urbanized and will continue to do so – the era that some have come to call the “urban age”.³ It would be useful to have a brief glance at the scale of this worldwide transformation.

According to the latest report published by the UN Population Division, while 30 % of the world population resided in urban areas in 1950⁴, this number reached to 54 % in 2014. This accelerated rate of urbanization is expected to continue and the proportion of the world's urbanized population is forecasted to reach 66 % in the year of 2050. According to the same report, there are significant variations and shifts in terms of levels and patterns of urbanization between regions at the global scale. The regions that have the highest levels of urbanizations are North America (82%), Latin America and

¹ Adnan Menderes University, Department of Sociology. E-mail: serifegenis@yahoo.com

² Eskişehir Anadolu University. E-mail: maltunoglu@yahoo.com

³ The term “urban age” is commonly used and popularized particularly by the international and global institutions such as the UN, the World Bank and OECD that collect data and device policies at the regional and global scales. For an example of how this subject is taken on media see, <http://www.theguardian.com/artanddesign/2010/mar/29/urban-age-cities-design>. For conferences and publications produced by a research center carrying the same title (“urban age”) established in the London School of Economics with the funds from the Deutsche Bank see, <https://lsecities.net/ua/>. For a critical analysis and discussion of the shortcomings of this discourse see, Brenner & Schmid, 2014, 2015.

⁴ Detailed information on the criteria used to define what constitutes “urban” could be found in the cited report.

the Caribbean's (80 %) and Europe (73 %), whereas Africa (40 %) and Asia (48 %) still continue to be marked by rural populations and types of settlement. On the other hand, the rates of urbanization in North America and Europe have been observed to have slowed down and even stagnated for sometime. The rates of urbanization in Africa and Asia, in contrast, have become the highest in the world. The report forecasts that by the year 2050, the majority of population in these two regions will live in urban settlements (the proportion of urban population forecasted for Africa is 56 % and for Asia % 64) and that the rates of urbanization in them will approach those numbers expected to occur at the world scale. Another significant observation pointed by urbanization trends at the global scale is the changes occurring in the distribution of mega urban areas throughout the world geography. Until recently, the largest cities of the world had been located in rich countries of the Global North. Today, in contrast, the world's largest, most populated and fastest growing cities are located in low and middle-income countries of the Global South and Global East (UN, 2015).⁵

These enormous demographic changes and spatial relocations in and of themselves are subjects and harbingers of very important socio-cultural, economic, spatial, ecological and political formations to come. Yet, the changes that we observe on the world scale and that could raise significant issues for urban studies are not limited to those summarized above. We have been observing radical changes in urbanization processes, urban forms, urban government structures and relations between urban social groups as the world economy has been globalizing, the industrial production has been shifting from the North to the South, from the West to the East, and neoliberal economic policies have been becoming widespread and entrenched on a global scale during the same time frame as the world has become predominantly urbanized.

One of the resultant and novel developments in the urbanization patterns of the recent years is the rise of novel scales of urbanization. These

⁵ Patterns of urbanization parallel to those described at the world scale could be observed in Turkey as well. The urbanization rate of Turkey has accelerated in the past years as well and the majority of the population has become urbanized. While in 1927, 24.2 % of the country's population resided in urban areas, this proportion now has become literally reversed. In the year 2011, 76.8 % of the country's population was located in urban areas. (Statistics based on Turkish Statistics Organization data, www.tuik.gov.tr.)

new urban scales are mega urban formations that reach enormous sizes that have never been seen before in the world history. These formations have been developing around metropolises yet expanding beyond the cores of these metropolitan areas. These socio-spatial constellations could be described as “glo-regional” urbanized areas that are linked to and dependent on each other through transnational networks and organized as “urban galaxies” (Brenner & Schmid, 2015). It is possible to observe the examples of these transnational metropolitan regional constellations almost every part of the world. An example from Turkey for these urban formations placed in both national and transnational networks and organized like an urban galaxy could be the urbanized region composed of İstanbul, Bursa, İzmit, Tekirdağ and Çorlu. The social and environmental effects and administrative issues created by these enormous urbanized spatial organizations for the urban and central governments form one of the most important empirical and conceptual research areas in current urban studies.⁶

Another development has been the dissolution and transformation of the traditional periphery. In different parts of the world, the functions of the peripheries of major cities, metropolitan regions and urban-industrial corridors have been redefined in order to enable the growth and expansion of industrial urbanization and its national and global networks. This process of assigning new functions can take many forms. Some of the common forms are utilization of rural peripheries as areas of industrial storage, sweatshops for global production, industrialized agricultural production activities, entertainment facilities, energy production, resource extraction and production, and waste dumping (Brenner & Schmid, 2014, 2015). Although these peripheries may not take on urban forms in the conventional sense of the term, they function as inevitable areas supporting production and consumption relations of the cities and hence take part in the reproduction of urban socio-spatial relations. The social, spatial and ecological effects these new functions will create in the periphery constitute

⁶ There are significant empirical and conceptual studies on and a serious debate about how to name and make sense of these mega sized and network based organized urban formations in the urban studies. For some leading examples see, Arboleda, 2015; Brenner, 2014; Brenner & Schmid, 2014, 2015; Burdett & Sudjic, 2006, 2011; Champion & Hugo, 2005; Hall & Pain, 2006; Sassen, 2001 and Scott, 2001.

another important subject that need to be taken into account and dealt with empirically and conceptually in today's urban studies.

Another development tied to the previous ones discussed above is the blurring of the boundaries between "urban" and "rural" areas and the emergence of "hybrid" types of settlements and social relations. Due to various reasons such as the spread of communication and transportation technologies, the rise of urban land prices, increasing living costs, changing lifestyles, incentives provided by development and urban policies, central functions such as shopping malls, company headquarters, research centers, universities and social relations and groups, architectural forms and dense settlement patterns long identified with cities and urban lifestyles have been moving from city centers to urban peripheries, small and middle sized towns displaying hybridized rural-urban forms and rural areas located in and around key transportation lines (Brenner & Schmid, 2014, 2015). This spatial diffusion is creating "urbanizing areas" that do not easily fit into traditional definitions of rural and urban in terms of population density, patterns of settlement and economic activities and, is opening up another new and challenging empirical and conceptual research area for urban scholars.

Lastly, another frequently emphasized development is the emergence of hitherto unseen novel forms of socio-spatial inequalities that co-exist and intertwined to each other. These new forms of inequalities seem to display not only quantitative but also qualitative features different than the ones observed during the Fordist/National Developmentalist eras. It has become almost impossible to map and classify these new types and patterns of socio-spatial inequalities on local, national and global scales based on the conventional divisions we used to utilize between North and South, West and East, Developed and Underdeveloped, Urban and Rural. In the cities of the richest North deepening poverty, widespread homelessness and thousands of empty houses and apartments confiscated by the banks, urban districts and neighborhoods deserted and left to worn out coexist with glaring socio-spatial forms of new wealth. Similar scenes could be observed in the rapidly growing and developing cities of the Global South and East as well. The emergence and coexistence of these sharp inequalities are resulting in new socio-spatial forms and types of

behavior and are having significant impacts on the institutions and practices of urban governance.⁷

All these developments, summed up inevitably in a very brief fashion in such small space, are putting today's cities in the center for concerns and searches for sustainable development, livable environment, social inequality and justice. On other hand, these same developments are subject to pressures coming from massive urban struggles that expose market oriented, class based ideological-political nature of these socio-spatial consequences of as well as searches for solutions to these emerging urban problems. The governance problems of cities that have reached to massive scales and deepening inequalities resulting from restructuring of urban governance based on neoliberal political economic aspirations are all leading to the rise and expansion of social movements and political struggles to improve the access of disadvantaged denizens to housing, clean water, safe food, quality and affordable education and health services, security, transportation, clean and green environment –in sum, the right to lead a healthy and decent life in cities.⁸

These socio-spatial transformation and trends that we have noted and tried to summarize briefly here in this short preface also have not only posed questions of sustainability, equity and justice but also resulted in the questioning of the conventional ontological and epistemological premises and conceptual categories in urban studies. If we were to give several examples to such questions: What is urban? Who is the urbanite? Can we still comfortably talk about a universal type of urbanization, a universal form of urban dynamic and a universal urban type? In a world wherein urbanization has become a global force, can we still explain the phenomena of urban and urbanization as the replication of a particular socio-spatial form or a settlement type, as the spread of a particular urban form, a prototype of a city (such as the way Paris, Chicago, Los Angeles, New York etc. have been used as the ideal typical examples of the "city" and

⁷ To exemplify some of the work done on new forms of urban inequalities and poverty see, *Ideal Kent: Journal of Urban Studies* No. 6 (2012), No. 7 (2012) and No. 16 (2015).

⁸ For some examples from the world and Turkey see, Jacobbson, 2015; Öğütle & Göker, 2014 and Evans, 2002. For a recent study that takes a novel critical approach to rising urban inequalities worldwide see, Miraftap, Wilson and Salo, 2015.

the “urban” at different times in the history of urban theory)?⁹ Are we going to classify those cities and patterns of urbanization that divert from these prototypical cities as settlements “deviating from the norm” as we did in the past? Are we going to treat these cities as examples of ‘pathological urbanization’ that need to be fixed to fit into what is thought to be norm? Or, are we going to start searching for alternative cognitive and governmental instruments to build livable cities sensitive to the needs of local and feeds from the knowledge situated in the local. To what extent Europe and American centered epistemologies and typologies are capable to explain processes of urbanization and forms of urbanization in the Global South and the Global East? Or, could these epistemologies and typologies claiming to be universal be functioning as dynamics that help to legitimize and to reproduce the knowledge-power-politics nexus in these geographies as proposed by the emerging post-colonial urban studies?¹⁰

Of course, the proceedings presented and published in this book of the *I. International Urban Studies Congress* do not provide answers to all these questions we raise in this preface. However, as both of our keynote speakers Professor Tekeli and Professor Goldman have emphasized in their talks, the phenomenon that we have described as city or urban is undergoing through a process that encompasses significantly different socio-economic conditions, territorial formations and socio-spatial transformations today than it did in the beginnings of the 20th century. The implication of this process is the search for new epistemologies and conceptual devices to understand this multifaceted transformation. At the center of this search, of course, is the effort to build democratic and livable cities. To be able to succeed in this aim and effort, we need to think and do at least two things differently as Professor Tekeli has pointed out. First, we can no longer see, analyze, design and govern cities as if they are self-sustaining units closed to external interventions and relations. Secondly, we need to develop research, planning and governing devices that succeed in

⁹ See, the inaugural speech given to the congress by İlhan Tekeli: “Is not it time to reconsider our concepts and theories?” Also see, Brenner & Schmid, 2014, 2015; Roy, 2009; Sassen, 2000 and Sheppard, Gidwani, Goldman, et al., 2015.

¹⁰ See the inaugural speech given to the congress by Michael Goldman: “Speculating on global cities: What’s the role of development?” Also see, Brenner & Schmid, 2014, 2015; Roy, 2009; Watson, 2009 and Sheppard, Gidwani, Goldman, et al., 2015.

understanding cities in their own localities and particularities. In the globalizing world just like the concepts of city and urban, the concepts of locality and particularity have to be reconsidered and reformulated within the concept of pluralism. No locality in the world today exists as a closed and homogenous island in and of itself. All localities in fact are places shaped by trans-local (understood relationally) flows and display multicultural and multi-layered features. To understand and govern localities and cities within this plurality, on the other hand, could only be possible by inviting urban inhabitants to democratic and participatory politics. Opening the road to civil, democratic and participatory politics, in turn, requires opening the channels necessary to produce the knowledge sensitive to the needs of urban residences, and communicate that knowledge to the bodies of urban governance. No doubt, urban scholars could play a vital role in developing these devices as well as producing the knowledge for these purposes. We are sharing the proceedings presented at the *I. International Urban Studies Congress* with the hope that they will make a small but meaningful contribution to building sustainable, livable, democratic and participatory cities in Turkey and in the world.

References

- Brenner, N. (Ed.) (2014). *Implosions/explosions: Towards a study of planetary urbanization*. Berlin: Jovis.
- Brenner, N. & Schmid, C. (2014). The 'Urban Age' in question. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38 (3), 735-755.
- Brenner, N. & Schmid, C. (2015). Towards a new epistemology of the urban? *City* 19 (2-3), 151-182.
- Burdett, R. & Sudjic D. (Ed.) (2011). *Living in the endless city: The urban age project by the London school of economics and Deutsche Bank's Alfred Herrhausen society*. London UK: Phaidon Press Inc.
- Burdett, R. & Sudjic, D. 2005 (Ed.) (2005). *The endless city*. London: Phaidon
- Champion, T. & G. Hugo (ed.) (2005). *New forms of urbanization*. London: Ashgate.
- Evans, P. B. (Ed.) (2002). *Livable cities?: Urban struggles for livelihood and sustainability*. Berkeley: University of California Press.
- Hall, P. & Pain, K. (Ed.) (2006). *The polycentric metropolis*. London: Earthscan.
- Jacobson, K. (ed.) (2015). *Urban grassroots movement in Central and Eastern Europe*.

- Burlington: Ashgate.
- Miraftap, F., Wilson, D. and Salo, K. (Ed.) (2015). *Cities and inequalities in a global and neoliberal world*. New York: Routledge.
- Öğütle, V. S. & Göker, E. (Ed.) (2014). *Gezi ve sosyoloji*. İstanbul: Ayrıntı.
- Roy, A. (2009). The 21st century metropolis: New geographies of theory. *Regional Studies* 43 (6), 819–830.
- Sassen, S. (2000). New frontiers facing urban sociology at the millennium. *Journal of Sociology*, 51/1, 143–159.
- Sassen, S. (2001). *The global city: New York, London, Tokyo*. Princeton: Princeton University Press.
- Scott, A. J. (Ed.) (2001). *Global city-regions*. London: Oxford.
- Sheppard, E. Gidwani, V., Goldman, M., et al. (2015). Introduction: Urban revolutions in the age of global urbanism. *Urban Studies* 52(11), 1947-1961.
- UN. (2015). *World Urbanization Prospects. The 2014 Revision*. The Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat. United Nations. Erişim: 28.09.2015. <http://esa.un.org/unpd/wup/FinalReport/WUP2014-Report.pdf>
- Watson, V. (2009). Seeing from the South: Refocusing urban planning on the globe's central urban issues. *Urban Studies* 46 (11), 2259-2275.

AÇILIŞ KONUŞMALARI

**Kavramlarımızı ve Kuramlarımızı Gözden Geçirme
Zamanı Geldi mi?**

İlhan Tekeli

Speculating on Global Cities: What's The Role of Development?

Michail Goldman

Kavramlarımızı ve Kuramlarımızı Gözden Geçirme Zamanı Geldi mi?

*

Is not It Time to Reconsider Our Concepts and Theories?

İlhan Tekeli

Özet

Bildiride önce sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçen dünyada, hem yerleşme yapılarının değişmesi, hem de insan hakları ve yönetim anlayışında yaşanan gelişmeler ve alanın çoğulcu ve çok paradigmatlı hâle gelmesinin planlılar ve yöneticiler bakımından ne tür sorunlar yarattığı üzerinde duracağım. Daha sonra da planlılar, tasarımcılar ve yöneticilerin, değişik toplumsal bağlamlarda yararlanabileceği, bir kuramlar yelpazesinin nasıl kurgulanabileceği konusunda bir öneri geliştireceğim.

Abstract

In this paper, firstly, I shall concentrate on the problems experienced by planners and administrators that is created both by the change of settlement structure and transition of the world from industrial society to knowledge society and progress in human rights and governance at the same time emerging pluralistic and multi paradigmatic character of our scientific field. Later, I will bring a proposition for the formulation of the possible range of theories that can be utilized in different social contexts by planners, designers and administrators.

I. Giriş

İdeal Kent Dergisi çevresi, başarılı geçen beş yıllık bir yayın hayatından sonra bir uluslararası kongre topluyorlar. Benden de bu kongrede bir konuşma yapmamı istediler, ben de severek kabul ettim. Böyle bir kongrenin açılış konuşmasında kent araştırmaları ve kent planlaması alanındaki temel kavramlar ve kuramlar konusunda bir tartışma açmamın doğru olacağını düşündüm. Günümüzde dünya yazınında böyle bir tartışmanın başladığı düşünülürse, bu tartışmamın Türkiye gerçekliği içinde de başlatılmasının hem bu konudaki dünya düşünce macerasına katkı yapacağı, hem de bu alandaki Türkiye akademik camiasında bir canlılık doğuracağını umuyorum.

Günümüzde böyle tartışma arayışının başlatılmasının değişik nedenleri var. Bunlar;

- Kent kavramının köy ve kent karşıtlığına dayalı olarak tanımlanmasının artık büyük ölçüde görgül dayanaklarını yitirmiş olması, dünyada gelişmiş ülkelerde nüfusun hemen hemen tamamının kentlerde yaşaması, bu ülkelerde kentlerde yaşamayanlarının davranış kalıplarının Tönnies'in (1887) "gemeinshaft" kavramıyla açıklanabilir olmaktan çıkışı, Dünya nüfusunun yarısından, Türkiye nüfusunun yüzde 80'inden fazlasının kentlerde yaşamakta olması (Brenner ve Schmid, 2014),

- Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçerken, hakim tek merkezli metropoliten kentlerin yerini, sınırları belirsiz çok merkezli kentsel bölgelerin yer almaya başlaması,

- Var olan kuramların kent plancıları ve yöneticilerinin kuram gereksinmelerini karşılamakta yetersiz kalması ve bu yetersizliğin disiplinler arası olmaya dayanılarak görmezden gelinemeyecek düzeye varması,

- Dış dünyanın nesnel temsiline dayandırılarak geliştirilen sosyal bilim kuramları yanı sıra bilimsel bilginin toplumsal olarak üretildiği öznel arası odayaşmaya dayandırılan kuramlarla, nörobilim alanında geliştirilen kuramların ortaya çıkmaya başlamış olması,¹

diye sıralanabilir. Bu gereksinmeler karşısında plancıların/yöneticilerin kente ilişkin kuram gereksinmelerinin nasıl tartışılabileceğini ele alacağım. Bu arayışta her yerde/kentte ve zamanda geçerli bir kuram ortaya

¹ Bu konuda bkz.: Nörobilim ve felsefe. *Cogito*, Sayı. 75, Kış 2013.

koymaya çalışmaktan çok her kentin tekil olma özelliklerine katkıda bulunacak bir arayışın nasıl kurgulanabileceği üzerinde durmaya çalışacağım. Günümüzde hem planlılar hem yöneticilere sorarsanız, ilgiledikleri kentlerin kimliğini/özgünlüğünü korumaya çalıştıklarını söyleyeceklerdir. Eğer böyle bir istek söz konusuysa, geliştirecekleri stratejileri, uygulamaya çalışacakları planları, o kente özgü olarak geliştirme arayışı içine gireceklerdir. Eğer bizim kuramsal çerçevemiz evrensel geçerlilik iddiası taşıyorsa, o kente özgü bir strateji ya da plan geliştirmek olanağı bulamayacaklardır. Bu nedenle planlı ya da yöneticinin ilgi alanlarındaki kente özgü yaklaşımlarını tasarlayabilecekleri, çoğulcu bir kuram alanının nasıl geliştirilebileceği üzerinde duracağım. Böyle çoğulcu bir kuramsal alanın kurgulanmasını çıkış noktası olarak yığılmanın seçilebileceğini düşünüyorum.

II. Kuram Arayışına Yığılmadan Başlamak

Günümüzde insanların yeryüzü üzerindeki yerleşimini betimlerken kent ve kır kavramlarını kullanmanın anlamını yitirdiğini kabul ederseniz, kuramınızı oluşturmaya, üzerine tarihsel olarak nitelikler yüklenmemiş bir kavramdan başlamayı tercih edebilirsiniz. Bunun için iki kavramsal adayın olacağını düşünebiliriz. Bunlardan birincisi yerleşme, diğeri yığılmadır. Tabii yerleşme hem kent, hem de köyü içeren daha genel bir kavram olduğu için bu amaçla kullanılabilir. Ama ben tartışmanın temelinde yerleşme yerine Scott ve Storper gibi yığılmayı (*agglomeration*) koymayı yeğleyeceğim (Scott ve Storper, 2015). Yığılma yerleşmenin oluşma sürecine atıf yapan bir kavram olduğu için, bir kuram geliştirmek için uygun olan doğurucu özelliklere sahip bulunduğunu düşünüyorum. İnsanlar yeryüzüne yerleşirken belli büyüklerde yığılmalar oluşturmaktadırlar. Kuram oluşturmaya bu görgül, en genel saptamadan başlayarak yola çıkabiliriz.

Yığılma, sosyo-mekânsal bir süreç içinde gerçekleşir

Yığılma dediğimizde iki türlü varlığın belli bir alanda toplanmasını kastediyoruz. Bunlar, insanlar ve nesnelere. Daha soyut kısa bir ifadelendirmeye insan ve kapitalin belli noktalar çevresine yığıldığını da

söyleyebiliriz. Ama insan ve nesnelere yığılmasından söz etmek daha açıklayıcı olabilir. Bu nesnelere ya da insanlar birbiriyle ilişkisiz atomistik olarak değil, birbiriyle ilişki kurma potansiyeline bağlı olarak yığılmakta, bir bütünlük, sistemlilik oluşturabilmektedir. Böyle bir ifadelendirme, yığılmanın bir sosyo (zamansal)-mekânsal özelliklerini ortaya çıkarmak için daha uygun olmaktadır. Nesnelere yığılmasından söz ettiğimizde, konutları, altyapıları, sanayi tesislerini, yeşil alanları vb.lerini kastediyoruz. Biz mekânın varlığının farkına, nesnelere yayılımı üzerinden dolaşımlanarak, zamanın farkına ise olayların süresi üzerinden dolaşımlanarak varırız. Nesnelere yan yana gelişimiz bize sürecin mekânsal boyutunu verirken, yığılmanın mekânsal yayılımının sürekli artışı da zamansal boyutunu verir.

Bu yığılmanın sosyalle (zamanla) ilişkisini sadece yığılmanın mekânsal yayılımının artışı üzerinden kurmak yetersiz olur. Yığılma tekrar eden ve tekrar etmeyen sosyal olayların gerçekleştiği bir yer oluşturmaktadır. Bunun içinde tekrar eden olaylar olarak, tüm gündelik yaşam faaliyetleri, mevsimlere göre tekrar eden aktiviteler sayılabilir. Tekrar etmeyen olaylar olarak devrimler, krizler, savaşlar vb. sıralanabilir.

Yığılmanın varlığını temellendirmenin değişik biçimleri

İnsan yerleşmelerinin yığılmalar hâlinde oluşması konusunda genellikle birbirini tamamlayan üç farklı açıklama getirilmektedir.

- Birinci neden yığılmanın sinerji yaratma kapasitesine sahip olmasıdır. Yığılma özelliği gereği, bir alanda yoğunluğu yükseltmekte, bireyler arasındaki yakınlığı arttırmaktadır. Bu durumda insanlar arası ilişkiyi arttırmakta, bölüşme mekanizmaları, öğrenme fırsatları yaratmakta, sinerji doğurmaktadır.

- İkinci açıklama biçimi daha çok ekonomistlerin kullandığı yığılma ekonomileri olmaktadır. Yığılmaların ortaya çıkışı yarattıkları, ölçek ekonomileri, benzer faaliyetlerin bir arada bulunmasının sağladığı lokalizasyon ekonomileri, değişik faaliyetlerin bir arada bulunmasının yarattığı kentleşme ekonomilerine dayanarak açıklanmaktadır. Bu açıklama biçimine göre bir yığılma, yığılma dis-ekonomisi üreten büyüklüğe ulaşınca büyümesini durduracaktır.

• Üçüncü açıklama biçimi, ilk ikisi gibi, araçsal bir açıklamadan çok, insanın varlığına ilişkin bir açıklamadır. İnsan sadece topluluk hâlinde varlığını sürdürebilen bir canlıdır. Birlikte çalışmanın avantajları insanları bir arada tutmaya yetmez. Lacan'ın dediği gibi, bireylerin varoluşları, sınırları ve olanakları toplumsal ilişkilere bağlıdır. Bu ilişkiler bireylerin bilinci tarafından yaratılmaktan çok, bireylerin bilinci bu ilişkilere bağımlıdır demektir (İzmir, 2015).

• Dördüncü açıklama biçimi, her yığılmanın küresel olduğu saptamasını yaptığımızda ortaya çıkmaktadır. İlk üç açıklama biçiminde bir yığılmanın tek başına varlığının ve büyüklüğünün nedenlerini açıklamaktadır. Bu yığılmanın yeryüzü yerleşme sistemiyle bağları kurulmuş olmaktadır. Ama günümüzde her yığılmanın küresel olduğu saptamasını yaptığımızda, her yığılmanın içinde diğer yığılmalarla ilişki kurulan nesnelere ve insanların mutlaka bulunduğunu söylemiş olmaktadır.

Yığılmanın nitelikleri üzerinde ontolojik kabuller

Bir yığılmada bir araya gelen insanlar ve nesnelere ilişki içinde oldukları için bir sistem oluşturmaktadırlar. Ama bu sisteme bir planıcı ya da yönetici olarak yapacağınız müdahalelere yol gösterecek bir teori geliştirecekseniz, bu yığılmanın müdahale edilebilirliği konusunda ontolojik kabullerinizin olması gerekir. Yığılmalara nasıl müdahale edilebileceği ve performansının nasıl değerlendirilebileceği konusunda aşağıdaki altı ontolojik kabul yapılabilir.

1. Dıştan bir iradeyle şekillendirilebilen, tasarlanan ve tasarlandırıldığı şekilde gerçekleştirilen bir sistem (yığılma).

2. Dıştan verilen kararlarla müdahale edilebilen ve “kendi kendini örgütleyen” (*self organizing system*) bir sistem olarak, bu müdahalelere uyum yaparak, bütünlüğünü yeniden kurabilen, bir sistem.

3. Yığılmaların dıştan iradi olarak şekillendirilmeyen, aktörlerinin etkileşimiyle ve kararlarıyla oluşmuş olan bir sistem.

4. Yığılmanın iç farklılaşması üzerinde durmadan, performansı, nesnel olarak dıştan değerlendirilebilen bir sistem.

5. Yığılmaların mekânda ve zamanda yayılımı olması dolayısıyla içinde yaşanan, içten deneyimlenen, öznellik üzerinden değerlendirilebilen bir sistem.

6. İçinde yaşayanların, yükledikleri anlamlara göre başka yığılmalardan farklı olduğu iddia edilebilen sistemler. Farklılıkları dış görünüşlerde değil, öznel değerlendirmelerle oluşturulmuş bir sistem.

Her yığılma bu ontolojik kabullerin hepsine uygun niteliklere sahip değildir. Bu niteliklerin hangisinin geçerli olduğunu sistemin özellikleri belirleyecektir. Bir örnek vermek gerekirse, bir kentsel yığılmanın dıştan tasarlanarak, bu tasarımın gerçekleştirilebileceği kabulünün geçerli olabilmesi için, bu sistemde toprak mülkiyeti, siyasetin niteliği, imar hukuku vb. konularda özel koşulların bulunması gerekir.

Yığılmaya İlişkin Kuramların Çoğulcu Yapısı Nasıl Oluşturulabilir?

Ele aldıkları yığılmaya ve çözmeye çalıştıkları sorunlara göre bir kente/yığılmaya bir müdahale stratejisi geliştirmek durumunda kalan bir profesyonelin yararlanacağı bir kuramlar yelpazesini oluşturmak için dört farklı boyut üzerinden çeşitlilik yaratabiliriz. Her boyut için ileri sürülen seçeneklerin sayısının çarpımı kadar çeşitli kuram söz konusu olacaktır.

- Birinci boyut yığılmanın kavramsallaştırmaya/betimlemeye esas olacak özellikleri üzerinden bir farklılaşma üzerinde duracaktır. Bu boyuttaki kuramlar temelde iki grup içinde toplanacaktır. Bunlardan birinci gruptaki kuramlar nesnelere ilişkin yığılmanın iç farklılaşmasını betimleyecek ve açıklamaya çalışacaktır. İkinci gruptaki kuramlar yığılmayı insan ilişkilerinin oluşturduğu bir komünite olarak kavramsallaştırmanın yolları üzerinde duracaktır.

- İkinci boyut bir insanın yığılmayı, hangi insan yetileriyle, nasıl bildiği üzerinden yola çıkarak, kenti algılama ve bilişte ne türde çeşitlilik yaratılabileceği üzerinde duracaktır.

- Çeşitlenmenin üçüncü boyutunu bir kentsel yığılmaya hangi aktörler eliyle ne tür müdahale yapılabileceğine ilişkin olarak geliştirilecek kuramların farklılığı oluşturacaktır. Bu bakımdan yığılmalara, ontolojik niteliklerine ilişkin kabullere uygun olarak, üç farklı tür müdahale/oluşumdan söz edilebilecektir. Bunlar; 1) yığılmanın dıştan üstün bir iradeyle bütünlüğü olan bir tasarımla, 2) ister tek tek büyük projelerle, ister geliştirilen yeni düzenlemelerle olsun yığılmanın gelişme biçimine müdahale edilmesi ve 3) bir üstün iradeye dayanmadan, yığılma içinde-

ki tüm kişilerin tek tek yaptıklarının birikmesiyle ortaya çıkacak bir oluşum olarak sıralanabilir. Bu seçeneklerin her biri için kullanılacak kuramın yapısı birbirinden çok farklı olacaktır.

- Çeşitlenmenin dördüncü boyutu yerleşmelere/yığılmalara müdahale edildiğinde yalnız müdahalenin niteliği değil, bu müdahalelerde gerçekleştirilmek istenilen hedeflerdeki farklılıklar da yararlanılacak kuramların niteliğinde önemli değişikliklerin yapılmasını gerektirecektir.

Yığılmalara ilişkin kuram çeşitlenmesini oluşturacak dört boyutu tanımladıktan sonra her boyutun ne tür kuram çeşitlenmesine yol açacağını daha ayrıntılı olarak irdeleyelim.

III. Yığılmanın İçyapısına İlişkin Betimleyici ve Açıklayıcı Kuramlar Yelpazesi

Bu yazının ikinci bölümünde nesnelere ve insanların belli bir yerde kümelenebilmesinin ortaya çıkardığı bir yığılmanın varlığına ilişkin nedenler ve bu yığılmanın tüm olarak nitelikleri konusundaki açıklamalar üzerinde durduk. Bu bölümde ise, kuramların çeşitlenmesine ilişkin birinci boyut üzerinde durarak yığılmanın iç yapısına ilişkin farklı kuramlar ele alınacaktır. Bu kuramların birinci grubunda yer alanlar nesnelere yığılmasının iç farklılaşmasını betimleyecek ve açıklamaya çalışacaktır. İkinci gruptaki kuramlar, yığılmayı insan ilişkilerinin oluşturduğu bir komünite olarak kavramsallaştırma yolları üzerinde duracaktır.

A) Nesnelere yığılmasının iç farklılaşmasına ilişkin kuramlar

İlgili yazındaki kent (yığılma) kuramlarını, buradaki tartışmamız bakımından üç öbek içinde toplamakta yarar vardır. Bunlar: 1) kent ekolojisi yaklaşımları, 2) politik ekonomi yaklaşımları, 3) sosyal eylem ya da *assemblage* kuramı diye sıralanabilir.

Kent Ekolojisi Yaklaşımları

1920-1930'lu yıllarda Park ve Burgess'in geliştirdiği evrensellik iddiasını taşıyan bu sosyolojik kuram, işaret taşımayan, her yönde aynı özelliklere sahip (isotropik) bir mekânda yığılmanın (kentin) eş merkezli

halkalar hâlinde nasıl farklılaştığını betimlemektedir (Park, 1925). Bu farklılaşma arazi kullanma bakımından (Merkezi İş Alanları, Konut Alanları) ve toplumsal katmanlaşma bakımından (geçiş bölgesi, işçi konutları, yüksek gelirli konut alanları vb.) ifade edilmektedir. Bu kurama göre bir kentin mekânda nasıl bir formda yerleşeceği konusunda geliştirdiği modelin tek bir serbestlik derecesi bulunmaktadır. Kentin merkezi belirlendiğinde kentin yer yüzündeki yayılımı da belirlenmiş olmaktadır. Bu kuramın gerisinde Darwin evrimci yaklaşımın toplumsal alana taşınması yatmaktadır. Bu kuram en yalın hâlinde iken bir iç dinamiği içermektedir. Yığılmanın nüfusu arttığı zaman, eş merkezli halkalara göre farklılaşmanın aynı biçimi koruyabilmesi işgal (*invasion*), yerini alma (*succession*) süreçlerinin işlemesiyle gerçekleşmektedir.

Bu kuramda yığılmanın ontolojine ilişkin olarak, yığılmaların dıştan iradi olarak şekillendirilmediği, sistem içinde tek tek aktörlerin kararları sonucu oluştuğu kabul edilmiş bulunmaktadır. Kentsel ekoloji kuramları yığılmanın iç farklılaşmasını betimlerken arazi kullanma farklılaşması üzerinde durduğunda nesnelere yığılmasını ele almış olurken, toplumsal katmanların farklılaşması üzerinde durduğunda, insanların yığılmasını ele almış olmaktadır. Bu kuramda insanlar ve nesnelere büyük ölçüde birbirine bağlı olarak ele alınmış olmaktadır.

Eş merkezli halkalar (eş merkezli zonlar) kuramı temelde görgül saptamalara dayandırılmış, yüksek düzeyde soyutlanmış bir kuramdır. Bu kuram soyut ve mekânı açıkça içeren nitelikleri dolayısıyla onu çok kullanışlı hâle getirmiş, kolayca başka kuramlarla eklenilerek, rafine düzeyi yükseltilebilmiştir. Bu eklenme biçimleri konusunda bazı örnekler vermek yararlı olacaktır. Bunlardan biri, nüfus yoğunluklarının eş merkezli halkalar kuramına eklenmesi olmuştur. Bu kuramın geliştiği ve daha sonraki yıllarda yapılan görgül çalışmalar bu dairesel kentte yapı yoğunluğunun ve nüfus yoğunluğun kentin merkezinden çevresine doğru, düz çizgisel olmayan (*nonlinear*) bir azalma gösterdiğini ortaya koyuyordu. Bu saptamalar kolayca eş merkezli halkalar kuramına eklendi. Eş merkezli halkalarla ilgi farklılaşmaya nüfus yoğunluğuyla ilgili farklılaşmalar eklendi (Clark, 1951).

Eş merkezli halkalara göre farklılaşma kuramı görgül saptamalara dayanan genellemelerle elde ediliyordu. Bu halkalarının oluşumunun nedenleri sorgulanmaya başladığında yeni bir eklenme ortaya çıktı.

Eş merkezli farklılaşma, Ricardo'nun farklılık rantı yaklaşımı, von Thünen'ci bir yaklaşımla taşıma maliyetlerinin farklılığına dayandırılarak açıklandı (Isard, 1956). Sosyolojik eş merkezli halkalar kuramı rant kuramıyla kolayca bütünleşti. Eş merkezli halkalar kuramı görgül saptamaya ek olarak, ekonomik bir açıklamaya da kavuşmuş oldu. Güç kazandı. 1960'lı yıllara gelindiğinde ve geri kalmış ülkelerde kentlerin çevresinde gecekondular oluştuğunda, gelişmiş ülkelerin kent formlarıyla geri kalmış ülkelerin kent formları birbiriyle karşıt hâle geldi. Geri kalmış ülkelerin kentlerinin merkezindeki konutlarda yüksek gelirli, çevresindeki konutlarda düşük gelirli yaşarken; gelişmiş ülkelerde merkezde düşük gelirli yaşarken, çevrede yüksek gelirli yaşıyordu. Alonso bu durumu geliştirdiği teklif-fiyat eğrileri (*bid price curve*) aracını kullanarak açıkladığında, eş merkezli halkalar kuramına neoklasik iktisat yaklaşımıyla da bir açıklama getirmiş oldu (Alonso, 1964).

Bir başka eklemleme, eş merkezli halkalar kuramının betimlemelerinde yer almayan yol ve altyapı gibi fiziki yapıların (nesnelere) çözümlemeye dâhil edilmesi yoluyla gerçekleşti. Bu yıllarda gelişen merkezî yerler kuramının açıkça ele aldığı, her merkezden geçen altı eksenli yol sistemi kolayca eş merkezli halkalar kuramına kolayca eklenilebilmiştir. Kentsel ekoloji kuramlarının eş merkezli halkalarının içinden geçen ulaşım eksenleri açarsanız, ister arazi kullanma, ister toplumsal katmanlaşma bakımından farklılaşmayı sadece eş merkezli halkalara dayanarak betimleyemez hâle gelirsiniz. Farklılaşmayı sektörlere göre de tanımlama gereksinmesi duyarsınız. Bu eklemlemeyi Homer Hoyt (1939) sektör kuramını geliştirerek yapmıştır. Mekânsal farklılaşma bu katkıyla yeni bir geometri kazanmıştır.

Bu kuram konusundaki tartışmayı sonlandırmadan önce, kent ekolojisi kuramlarının planlama ve yönetsel kararlarıyla ilişkisini kuralım. Bu kuram, ortaya çıkan kent formunun oluşmasında plancıya ve yöneticiye özel bir rol tanımlamamaktadır. Onlara bırakılan tek olanak, bu kuramın öngördüğü formu izlemektir. Dıştan olan bir iradenin yönlendiriciliğine yer bırakmamaktadır. Bu, evrensellik iddiası olan modernist bir kuramdır. Modernist planlamanın zoning aracının kullanılmasının gerisinde böyle kuramsal çerçeve bulunmaktadır.

Politik Ekonomi Paradigması İçinde Gelişen Kuramlar

Kent ekolojisi kuramlarının geliştirilmiş biçimleri, 1960'lı yıllarda coğrafyada yaşanan kantitatif devrim içinde kendilerine yer bulabiliyorlardı. Kapitalizm içinde sanayileşmenin bir temsilini gerçekleştirebiliyordu. 1968 öğrenci hareketlerinin var olan coğrafya paradigmasını eleştirerek bu alanda bir anlamlılık krizine yol açtığına, coğrafyada önce politik ekonomi ve daha sonra aynı çizgide eleştirel gerçekçilik paradigması gelişmeye başladı. Marksist felsefe içinden gelen Lefebvre, Castells ve Harvey'in, Marksist analize kentsel (yığılmanın) varlığını, bir ölçüde de mekân boyutunu katarak kent kuramları alanına yeni bir açılım getirdiler.

Castells (1977) kente Marksist terminolojiden yola çıkarak yeni bir bakış açısı getirdi. Kenti (yığılmayı) emeğin yeniden üretim alanı olarak kavramsallaştırdı. Bu tanımdan yola çıkıldığında, kentin kamu öncülüğünde kolektif tüketim altyapısı ve hizmetleriyle donatılması gerekiyordu. Bu konudaki yetersizliklerin giderilmesi Marksizm'in çelişki mantığına dayandırılan sosyal hareketlerle sağladığı siyasal dinamikle sağlanacaktı.

Harvey (1985) ise, kente kapital birikim mantığıyla yaklaşıyordu. Kapitalin birikim çevrimlerini metalaşma ve metaların değişimi üzerinden açıklamanın yanına kentin yapılaşmasına, teknolojik gelişmeye ilişkin yeni çevrimler ekleyerek, kapitalin ve birikiminin kentleşmesinin kavranmasını zenginleştirdi.

Lefebvre (1991) ise, daha kapsamlı bir yaklaşım geliştirdi. Fizikten alınmış mutlak ve görelî mekân tartışmalarını aşan bir şekilde mekânın üretildiği saptamasını yaparak, bizim alanımıza yeni bir bakış açısı getirdi. Bu ele alışı kenti (yığılmayı) yaratan sosyo-mekânsal bir süreçtir. Sosyal ve mekânsal birbirinden ayrılmaz bir biçimde kavramsallaştırılmıştır. Her mekânsal olanın içinde bir sosyal, her sosyal olanın içinde mekânsal vardır. Sosyal mekâna kazınmadan var olamamaktadır. Bireyler gündelik yaşam içinde kent mekânıyla ilişkilerin kurulmasında üç aşamalı bir yaklaşım önermektedir. Kent mekânı, algılanan, bilişsel olarak bilinen ve yaşanan bir yerdir. Bu üçlü ele alış bireylerin gündelik yaşamlarında kent mekânındaki farklı davranışlarının açıklanmasında kullanılabilecek bir analiz çerçevesi oluşturmaktadır.

Bu alandaki kuramlarla ilgili tartışmayı, bu kuramların kentlere müdahalelerde ne kadar yol gösterebildiği konusunda bir değerlendirme

yaparak tamamlayabiliriz. Bu kuramların mekâna ilişkin içeriği, kentin fiziki tasarımına yol gösterebilecek bir niteliğe sahip değildir. Kuramların merkezinde kapitalizmin bir eleştirisi bulunmaktadır. Kentte olup bitenlerin ve sorunların sorumlusu kapitalizm olarak görülmektedir. Böyle bir saptama sonrasında politika geliştiriciler, kapitalizm konusunda bir tavır takınmak durumunda kalmaktadır. Yollardan birincisi çözüm olarak kapitalizmi ortadan kaldıracak bir devrimi önermek ya da beklemek olacaktır. Bu yoldan sonuç alma olanağını görmeyenler, kapitalizminin eleştirilerden etkilenerek, kendini yenileyebildiği saptamasını yapmakta, sonuç alınmasını kapitalizmin değişebilme kapasitesine sahip olmasına bağlamaktadırlar. Bu durumda da bu kuramlar sisteme müdahale biçimini, eleştirmek ve politika önerileri geliştirmekte görmektedirler.

Aktör Ağları ya da Bir Araya Getirme (Assemblage) Kuramları

Assemblajlar (Farias ve Bender, 2011; Brenner, Madden ve Wachsmuth, 2014) çok sayıda insan (canlı) ve nesnenin (cansız) oluşturduğu işlerliği olan bir araya gelişlerdir. Bu bir araya gelişler, yığılmanın içinde rizomatik ağlar oluşturmaktadır. Bu kuramda yığılma (kent) mekânsal değil, ağsal oluşumlardır. Her yığılmada işlevler assemblajlar hâlinde kümeleniyorlar. Her assemblajda heterojen unsurların, bir kurumda, mekânda kurulu bir yapıda veya bir sanatta bir araya gelişi belirtileniyor. Bu yığılma sosyo-mekânsal süreçlerden çok sosyo-teknikal süreçler tarafından şekillendiriliyor. Bir anlamda bir cyborg² kenti ile karşı karşıya bulunuyoruz. Bu sistem içinde canlı olanlar ve canlı olmayanların ilişkisi tarihsel olarak oluşmaktan çok, farklı bir biçimde ele alınmakta, daha başlangıçta ontolojik olarak belirlenmeye başlamıştır. Bu salt bir kabul olmaktan çıkmış ve insan olmayanların hukuku üzerinde çalışmalar yapılmaya başlamış bulunmaktadır.

Assemblajlara dayanan ontolojiler temelde politik ekonomi analizlerini dışlamış olmaktadır. Bu ontolojide assemblaj ilişkileri maddelerin kendilerinden kaynaklanmakta, siyasal ve iktisadi pozisyonlardan kaynaklanmamaktadır. Bu ontoloji içinde kentsel yerleşme toplumsal ağların düzenlediği metabolik süreçler hâlinde kuramsallaştırılmaktadır.

² Cyborg, organik ya da biyo mekatronik parçalardan oluşan kuramsal ya da kurgusal bir varlıktır.

Kent gibi yığılmaların gerçekleştirilmesi toplumsal olarak anlaşılmaya değil, olduğu yerde (in-situ), material-teknolojik pratikler olarak anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Bu yığılma sınırı ve formu belli ve tarihi ve anlamı belli olan bir kentten çok, karışık ve anlaşılması zor bir ağ (yığılma)dır. Assemblaj kente ilişkin bilimsel bilgiyi insan ve insan olmayan arayüzleri, ağ ilişkisinde oluşmuş karşılıklı bağımlılıklar ve sosyo-maddi altyapıların üretimi üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Bu yığılma sürekli olarak var olanın entegrasyonunu bozarak yeniden yapma eğilimini taşımaktadır.

B) İnsanların ve Nesnelerin Yığılmasının İkinci Yüzünü Topluluk (Community) Oluşturması Teşkil Etmektedir

Bir yığılmayı oluşturan insanların bir topluluk oluşturması için değer verilen ilişkilerin ve onların sürekliliğini sağlayan kuralların bulunması gerekir. Bu değerlere ve oluşmuş bulunan komüniteye bağlılık, bu topluluğun üyelerinin eylemleri için bir anlamlılık alanı oluşturur. Komünite çalışmalarında mekân boyutu ön plandadır. Ama bir komünitenin varlığından söz edildiğinde kastedilen bir yer olmaktan çok sosyal ilişkinin varlığı olmaktadır. Bir komünitenin oluşması, konuların yapısı, bağlılıkların (commitment) yapısı ve eylemlerin yapısı arasında bir tamamlayıcılığın kurulmuş olması gerekir (Chermayeff, 1971).

Bir yığılmada (kentte) genellikle iki farklı düzeyde komünite oluşumundan söz edilmektedir. Bunlardan birincisi kent düzeyindeki, ikincisi ise komşuluk ünitesi (mahalle) düzeyindeki komünite oluşumdur. Hangi düzeyde olursa olsun, komünite olabilmek için toplumsal etkileşme olabilmesi ve bir kamusal alan bulunması gerekir. Her kademe kendi üyelerine farklı kimlikler verir. Bu yığılmalarda yaşayan bir birey hem bir kentli hem de bir mahalleli kimliğine sahip olacaktır. Bir yığılmada yaşayanların kendilerini bu düzeyin tümüne ilişkin bir komünitenin bir üyesi olarak görebilmesi için, bir bütünleştirici amacın ya da çıkar birliğinin bulunması gerekir, bu bir pazar bütünlüğü, bir emek pazarı bütünlüğü, bir nodal etkileşme bütünlüğü vb. diye çeşitlendirilebilir.

Komünite oluşturmak bakımından ikinci düzeyi mahalle (komşuluk ünitesi) teşkil etmektedir. Bu düzeyde insanların konutları, etrafındaki insanların yaşam alanlarından oluşmaktadır. Bu yaşam alanları yaşam

ve tüketim kalıplarının benzerliğine göre, sosyal tabakalara, etnik ve inanç ayrımlarına göre farklılaşmaktadır.

Bir kentte (yığılma) tek bir komünite değil iki düzeyde komünitelerin bulunduğu kabul edilince, bu iki düzeyin bir arada bulunuşu ve ilişkileri konusunda da açıklamalar getirmek gerekir. Günümüzün küresel dünyasında kent düzeyindeki komünite değişmek, dış dünyaya açık olmak durumundadır. Bu üst düzey komünite, alt düzey komüniteler mozağidir. Bu alt düzey komüniteler izole gettolaşmış moral dünyalar hâlinde tutulursa ya da etkileşmeye kapalı tutulurlarsa üst düzeydeki bir bütünleşmeden de söz edilemez. Kentin potansiyellerinin tam olarak harekete geçirilebilmesi için bu düzeyde de etkileşmeye, kendi farklılığını yeni koşullarda üretebilmeye açık olmak durumundadırlar. Günümüzde her düzeydeki komünitenin mekânı kapalı bir kap gibi düşünmek artık gerçekçi değildir. Günümüzün komünitesini yollar ve ağlarla ilişkilendirilmiş mekânlar olarak düşünmek gerekir.

Komünite ve Yönetim

Plancılar ve yöneticiler, kentlerin fiziki nesnel performanslarıyla ilgilenmişlerdir. Kuramlar da bu alanlarda yoğunlaşmıştır. Bir yığılmada yaşayanların bir komünite oluşturmaları, komünite düzeyindeki ilişki biçimlerinin insanların yaşamlarını değerlendirmek konusundaki katkıları ilgi konusu olmamış sosyal hizmetlerin sağlanması sırasında gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bir komüniteyi nesnelliklerden çok orada yaşayanların öznellikleri oluşturur. Komünite bir güven duygusu, bir yer olarak görülme duygusu yaratıldığında oluşur ve birlikte iş yapabilme kapasitesi olan toplumsal sermayeyi yükseltir.

Oysa kentlerin insanların onurlu yaşam haklarının gerçekleştirildiği bir yer olduğunun bilincine varılırsa, yönetimler kentlere müdahalelerinde artık sadece hizmet sağlamakla yetinemezler. Yönetimlerden beklenen hizmetin ötesidir. Günümüzde kentte yaşayanlar pasif bir hizmet tüketicisi olmakla yetinemezler. Aktif bir birey olarak yaratıcı ve katılımcı süreçlere açık kalan, kendisine kamusal özne olma yolunun açık kaldığı, demokratik bir toplumun yaratılmış olmasını beklerler (Barber, 1984). Günümüzde kentlerin yönetiminin demokratik olmasını salt bir siyasal tercih meselesi olarak görmemek gerekir. Yerel demokrasi, bire-

yin varlık sorunuyla yakından ilişkilidir. Onun onurlu yaşam hakkının gerçekleşmesi ancak demokratik bir yönetimle olur.

IV. İnsan Bir Yığılmayı (Kenti) Hangi Yetileriyle Bilir ve Hakkında Değer Yargıları Geliştirir

İnsan yaşadığı yerleşmeyi (yığılmayı) duyularıyla algılar. İnsanlığın geliştirdiği bir dille, kavramlarla üzerinde düşünürüz. Bu duygularımızı ve düşüncelerimizi geliştirdiğimiz bu dille birbirimize aktarırız. İnsan çevresindeki nesnelere, görme, duyma, koku alma, dokunma ve tat alma yetileriyle kavrar. İnsanın bu yetileri doğası gereği sınırlıdır. Örneğin, insan belli dalga boyları arasındaki renkleri görmekte, belli uzaklıkta görüş netliğine sahip olmakta, belli desibel altındaki sesi duymamakta, belli desibel üstünde büyük acılar yaşamakta, koku alma duyarlılığı sınırlı kalmaktadır. Eğer insanların duyu alma kapasiteleri farklı olsaydı, çevreyi algılamaları ve çevreden duyabildikleri rahatsızlıklar önemli ölçüde değişecekti.

Her ne kadar insanlar yaşadığı yerleşmeyi değerlendirirken çoğu kez görsel duyularına öncelik verse de, insanın çevreyi algılaması çok duyulu bir algılamadır. İnsan değişik yetilerinden gelen bu çok duyulu algılamaya iç tutarlılığı olan bir bütünlük kazandırmaktadır. Her memeli canlı çok duyulu bir algılamada bulunurken, bu bütünlüğü algıları birbirine bağlayarak sağlamaktadır. Bir insan çevresindeki çok sayıdaki nesnenin gelen değişik türdeki uyarılarla karşılaştığında, beyni onları kategorize ederek, bu çevre hakkında bilgiler ve yargılar oluşturur. İnsanların bir yerleşmede yaşarken edindiği deneyimi, salt bir beyinsel deneyime indirgemek yetersiz kalacaktır. İnsan kentte deneyimini vücudunun tümüyle yaşamaktadır. Bedenin mekândaki konumu yaşanan deneyimi bir yere bağlar.

İnsanın bir yerleşmeyi çok duyulu algılaması, onun davranışlarını belirlemesi bakımından önemlidir. İnsan, bu algılamaya göre tepki verir. Ama bu yerleşme üzerinde düşünmesi, bilimsel bilgi geliştirmesi için kavramlara gereksinimi vardır. Bu saptamayla, eski Yunan Düşüncesindeki "eidos"la yani görerek bilme ve "logos"la (kavramla) bilme ayırımına gelmiş bulunuyoruz. Kavramla bilme konusunda değişik açıklamalar bulunmaktadır. Kavramlara, bir zihni temsil olarak bakan, ayır-

mak kabiliyeti üzerinden ve duygu aktarımı üzerinden yaklaşan, doğal dilin gelişmesi üzerinden açıklama getiren yaklaşımlar bulunmaktadır. Buradaki tartışma için ampirist bir tutum takınılacaktır. Ampiristler kavramları duyularla ilişkilendirirler. İnsanların çoklu duyularıyla bir yerleşmeye ilişkin olarak geliştirdiği algıyı bilgiye (*cognition*) dönüşmesini sağlayanlar kavramlar olmaktadır.

Biz bir yerleşmeyi sadece anlık algılamamızla bilemeyiz. Bizim bednimizin kent içinde bulunduğu noktadan görseleliğiyle, sesiyle, kokusuyla algılayabildiği, büyük yığılmanın ancak bir kısmıdır. Biz bir kentin tümünü kastederek biliyoruz dediğimizde, kentin değişik noktalarında, değişik zamanlarda oluşmuş deneyimlerimizin, hafızamızdaki birikimine dayanarak oluşturulmuş bir bütünlük üstüne konuşmuş olmaktadır. Hafızadaki birikim salt nesnelere yansımalarının birikimi değildir. Bu birikim insan beyninin çalışmasıyla, kendi öznelinden etkilenecek yeniden yapılandırılmıştır.

İnsanların yaşadıkları yerleri algılaması ve bilmesinin gerisinde insanların vücuduyla yaşadığı deneyim sırasındaki çoklu duyumuna ve hafızasına ilişkin süreçlerin bulunduğu kabul edilince böyle elde edilen bir bilginin kentte yaşayan bireylerinin kentle ilişkisinin kurulmasında nasıl kullanılabileceği de açıklık kazanır. İnsanların kentin tümüne ya da bir kısmına ilişkin yargılarda bulunmasının gerisinde çoklu duygular ve bunların hafıza içinde yeniden şekillenmesine ilişkin öznellikler bulunduğu kabul edilince bir kentin yer olduğuna ilişkin yargıların gelişmesinin de öznel değerlendirmelere dayanacağı ortaya çıkar.

Böyle bir çerçeve bize kentsel hareketlerin etkilenmesi/geliştirilmesi için kentte yapılması gerekenlere dair yol gösterebilir.³ Kentte yaşayanların davranışlarının kentten gelen duyulardan etkileneceği kabul edilince, kentten gelen çoklu duyuların, protesto, grev, oturma eylemleri vb. hatıraları canlandırılmasına özel bir önem vermek gerekecektir. Bu etkileri sağlamaya çalışan politik hareketler, her duyuya yönelen ayrı ayrı politikalar uygulayabilir. Kentteki sosyal hareketler, görsel politikalarının bir parçası olarak, kent mekânında bir grafiti, bir poster savaşı başlatacaklardır. Aktivistlerin duvar yazıları, bir iletişim, propaganda ögesi olarak çalışacaktır.

³ Bu konuda bkz: Houston, C. (Ocak 2015). Globalization and activism in the transformation of Istanbul. *International Journal of Urban and Regional Research*, 39 (1), 46-61.

Her hareket sonik politikalar geliştirecektir. Sloganları, müzikleri, hareket etrafındaki sosyalleşmeyi, örgütlenmeyi kolaylaştıracaktır.

Eğer kente ilişkin algılarımızı, bilgilerimizi, bu yerleşmeyi planlamak, kentsel yaşama müdahale etmek için kullanacaksak, bu müdahalenin hangi sorunları çözmek için ve ne sonuçlar elde etmek için yapılması gerektiği konusundaki saptamalar, çoklu duyumlara dayandırılan yapılanmacı sosyal bilim anlayışıyla elde edilen bilgilerle yapılacaktır. Ama yapılacak müdahalelerin kısa erimli araçsal rasyonelliğine önem veriliyorsa bu yığılmaya ilişkin nesnel temsile dayandırılan kavramlarla geliştirilmiş bilimsel bilgi kullanılacaktır.

V. Yığılmanın Şekillendirilebilirliği Konusundaki Ontolojik Kabullerin Hangi Koşullarda Geçerli Olabileceği Ve Ne Tür Bir Kuram Talebi Yarattığı Üzerine

Bu yazıda kent kuramı talebine, tasarımcının, plancının ve yöneticilerin gereksinmesi açısından yaklaşıldığından, kentsel yığılmanın değişebilirliği konusundaki ontolojik varsayımlar özellikle önem kazanmaktadır. Bir sistem olarak kentsel yığılmanın değişebilirliği konusunda üç ontolojik varsayım yapılabilmektedir. Bunlar; 1) dıştan bir iradeyle şekillendirilebilen, tasarlanan bir sistem (yığılma) olma, 2) dıştan verilen kararlarla müdahale edilebilen ve “kendi kendini örgütleyen” (*self organizing system*) bir sistem olma, 3) dıştan iradi olarak şekillendirilmeyen, aktörlerinin kararlarıyla oluşan ve yeniden üretilen bir sistem, diye sıralanabilir. Bu üç farklı ontolojik kabul altındaki sistemlerin oluşumu ve şekillenişine ilişkin tartışmayı başlatarak, her farklı ontolojik kabulün yarattığı farklı kuram talepleriyle ilişkilendirelim.

Dıştan bir iradeyle şekillendirilebilen, yani tasarlanabilen ve tasarımı uygulanabilen bir sistem üzerine

Kent planlamanın tarihinde başlangıçta böyle bir ontolojik kabul vardı. Kent plancısından beklenen böyle bir tasarımı yapmaktı. Kamu otoritesi imar hukuku yetkilerini kullanarak, bu planın uygulanmasını sağlıyacaktı. Böyle bir plancının/tasarımcının kararlarını belirleyen kuramlar temelde normatif kuramlar olacaktır. İlk dönemde bu normatif kuramlar

daha çok ütopyalar ve normatif şemalar hâlinde formüle edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde bir kentin dıştan bir iradeyle şekillendirilmesi varsayımının geçerliliği tarihin tanıklığı içinde sürdürülemez hâle gelince, bu varsayım sadece kentin alt parçaları için kullanılmaya başlanmıştır.

Kentsel tasarımcıların bir kent parçasını ayrıntılı olarak tasarlama eğiliminin sürmesi, beraberinde bu varsayımın hangi toplumsal koşullarda geçerli olacağı sorusunu gündeme getirmektedir. Eğer tasarlanan alanda toprağın tümüne sahipseniz, tasarlanan alandaki inşaatı gerçekleştirebilecek büyüklükte kaynağı harekete geçirebiliyorsanız, böyle bir ontolojik varsayımaya dayanarak kentsel tasarım yapılabileceği söylenebilir. Günümüzde bu koşul ancak kentin alt parçalarındaki geliştirici (*developer*) projelerinde gerçekleştirilebilmektedir. Kentsel tasarımın yapılabirliğini bu iki koşula bağlamak çok sert varsayımlardır.

Kamu yönetimleri bu iki sert koşulu gerçekleştirmeden siyasal iradeyle kentsel yığılmaları şekillendirmenin yolunu bulmak istemektedirler. Bu yönetimlerin ne kent toprağının büyük kısmına sahip olması, ne de inşaat için gerekli tüm kapitale sahip olması söz konusudur. Bu hâlde kamu yönetimleri kentin şekillendirmesini kontrol etmek için genellikle dört farklı mekanizmayı bir arada kullanmaktadırlar. Bunlardan birincisi planlamadır. Bu düzeyde kentin yapısı, başka bir deyişle parçaları arasındaki soyut ilişkiler bir bütünlük oluşturulacak şekilde tasarlanmaktadır. Başka bir deyişle bu düzeyde bir morfoloji önerilmiş olmaktadır. İkinci mekanizma, kamunun kurumsal düzenlemelerle, kentteki aktörlerin faaliyetlerini düzenlemesidir. Bu düzenlemelerle, kentin şekillenmesinde etkili olacak aktörlerin davranışlarının gerisindeki hesaplar değiştirilerek, ulaşılmak istenilen morfolojinin gerçekleştirilmesi kolaylaştırılmak istenmektedir. Üçüncü mekanizma olarak “tasarım rehberleri” kullanılmaktadır. Bu araçla kentin parçalarındaki şekillenme denetlenmeye çalışılmaktadır. Dördüncü mekanizma, kamunun zorlayıcı gücünü bu alana yönlendirmek, imar hukukundan yararlanmak olmaktadır. Bu dörtlü bir araya geldiğinde, bir tür modernist gelişme modeli oluşturulmaktadır. Bu modernist meşruiyet çerçevesinin temel özelliğinin topluma karşı emrivakilere kapalı olması olduğu söylenebilir.

İlk bakışta bu dört mekanizmanın, kentsel yığılmanın şekillenmesini bir dış iradeyle belirlemek için yeterli olacağı düşünülebilir. Ama yaşayanlar bunun gerçekleşemediğini ortaya koymaktadır. Bu tür planlar her

yerleşmenin değişik dönemlerinde modernist meşruiyet çerçevesine hapsolamayacağını ortaya koymaktadır. Örneğin II. Dünya Savaşı sonrasında gelişmekte olan ülkelerin kentlerinin çevresinde oluşan gecekondu kuşakları bu tür gelişmelerdir. Daha gelişmiş ülkelerin kentlerinde görülen kentsel saçaklanma (*urban sprawl*) bir başka örnektir. London School of Economics'in yürüttüğü "*Urban Age*" projesinde, pratikte yaşananlardan yola çıkarak, geliştirilmiş bulunan uçsuz bucaksız kent (*Endless City*) kavramıyla kentsel yığılmaların emrivakilere açıklığı da kavramsallaştırmış olmaktadır (Burdett ve Sudjic, 2011).

Kentin emrivakilere açıklığının gerisinde, kentte arsa fiyatlarını yükselmesi ve imar planı değişiklik kararlarıyla yüksek spekülâtif rantların üretilebilmekte olması yatmaktadır. Planların emrivakiyle karşılaşması birbirinin karşıtı olan iki farklı nedene dayanmaktadır. Modernist meşruiyetler çerçevesinde geliştirilen kurallar, kentte meşru olarak yaşamayı çok pahalı hâle getirmektedir. Toplumun gelir skalasının altında bulunan kesimleri yeterli gelire sahip olmadıkları için kentte yaşayabilmek, varlıklarını sürdürebilmek için, yaşamlarını ucuzlatacak pratikler geliştirmektedir. İşte bu çok sayıda kişinin yarattığı emrivakiler kentlerin etrafında gecekondu kuşakları oluşturmaktadır. Tabii bu noktada sorgulanması gereken bir konu ortaya çıkmaktadır. Bir siyasetin yurttaşlarının gücünün yetmeyeceği kuralları kabul ederek, yurttaşlarını mevzuatı aşarak suç işlemek durumunda bırakması ne kadar meşrudur? Bir devletin yurttaşlarını suçlu durumuna düşürecek kurallar koymasını savunma herhâlde kolay olmaz.

Planın uygulanmasını zorlaştıran emrivakilerin ortaya çıkmasını sadece toplumun güçsüz kesimlerinin eylemlerinin biriken sonuçları olmaz. Toplumun güçlü kesimleri de spekülâtif rant artışlarından pay alabilmek için plana karşı emrivakiler yaratma eğilimi taşımaktadırlar. Değişik ölçeklerdeki girişimciler arsa rantını kendi kapital birikim süreçlerinin bir parçası hâline getirmek için farklı yollara başvurmaktadır. Örneğin planda yer alan bir sanayi alanında arsa fiyatları yükselince bundan kaçınmak isteyen bir girişimci plan dışında bir yer seçerek bir emrivaki yaratma eğilimi içine girmektedir. Yine bir girişimci ucuza elde ettiği plan dışı alandaki toprak üzerinde yaptırdığı bir mevzi planla bu alanı imara açılmasını sağlayarak, spekülâtif bir rant elde edecektir. Si-

yasal sistemler bu eğilimlere açık kalıyorsa, kentlerin çevresinde bir saçaklanma ortaya çıkacaktır.

Dıştan verilen kararlarla müdahale edilebilen ve “kendi kendini örgütleyen” (*self organizing system*) bir sistem olma kabulü üzerine

Kapitalizmin egemen olduğu, demokratik süreçlerin işlediği bir sistem içinde, kentsel yığılmayı dıştan bir iradeyle şekillendirmenin olanaklı olmadığına farkına varılınca plancılar ya da yöneticiler kentsel yığılmanın tümünü şekillendirme iddiasından vazgeçerek, daha mütevazı bir şekillendirme arayışına razı olunmaktadır. Bu durumda kentsel yığılmaya müdahale edenler kentsel yığılmada bazı özellikleri denetlemek istemekte, diğer özelliklerin bununla uyumlu olarak sistem tarafından oluşturulmasına razı olunmaktadır. Yarı planlı, yarı kendi oluşan bir sistem söz konusudur. Bir kentsel yığılmanın bir planlama olmadan sadece piyasa mekanizması tarafından yönlendirilmeye bırakılması, girişimcilerin kendi güdüleriyle yaptıkları yapıların oluşturduğu bir yığılma tüm yatırımların değerinin tahrip olması sonucunu doğuracaktır. Kentsel alana yatırım yapan bir girişimcinin, sağladığı ayrıcalıklarla bir rant artışından yararlanabilmesi için kentteki diğer aktörlerin planlara uyması hâlinde olanaklı hâle gelmektedir. Bu nedenle fırsatçı olarak imar rantlarından yararlanılabilmesi toplumun büyük kesimi için planlamanın bağlayıcılığı sürdürülürken, bazılarının bu sınırlamaların dışına çıkma yolunun açılması gerekmektedir. Kısacası, fırsatçılığın işlerlik kazanabilmesi için en uygun durum yarı planlı, yarı plansız bir durumun bulunması gerekmektedir.

Bu bakış açısının kent kuramları arasında ilk bilinen örneği Lowry (1964) modeli olmuştur. Bu model 1960'lı yıllarda ekonomik temel kuramıyla, gravite modelinin bulgularını bir araya getirerek kentin formunun ne şekilde oluşacağına ilişkin öngöründe bulunan bir simülasyon modeli olarak kurulmuştur.

Bu yaklaşım 2000'li yıllarda sistem kuramında doğrusal olmayan kompleks, kaotik sistemler üzerinde Prigogine'in katkılarıyla yaşanan gelişmeler kente ilişkin kuramsal anlayışlarda önemli değişimleri gündeme getirmiştir (Schweitzer, 1997). Yığılmanın gelecekteki şekillenmesi katastrofik değişimlere açık olarak algılanmaktadır. Bu hâlde kentsel

yığılmalar “kendi kendini” düzenleyen sistemler olarak görülmektedir. Bu hâlde kentin ögeleri arasında Lowry modelinde olduğu gibi bir iç tutarlılık kuralından söz edilemez. Çok daha serbest bir durum öngörülmektedir. Kente müdahale etmek isteyen bir yönetici, aralarında bir tutarlılık aramadan çok sayıda müdahale yapılabilecektir. Kent kendi kendini örgütleyen bir sistem olduğu varsayıldığından, sistem kendi iç tutarlılığını kendi kuracaktır. Ama ortaya çıkacak kentsel bütünün formunun ne olacağı önceden kontrol edilmiş olunmayacak, ortaya çıkan forma razı olunacaktır.

Dıştan iradi olarak şekillendirilmeyen, toplumsal aktörlerinin kararlarıyla oluşan ve yeniden üretilen bir sistem olması varsayımı üzerine

Bir sosyal bilimcinin kentsel yığılmaya yaklaşımı bir plancı ya da yöneticiden çok farklıdır. Sosyal bilimcilerin temel sorusu kentsel yığılmaya nasıl müdahale edilmesi gerektiği değildir; onların amacı bu yığılmanın nasıl farklılaştığını, işlevlerini nasıl yerine getirdiğini, açıklayabilmek ya da anlayabilmektir. Kente ilişkin sosyal bilim analizleri, dıştan olan aktörlerin kentsel yığılmaları yönlendirebilme kapasitesini tartışmaktan çok, kentte, kullanıcılar, çalışanlar, girişimciler, meslek sahibi profesyoneller, bürokratlar ve siyasetçilerden oluşan çok sayıda aktörün faaliyetleri ve karşılıklı etkileşmesiyle nasıl bir kentsel yığılma oluşturduğunu ortaya koymaya çalışmaktadırlar.

Bu arayış sırasında, kentsel yığılma kendi kendini düzenleyen çok aktörlü açık bir sistem olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu aktörler arasında bütünlüğü olan karşılıklı ilişkiler bulunmaktadır. Bu sistem varlığını sürdürebilmek için entropi artışından kaçınabilmek özelliklerine sahiptir. Bu yutucu (*dissipatitive*) sistemler çevresinden enerji olarak entropinin eritilmesini sağlayabilmektedirler. Bu nedenle, kendi kendini düzenleyen bu açık sistemler daha yüksek düzeyde karmaşıklıklar üretebilmektedirler.

Kentsel yığılmaların dıştan şekillendirilen bir sistem olmaktan çok, kendi kendini düzenleyen bir sistem olmasının kabul edilmesi hâlinde kentsel yığılmanın nasıl bir yapıyı/farklılaşmayı ortaya çıkardığını araştırmak temel kurumsal ilgi alanı hâline gelmektedir. Kent araştırmaları

yazınında bu soruya nasıl yanıt verildiğini bu yazının üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak gördüğümüz için ayrıca üzerinde durmaya gerek yok.

Çok sayıda aktörün karşılıklı etkileşimiyle bir kent formunun oluşumunda değişik aktörlerin katkılarının ne olabileceği üzerinde durmaya-cağım. Ama aktörlerinin tümüne ilişkin niteliklerin farklılıkları üzerinde durulmasının gerekli olduğuna inanıyorum. Toplumdaki bireylerin pasif bir yurttaş ve pasif bir kullanıcı olması hâlinde ortaya çıkacak kent yığılmasının nitelikleri, bireylerin aktif yurttaşlar olması hâlinde ortaya çıkacak olan kentsel yığılmadan çok farklı olacaktır. Pasif yurttaşların oluşturacağı bir kentsel yığılma önemli ölçüde bireyin tercihlerini geri plana iterek yabancılaştıracaktır. Bu durum modernitenin varsayımlarının doğal uzantısı olarak görülebilir. Postmodern dünyanın demokrasi arayışları içinde pasif yurttaş yetersiz kalacaktır. Artık özel alanına hapsedilemeyen, kamusal özne olma talebini canlı tutan aktif birey ortaya çıkacaktır. Kamusal özne olan birey, toplumda var olan projelere hapsedilmeyecek, onun yeniden biçimlenmesinde sözü olmasını isteyecektir. Ancak bu durumda sahici (*authentic*) bir toplumdaki söz edilebilecektir.

VI. Kentsel Yığılmanın Performansı Konusunda İleri Sürülebilecek Hedeflerin Temellendirilmesi Üzerine

Bu yazının ikinci bölümünde ele aldığımız kentsel yığılmalara ilişkin ontolojik altı kabulden son üçü, sistemin performanslarına ilişkindir. Bu kabullerden; 1) ilki kentsel yığılmanın tümüne ilişkin performansın, dıştan nesnel olarak değerlendirilebileceğini varsaymaktadır. 2) İkinci varsayım ise, mekânda ve zamanda belli bir yayılımı olan kentsel yığılmaların, bu yığılmalarda yaşayanların, öznel olarak içten deneyimlenen bir sistem olduğu üzerinde durmaktadır. 3) Üçüncü varsayım bir kentsel yığılmaya içinde yaşayanların yükledikleri anlamlara göre, diğerlerinden farklı olduğu iddia edilebilen bir sistem olduğu üzerinedir. Bir kentsel yığılmanın özgünlüğü dış görünüşlerde değil öznel değerlendirmelere dayandırılmış olmaktadır.

Bir kentsel yığılmanın tasarlanması/planlanması ya da yönetimler tarafından müdahale edilmesi söz konusu olduğunda, kentsel yığılmaya ilişkin hedeflerin belirlenmiş olması gerekir. Böyle bir müdahale amaç-

lanmasa ve kentsel yığılmanın oluşumu içinde belirleneceği var sayılsa bile, bu yığılmanın performansının değerlendirilmesi söz konusu olduğunda bile bu konuda bir yargıya ulaşabilmek için kentsel yığılmaların performanslarına ilişkin bir netleştirilmenin yapılmış olmasında yarar vardır.

Kentsel yığılmaların performansına ilişkin hedefleri ayrıntılandıralım. Bir kentsel yığılmanın hedefleri dıştan belirleniyorsa bunlar nesnel olarak belirlenebilmektedir. Evrensel geçerlilik iddiası taşıyacaklardır. Eğer niteliği gereği öznel yargılara dayandırılan hedefler söz konusuysa, iletişimsel rasyonalite iddiası taşıyan özneller arası (*intersubjective*) oydaşmayla saptanmış hedefler konulacaktır.

Birinci varsayım, kentsel yığılmaya ilişkin hedeflerin nesnel olarak saptanabilir olduğunu kabul etmektedir. Bu hedefleri üç farklı düzeyde ele alabiliriz. Bunlardan ilki, kentsel yığılma düzeyine ilişkindir. Bunlar; kişi başına gelirin yüksekliği, yaşanabilirlik, halk sağlığı koşullarının gerçekleştirilmiş olması, fonksiyonel çeşitliliğin yüksekliği, sürdürülebilirliğin gerçekleştiği, verimliliğin yüksekliği, yönetimin demokratikliği vb. diye sıralanabilir. İkinci düzey, kentsel yığılmada yaşayan bireylerle ilgili hedeflerdir. Bunların başında kentli haklarının gerçekleştirilmesi gelmektedir. Üçüncü düzey, kentin fiziki dokusuyla ilgili hedefleri içermektedir. Eğer kentsel tasarım yapıyorsanız bu tür hedefler önem kazanacaktır. Bunlar, kolayca okunan öğrenilen kentsel doku, özel ve kamusal mekânlar dengesinin oluşturulması, saçaklanmayan bir kentsel morfoloji vb. diye sayılabilir.

İkinci varsayım, kentte yaşayanların öznel değerlendirmelerini esas alan hedefler üzerinde durmaktadır. Kentsel yığılmanın tümü düzeyinde kentte yaşayanların kente bir kimlik yüklemesi, bir komünite oluşturması, sosyal sermayesinin yüksek olması, kentte yaşayanlar düzeyinde, kentte herkesin dâhil olmasının gerçekleşmiş olması, kentsel doku düzeyinde, görsel doyum sağlaması, yaşayanlarca bir yer olarak görülmesi, niteliği vb.leri diye sıralanabilecektir.

Performansa ilişkin üçüncü varsayım, kentin özgünlüğüne ilişkinin yargının nasıl verilebileceğine ilişkindir. Bu yazının başında kentsel yığılmaların tekli olma özelliklerinin, bir kimliğinin bulunmasının önemi üzerinde durulmuştu. Bu, kent plancılarının çok önem verdikleri bir özelliktir. Kenti fiziki olarak şekillendiren plancılar ve kentsel tasarımcı-

lar bu özgünlüğü fiziki çevredeki farklılıkta görme eğilimindedirler. Böyle bir farklılığın kimlik oluşturmaya katkısı olacağı düşünülebilir. Ama üçüncü varsayım fiziki çevrede büyük benzerlikler olsa bile, kentte yaşayanların yaşadığı çevreyi anlamlı bulmalarının, oranın bir yer olma niteliği kazanmasının olanaklı olduğu üzerinde duruyor. Bu varsayımın önemli günümüzde ister küreselleşme, ister ülkedeki bina sunum biçimlerinin niteliği gereği olsun, dıştan bakıldığında fiziki olarak benzer çevreler üretiliyor olmasından gelmektedir. Buna bakarak, günümüzde kültürel anlamlılığı olan yerler üretilmediğini varsaymak doğru olmaz. Üçüncü varsayım, yerlerin oluşumu insanlararası ilişkiye yani 'intersubjektivite'ye bağlayarak, yerlerin oluşumunun önünü açmış oluyor.

VII. Son Verirken

Dünya'da kent kavramlarının ve kuramlarının tartışmalara girildiği bu dönemde yazdığım bu yazıyla, bu arayışlara katılmaya çalıştım. Bu tartışmaları birbiriyle ilişkili iki bakımdan genişletmeye, yeni noktalara sıçratmaya çalıştım. Bunlardan birincisi, kent araştırmaları alanının kendisini, kentsel yığılmaları dıştan iradi olarak şekillendirilmeyen, aktörlerinin etkileşimiyle ve kararlarıyla oluşmuş olan bir sistem olarak gören ontolojik kabule hapsedmekten kurtarmak yönünde olmuştur. Yeni ontolojik kabullerle plançı/tasarımcının ve yöneticinin kente müdahale taleplerine nasıl duyarlı olunabileceğinin yolu açılmaya çalışılmıştır. Kent yığılmalarının yeniden biçimlenmesinde güçlü aktörlerin dıştan müdahalelerinin görmezden gelinmesi herhâlde önemli bir eksiklik oluşturmaktadır.

İkinci açılım, sosyolojik kent araştırmaları yaklaşımının evrensel geçerliliği olan açıklamalar üzerinde yoğunlaşması karşısında farklı bir arayışın ön plana alınmasıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu yazıda her kentsel yığılmanın kendi özgünlüğünün oluşturulması sorununa öncelik verilmiştir. Özgünlük sürecinin ön plana alınması bir yandan öznel değerlendirmelere verilen önemi artırırken, öte yandan her kentsel yığılmanın düzenlenmesi ve sorunun çözülmesinde, duruma özgü planlama ve müdahale biçimlerinin tasarlanması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Her duruma özgü bir planlama ve müdahale biçimlerini tasarlayabilmek için bu yazıda çoğulcu bir kentsel yığılma kuramı olanağının

nasıl oluşturulabileceği üzerinde durulurken, var olan kuramlar alanı da seçenekler arasında verilmiştir.

Böyle bir arayışın gerçekleştirilmesi kent demokrasisinin genişletilmesi anlamına da gelmektedir. Kentlilerin siyasette aktif katılımının önünün açılmasını öngörmektedir. Bu demokratikleşme öznelliklerin aktif olarak işe katılmasını gerektirmektedir. Bu da yerel politikanın giderek performatif söz verme niteliğini kazanması sonucunu doğuracaktır. Kurumların, derneklerin, kamu alanlarının ve toplumsal canlılıkların yeri olarak kent- sel yığılmalar sivil ve katılımcı demokrasilerin gelişmesi için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Artık pasif bir yurttaşlığa yer yoktur, kentsel yığılmalar aktif yurttaşlığın yeri olacaktır (Amin ve Thrift, 2002).

Kaynakça

- Alonso, W. (1964). *Location and land use, toward a general theory of land rent*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Amin, A. & Thrift, N. (2002). *Cities reimagining the urban*. Cambridge: Polity Press
- Barber, B. R. (1984). *Strong democracy: participatory politics for a new age*. Berkeley: University of California Press.
- Brenner, N. & Schmid C. (2014). The 'Urban Age' in question. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38 (3), 735-755.
- Brenner, N., Madden D. J. & Wachsmuth, D. (2014). Asemblajlar, aktör ağlar ve eleştirel kent teorisinin karşılaştığı zorluklar. Brenner, Marcuse & Mayer (derl.) *Kâr için değil halk için*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Burdett, R. & Sudjic D. (Der.) (2011). *Living in the endless city: The urban age project by the london school of economics and Deutsche Bank's Alfred Herrhausen society*. London UK: Phaidon Press Inc
- Castells, M. (1977). *The urban question*. London: Edward Arnold.
- Chermayeff, S. & Tzonis, A. (1971). *Shape of community*. Middlesex: Penguin Books Ltd
- Clark, C. (1951). Urban population densities. *Journal of the Royal Statistical Society*, Vol. CXIV, Part IV, 490-496.
- Farias, I. & Bender T. (Derl.) (2011). *Urban assemblages*. London: Routledge.
- Harvey, D. (1985). *The urbanization of capital*. Oxford: Basil Blackwell.
- Houston, C. (2015). Globalization and activism in the transformation of Istanbul. *International Journal of Urban and Regional Research*, 39 (1), 46-61.

- Hoyt, H.(1939). *The structure and growth of residential neighbourhoods in american cities*. Washington: Federal Housing Administration.
- Isard, W. (1956). *Location and space-economy*. Cambridge, Mass: The MIT Press.
- İzmir, M. (2015). *Lacancı psikanaliz ve karakter çözümleme*. Ankara: İmge Kitabevi
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford: Basil Blackwell.
- Lowry, I. S. (1964). *A model of metropolis*. RAND Memorandum 4025-RC
- Park, R. E. (1925). The city: Suggestions for the investigation of human behavior in the urban environment. in R. E. Park, E. W. Burgess, R. D. McKenzie, *The city*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schweitzer, F. (Ed) (1997). *Self organization of complex structures*. Florida: CRC Press.
- Scott, A. J. & Storper, M. (2015).The nature of cities. *International Journal of Urban and Regional Research*, 39, No.1,1-15.
- Tönnies, F. (1887). *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Fues's Verlag,Leipzig, (Translated by C. P. Loomis (1957) as *Community and Society*). East Lansing: Michigan State University Press.

Speculating on Global Cities: What's The Role of Development?¹

*

Michael Goldman²

In 2009, World Bank President Zoellick announced:

Infrastructure is a cornerstone of the World Bank Group's recovery strategy for the global economic crisis. These investments can create jobs today and higher productivity and growth tomorrow.... the needs are huge: an estimated 880 million people still live without safe water; 1.5 billion people without electricity; 2.5 billion without sanitation; and more than one billion without access to an all-weather road or telephone service. The world's urban population is expected to increase from 3.3 billion to five billion by 2030 – with Africa and Asia doubling their urban populations – creating new infrastructure demands for transport, housing, water, waste collection, and other amenities of modern life... These infrastructure choices will shape cities and lifestyles for many decades or even a century to come. (Zoellick, 2009)

Zoellick describes well the current era of the development industry in which the global South city itself becomes the marketable commodity (de Soto, 2000; World Bank, 2009; Glaeser, 2012). From the perspective of World Bank official, Hernando de Soto, the misery of the South is rooted in the unvalorized potential that sits right under the poor and their land – including the public spaces they inhabit such as sidewalks, plazas, and slum areas squatted upon by hard-working but low-income populations. The solution to this problem has now become: expand the railway station into a shopping mall, the sidewalks into private property, slums into central business districts, and charge fees for government services out-

¹ Adapted from *Goldman in Cities of the Global South Reader*, eds. F. Miraftab and N. Kudva, Routledge, 2015.

² Prof. Dr., University of Minnesota-Twin Cities, USA.

sourced to international firms. Streamline, upgrade, and globalize resources, services, public spaces, and land, and you can ignite the transformation of the wretched mega-city into a global city, a place where international capital and its employees would desire to invest and settle.

The development enterprise did not fall in love with the idea of globalizing cities on its own; indeed, as is true with its earlier shifts in lending policies, it tends to follow, and support, trends emerging from various other quarters. The 1980s and 1990s witnessed a tremendous consolidation and unleashing of power from what were once fairly discrete organizations of local and international capital: insurance, housing, banking, investing, real estate. This consolidation has created large pools of finance and real estate capital working across national boundaries to develop new types of investment strategies, and new social imaginaries as to how cities can be made globally competitive and more profitable for investors, and, allegedly, more developed and livable.

These global-city strategies were contrived by transnational policy networks, creating a global network of expertise on cities, led by consultants (e.g., McKinsey, PricewaterhouseCoopers), UN agencies (e.g., UN Habitat, the UN Development Program), international finance institutions (e.g., the World Bank, the Asian Development Bank), and global forums such as the World Cities Summit and the C40 Cities Mayors Summit. These forums are often co-sponsored by real estate and capital goods firms. On one end of the spectrum, the World Bank and bilateral agencies advocate for the “urban turn” in lending and urban planning; at the other end, environmental NGOs and experts have deemed cities as the new site of green innovation for carbon-cutting built environments, living spaces, and transport systems. Whereas once these actors deplored the mega-cities of the Third World, today, cities are now seen as the fount of innovation and “best practices” for “ending poverty” and for “sustainable lifestyles.” By 2012, the World Bank declared that financing city infrastructure was one of its most important endeavors (*Rethinking Cities*, 2012).

The rationale for these global investment practices starts with the assumption that Southern cities have been dying under the weight of mega-city problems including a culture of ineptitude that has made it hard for any national government or financial market to expect large

cities to become drivers of a national economy. Select cities, however, do become economic powerhouses that urban boosters claim *can be* replicated elsewhere: Singapore and its city-state model of capital accumulation (Huat, 2011), Shanghai and its massive infrastructural transformation, Dubai and its capital-flush real-estate sector, and Bangalore and its phenomenal information technology industry. These models of urban transformation have incited ambitious master plans to convert urban landscapes into global cities with spectacular skylines and splashy must-see infrastructure.

Coupled with these assumptions and beliefs is a new agenda from the world's largest real estate and financial firms, to build up various forms of global cities. For example, in 2007, Dubai's largest developer and real-estate firm, Limitless, committed \$15 billion to finance and build India's first privately owned small city outside of Bangalore, India's "Knowledge City" the first of five multi-billion dollar private "green-field" cities on the rapidly urbanizing rural periphery of Bangalore. Before the 2007-2008, this same firm had large-scale financial commitments for building luxurious cities adjacent to Moscow, Istanbul, Riyadh, Amman, and in and around Dubai – with ambitious names like "The World" and "The Universe." As of today, most of these projects have been stalled due to lack of capital and demand.

Meanwhile, China is planning to build more than 100 global cities over the next two decades, an extraordinary feat by any standard. It is also building a string of 'eco-cities' that are hoped to become prototypes to export abroad. In its interest to acquire much-needed farm land and minerals to continue its city building campaign, China is also purchasing land and mines throughout Africa, and has agreed to build up urban infrastructure in exchange, including lavish state palaces and halls, soccer stadiums, and central business districts, and in oil-rich Angola, a \$2.5 billion upscale mini-city of apartment complexes (called Nova Cidade de Kilamba) with condos selling at New York prices in a land where people make an average of \$2 per day. In 2013, it sits mostly empty.

Is this the way to build up a city with equitable access to basic services, good employment, and affordable housing and clean water? These speculative, and seemingly failed, urban projects and visions can do harm to more than just their investors. For one, they require large

swathes of public or farming land, discounted by governments and often with guarantees of 24/7 water, electricity, and the latest transport systems – resources that nearby communities rarely receive. World Bank loans are oftentimes featured in the lure for investors to come to town, even though the greater population must contribute to the repayment of these loans. Second, this type of what can be called “speculative urbanism” (Goldman, 2011) has sparked a new form of urban governance, one vulnerable to the rise and fall of stock markets and the whims of investment capital, whose actors are often based in cities immune to such volatilities, such as Singapore, London, Shanghai, and New York. Third, and perhaps most importantly, this type of frenetic city building displaces large populations to accommodate investors. In China alone, it is estimated that tens of millions have been displaced in the past decade from city expansion and reconstruction (Hsing, 2010).

The latest trend seems to be a grand distraction from any attempts to build secure and affordable cities for the majority. Urban and rural social movements have risen in protest against what is being called “land grabbing” for these luxury enclaves. Today, China is home to thousands of protests, especially in its smaller cities and large towns. Elsewhere, city dwellers are challenging these development processes and working to reclaim and remake their city in their own image, rather than the imagined one of global-city boosters. One prominent Africanist scholar argues it is often the Africans marginalized by failed global-city projects who mobilize “the city as a resource for reaching and operating at the level of the world” (Simone, 2001). City dwellers, local governments, and even many actors in the global economy cannot cope with such volatility, as the crippling global financial crisis of 2007-2008 demonstrated.

New approaches to thinking about city life and livelihoods

As Achille Mbembe (2004) and other African scholars note, there is nothing new to the idea that African cities have been re-made due to transnational forces, connections, and imaginaries (Miraftab, 2012). To complement and counterbalance the premise that external forces have often dictated local realities, these scholars start from the place where the majority of city dwellers live, where they work and struggle, and create,

and then assess the influences of external forces *in situ*. Abdoumalig Simone observes that most African denizens thrive at a distance from the formal center of the city, far from where official practices and structures dominate (Simone, 2004 a, b). That is, urban life for the majority is not solely defined by the impact of a mega-project or a development policy; rather, the African urban is constituted in large part by the multiple ways that people generate their own provisions and services, make their own markets and social goods, and feel and express their own sentiments and sensations, or what he calls 'people as infrastructures'. In a similar vein, Mbembe stresses 'ways of seeing' that overcome the myopic outsider's view only of the market, either macro/economic structures of dependency or the neoliberal emphasis on markets as saviors, with the 'African variation' perceived as backwards and failed. The ironclad hold of developmental thinking on the telling of Africa forecloses the possibility of understanding complex power relations beyond the narrow western social-science categories of state, market, and civil society, which always look inadequate under the western gaze.

Instead, Africanist scholars argue that a socio-spatial approach based on ethnographic and historical readings of the African city reveal a quite different urban experience. From this perspective, the state does not have a monopoly on power, as people have successfully self-organized across numerous lines of connectivity, locally and globally, based on a wide range of needs, from food to spirituality, in efforts to fulfill their needs and generate alliances (Mbembe, 2004; Simone, 2004a; Watson, 2009). They argue that 'African cosmopolitanism' surfaces and circulates in the shadows of, and in spite of, official forms of urban power. They are calling for a more ground-up analysis of how the non-elite majority creatively constitutes the city and persists amidst injustices and scarcities (Ferguson, 2009). If we can better understand how urban poverty and wealth are co-constituted and legitimated, through forms of capitalist development, we can better understand the alternatives. This approach reveals that which the developmentalist worldview often masks or erases; from this perspective, one can begin to see global South cities in their complexities and possibilities, not in caricature or in comparison to the North and its standards and misperceptions.

From this vantage point, we can also see the multiple modernities of the urban, to better understand global South peoples as *actors* making cities and histories, as *subjects* constituted in times of crises (Mbembe and Roitman, 2003; Mignolo, 2010; Roy, 2009a), resisting authorities and creating aspirations and livelihoods. This is a perspective that does not assume a half-formed subject or a malignant modern, but it also isn't a romanticized reading of reality. Instead, it starts from the premise that the same powers of creativity, expertise, and infinite possibilities that have been associated with the cosmopolitan urbanite of the global North be granted their counterpart in the southern city. In post-apartheid South Africa, one of the most vibrant urban social movements is *Abahlali base-Mjondolo*, shackdwellers pushed to the limits by the police who have had the mandate to aggressively destroy slums, especially in the brutal 'clean up' prior to the 2010 FIFA soccer World Cup event. They have no party affiliation; instead they have conjured up their own definition of politics in which they demand the right to their homes and workshops and access to urban public space – the "right to the city" which so many South Africans have lost. Their ambition is to take back the urban commons that has been privatized or made accessible only to elites.

Elsewhere, urban protests against the privatization of city water services sparked a broad social justice agenda. It started in Cochabamba, Bolivia in the early 2000s and spread across Latin American cities, where people from different backgrounds came together to roll back profitable schemes for elite politicians and international firms, whether it be selling off water, electricity, health care, education, or urban public space (or the "urban commons") such as open-air markets and the land in and surrounding slum dwellings deemed more valuable as commodified "real estate."

In sum, to more accurately understand the relationship between the development enterprise and the global South city, we need to "decenter" global urban theories in scholarship and development practice that stick to master tropes about slums, poverty, and arrested development, and instead consider the significance and worldliness of analytic perspectives that emanate from these communities and their cities (McFarlane, 2008; Roy, 2009b; Miraftab, 2009).

References

- Chua, B. H. (2011) Singapore as model: Planning innovations, knowledge experts. in A. Roy and A. Ong (Eds.) *Worlding Cities: Asian experiments and the art of being global*, London: Wiley Blackwell.
- De Soto, H. (2000). *The mystery of capital: Why capitalism triumphs in the west and fails everywhere else*. New York: Basic Books.
- Ferguson, J. (2006). *Global shadows: Africa in the neoliberal world order*. Durham, NC: Duke University Press.
- Glaeser, E. (2012). *Triumph of the city*. New York: Penguin Books.
- Goldman, M. (2005). *Imperial nature: The world bank and the struggle for social justice in the age of globalization*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Goldman, M. (2007). How 'Water for All!' policy became hegemonic: The power of the World Bank and its transnational policy networks. *GeoForum* 38, 786-800.
- Goldman, M. (2011). Speculating on the next World City. in A. Roy and A. Ong (Eds.) *Worlding cities: Asian experiments and the art of being global*, London: Wiley Blackwell.
- Hsing, Y. (2010). *The great urban transformation: Politics of land & property in China*. New York: Oxford University Press.
- Mbembe, A. (2004). Aesthetics of superfluity. *Public Culture* 16(3), 373-405.
- Mbembe, A. and Roitman, J. (2003). The figure of the subject in the time of crisis. in M. Abdoul (Ed.) *Under siege: four African cities* (pp. 99-126). Ostfildern: Hatje Cantz.
- McFarlane, C. (2008). Urban shadows: Materiality, the 'southern city' and urban theory. *Geography* 2(2), 340-358.
- McFarlane, C. (2010). The comparative city: Knowledge, learning, urbanism," *International Journal of Urban and Regional Research* 34(4): 725-742.
- Miraftab, F. (2009). Insurgent planning: Situating radical planning in the global South. *Planning Theory* 8(1), 32-50.
- Rethinking Cities: Framing the Future. (2012) 6th Urban Research and Knowledge Symposium, Barcelona, October
- Roy, A. (2009a). The 21st century metropolis: New geographies of theory. *Regional Studies*, Spring. 43(6), 819-830.
- Roy, A. (2009b) Informality and the politics of planning. in J. Hillier and P Healey (Eds.) *Conceptual challenges for spatial planning* (pp. 87-108). Surrey: Ashgate.
- Simone, A. (2001). On the worlding of African cities. *African Studies Review* 44(22), 15-41.
- Simone, A. (2004b). People as infrastructure: Intersecting fragments in Johan-

- nesburg. *Public Culture* 16 (3), 407-429.
- Zoellick, R. (2009). Keynote address. The World Bank-Singapore Urban Hub Conference, Singapore, June.
- Watson, V. (2009). Seeing from the South: Refocusing urban planning on the globe's central urban issues. *Urban Studies* 46(11), 2259-2275.
- World Bank. (2010). *Eco2Cities*. Washington, DC: World Bank Press.
- World Bank. (2011). *System of cities: Harnessing urbanization for growth and poverty alleviation*. Washington, DC: World Bank Press.

KENTLEŞMEDE TEMEL PROBLEMLER

Kent ve İnsan

Sevgi İyi

Türkiye'de Kent Siyaseti Çalışmalarında Bilgi Üretimi

Ayşe Çolpan Kavuncu & Ufuk Poyraz

Kentli Yaşam Biçimlerinin Sosyal Eşitsizliklere Yansıması:

İstanbul Ölçeğinde Karşılaştırmalar

Seran Demiral

Türkiye'de Akıllı Kent Kavramının Konumlandırılması ve Politika

Çerçevesinin Değerlendirilmesi

Aysu Kes Erkul

Kent ve İnsan

*

The City and the Human Being

Sevgi İyİ¹

Özet

Hepimizin bildiği gibi insan, “toplumsal/siyasal” (zoon politikon), “alet yapan” (homo faber) ve kendine “dünya kuran” bir canlıdır. Başka deyişle kültür varlığıdır. Kentler de bu dünyanın ya da kültürün önemli bir parçasıdır. Tarihte ilk kentlerin “metal çağında”, metal silah üstünlüğü olanların kırsal bölgelerde yaşayanlar üzerinde egemen olmalarıyla ortaya çıkmıştır. Başka bir varsayımına göre de kentler, ilkel köylerin değişmesi sonucunda doğmuştur. Bunlardan hangisinin daha kabul edilebilir olduğu konusunda karar tarih bilimine aittir. Burada önemli olan şey, kent ile kültür, dolayısıyla da kent ile insan yaşamı arasında yapısal bir bağın olmasıdır. Bunun anlamı da şudur: Kentten söz etmek, insandan söz etmektir. İnsandan söz etmek kültürden söz etmektir. Günümüzde kentler ne durumdadır? İnsan ve kültürle ilişkisinde bakıldığında çoğu kentin, kent olmaktan çıkma noktasında olduğu görülmektedir. “Sakin şehir” düşüncesi ve bu düşünceye dayalı tasarımlar bu durumdan çıkış için bize yardımcı olabilir belki.

Anahtar Sözcükler: kent, insan, kültür.

Abstract

As we all know the human being is a social/political (zoon politikon) and also a technical (homo faber) being, who establishes for himself a world to live in. In other words he is a cultural being. Cities are important parts of this world or culture. According to historical investigations the first appearance of the cities coincides with the metallic age. Another hypothesis about the appearance of the cities is that the cities developed from the primitive villages. To decide which of these two hypotheses is acceptable is the job of historians. The important thing is that there is a strong connection between cities and human life. Therefore, to deal with the cities is to deal with the human being and to deal with the human being is to deal with culture. How can the cities now be seen from this perspective? Considered from this perspective, it appears that many of the cities are not cities any more. The idea of “Citta Slow” and projects that developed from this idea may help us to change this situation.

Keywords: city, human being, culture.

¹ Maltepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, (sevgiyi@maltepe.edu.tr)

Kent ve İnsan

Konuşmamada, insan-kent-kültür arasındaki yapısal bir bağ olduğu noktasından yola çıkarak kentin ne olduğu ve günümüzde kentlerin durumu ve bu durumun getirdiği sorunlar ve bunlara ilişkin çözümler konusunda kimi düşüncelerimi sizlerle paylaşacağım. Bunu yapabilmek için de birbiriyle bağlantılı olan şu üç soru üzerinde duracağım: 1) İnsan nedir? 2) Kültür nedir? 3) Kent nedir?

1) İnsan nedir? Hepimizin bildiği gibi insan, diğer canlılar arasında kendine özgü özellikleri olan “toplumsal” bir canlıdır (*zoon politikon*). Başka canlılarda da toplu yaşam söz konusudur elbette. Ama insanın toplu hâlde yaşama, “toplumsal canlı” olma tarzı çok başkadır. Onun toplumsallığı, *siyaset etkinliğini* de içine alan bir “kültür varlığı” olmasıdır. Buna ek olarak kendi özel koşullarından dolayı, *tekniki* yaratır. Çünkü o, içinde bulunduğu doğal koşulların dışına çıkmak zorundadır. İlk adımı “alet yapma” olan bu yönelimi onu yine zorunlu bir şekilde “kültür varlığı” kılar.

Kültür varlığı olmak ise insanın, doğal koşulların dışına çıkarak kendine bir *dünya kurması* ve bu *dünya içinde var olması* anlamına gelir. İnsanın “dünya kurması” ve “dünya içinde var olması” ne demektir peki? Her şeyden önce onun tarihsel bir varlık olması ve *değerleri -tekniki, sanatı, bilimi, felsefeyi, hukuku-* yaratması, *siyaset* etkinliği içinde olması demektir. İnsan bunlarla birlikte var olabilir ancak. Bunların olmadığı ya da yeterince “değerlenemediği” durumlarda ise insan *tehlikededir*. Bu tehlike, insanın kendinden gelen bir tehlikedir. İnsan, yapısal özelliğinden gelen ve kendisi için tehdit oluşturan yanını “değerleri” var etmekle aşabilir ancak. Bundan dolayı, “dünya” ya da “kültür” içinde yaşayan insanın *insanlaşabilmesi*, insan olarak var olabilmesi için “değerler”in ayrı bir yeri ve önemi vardır. Dolayısıyla insanın kendine kurduğu *dünya*, “değerler”i, “etik değerler”le birlikte taşıdığına insanca bir dünya olabilir ancak. Demek ki kültür, *değerlerle* ve *etik değerlerle* örülü bir yaşama ortamını ifade eder özünde. Kültürün değerlerle olan bu köklü ilişkisini daha yakından görebilmek için “kültür nedir?” sorusuna geçebiliriz artık.

2) Kültür nedir? İnsan ve toplum bilimleri içinde çoğu bilgi/araştırma alanının konusu olan “kültür”, kestirmeden bir tanımla açık kılınabilecek bir kavram değildir. Peki, nedir kültür öyleyse? Latince *colere* fiilinden gelen kültür sözcüğü, “toprağı işlemek, tarlayı sürmek,

ekip biçmek" anlamına gelir. 17. yüzyıla kadar günlük dildeki anlamıyla kullanılan "culture" sözcüğünü, Aydınlanma düşüncesinin önde gelen düşünürü Voltaire, "insan zekâsının (esprit) oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanmıştır". Daha sonra Etnolog G. Klemm'in "İnsanın Genel Kültür Tarihi" adlı çalışmasında "uygarlık ve kültürel evrim" anlamında kullanmasıyla da (1843-1852) bilim diline girmiş ve giderek Avrupa dillerine yayılmıştır (Güvenç, 1974, s. 96). Daha sonra kültür terimi, özellikle 19. yüzyılda önem kazanan *etnoloji* ve *tarih* çalışmalarıyla "uygarlık" (civilisation) anlamını da alarak daha kapsamlı bir hâle gelmiştir. Böylece çeşitli bilgi dallarının ortak terimi hâline gelen bu kavramı tanımlama güçlüğü ortaya çıkmıştır. Çeşitli tanımlarla bu güçlük aşılmaya çalışılmıştır². Ama bu çaba ve daha sonra eklenen bazı anlamlar kültür kavramının daha da genişlemesine yol açmıştır. Bugün çok sayıda kültür tanımı vardır.³

Kültürü tanımlamak güç bir iş olmakla birlikte "kültür" sözcüğünün kısa tarihinde aldığı anlamlara bakıldığında ilkin Voltaire'in belirlediği temel anlamında bize ışık tutacak önemli bir *ipucu* vardır. Bu anlamıyla kültür, "ruhun bazı kısımlarının, yetilerinin amaca elverişli düşünsel çalışma ve pratiklerle geliştirilmesidir" (Güvenç, 1974, s. 97). Bu nokta şu bakımdan önemlidir. Kültür, insanın gelişmesiyle, kişilerin kendilerini geliştirebilmeleriyle ilgilidir ve *insanın özüne* aittir. Yani insanın insan olabilmesinin koşuludur. Bundan dolayı da doğrudan doğruya eğitimle, İoanna Kuçuradı'nın önemle üzerinde durduğu *παίδεία* anlamında eğitimle ilgilidir (2009, s. 63). Böylece insanı insan kılma, insana insan olmayı kazandırma anlamında *eğitim* ile "ruhun işlenmesi" (*cultura animi*) anlamında "kültür" arasında *sıkı bir bağ* vardır.

Kültür kavramını tanımlamada karşılaşılan güçlük, kültürle ilgili uygulamalar konusunda eskiden olduğu gibi bugün de çeşitli sorunlara yola

² Tylor, insan bilimcilerince genellikle benimsenen "bilimsel" bir kültür tanımı vermiştir: "Kültür ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür" (Güvenç, 1974: 102).

³ 1952 yılında kültür kavramıyla ilgili yapılan bir derlemede 164 tane kültür tanımı saptanmıştır. Bunu gören toplumbilimci Berelson, bu kadar çok tanımı olan bir kavramın "bilimsel" olarak tanımlanamaz olduğunu belirtmiş, insanbilimci Radcliffe-Brown ise 'kültür' sözcüğünün kullanılmaması yolunu önermiştir. Ne var ki kendisi bile bu sözcüğü kullanmaktan kaçınmamıştır (Güvenç, 1974: 95). Günümüzde ise 200 dolayında kültür tanımı vardır (Kuçuradı, 2009: 53).

açmaktadır. Ziya Gökalp bu sorunlara çözüm olur düşüncesiyle Fransızca "culture" sözcüğünün ikili anlamını belirterek bu anlamlardan birine "hars (**milli kültür**)" diğerine de "tehzib (**yetiştirme, yükseltme**)" demiş, böylece kültürle ilgili "yanlış anlamaları" gidermek istemiştir (1996, s. 103). Toplumbiliminin deneysel verilerinin belirleyici olduğu bu yönelim, kültür kavramına açıklık getirmek istemesi bakımından önemlidir.

"Kültür" kavramını felsefi bakışla etraflı şekilde ele alan İoanna Kuçuradi, bu kavrama uygulama alanında da iş görecektir ve sorunların çözümünde ışık tutacak işlevsel bir açıklık getirir. Kuçuradi'ye göre de kültür kavramının ikili anlamı, bir "tekil anlamı" bir de "çoğul anlamı" vardır. Tekil anlamda kültür, "ruhun işlenmesini" (*cultura animi*), "ruhun kültürünü" ifade eder. "Ruhun işlenmesi" olarak kültür kavramı kişilerle bağlantılıdır; bu kültürün "taşıyıcısı-gerçekleştiricisi" kişilerdir. Örneğin "kültürlü insan" deriz. Çoğul anlamda kültürün taşıyıcısı ise gruplardır.⁴ Örneğin "Doğu kültürü", "Batı kültürü", "Avrupa kültürü" deriz. Kültür kavramıyla ilgili bu ayırım neden önemlidir peki? Kültür dendiğinde genellikle kültür kavramının "çoğul" anlamı anlaşılmaktadır. Bunun sakıncası nedir? Bunun sakıncası şudur: Bu ikili anlam gözden kaçırıldığında, "ruhun işlenmesi" olarak kültürün, insan için, *insan onurul/değeri için, kişiler için* önemi gözden kaçırılmaktadır.

Kültür kavramının bu ikili anlamını göz önünde bulundurmamak "kent kültürü" bağlamında da önemlidir. Çoğul anlamda, yani tek tek kültürler söz konusu olduğunda, kültür tarihseldir. Yani yere ve zamana bağlı şekilde değişir. Bu anlamda kültür açısından bakıldığında insanın insan olarak görülmesi genellikle yapıldığı gibi gözden kaçırılır, "kişilerin varlığı" geriye itilir ve "kişilerin insan olarak olanaklarını geliştirebilmesini sağlayan etkinlikler", başka deyişle "değerler" ve "etik değerler" önemini yitirir. Yaşama alanında bu anlamdaki kültür belirleyici olduğunda, kültür insana zarar verici eylemlere yol açar⁵, hatta kimi durumlarda,

⁴ Kuçuradi çoğul anlamda kültürü şöyle tanımlar: "bir grupta belirli bir süre canlı olan, neredeyse bilinçsiz, ama o grubun yaşamının bütün ifadelerine 'sinmiş' " olan; "o grupta uzun ya da görece olarak kısa bir süre geçerli olan (egemen olan) insanı görme tarzı ve değerlilik anlayışı"dır (2009: 57-58).

⁵ Abdullah Kaygı bu noktanın önemini şu şekilde belirtmektedir: "Taşıyıcısı bir grup olan kültür ile insanın yapısı arasında aykırılık olduğu durumda, böyle bir kültürle yapılacak eğitimin amacı, insanları insan olarak geliştirmek değil, daha ziyade, bir grubun o grup olarak varlığını sürdürebilmesi için -kişileri, iyi bir grup üyesi olmaları için- eğitmek olur." (1992: 45).

kişilerin kendilerini geliştirebilmelerini engelleyici bile olur. Çünkü çoğul anlamda kültürde “araç değerler” kolayca öne çıkar ve insanın araç hâline gelmesine yol açar.

Günümüz düşünürlerinden Remi Brague, bugün hızla *kültürsüzleşen* dünyanın genel durumuna bakarak kültürün “asıl anlamı” olarak gördüğü “*cultura animi*”ye geri dönmenin gereğini belirtmektedir. Brague’a göre kültürün “*cultura animi*” olan “ilk anlamına dönmek”, hatta “belki de bu anlamın yanlış yere genişletilerek atalardan ve içinde bulunulan ortamdaki alınılmış sıradan bir davranma biçiminin kültür diye belirtilmesine karşı çıkmak” gereklidir (1994, ss. 134-135). Kültür konusunu felsefe açısından ele alan Nermi Uygur, “en yaşanır kültür”ün, “herkese; herkese olamıyorsa, elden geldiğince çok insana aydınlık fırsatı sağlayan kültür” olduğunu belirtmektedir (1992, s. 217). Öyleyse “kent” ve “kent kültürü” dendiğinde söz konusu kentin herkese kendini geliştirme fırsatı sağlıyor olması beklenir.

Bu bakımdan kentlerin oluşumunda ve kent kültürünün temelinde/özünde “tekel anlamında kültür”ün bulunduğunu, bu temelden uzak kalındığında ise *insana* (“insan onuruna”) zarar verici sonuçların ortaya çıkabileceğini akılda tutmak gerekir. İnsanı insan yapan, *kentleri kent* yapan esas unsur kültürdür. Ama bu kültür her şeyden önce, “ruhun işlenmesi” (*cultura animi*) anlamında kültürdür. Kültürün bu “ilk anlamı”nın unutulduğu yerde ne *insan* vardır ne de *kent* vardır.

3) Kent nedir? Tarihsel araştırmalara dayanılarak, kentlerin doğuşu konusunda bazı varsayımlar ortaya atılmıştır. Örneğin ilk kentlerin “metal çağında”, metal silah üstünlüğü olanların kırsal bölgelerde yaşayanlar üzerinde egemen olmalarıyla ortaya çıktığı söylenmektedir. Başka bir varsayıma göre ise kentler, ilkel köylerin değişmesi sonucunda doğmuştur (Begel, 1996/2012, s. 8). Bunlardan hangisinin daha kabul edilebilir olduğu konusunda karar tarih bilimine aittir. Burada önemli olan şey, *kent* ile *kültür*, dolayısıyla da *kent* ile *insan yaşamı* arasında yapısal bir bağın olmasıdır. Bunun anlamı da şudur: *Kentten* söz etmek, *insandan* söz etmektir. İnsandan söz etmek *kültürden* söz etmektir. Dolayısıyla *kent* demek *insan* ve *kültür* demektir. Bu durumda bir yerleşim yerinin kent olabilmesinin ölçütüyle ilgili bir dayanak noktası belirmektedir.

Kenti öncelikli araştırma konularından biri olarak ele alan toplumbilimi açısından kent şöyle tanımlanmaktadır: “Sanayi, ticaret ve hizmet

gibi ekonomik etkinliği olan, tarımsal ürünler de dahil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı, sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleki rollerin artarak farklılaştığı, dikey ve yatay hareketliliğin yaygın olduğu, çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplum örgütlerinin etkinliğinin gittikçe arttığı, merkezi ve yerel yönetimi temsil eden yönetsel kurumların bulunduğu, yerel, bölgesel ya da uluslararası ilişki ağlarına sahip heterojen bir toplumdur.” (aktaran Akkaya, 2014, s. 15).

Toplumbilimi açısından yapılmış olan bu tanım günümüzde kent dediğimiz yerleşimleri kapsamlı şekilde ifade etmektedir. Bu tanımda yer alan belirlenimler toplumbilimi açısından elbette önemlidir ve tarihsel varoluşu bakımından kentin yapısı hakkında değerli bir bilgi vermektedir. Ne var ki kenti kent yapan temel niteliğın belirlenebilmesi konusunda sınırlıdır. *Kenti kent yapan şey* acaba yalnızca *nüfus yoğunluğu* mudur veya *çok sayıda bina* mıdır? Yani bir yerleşim biriminin, diğlerinden üç kat fazla nüfusunun olması onu *daha fazla kent* kılar mı? Kenti, köy ve kasaba dediğimiz diğeri yerleşim yerlerinden ayıran şey nedir? Örneğın ticaret, sosyal tabakalaşma vb. gibi toplumbilimi açısından elbette önemli olan *kategoriler* yeterli midir *kentin öz niteliğini* belirleme konusunda? Hemen belirtmeliyim ki öz niteliği bakımından kent bütün bunlardan *fazla* bir şeydir.

Özgürlüğün, eşitliğin, güvenliğin olmadığı bir yerde ne kadar kent ve kent kültürü vardır acaba? Tekil anlamda kültürün etkin olmadığı, *değerlerin ve etik değerlerin* etkisizleştiği, bunun yerine “araç değerler”in ege-men olduğu bir yaşama ortamı ne ölçüde kent olma özelliği taşımaktadır? İnsanın gelişmesine, özgürleşmesine, kendi olarak var olabilmesine imkân vermeyen *toplumsal, siyasal ve ekonomik* bir yapılaşma kentin ve kültürün (*cultura animi*) ruhunu ne ölçüde taşımaktadır? İnsan yaşamını ve kişileri daha çok çoğul anlamda kültürle belirleyen *köy ve kasaba* yerleşimlerinden kenti ayıran şey ne olacaktır bu durumda? Bildiğimiz gibi köylerde ve kasabalarda *kapalı* yaşam tarzları vardır genellikle. Kentlerde ise *açık yaşam* vardır. “Kent kültürü” ve “kasaba kültürü” ya da “taşra” karşısında “kent kültürü” derken bununla ifade edilen nedir? Yerleşimler, kişilerin yaşadıkları coğrafi yerin ve toplu hâlde olmanın dışında başka *neyi* anlatmaktadır?

Kişileri sınımsız bağlayan, kendileri olarak var olmalarını engelleyen basıkıcı kurallar yoktur genellikle kentlerde. Bundan dolayı kentler “uygar” ya

da “gelişmiş” yaşam tarzlarını ifade eden yerleşimler diye görülür, kabul edilir ve bunun için istenir, özlenir. Bu bakımdan kent *özgürlüğün* simgesidir, kişilerin *temel haklarının korunabilme olanağını taşıyan* ve *kişilere bunları sürekli olarak sunması beklenen* yerlerdir. Dolayısıyla kentlerin kurulması, oluşması insana uygun bir *amaçla* bağlantılıdır. Biliyoruz ki insanlar, var olma *ortamlarına*, yaşadıkları yere göre kendilerini geliştirebilmekte ya da geliştirememektedirler. *Köy* veya *kasaba* ile *kent* arasındaki temel ayırımın bu noktada, yani “açık” ve “kapalı” yaşam tarzlarında olduğu söylenebilir. Dolayısıyla *kent* ya da *şehir*, köy ve *kasabadan* yalnızca *yol, sokak, bina, nüfus, ticaret, teknolojik gelişme, refah, uygarlık* gibi ölçütlerle ayrılmaz. Bunları birbirinden ayıran asıl şey, insanın bir yerleşimde hangi *tarzda, nasıl* yaşadığıdır. Kenti kent yapan temel özellik, onun her insanın kendini insan olarak geliştirmesi için gerekli olan olanakları sunan bir ortamı, *cultura animi* anlamında *kültürü* var edebilmesidir. Bunun için de altyapı donanımının çok iyi yapılmış olması gerekir pek tabii. Günün koşullarının gerektirdiği ölçüde *teknoloji* ve *teknik donanım, refah* ve *zenginlik, imar planları* ve *yeni yapılar, çok katlı binalar, geniş yollar, çeşitli ulaşım araçları* vb. gereklidir elbette. Ama örneğin 30-40 katlı binalar ne kadar ihtiyaçtan dolayıdır acaba?

Bu noktada da *kentlerin yönetimi* sorunu çıkar karşımıza. Hem fiziksel altyapının oluşumu ve bunların sürekli bakımının yapılması hem de toplumsal yaşamın düzenlenmesi başlı başına bir *sorun alanıdır* kentler için. Bir kentin, kente uygun bir yaşam tarzını sürdürmeye elverişli olabilmesi için en az şu üç koşulu sağlaması gerekli görünüyor:

1) En başta *sağlık* ve *güvenlik* olmak üzere insanın temel haklarını korumaya uygun özenle oluşturulmuş bir *altyapının* kurulması. Son zamanlarda sıkça karşılaştığımız aşırı ve dengesiz yağışlar karşısında bazı “kentler”de neler olduğunu hepimiz biliyoruz. Bu durumun yalnızca kentin büyüklüğüyle ilgili olmadığı da görülüyor. Büyüklü küçüklü her kent yerleşiminde her anlamda güvenliği tehdit eden durumlar ortaya çıkıverdi hemen.

2) Kamu hizmetlerinin, kişilerin *güvenliğine* ve *kendilerini geliştirebilmelerine* uygun olarak düzenlenmesi. Yani insanı ve onun gelişimini amaçlayan bir yönetim anlayışının etkin olması.

3) Genel olarak her hizmetin, yaşamı kolaylaştırıcı ve insan için olması, insanı amaç olarak gören bir bakışla düzenlenmesi ve uygulamaların olabildiğince *bu amaca* uygun şekilde yapılması.

Bunlara başka koşullar da eklenebilir şüphesiz. Bütün bunların temelinde insan haklarının korunması gerekliliği vardır. Kısaca söylemek gerekirse *kenti kent yapan ana özellik* şudur: Kent dediğimiz yerleşim, insanın temel haklarının olabildiğince üst düzeyde korunduğu, kişilerin özellikle “çoğul anlamda kültür” karşısında özgür olabildiği, temel ihtiyaçlarının karşılanabildiği bir *kamu yaşamı*, yani *insanın insan olarak varlabilmesi için kurulmuş*, her insana açık olan ortak bir yaşam alanıdır. İnsan-kent-kültür bütünlüğünün anlamı da budur.

Tarihte kentlerin bu ihtiyacı ne ölçüde karşıladığı ayrıca ele alınacak bir konudur. Ama insanın uygar yaşam tarzının bir ifadesi olarak doğan kentler varlıklarını sürekli koruyamamışlardır. Örneğin Ortaçağda kent uygarlığının yıkılıp yerine toprak egemenliğine dayalı bir yaşam tarzının (bunun ne ölçüde bir yaşam tarzı olduğu ayrıca ele alınabilir) öne çıktığı bilinmektedir. İmparatorun ya da derebeyinin egemenliğinde kentlerden bazıları ortadan kalkmış bazıları da önemini yitirmiştir. Kentlerin tarihinde/insanın uygarlık tarihinde bu düşüş evresi, kentlerin yeniden doğuşuna kadar sürmüştür.⁶ Bu tarihsel bilgi, kentlerin varlığının korunması/sürdürülebilmesi için de ayrı bir çaba gerektiğini göstermektedir.

Günümüzde de *insan-kültür-kent* bütünlüğünü kuran ve bunu yaşatan kentler vardır. Eskişehir buna bir örnektir. Kentlerin tarihsel gelişimine bakarak şunu söylemek mümkündür: Eski Çağ’dan günümüze kentlerin insanın özgürleşebilmesi, uygarlaşabilmesi ve kendini geliştirebilmesi (burada gelişme geniş anlamdadır) yönündeki çabalarına bağlı olarak ortaya çıkan yapılar olduğu görülmektedir. Kentlerin, genellikle hep istenen yerleşimler olmasının nedeni de bu olsa gerek.

Orta Çağ’ın sonlarına doğru Orta ve Doğu Avrupa’da yeni kentlerin ortaya çıkması kentin vazgeçilemez olduğunu gösteren başka bir noktadır. “Modern kentler”in doğuşunu hazırlayan bu yeni evrede kentlerin oluşumunda ticarete bağlı ekonominin önemli bir etken olduğu görülmektedir. Modern kentlerin ortaya çıkışı ile Sanayi Devrimi arasındaki yakın ilişki hepimizce bilinmektedir.

⁶ Begel, eskiden bir milyon insanı barındıran Roma’da nüfusun Karolenj döneminde yirmi binin altına düştüğünü, Viyana’nın ise bir süre (birkaç yüzyıl) kayıtlardan silindiğini belirtir (1996/2012: 11).

Kentlerin bu şekilde yeniden doğuşunun ve biçimlenmesinin iktisadi, sosyal ve siyasal yönden analizini yapmak ayrı ve şüphesiz çok da önemli bir iştir. Ancak, burada üzerinde durmak istediğim nokta daha çok bir *yaşam tarzı* ve *yaşama alanı* olarak kentin ne olduğu ve günümüzde ne durumda olduğudur.

Günümüzde kentler ne durumdadır? Kentleri kent yapan şey insan ve kültür (öncelikle *cultura animi*) olduğuna göre günümüz dünyasında bu bakımdan kentlerin durumunun ne olduğu sorusu önemle üzerinde durulması gereken bir noktadır. İnsanla ilişkisinde kent, çoğu yerleşimlerde, kent olmaktan çıkmış hâldedir. Modern kentlerin bir uzantısı olarak daha çok kendi yaşadığımız kentleri göz önüne alarak şu sorular geliyor hemen aklıma:

1) Bugün kent olarak içinde yaşadığımız bu mekânların yapılış (hem mimari yönden hem de altyapı yönünden) ne durumdadır?

2) Bugünkü yapılışıyla içinde yaşadığımız kentler “kent olma” özelliğini ne ölçüde taşımaktadır?

3) Bu kentler “gelişme” ve “uygarlaşma” bakımından insanı ve kültürü ne ölçüde temsil etmektedir?

Başka sorular da eklenebilir. Aklıma ilk gelen sorular bunlar.

Antik kentler bakımından zengin bir bölge olan ülkemizde modern kentlerin oluşumu hayli yakın zamanlara dayanıyor. Bunların en eskileri İstanbul ve İzmir’dir. Yaklaşık 100 yıl önce Türkiye hemen hemen tümüyle kırsal bir yaşam tarzı içinde olan bir bölge idi. Yine yaklaşık 60 yıldan bu yana çok sayıda kent kuruldu. Küçük yerleşim yerleri olan kasabalar çeşitli büyüklüklerde “kentlere” dönüştü. Bazı küçük kentler büyüdü. Kısmen büyük olan bazı kentler ise bugün aşırı derecede büyüdü. Bunlar arasında İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Adana, Bursa hepimizin bildiği gibi en başta gelenleridir. Bu örneklerle asıl vurgulamak istediğim şey şudur: Genel olarak dünyada etkili olan *modernleşme anlayışı* içinde yaklaşık 50-60 yıllık bir sürede “kentleşme” adı verilen hızlı ve gelişigüzel bir süreçle nasıl bir değişim içinde olduğumuzdur. Burada “kentleşme” kavramını dar anlamda ve daha çok toplumsal bir olgunun ifadesi olarak kullanıyorum. Amacım bu olgunun sosyolojik analizini yapmak değil. Bu, ayrı bir iştir ve beni aşar.

Üzerinde durmak istediğim esas nokta şudur: Özellikle son 15-20 yıllık evreyi göz önüne aldığımızda bu değişimin baş döndürücü hızı he-

pimizi hayli olumsuz yönlerden etkilemektedir. Son zamanlarda özellikle büyük kentlerdeki yapılaşmaya bakıldığında günümüzde kent anlayışının çok değiştiğini görmekteyiz. Yeni bir kent *tasarımıyla* yapılan binalara, *kurulan sitelere* ve bunların tanıtımlarına baktığımızda, kentlerin çok farklı bir *kent tasarımıyla*, âdeta insanı *dışta* bırakan, onu neredeyse yok sayan bir *tasarımla* belirlendiği görülmektedir. İnsan-kent-kültür bütünlüğüne uymayan bir durumdur bu. Örneğin, “akıllı daire sistemleri”, “akıllı siteler/kentler” diye adlandırılan yapılar hızla yayılıyor, çoğalıyor. Bu yapılar hem mimari yönden hem de güvenlik bakımından düşündürücü özellikler taşıyor. Bu “akıllı siteler”, küresel bir kent (dünya) anlayışla (bunun temelinde de para vardır) önceden tasarlanmış, belirli, sınırlı, hiç de *özgür olunmayan* bir yaşam tarzını, hazır bir kalıp olarak sunuyor bizlere. Bu yaşam tarzları da, örneğin “sizin için her şeyi düşündü” diyerek, yani bizlerin yeni bir şey *tasarlamamıza*, *yaratıcılığımıza* gerek kalmadığı söylenerek sunulmakta. Her şeyin olduğu ama *insanın unutulduğu* bu yeni tasarımlara bağlanıp “ezbere” yaşamamız isteniyor bizlerden. Belirli bir anlamda başarı olarak görülen/sunulan “modern kentlerin” kültürle, yani insanla bağı kopmaktadır. Kentlerde kente ve kendimize hızla yabancılaşıyoruz.

“Güvenlik” kaygısıyla dört yanı duvar ya da çeşitli örgülerle çevrilmiş, bahçe düzeni tümüyle yapaylaşmış, ne ölçüde gerçek ihtiyaç olduğu tartışılır olan “konforu” nedeniyle teknolojiye bağımlı hâle gelmiş “akıllı siteler”, bugünkü küresel dünyanın, insandan kopuk *kent tasarımıdır* artık. 21. yüzyılda kent, bambaşka bir yapıya dönüşmüştür. Bu duruma bir de *yetersiz altyapı* ve *doğal afetler* karşısındaki “güvensiz” ve “korumadan yoksun” veya kimi yapılarda olduğu gibi tümüyle teknolojiye “bağımlı” hâlimiz eklendiğinde *bu yapılar* ile *kent olma* ve *insanca yaşama* arasındaki ilişkinin ne olduğu sorusu daha da önem kazanmaktadır. Önceki yıllarda olduğu gibi 2014 ve 2015 yıllarında da iklim değişimiyle gelen aşırı yağmurlar karşısında bazı “kentler”de insanların büyük doğal afetlerden değil, altyapı yetersizliği nedeniyle nasıl zarar gördüklerini hepimiz biliyoruz. Kaldı ki *kent-kültür-insan* birliğinde doğal afetlerin olası etkileri de ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır.

Öte yandan çoğu yerleşimde olduğu gibi insanı, yeryüzünden kopmuş yüksek binalara kapatarak, onu *doğal ortamı* olan *topraktan* ve genel olarak *doğadan koparan* bir yaşam tarzına iten yapıların çoğaldığını ve

belirli bir “konfor” anlayışıyla cazip hâle geldiğini görmekteyiz. Öyle ki belirli kentlerde ne toprağa dokunabiliyoruz, ne ağaçları ne çiçekleri (doğadaki) görebiliyoruz. Gökyüzünün rengi de yok olup gitmiş durumda çoğu yerde. Bu, günümüz kentlerinde insanın doğaya/kendi varlığına uç derecede *yabancılaştırılması*dır. Böyle kentlerde *doğaya, doğal olana, kendimize, birbirimize durmadan yabancılaştırıyoruz*. Bu kentlerde kendi zamanımızda, *kendimize ait bir zaman içinde bile yaşayamıyoruz*. Kendimiz için var olamıyoruz. Öyleyse şu soruları sorabiliriz bu noktada: Nerede insan ve kültür, nerede kent ve insan, nerede kent ve kültür? Bizleri, kendi *hayal gücü yetimizi* askıya almaya ve hiç de *insan amaçlı olmayan ezbere yaşam tarzlarını* benimsemeye âdeta zorlayan bu “yeni kent tasarımları”, özünde insan için *bir kültür ortamı* olmayı ve *insanın özgürleşmesini* ifade eden kent kavramına ne kadar uygundur?

Günümüzde kentleşmeyle ilgili karşı karşıya gelinen sorunlarla ilgisinde ülkemizde 16 Mayıs 2012’de kabul edilen, 31 Mayıs 2012’de resmîleşen 6306 sayılı “kentsel dönüşüm” yasası amacı bakımından olumlu bir özellik göstermektedir. Bu yasanın amacı şöyle belirtilmiştir: Amaç: Madde 1: “*Bu kanunun amacı; afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmeye üzere iyileştirmek, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir.*”

Son zamanlarda özellikle büyük ölçekli kentler bu çalışmaların öncelikli konusu olarak gündemde. Hemen akla gelen örneklerden ilki hepimizin bildiği gibi İstanbul. Bu noktada şu soru önem taşıyor: “Kentsel dönüşüm” çalışmaları ne ölçüde amaca uygun şekilde yapılmaktadır? Bu soruyu yanıtlamak için hepimizin yeterince gözlemlerimizin olduğunu düşünüyorum. Yukarıda belirlenen soruların hepsi “kentsel dönüşüm” uygulamalarıyla ilgisinde sorulabilir. Kentsel dönüşüm sadece yeni binalar yapmaktan ibaret olmamalı. Ayrıca, yapılan binaların *mimari ve güvenlik* açısından durumu nedir? İnsanın kentte yaşamaktan çok “kentsiz” kalmasına yol açan uygulamalar *amaca* ne kadar uygun düşmektedir? Kentsel dönüşümün amaçladığı şey, “bir kentin dokusunu bozan” yapılaşmaya engel olmak ve o kentin özelliğini koruyan bir yapı düzeni kurmak ise, yapılanlar buna ne kadar uygun düşmektedir? Sorular çoğaltılabilir.

Kentleşmede Umut Verici Bir Yol: Sakin Şehir (CittaSlow) Düşüncesi: 1999 yılında İtalya’da üç belediye başkanı tarafından başlatılan yeni bir kent

anlayışı var. “Sakin Şehir” (*CittaSlow*) olarak ifade edilen bu yeni kent anlayışının ana düşüncesi şudur: Bir yerleşim yerinin kendine özgü ve yitirilmemesi gereken (bunu belirleyen de insan ve kültürdür) özelliklerinin, dolayısıyla da *insan yaşamının korunması*, insanın insanca yaşamasının sağlanması. Bu anlayış, bir yerleşimin kent olarak, bir kültür ortamı olarak varlığını koruyabilmesi, kendine özgü, yerel özelliklerinin, *cultura animi* olarak kültürle bağdaşık şekilde, kültürün “asıl” anlamını yitirmeden varlığını sürdürebilmesi amacını taşımaya bakımdan umut vericidir. Bu düşünceden kalkarak, ölçsüz, insanın halis kültüründen uzak, gelişigüzel ve insan yaşamını *amaç olarak görmeyen anlayışlara* teslim olmuş yapılaşmalara, oluşumlara karşı çıkılması önemlidir. Genel olarak “modern” adıyla hızla yaygınlaşan ve hemen herkese birörnek bir yaşam tarzını yine birörnek mekânlar oluşturarak sunan çirkin yapılaşmalara karşı bir hareket. Bu düşüncenin ilkin İtalya’da başlaması da ayrıca dikkat çekici bir noktadır.⁷ Tarihte *Rönesans’ın İtalya’da başladığını* hatırlayacak olursak yüzyılımızdaki Orta Çağ’a bir karşı çıkış olarak bu hareketin anlamı daha iyi anlaşılabilir belki.⁸ Türkiye’de son iki yılda sayıları 9’a çıkan “sakin şehir” örnekleri bu eğilimin bizde de benimsendiğinin göstergesi sayılabilir.⁹

Bu düşünce, kentlerin “hızlı” değil, yavaş ve “sakin” bir yaşam sürmeye elverişli bir kimlik içinde kalmasını ve bu yönde gelişmesini, her bir kentin kendine özgü özelliklerini koruyarak var olmasını hedefliyor. “Sakin şehir” hareketi, insan için “sakin” bir yaşam tarzını ifade etmesi bakımından önemlidir. Bu “sakin” yaşam tarzını sağlamak için belirle-

⁷ “Bu proje için İtalya’daki 32 şehrin idarecileri bir araya geldi ve adını “CittaSlow” (Sakin Şehirler) verdikleri bir projeyi imzaladı. Daha sonra üç İtalyan, bir Alman ve bir Hırvat şehrinin katılımıyla bu sayı 37’ye ulaştı. İmza atanların arasında hareketin öncülüğünü yapan Toscana bölgesinden Greve in Chianti, Umbria bölgesinden Montefalco, katedraller şehri olarak bilinen Orvieto, Ortaçağdan kalma eserleriyle meşhur Todi, Piedmonte bölgesinden Bra, Campania bölgesinden bir sahil kasabası olan Positano gibi ilginç yerleşim yerleri vardı.” (<http://www.habitat.org.tr/sakin-sehirler.html>).

⁸ “İtalya Kültür Bakanı Giovanna Melandri, 20 Haziran 2000 tarihinde Roma’da yapılan Sakin Şehirler Hareketinin imza töreninde şunu söylediği belirtilmektedir: “Eğer sükûnet bir hareket anlamını taşıyorsa ve kültürel değerlerimize bir katkıda bulunacaksa, ben de başında bulduğum bakanlığın adını ‘Sükûnet Bakanlığı’ olarak değiştirmek istiyorum.”” (<http://www.habitat.org.tr/sakin-sehirler.html>).

⁹ Türkiye’deki Sakin Şehirler: Seferihisar, Akyaka, Yenipazar, Yalvaç, Taraklı, Gökçeada, Vize, Perşembe, Halfeti. Dünyada en çok İtalya’da var. 76 dolayında. Sonra Almanya (10), Türkiye (9) ve İngiltere (8) geliyor.

nen ölçütler var.¹⁰ Genel olarak söylenirse *yöresel* olanın *küresel* olanda *kaybolmaması* için bir arayış, bir çıkış yoludur bu. Ancak burada “yöresel” derken bunun aynı zamanda *insana* ve *kültüre* açık bir yaşam tarzını içerdiğini ya da içermesi gerektiğini gözden kaçırmamalıyız.

Yeni bir başlangıç olarak geliştirilmeye muhtaç görünen sakin şehir/sakin yaşam düşüncesi tüm sorunları çözmeye yeterli sihirli bir düşünce değildir elbet. Bu düşünceden doğan “sakin yaşama” hareketi, küresel dünyanın, insanı, kişileri, yaşamı *yutan hızı* karşısında *dengeleyici* bir unsur olabilir; böylece *yaşamın değerli* “varlığın anlamı” korunmuş olur belki.

Öneriler:

1) Kentsel dönüşüm uygulamalarında, kültürün *cultura animi* anlamını temele koyarak insanı ve kültürü birlikte ve bir bütün olarak ele alabilecek bir yaklaşımın benimsenmesi.

2) Kentin altyapı düzenlemelerinin insan haklarını koruyacak şekilde, “insana hizmet” anlayışı içinde yapılmasına önem verilmesi.

3) Kentin mimari yapısının insanın hem *beden* hem de *ruh sağlığını* korumasına yardımcı olacak şekilde ve *estetik beğeniye* de öncelik veren bir bakış açısıyla oluşturulması. Başka deyişle kentin dokusunun kişilerin incelmış bir yapı kazanmasına, *sanatsal* ve *insani duyarlık* edinmesine yardımcı olacak şekilde oluşturulması ve bunun korunması.

4) Kent yaşamına katılanların kent yaşamı içinde de eğitilmesine yardımcı olacak ortamların sağlanması. Örneğin kent içi ulaşım şekli önemli bir etkidir. *Sağlığa uygun, güvenli* ve *insana yaraşır* bir ulaşım şeklinin bu yönde eğitime önemli bir katkı sağladığı görülmektedir. İstanbul’da çok

¹⁰ “Cittaslow Uluslararası Birliği’ne üye olmak isteyen kentler, birliğin belirlediği 70 kriter çerçevesinde projeler geliştirilmesi bu projeleri belgeleyerek bir başvuru dosyası haline getirmesi gerekmektedir. Kentler kriterler çerçevesinde faaliyetlerin üzerinden kriterlerin gerçekleştirilme oranına göre değerlendirilmekte ve puan almaktadır. Bir kentin Cittaslow olması için Cittaslow felsefesine uygun hareket etmesi, nüfusunun 50.000 altında olması ve Birlik’e sunduğu başvuru dosyası üzerinden yapılan değerlendirmeden geçer puan alması gerekmektedir. Başvuru sürecinde aday kentlere Genel Merkez’den veya Ulusal Ağlardan temsilciler giderek yerinde değerlendirme yapılabilir. Cittaslow üyelik kriterleri şu alt başlıklarda yer almaktadır: Çevre politikaları, altyapı politikaları, kentsel yaşam kalitesi politikaları, tarım, turizm, esnaf ve sanatkârlara dair politikalar, misafirperverlik, farkındalık ve eğitim için planlar, sosyal uyum, ortaklıklar.” (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Cittaslow>).

yeni açılan raylı ulaşım (metro), kitap okuyan gençler gördüm. Bir de belediye otobüslerini düşünelim. Değil kitap okumak, sırt sırta ve burun buruna olunan ulaşım sırasında insanların hem birbirine olan çeşitli tutum ve davranışlarına hem de sürücünün sert frenlerinden gelen tehlikeye karşı kendilerini korumalarının çok zor olduğu ortamda, bir kentte ve kültür dünyasında bulunulup bulunulmadığı konusu çok tartışmalıdır.

Kaynakça

- Akkaya, M. (2014). *Filozofça, hayat ve sanat*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Begel, E. E. (1996/2012). Kentlerin Doğuşu. *Cogito*, 8. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Brague, R. (1995). *Avrupa: Roma yolu* (B. Çotuksöken, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Gökalp, Z. (1996). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Güvenç, B. (1974). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kaygı, A. (1992). *Türk düşüncesinde çağdaşlaşma*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (2009). *Uludağ konuşmaları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Türkiye’de Kent Siyaseti Çalışmalarında Bilgi Üretimi

*

Information Production in Turkish Urban Studies

Ayşe Çolpan Kavuncu¹ - Ufuk Poyraz²

Özet

Bu bildiri, Türkiye’de kentleşme yazımına dair, akademide benimsenen ve üretilen bilginin mahiyetinin betimleyici ve eleştirel bir analizini yapmaya çalışmıştır. Bu amaçla, akademideki kentleşme ve kent politikaları ile doğrudan ilgili olan farklı bilim ve anabilim dallarından 2008 yılı ve sonrasında üretilen ve Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) tez tarama sayfasında görüntülenebilen toplam 274 yüksek lisans ve doktora tezi, alandaki bilgi üretim süreçlerinin anlaşılması için incelenmiştir. Analiz aşaması her ne kadar ampirik araçları işler kula da, pozitivistimin ontolojik ve epistemolojik kabulleri temel alınmayarak, tezlerin kimi zaman açık kimi zaman gizli kimi zaman da eklektik ya da yarı görünür ontolojik varsayımları ve epistemolojik yaklaşımları eleştirel gerçekçi bir metodoloji ile değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda araştırma alanda hangi konuların hangi yaklaşımlarla çalışıldığının ipuçlarını vererek, verili alınan varsayımların ortaya çıkarılmasına yardımcı olmayı hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: kent, yerel yönetimler, yöntem, yüksek lisans tezleri, doktora tezleri

Abstract

This paper aims to develop a descriptive and critical analysis of the content of produced and used knowledge in academia concerning the urbanization literature in Turkey. To get an insight about the process of producing knowledge, 274 master and doctoral theses produced in 2008 and afterwards were examined. Within this scope, the theses that were written under the departments directly dealing with urbanization and urban policy issues and those that were available in the thesis search engine of the Council of Higher Education (YÖK) were analysed. Although empirical instruments were used in the analysis phase, this paper disregards the pre-given ontological and epistemological assumptions of positivism. The explicit and implicit; the eclectic and ambiguous ontological assumptions and epistemological approaches of the theses were evaluated from a critical realist methodology. In this respect, this paper tries to reveal the assumptions that are taken for granted in the field, by providing clues about the studied subjects and the approaches used for the studies in the field.

Keywords: urban, local government, methods, master theses, doctorate theses

¹ Yrd. Doç. Dr., Polis Akademisi (akavuncu@gmail.com)

² Arş. Gör., ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler ABD (ufukpoyraz@gmail.com)

Giriş

“sömürdükleri siyahlara, beyaz adamın, beyaz uygarlığın, emperyalizmin gücünü göstermek için lokomotif beyaza boyamışlar...”³

Bilgi üretim süreçleri, içerisinde vuku bulduğu tarihsellik ve toplumsallıktan bağımsız düşünülemez. Bu bağlamda bahsi geçen toplumsallığın ve tarihselliğin hangi maddi ve ideolojik temeller üzerinde yükselmekte olduğu akademik tartışmaların sorunsallarına, kavrayışlarına ve nihai çıkarımlarına yön verir. Türkiye’deki kent çalışmaları da bu durumdan azade değildir. Sermayenin, 1970 sonrası ontolojik içsel krizlerine çare bulabilmek için kente her zamankinden daha çok ihtiyaç duyması, bu iktisadi durumun bütün boyutlarıyla teşhisi ve bu duruma ilişkin belli kavram ve bilgi setlerinin oluşumunu beraberinde getirmiştir. Deneyimlenen süreçlerin analizi ve deneyimlenmesi muhtemel olguların öngörüsü, farklı olumlayıcı ya da eleştirel yaklaşımlar tarafından ortaya konulurken benimsenen epistemolojik tutum gerçekliğe yön verme telaşına da kapılmıştır. Bu minvalde altta yatan mekanizmalar, dinamikler göz ardı edilip, maddi koşullar tarihsel bağlamalarından koparılarak, birçok kavram Türkiye’deki birçok alanda olduğu gibi kent çalışmaları alanına da Batı’dan ithal edilmiş ve mevcut gerçekliklerin analizi ve değerlendirilmesi için kullanılmaya çalışılmıştır. Tam da bu noktada akademideki kentsel araştırmalarda benimsenen ve üretilen bilginin mahiyetinin belirleyici ve eleştirel bir analizinin yapılması, alanda hangi konuların hangi yaklaşımlarla çalışıldığının ipuçlarını verecek, verili alınan varsayımların ortaya çıkarılmasına yardımcı olacaktır.

Çalışmanın çerçevesinin çizilmesi aşamasında, Türkiye’deki kent(leşme), yerel yönetim, yerel siyaset ve çevre konularında lisansüstü seviyesinde eğitim veren üniversitelerde bulunan bilim ve anabilim dallarında son 10 yılda üretilen yüksek lisans ve doktora tezlerinin özleri, anahtar kelimeleri ve ihtiyaç duyulursa içerikleri taranarak bilgi üretiminde baskın olan kavram setlerinin ve yaklaşımların analizinin yapılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, sonuçlandırılan her tezin sanal ortamda kullanıcıların erişimi-

³ OT Dergisi/Şubat 2015

mine açıldığı Yükseköğretim Kuruluna ait internet tabanlı Tez Merkezi'nde yer alan bilgilerin verili olarak alınması planlanmıştır. Fakat yapılan detaylı incelemeler sonucunda ilgili veri tabanında 2008 yılı öncesine bakıldığında doktora ve yüksek lisans tezlerinde eksiklikler göze çarpmıştır. Bu durumdan ötürü bildiride, akademideki kentsel siyaset ve kent politikaları ile doğrudan ilgili olan Kent ve Çevre Bilimleri, Kent ve Çevre Sorunları, Kentleşme ve Çevre Sorunları, Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Bilim Dalları'ndan ve Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı'ndan 2008 yılı ve sonrasında üretilen ve YÖK'ün tez tarama sayfasında görüntülenebilen toplam 274 yüksek lisans ve doktora tezi, alandaki bilgi üretim süreçlerinin anlaşılması için incelenmiştir. Bu tezlerin bir kısmının sadece özet ve isimlerine ulaşılabilmiş, bazılarının ise tamamı açık olduğu için daha detaylı analize tabi tutulmuştur. Belirtilmesi gereken bir başka nokta ise, tezler arasında çevre, ekoloji ve çevre politikaları ile ilgili olanlar, bu çalışmanın yazarlarının uzmanlığı dışında kaldığı için değerlendirmeye tabi tutulmamışlardır. Ancak yine de bu tezlerin varlığı nicel olarak dikkate alınmıştır.

Alana yön veren bilgi üretim süreçlerinin incelenmesine üretilen tezler odaklanılarak başlanması, hem birçok akademik yayına yazarların yüksek lisans ve doktora tezlerinin temel olması hem de ileride görüleceği gibi, tez yazımı sürecinde ağırlıklı olarak başvuru yerli literatürün kentleşme yazınının genel durumuna dair sağlıklı çıkarsamalar yapmaya imkân vermesi açısından anlamlıdır.

Bu çerçevede bildiri, Türkiye'de kentleşme yazınına dair, akademide benimsenen ve üretilen bilginin mahiyetinin betimleyici ve eleştirel bir analizini yapmaya çalışmıştır. Analiz aşaması her ne kadar ampirik araçları işler kılssa da, pozitivizmin ontolojik ve epistemolojik kabulleri temel alınmayarak, tezlerin kimi zaman açık, kimi zaman gizli, kimi zaman da eklektik ya da yarı görünür ontolojik varsayımları ve epistemolojik yaklaşımları eleştirel gerçekçi bir metodoloji ile değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda araştırma alanda hangi konuların hangi yaklaşımlarla çalışıldığının ipuçlarını vererek verili alınan varsayımların ortaya çıkarılmasına yardımcı olmayı hedeflemiştir.

Çalışma, kent yazını geniş bir disiplin alanını kapsamasına rağmen, sadece Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümleri'ndeki 4 bilim dalı ve bir anabilim dalının ilgili veri tabanında kayıtlı tezlerini ele almıştır. Do-

layısıyla çalışma, birkaç açıdan sınırlandırılmaktadır. Birincisi, incelenen tezler, kamu yönetimi ve siyaset bilimi, şehir ve bölge planlama, sosyoloji, kentsel tarih, yerleşim arkeolojisi, kent sosyolojisi gibi bilim dallarını kapsamamaktadır. Dolayısıyla sadece doğrudan kentleşme politikaları alanında özelleşmiş bilim ve anabilim dalları tarafından üretilen tezlere odaklanılmıştır. İkincisi de yine bu alanda yazılmış kitaplar, ilgili dergilerde basılmış makaleler kapsam dışında bırakılmış sadece üniversitelerde yaptırılan yüksek lisans ve doktora tezleri ile konu sınırlandırılmıştır. Bu durum hem belli eksiklikleri yaratması açısından bir dezavantaj hem de sınırlı bir alana eğildiği için kentleşme yazınına yönelik olarak açık bir söz söyleyebilmek için avantaj sağlamaktadır. Çalışmanın bir diğer sınırlılığı da Türkiye’de yazının değişimi ve yurt dışı yazınının bu değişime etkisinin araştırma kapsamı dışında tutulmasıdır. Esasında bu değerlendirme, çalışmaya başlarken hedeflenen bir konu iken, mevcut veri tabanındaki sorunlar ve çalışmanın genişliğinden dolayı ilerleyen süreçte vazgeçilen bir hedef hâline gelmiştir. Dolayısıyla çalışma Türkiye’de, kentleşme politikaları alanında son yıllarda yaşanan yöntem ve bilgi üretme süreçlerine dair sıkıntıları ortaya koymayı hedeflemektedir.

1. Kentleşme Çalışmalarının Tarihselliği ve Türkiye’de Mevcut Durum

Kentleşme çalışmalarının üç çeyrek yüzyılı bulmayan tarihini, mevcut durumun anlaşılması niyetiyle kısaca da olsa “bilimler”in oluşumuna değin götürmek ve günümüze kadarki izlencesini ortaya koymak çalışmanın bütünselliği açısından gereklidir. Felsefenin pasifleştirilerek, nesnel, evrensel ve ampirik olarak doğrulanan sistemli bilginin fetişleştirildiği bir yaklaşım köklerini 16. yüzyıldan alırken, 18. yüzyıl ile birlikte modern devletin aldığı kararları dayandırabileceği daha kesin bilgiye ihtiyaç duyması, 19. yüzyılda iyiden iyiye bilginin disiplinlere ayrılmasını ortaya çıkarmıştır (Gulbenkian Komisyonu, 2008). “Doğa ile toplum arasında, dolayısıyla da doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında kesin bir ayırım çizgisi” olmamasına rağmen (Sweezy, 2009, s. 21), üretici güçlerin değişimine paralel deneyimlenen bu süreç, gerçekliğin farklı yönlerine odaklanan bilgi tekellerini de beraberinde getirmiştir. Üretim ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik bilgi üretimine duyulan bu ihtiyaç 20. yüzyılın başlarında giderek artan iş bölümüne koşut oldukça parçalı bir

hâl almaya başlamıştır. Böylece gerçekliği bütünsel olarak kavrama amacı güden politik iktisat gibi yaklaşımlar baskın ideoloji tarafından olumsuzlanmış, yerine ise nomotetik sosyal bilim kalıpları olarak piyasa için iktisadi, devlet için siyaset bilimini ve sivil toplum için de sosyolojiyi salık verilmiştir (Gulbenkian Komisyonu, 2008, s. 40). Fakat “[t]oplumsal gerçeklik bir bütün olduğundan, siyasal ve yönetsel oluşumların bu bütünden ayrı bir varoluşa sahip olmaları en azından belli geçiş veya devrim/dönüşüm dönemleri hariç, olanaklı değildir” (Akbulut, 2007, s. 24). Benzer bir şekilde Engels (2003, ss. 28-29) modern bilimlerin parçalanmışlığını ve bunun yarattığı sorunları şu şekilde değerlendirmiştir:

“Doğanın tekil parçalarına bölünmesi, çeşitli doğal süreç ve nesnelere belirli sınıflara ayrılması, organik cisimlerin iç yapılarının anatomik yönlerinin çeşitliliği içinde irdelemesi: doğanın bilinmesinde son dört yüzyılın bize getirdiği büyük ilerlemelerin temel koşulları, işte bunlardı... Ama şeylere biraz yakından bakınca, bir çelişkinin olumlu ve olumsuz gibi iki kutbunun, karşıt oldukları kadar ayrılmaz da olduklarını ve bütün antitez değerlerine karşın, karışıklık olarak birbirlerine karıştıklarını.... görürüz.”

Bu eleştiriler geçerliliğini korumakla birlikte, sosyal bilimlerin İkinci Dünya Savaşı sonrasında farklı bir aşamaya adım atmıştır. İktisadi sisteminin refah devleti modeli ile yeni bir evreye girmesinin yanı sıra Asya, Uzak Doğu ve Latin Amerika ülkelerinin varlığının yeniden hatırlanması ve buna paralel olarak üniversite sisteminin dünyanın her yerinde gelişmeye başlaması sosyal bilimlerin yapısında değişimlere yol açmıştır (Gulbenkian Komisyonu, 2008, s. 37). İktisadi ilişkilerin boyutlarında ve ölçeklerinde gerçekleşen dönüşümler ışığında, gerçekliğin girift yapısının bilgisine ulaşmak için farklı stratejiler benimsenmiştir. Çünkü iktisadi yapının yeniden üretiminin sağlanması açısından “bilimler” arasındaki ve içerisindeki bölünmelerin kısır kaldığı noktalarda, disiplinler arasında ortaklıkların kurulmasına yönelik yaklaşımların geliştirilmesinin gerekliliği her anlamda kendisini dayatmaya başlamıştır. Fakat bu durum ilişkisel ve çok boyutlu yaklaşımı desteklemesi açısından potansiyeller taşımakla birlikte, aşırı uzmanlaşma tuzağı dolayısıyla da gerçekliğin bilgisinin kavranabilmesi açısından tehlikeler barındırmaktadır.

Temelde bu konunun önemi sadece kentsel politika alanı için değil tüm sosyal bilimler için geçerlidir. Disiplinlerin arasındaki kati çizgiler soyutlama düzeyleri arasındaki geçişleri engellemekte ya da çarpıtmakta ve böylece gerçekliğin bütünsel olarak kavranışına ket vurmaktadır. Kısaca “interdisipliner” olmak, uzmanlık alanlarına ayrılarak bilimsel özerklik kazanma çabası içinde olan sosyal bilim alanlarındaki parçalanmışlığın bir anlamda bir araya getirilme çabasıdır. Ancak burada temel mesele ya da bizim kastettiğimiz nokta, “gerçekliğin bir bütün” olduğudur ve bu noktada interdisipliner olma kaygısı da aşılması gereken tarihî bir duraktan ibarettir esasında. Bu yüzden “interdisipliner olma” hâlinin de bu doğrultuda idealleştirilmesi aşkın hâle getirilmesi bilim felsefesi için soruludur. Bunu Yeğenoğlu oldukça net bir şekilde açıklamaktadır (1998, ss. 287-288):

“Nasıl ulus-devletler arasındaki sınırların ortadan kaldırılması global sermayenin çıkarları doğrultusunda da olabilirse, disiplinlerarasılık da aynı şekilde kendi meşruluğunu kurmaya çabalayan, karını maksimize etmeye çalışan ve belli bir direnci pazarlama nesnesi kılarak içinde eritip yutmaya çalışan akademi tarafından pompolanıp yeşertilebilir. Disiplinler de, aynı ulus-devletler gibi, aşağı yukarı modernite ile ortaya çıkmış oluşumlardır. Disipliner oluşumların beraberinde getirdiği sınırlar uzmanlaşmayı ve sansüre dayanan içgözlemi mümkün kılmış, disiplinler kendi koydukları sınır ile büyümüş ve bu uzmanlaşma ve işbölümü disiplinlerin sınırlarının dışında addettiği her iddiayı, ilgiyi, çalışma nesnesini ve yöntemini rahatça marjinine itebilmesini mümkün kılmıştır.”

Bu farklı disiplinlerin özerklik inşasının arkasından gelen disiplinlerarasılık, zaten disiplinlerin varlığını baştan kabul eden bir terimdir, bu yüzden Akay’a göre disiplinlerin aralarındaki “sızmayı” ve “sirayeti” açıklayacak olan terim disiplinler-aşırılıktır (Akay, 1998, s. 235). Paralel bir şekilde Yeğenoğlu da (1998, s. 297), disiplinlerarasılığın disiplinlerin sınırlarının aşılması veya ötesine geçilmesi değil, onların sınırlarının zorlanması ve kör noktalarının deşifre edilmesi olarak düşünülmesi gerektiğini ifade eder.

Türkiye’deki kentleşme politikaları alanı da disiplinlerarasılığın ötesine geçemeyen bir sıkışmışlığı yaşamaktadır. Her ne kadar tarihsel ve toplumsal özgünlükleri dolayısıyla bazı bilim ya da ana bilim dalları bu durumu

aşma çabası içerisinde olsa da yapısal kısıtlar mevcut durumun kısmi eleştirisine açık olmakla birlikte, dönüşümün önüne ciddi setler çekmektedir. Bu iddiaları temellendirecek ve destekleyecek bulgulara üretilen tezlerin analizi vasıtasıyla bu noktadan sonra detaylı olarak değinilecektir.

Yapılan tezlerin yöntem yaklaşımlarını ele almadan önce, nicel tablonun ortaya konulması hem bizim çalışmamızın yöntemi olarak hem de ileride işaret edilecek bulguların yapıtaşlarının dağılımının bu aşamada gösterilmesi açısından anlamlı olacaktır. İlgili veri tabanı vasıtasıyla erişilen yüksek lisans ve doktora tezlerinin, bilim ve anabilim dallarına göre sayısal dağılımına bakıldığında belirtilen zaman aralığında Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı ile Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Bilim Dalı'nın diğer bilim dallarına göre fazlaca tez ürettiği gözlemlenmektedir (Tablo 1). Bu durum, bilim dallarının kurumsallaşması, öğrenci sayıları ve öğrencilerin ana bilim dallarına ilgisi, ana bilim dallarının akademik kadrosu gibi birbiriyle ilişkili birçok değişkenden etkilenmekle birlikte, bizim ileride yapacağımız analizlere altlık oluşturacak bilim ya da anabilim dallarının katkısını gözler önüne sermektedir.

Tablo 1. 2008-2015 yılları arasında yapılan tezlerin ilgili bilim dallarına göre dağılımı

<i>Bilim ve Anabilim Dalları</i>	<i>Tezlerin sayısı</i>
<i>Kent ve Çevre Bilimleri Bilim Dalı</i>	42
<i>Kent ve Çevre Sorunları Bilim Dalı</i>	5
<i>Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı</i>	78
<i>Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Bilim Dalı</i>	122
<i>Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler</i>	27
<i>Toplam</i>	274

*Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>

Benzer saiklerle üretilen tezlerin üniversitelere göre dağılımına bakıldığında birçok farklı üniversite karşımıza çıkarken, Gazi Üniversitesi, İstanbul Aydın Üniversitesi ve Marmara Üniversitesinin başı çektiği tespit edilmiştir (Tablo 2). Ayrıca, Gazi, İstanbul, 9 Eylül, Uludağ ve Süleyman Demirel Üniversiteleri adına kayıtlı sadece bir tane doktora tezi tespit edilmiştir.⁴

⁴ Birçok üniversitenin siyaset bilimi ve kamu yönetimi bölümlerinde kentleşme anabilim dallarının doktora programı olmadığı için kentleşme alanındaki doktora tezleri diğer anabilim dallarında

Tablo 2. 2008-2015 yılları arasında yapılan doktora tezlerinin üniversitelere göre dağılımı

	<i>Yüksek Lisans</i>	<i>Doktora</i>	<i>Toplam</i>
<i>Ankara Üniversitesi (AÜ)</i>	14	17	31
<i>Marmara Üniversitesi (MÜ)</i>	49	20	69
<i>Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ)</i>	21	7	28
<i>Gazi Üniversitesi (GÜ)</i>	55	1	56
<i>İstanbul Aydın Üniversitesi (İAÜ)</i>	50	-	50
<i>İstanbul Üniversitesi (İÜ)</i>	1	1	2
<i>9 Eylül Üniversitesi (9EÜ)</i>	2	1	3
<i>Uludağ Üniversitesi (UÜ)</i>	0	1	1
<i>Süleyman Demirel Üniversitesi (SDÜ)</i>	0	1	1
<i>Diğer Üniversiteler</i>	83	-	83
Toplam	225	49	274

*Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>

Gerçeklik her ne kadar bir bütün ise de farklı adlandırmalara ve şekilsel kategorilere denk düşen bilim ya da ana bilim dalları belli ekollere teşne olmuş durumdadır. Kimi bilim dalları akademik kadrosundan ve kurumsal yatkinliklerden kaynaklı olarak yasal-yönetmelik mevzulara ağırlık verirken, kimileri ise kara yapıcılara yönelik politika öneri üretmeyi hedeflemektedir. Kimileri ise farklı bir soyutlama düzeyinde praksise ulaşma çabasıdadır. Bu çabalar birbirini dışlamamakla birlikte farklı ağırlıklar kazanmak suretiyle bilgi üretim süreçlerine yön vermektedir. Dolayısıyla yukarıda verilen sayıların dağılımı ileride incelenecek tezlerin kaynağının anlaşılması açısından oldukça önemlidir.

Tezler incelenirken, iki temel noktadan hareket edilmiştir. Bunlardan birincisi kent siyaseti, yerel yönetimler, kentleşme ve kentsel politikalarda son dönem ağırlıklı olarak incelenen konuların tespit edilmesidir. İkinci hareket noktası ise, bu çalışmaların “nasıl” ele alındığına dair yönetsel bir durum analizi ile kentleşme yazınında metodolojik sorunlara ışık tutmaktır. Bu amaçla bu bölümde öncelikle hem ne çalışıldığına hem de nasıl çalışıldığına dair bir durum analizi yapılacaktır.

yapılmaktadır. Bu tezlerin incelenememiş olması, çalışmanın bu aşamada belirtilmesi gereken sınırlılıkları arasındadır ve ileriki çalışmalarda bunların da mutlaka ele alınması gerekmektedir.

1.1. İçerik analizi 1: Ne çalışılıyor/Ne Çalışılmıyor?

2008 sonrası kentsel siyaset ve kentsel politikalar üzerine ilgili bilim ve anabilim dallarında gerçekleştirilen tezlerin içerik analizi yapılırken, hangi konulara odaklanıldığı tespit edilmeye çalışılmış ve çevre sorunları ve politikaları yazını dışarıda bırakılarak 5 temel kategori üzerinden gidilmiştir.⁵ Bu kategoriler ortaya konurken, disiplin içerisinde öne çıkan ana temalar dikkate alınmıştır ve incelenen konular üst başlıklar olarak bu kategorilerde toparlanmaya çalışılmıştır.

Buna göre birinci kategori alanının adı, kentsel kimlik, göç, kentsel toplumsal hareketler gibi konuları kapsayan “Kentsel Mücadele/Muhalefet ve Kimlik” olarak oluşturulmuştur. İkinci kategori olarak belirlenen “Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Koruma” teması ise, yapılı çevre üretimine yoğunlaşarak, kentin fiziksel büyümesi, imar planlarının etkileri, kentsel rantın paylaşımı, gecekondu alanlarının dönüşümü gibi konularla ilgilidir. Üçüncü kategori, “Yerel Ekonomik Kalkınma” başlığı ile sunulmuş olup, içeriğinde çoğu kez kentsel ekonomik kalkınma, bölgesel kalkınma, kırsal kalkınma meselelerini ele alan tezleri kapsamaktadır. Son iki kategori ise “Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri” ve “Kentsel Hizmet Sunumu” olarak belirtilmiştir. Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri belirlenirken, esasında, yerel yönetimler ve kent siyaseti meselesini yerel yönetimler etrafında incelemeye ağırlık veren tezler toparlanmış, Kentsel Hizmet Sunumu temasında ise daha çok yerel yönetimlerin sunduğu ve yukarıda sayılan 3 temel alan dışında kalan konuları inceleyen tezler toparlanmıştır. Bir anlamda Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri ya yerel yönetimlerin iç organizasyon yapılarına ağırlık veren tezlere ya da katılım, demokratikleşme, yönetim, yerel özerklik gibi konular da dâhil merkezî yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişkiye ağırlık veren tezlerin bir üst kategorisi iken, Kentsel Hizmet Sunumu ise yerel yönetimlerin, müdahale formuna vurgu yapan hizmet sunumlarına yoğunlaşan tezlerin bir üst kategorisi olarak oluşturulmuştur.

⁵ Ayrıca çalışmada söz konusu bilim ve anabilim dallarında yapılan tezlerden 3 tanesinin hiçbir şekilde kentleşme yazını ile ilgisi olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. 2008-2015 yılları arasında yapılan tezlerin tematik olarak sınıflandırılması

<i>Tematik Alanlar</i>	Tez sayısı	%
<i>Kentsel Mücadele/Muhalefet ve Kimlik</i>	24	9,6
<i>Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Koruma</i>	44	17,7
<i>Yerel Ekonomik Kalkınma</i>	35	14,2
<i>Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri</i>	90	36,3
<i>Kentsel Hizmet Sunumu</i>	55	22,2
<i>Ara toplam</i>	248	100
<i>Çevre</i>	23	
<i>Alan dışı</i>	3	
<i>Toplam</i>	274	

*Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>

İlgili yüksek lisans ve doktora tezlerinin yukarıda belirtilen 5 kategoriye göre tematik dağılımını bakıldığında (23 çevre alanında gerçekleştirilen tez ile 3 tane alan dışı tez dışarıda bırakıldığında) 248 tez arasında öne çıkan temanın “Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri” olduğu gözlemlenmiştir. “Kentsel Mücadele/Muhalefet ve Kimlik” teması ise en az çalışılan konudur. Söz konusu tematik alanların her birinde gerçekleştirilen tezlerin içerik analizi ve kullandığı kavram setleri analiz edilmiştir. Konunun genişliğinden dolayı burada sadece örnek olması açısından “Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri” tematik alanı ele alınmıştır. Diğer tematik alanların kavram setleri metnin sonunda “Tematik Alan Tabloları” başlığı altında gösterilmektedir.

Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri alanındaki 90 tez, Tablo 4’te oldukça ayrıntılı bir şekilde tasnif edilmiştir. Buna göre, söz konusu alandaki çalışmalardan, yerel yönetim organizasyonu ile ilgili konular, yerel demokrasi ile ilgili konular, merkez-yerel ilişkisi ile ilgili konular, personel yönetimi ile ilgili çalışmalar, yerel yönetim finansmanı ve son olarak yerel seçimler ile ilgili konular olmak üzere 6 alt bölüme ayrılabilir. Bu tezlerin içerisinde en fazla çalışılmış iki konu yeni kamu yönetimi anlayışı ile beraber stratejik yönetim olgusudur. Kamu yönetiminde 1970’lerden sonra ortaya çıkan değişimi ele alan ve yerel yönetimler üzerinde bunun etkilerini inceleyen tezlerin yanı sıra bir o kadar yine aynı dönemin kamu yönetimi anlayışını temsil eden kavram setlerinden biri olan stratejik yönetim üzerine tez yazılmış olması ve bunların herhangi birinin eleştirel olmaması, neoliberal ilkelerin ülkemizde akademik dünyada tartışmasız ve sorgulanmaksızın kabul edildiğini göstermektedir.

Tablo 4. 2008-2015 Yılları Arasında Üretilen Tezlerin Tematik Alan 4 (Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri) İçindeki Dağılımı

Tematik alan 4 Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri		Tez sayısı
Yerel Yönetim	<i>Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Yerel Yönetim Reformu</i> →6	37
Organizasyonuna dair	<i>Stratejik Yönetim</i> →6	
	<i>Yerel Yönetim Birlikleri</i> →4	
	<i>Yerel Yönetim Şirketleri</i> →4	
	<i>Toplam Kalite Yönetimi</i> →3	
	<i>Afet Yönetimi</i> →2	
	<i>İl Özel İdaresi</i> →2	
	<i>Belediye Yönetimi</i> →2	
	<i>Küresel Kent Yönetimi Modeli</i> →1	
	<i>Eleştirel Marksist belediye önerisi</i> →1	
	<i>e-belediye</i> →5	
	<i>Yerel yönetim alanının değişimi (rescale)</i> →1	
Yerel Demokrasi	<i>Katılımcılık, demokrasi</i> →7	26
	<i>Kent Konseyi ve Yerel gündem 21</i> →8	
	<i>Kadın</i> →5	
	<i>Yurttaşla iletişim</i> →3	
	<i>BKA ve Katılımcılık</i> →1	
	<i>Belediye meclisi temsil</i> →1	
	<i>Halkın ilgisi nasıl artırılır</i> →1	
Merkez-Yerel ilişkisi	<i>Ulus-devlet inşasında yerel yönetim aracı</i> →2 (hegemonik araç (1) ve ulusal siyasette önemi (1))	7
	<i>Ulusal ve yerel aktörlerin iş birliği</i> →1	
	<i>Özerklik ve vesayet</i> →4	
Personel Yönetimi	<i>İnsan kaynakları</i> →7	13
	<i>Denetim</i> →4	
	<i>Liderlik</i> →1	
	<i>Etik</i> →1	
Yerel Yönetim Finansmanı (İller Bankası (2))		4
Yerel Seçim	<i>Yerel Seçim Model önerisi</i> →1	3
	<i>Siyasal partiler ve Yerel yönetimler</i> →1	
	<i>Dinin seçmen tercihine etkisi</i> →1	
Toplam		90

*Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>

Kentsel siyaset teması içerisinde nicel olarak ikinci sırada ilgilenilen alan yerel demokrasidir. Toplam 26 tezin temsiliyet, katılım gibi yerel yönetimlerin demokratikleşmesine katkı sağlayacağı düşünülen noktalara ilgilendiği görülmektedir. Bu noktada yapılan tezlerin birçoğu son dönem neoliberalizmin yerel yönetimlerin demokratikleşmesi için gerekli araçlar olarak öne sürdüğü ilkelerin ele alındığı bu tezlerde genellikle Türkiye’nin bu ilkeleri yerine getiremediği ve yerine getirebilseydi daha demokratik yerel yönetimler oluşturmasının mümkün olabileceği anlayışı hâkimdir, yani neoliberalizmin bir anlamda olumlanması söz konusudur. Dahası bu olumlama, çoğu zaman bu ilkelerin neden yerine getirilemediğine dair “nasıl” sorusunu göz ardı ettiği için, dinamikler ortaya konulamamakta ve kestirme bir şekilde “merkeziyetçi yapı” vurgusu ile konu açıklanmaktadır. Böylelikle, ideal bir demokratik yapı kazandıracağı düşünülen neoliberal strateji, Türkiye’nin kendi merkeziyetçi yapısı yüzünden sağlanamamaktadır. Bu durum, hem neoliberal demokratik vurguyu yüceltmekte hem de sorunu bizzatı sadece kendi devlet yapımızda aramamıza sebep olmaktadır. Tezlerin bu anlamda demokratikleşme olgusu etrafında çoğunlukla ele aldığı konular tam da bu ifadeyi kanıtlarcasına son dönemin katılımcılık ilkesinin bir ifadesi olan Kent Konseyleri ve Yerel Gündem 21’lere odaklanmakta ve aslında hâkim söylem olan neoliberalizmin kavram setleri üzerinden sadece konu betimlenmektedir. Neoliberalizmin kamu yönetimine dair öne sürdüğü çözüm yollarının, yapılan tezlerde teorik bir tartışmadan uzak bir şekilde ele alındığının başka bir örneğini ise personel yönetimi alanında yapılmış çalışmalar göstermektedir.

Merkezî yönetim ile yerel yönetim arasındaki ilişkileri ele alan tezler 7 tane olup, konu olarak yerel demokrasi üzerine eğilen tezlerin merkeziyetçi söylemi güçlü bir şekilde kullanmasına rağmen merkez-yerel ilişkisi konusunda 90 tezden sadece 7 tezin olması düşündürücüdür. Bu tezlerdeki sıkıntı, tıpkı kentsel mekân konusunda imar planlarını ele alan tezlerde olduğu gibi, konuyu siyaset sosyolojisi ile eklemleyerek formel yapıların hem kendi enformel ilişki süreçlerinin hem de toplumsal güç ilişkisinin bu formel yapılardaki değişimden öte gerçekliğe çok daha yakın bir manzara sunduğu noktası gözden kaçırılmaktadır. İleride göreceğimiz gibi, tezlerde gerçekleştirilen alan çalışmaları da bu durumu değiştirememektedir. Dolayısıyla Türkiye’de yaklaşım olarak kent ça-

lışmalarında özellikle kentsel politika ve karar alma süreçleri alanında gerçekleştirilen çalışmaların klasik kurumsalcı yaklaşımla yazıldığını şimdiden ifade etmek mümkündür. Ve bu klasik kurumsalcı bakış açısı esasında neoliberal söylemlerin akademik düzeyde akademisyenler tarafından bilinçli ya da bilinçsizce meşrulaştırılmasına sebep olmaktadır. Bu tema ile ilgili belirtilmesi gereken son bir konu da yerel yönetim finansmanı üzerine gerçekleştirilen tezlerin de sayısının oldukça az olmasıdır.

Tezlerin içerik analizlerinden de görüldüğü gibi “ne çalışıldığı” üzerine iki temel çıkarsama yapmak ve bunu genelleştirmeden ancak göze çarpan boyutta ne çıktığını belirterek ifade etmek gerekirse; 2008 sonrası yapılan tezlerin ağırlıklı olarak neoliberal dönemde hem kentsel mekân, hem kentsel kalkınma, hem kentsel kimlik ve kentsel hizmet hem de kentsel siyaset alanında ortaya çıkan değişimlere paralel olarak eski paradigmadan farklı bir şekilde yeni konulara kaydđı görülmektedir. Sermayenin, ontolojik içsel krizlerine are bulabilmek için kente her zamankinden daha çok ihtiyaç duyması, bu iktisadi durumun bütün boyutlarıyla teşhisi ve bu duruma ilişkin belli kavram ve bilgi setlerinin oluşumunu beraberinde getirmiştir. Esasında yukarıda ifade edildiği üzere kentleşme alanının farklı tematik alanlarının tamamında ele alınan konuların erevesi ve kavram setleri, kentlerin bu anlamda sermaye için cazibe merkezi hâline gelmesi ya da gelebilmesi için gerekli olan noktalara ve konulara yoğunlaşmış durumdadır. Kentsel kalkınmanın ne yönde olması gerektiği, kentsel hizmetlerin sunum biçiminin ne şekilde değişmesi gerektiği ve içeriklerinin neler olması gerektiği, kentsel mekânın yapılı evre üretimine açılabilmesi ve değişim değeri öncelikli hâle gelebilmesi için gerekli stratejilerin neler olduğu, kentsel kimlik ve muhalefetin bu doğrultuda nasıl bir değişim gösterdiği ve kentsel siyasetin alanının, rolünün, yerel yönetimlerin organizasyon yapıları ile yeni müdahale tarzlarının bu doğrultuda nasıl bir biçim alması gerektiğine dair hâkim neoliberal söylem neleri dert edindiyse bugün Türkiye’deki kentleşme yazınında ortaya konulan tez çalışmalarının da bu doğrultuda gelişim gösterdiğini söylemek mümkündür.

Bu durum, ikinci çıkarsama olan ve bir sonraki bölümde daha detaylı analiz edeceğimiz “yöntem”in ağırlıklı olarak teorik bir erveden uzak sadece kavramsal erve ve mevzuat taraması üzerinden gerçekleştiriliyor olması ile birleştiğinde, Türkiye’nin yerel siyasetinin yüz yüze kaldı-

ğı gündelik hayattaki sorunlardan çok neoliberalizmin dayattığı yerel siyaset konularının ele alındığı ve bu anlamda gerçek sorunsal alanlardan hareket edilmek yerine, olması gereken bir yapının inşası için gerekli adımların analizine kayan bir kentsel siyaset literatürü ile karşı karşıya kalmış bulunmaktayız. Ancak bunun daha net ortaya konulabilmesi için bir sonraki metodolojik açıdan tezlerin değerlendirilmesi olan içerik analizi 2’yi ele almamız gerekmektedir.

1.2. İçerik Analizi 2: Nasıl çalışılıyor/ Nasıl Çalışılmıyor?

Bu başlıkta aslında 2008 sonrası kentleşme alanında YÖK’ün veri tabanına kayıtlı tezlerde ne çalışıldığı açıklanırken yer yer değinilen yöntem ve metodoloji konusuna ağırlık verilecektir. Yani ne çalışıldığından öte, bu çalışılan konuların nasıl çalışıldığına bir değerlendirmesi ve aslında bir eleştirisi yapılacaktır. Bu anlamda 2008 sonrası kent ve çevre bilimleri, kent ve çevre sorunları, kentleşme ve çevre sorunları, mahalli idareler ve yerinden yönetim bilim dalları ile kentsel politika planlaması ve yerel yönetimler anabilim dalında gerçekleştirilen tezlerden YÖK’ün veri tabanında kayıtlı olan tezler, metodolojik çerçeveleri, teorik çerçeveleri, yöntemleri açısından değerlendirilmiştir.

İncelenen tezlerin metodolojik bir değerlendirmesini yapmak gerektiğinde, ilk olarak söz konusu tezlerin bir metodoloji tartışması yapıp yapmadıkları incelenmiştir. Metodoloji esasında ne teoriden ne de yöntemden bağımsız ele alınmayacağı için, ancak bu konular incelendikten sonra genel bir değerlendirme yapmak mümkün olsa da, burada, tezlerin içeriğinde tezi yazan öğrencinin bir metodolojik kaygısı olup olmadığı, tezinde metodolojik yaklaşımını ortaya koyma kaygısı olup olmadığını anlamak açısından bu nokta önemlidir. Tezler tarandığında, bir başlık ya da bir bölüm altında metodolojik bir tartışma yapan ve bir metodoloji benimsediğini belirten tezlerin sayısı 274 tez içerisinde sadece 15’dir. Bu 15 tezin de 8 tanesinin doktora tezi olduğu düşünülürse, 49 (ve çevre çalışmaları hariç 41 doktora) doktora tezinden sadece 8 tanesinde, tezi yazan öğrencinin bir metodolojik yaklaşım benimsediğini ve bunu belirttiğini iddia etmek maalesef mümkündür. Bunların dağılımını Tablo 5’ten incelediğimizde, en fazla eleştirel gerçekliğin belirtildiğini görmek-

teyiz. Diğer bir deyişle 6 tezin metodolojik olarak eleştirel gerçekçiliği kullandığı belirtilmektedir.

Tablo 5. 2008-2015 yılları arasında yapılan tezlerde metodolojik çerçevenin belirtilme durumu

Metodoloji	Tematik Alan	Tez Konusu	D-YL
<i>Hermeneutik</i>	Kentsel Mücadele/ Muhalefet ve Kimlik	Kent Meydanları ve Kent Kimliği	Doktora
<i>Hermeneutik</i>	Kentsel Mücadele/ Muhalefet ve Kimlik	Çevreci Toplumsal Hareketler	Y. Lisans
<i>Realizm</i>	Kentsel Hizmet Sunumu	Kentsel Yoksullukla Mücadele	Doktora
<i>Realizm</i>	Kentsel Dönüşüm ve Koruma	Koruma Alanları	Y. Lisans
<i>Eleştirel Realizm</i>	Kentsel Dönüşüm ve Koruma	Gecekondu	Y. Lisans
<i>Eleştirel Realizm</i>	Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri	Ulus Hegemonya ve Yerel Yönetimler	Doktora
<i>Eleştirel Realizm</i>	Yerel Ekonomik Kalkınma	Kentsel Gelişim Projeleri ve Hegemonya İnşası	Doktora
<i>Eleştirel Realizm</i>	Kentsel Hizmet Sunumu	Gecekondularda Sosyal Yardım	Y. Lisans
<i>Eleştirel Realizm</i>	Yerel Ekonomik Kalkınma	Turizm ve Kalkınma	Y. Lisans
<i>Eleştirel Realizm</i>	Yerel Ekonomik Kalkınma	Yerel Ekonomik Kalkınmaya Eleştirel Bakış	Doktora
<i>Feminist Metodoloji</i>	Yerel Ekonomik Kalkınma	Kent Mekânı ve Toplumsal Cinsiyet	Y. Lisans
<i>Post-Kurumsalçı</i>	Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri	Yerel Yönetimlerde Kadın	Y. Lisans
<i>Retroductive</i>	Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri	Küresel Kent Yönetimi	Doktora
<i>Aktör-Yapı Diyalektiği</i>	Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri	Yerel ve Ulusal Aktörlerin İlişkisi	Doktora
<i>Hukuk Metodolojisi</i>	Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri	Yargı Denetimi ve Yerel Yönetimler	Doktora
<i>Toplam</i>	15		

*Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>

Bunun dışında, metodolojisi belirtilmeyen birçok tez incelendiği zaman, kentleşme alanında gerçekleştirilen tezlerde normatifliğin pozitivism ile bir arada çerçeve çizdiği çalışmaların çokluğu dikkat çekmektedir. Durum analizi yapmayı hedefleyen ve bu anlamda betimleyici bir yöntem kullanılan birçok tezde, durumu ortaya çıkaran nedenler ve sonuçları arasında pozitif bir perspektiften nedensel ilişkiler ortaya konulmakta ve bunun sonucunda da tespit edilen sorunlar üzerinden çözüm önerileri belirtilmektedir. Bir örnek üzerinden anlatmak gerekirse, bir tezde geçen ifade şu şekildedir: “neoliberalizmin özelleştirmeler yolu ile devletin kentsel hizmetlerden çekilmesi sonucu kentlerde toplumsal eşitsizlik ve yoksulluk artmaktadır”. Bu tür bir ifade, gerçekte nedensel ilişkiler sunmakta ve neden sonuç arasında bir ilişkisellik kurmak yerine nedenin bu sonucu doğurduğunu belirtmektedir. Ancak bu nedenin nasıl bu sonucu doğurduğu, bu sonucun neden her toplumsal yapıda aynı şekilde ortaya çıkmadığı, bu sonucu doğuran tek nedenin bu olup olmadığı incelenmemektedir. Tezin çözüm önerisi olarak da “devlet ve yerel yönetimler, daha çok sosyal politikalara ağırlık vermelidir” denilmektedir. Neden ve sonuç arasındaki dinamikler analiz edilmediği için çözüm önerisinin de nasıl gerçekleştirileceğine dair detaylı bir analiz gerçekleştirilememektedir söz konusu çalışma.

Dolayısıyla ne, niçin ya da nasıl sorularından ziyade, her tez, bunları tespit etmeden ne olmalı sorusuna cevap aramaya çalışmaktadır. Metodolojideki en önemli sorun budur aslında. Herhangi bir çalışmada niçin ve nasıl sorularına sağlıklı cevap aranmadan ne olmalı kısmına atlandığında çoğu zaman gerçeklikte herhangi bir karşılığı olmayan tespitler yapılmakta ve bu durum bilimsellikten öte, herhangi bir kamu kurumundaki bürokratin hazırlayacağı rapordan bile daha geride kalmaktadır. Neredeyse tezlerin yarısından fazlasının sonuç bölümlerinde “...alanı ya da konusu ile ilgili Türkiye’de birçok yasal düzenleme gerçekleştirilse de bunların işlerlik kazanmadığı tespit edilmektedir. Bunun için çözüm olarak ilgili kurumlar arasında sağlıklı bir eşgüdüm ve yasal düzenlemeler arasında düzgün bir uyum sağlanmalıdır.” ifadesi ya da buna benzer ifadeler yer almaktadır. Ancak bu çözüm önerisinin kendisini bir kamu kurumundaki bürokrat ya da karar vericiler de pekâlâ sunabilir. Bilimsel çalışmalar, bunun ötesinde, söz konusu çözüm önerisinin neden hâlâ gerçekleştirilemediğini analiz edebilmeli (örneğin, bu eşgüdümün gerçekleştirilememesinin nedeni ne?) ve buna bağlı

olarak söz konusu çözümü sağlamanın önünde engel olan ve tespit edilen sorunları gidermek için neler yapılacağını öne sürebilmelidir. Yani bu çözümün neden bugüne kadar sağlanamadığı ve bunu sağlamak için nasıl adımların gerçekleştirilmesi gerektiği sorusunun cevabını verebilmelidir. Oysa kentleşme veya kentsel politika alanında gerçekleştirilen tezler incelendiğinde, çalışmaların çözüm önerisinden ziyade sorun tespiti ve sorunun çözümü için gerekli ilkeleri sunmaktan öteye gidemedikleri görülmektedir. Oysa önemli olan bu ilkelerin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği ile ilgili öneriler sunabilmektir. Bu önerileri sunabilmek için de gerçekleştirilecek ya da gerçekleştirilmesi gereken siyasaların önündeki politik, ekonomik ve toplumsal engellerin bilimsel yollarla analiz edilerek neler olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Bunun için de mevzuat taramasından ya da kavramsal çerçeve sunmaktan ziyade kamu politikası analizi yapabilecek bilimsel çalışmalar ortaya koyabilmeyi sağlamak gerekmektedir.

Bundan dolayıdır ki elzem ve ivedilikle kentsel politika çalışmalarının interdisipliner bir sosyal bilim alanı olduğunun altı çizilerek, mevzuat taraması ve kavramsal çerçeveden çalışmaları kurtaracak teorik ve metodolojik konularda eğitim programlarını yeniden düzenlemek gerekmektedir. Aksi takdirde, kentsel politika çalışmalarında yapılan tezler, malumun ilamından öteye gidememekte ısrarlı ve istikrarlı bir şekilde şekillenmeye devam edecektir.

Metodoloji ile ilgili bir diğer vurgulanması gereken nokta, incelenen tezlerin sadece 66 tanesinin teorik (kuramsal) bir çerçeveye sahip olduğudur. Bu 66 tezdten 19 tanesi doktora tezidir. Yani 49 tezdten sadece 19 tanesinde teorik bir çerçeve söz konusudur. Yapılan tez çalışmalarından 18 tanesi doğrudan Marksist kuramın benimsendiğini belirtirken, 3 tanesi ekolojik kuram benimsendiğini belirtmiştir. Diğer taraftan Weberci bir teorik çerçevenin benimsendiğini, Feminist teorinin kullanıldığını belirten 2'şer tez söz konusudur. Bunun yanında, 3 tez neoliberal yaklaşımın eleştirisinin yapılacağını belirtirken, herhangi bir kuram perspektifinde ele alınmamışlardır. Bunun yanında 6'sı doktora tezi olmak üzere toplam 26 tez ise farkında olmadan (yani belirtmeden) neoliberal kuramı kullanmıştır. Ayrıca, herhangi bir kuramın benimsenmediği ancak en azından tezin girişinde konu ile ilgili farklı kuramsal tartışmaları ele alan 12 tez söz konusudur.

Tablo 6. 2008-2015 yılları arasında yapılan tezlerden teorik çerçevesi olan veya bunu belirten çalışmalar

<i>Kuramlar</i>	Doktora	Toplam Tez sayısı
<i>Neoliberal Olumlama</i>	6	26
<i>Marksist Kuram</i>	10	18
<i>Ekolojik Kuram</i>		3
<i>Weberci Yaklaşım</i>		2
<i>Feminist Yaklaşım</i>		2
<i>Neoliberal Eleştirisi</i>		3
<i>Kuramı olmayan ama kuramsal çerçeve sunan</i>	3	12
Toplam	19	66

*Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>

Teorisi belirtilen tezler dışında kalan çalışmalarda ise çoğunlukla içerik tanımlanırken, bir bölümün teorik çerçeve olacağı belirtilmesine rağmen sadece kavramsal çerçeve, yani tezin başlığında kullanılan kelimelerin tanımları verilmektedir; ya da ilgili konu hakkındaki mevzuat düzenlemeleri sıralanmaktadır. Oysa bir tezin kavramlarının açıklanması veyahut bu konunun mevzuatta nasıl düzenlendiğinin belirtilmesi, teorik çerçeveyi oluşturmaz; konu hangi açıdan incelenecekse teoriyi verecek olan bu açının tam da kendisidir. Oysa Türkiye’de kentsel politika alanında gerçekleştirilmiş çalışmaların birçoğu teori altında daha çok kavramsal çerçeve ve mevzuat taraması yapmaktadır. Bunların çoğunu klasik kurumsalcı analiz olarak kabul etmek mümkündür; çünkü formel yapıları gördükleri hâliyle ele almışlar ve durum tespiti yapmışlardır. Özetle maalesef ülkemizde söz konusu alanda gerçekleştirilen tezlerde ağırlıklı olarak ontolojik olarak bir konu yine epistemoloji olarak kendisiyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Teorik çerçevesi olan tezlerin hangi tematik alanlarda, hangi konularda ve hangi kuramsal çerçeveyi kullandıklarının daha detaylı analizi de yapılmıştır. Ancak konuyu çok uzatmamak için buraya alınmamıştır.

Metodolojide bir diğer önemli konu yöntem meselesidir. Yönteme dair ilk ortaya konması gereken konu, birçok çalışmada tezin yöntemi ile alan çalışmasının yönteminin birbirine karıştırılmasıdır ve genellikle tezlerde yöntemden anlaşılan çoğu zaman alan çalışmasının yöntemi olmaktadır. Birçok tez, tezin yöntemini açıklarken yaptığı alan çalışmasının yöntemini

anlatmaktadır. Bu durumda da tez ile gerçekleştirilen alan çalışması arasında yöntemsel açıdan bir kopukluk söz konusu olmaktadır.

Söz konusu tezlerdeki yöntem açısından diğer bir sıkıntı alan çalışması diye bahsedilen tezlerdeki pratik/uygulama bölümünün, alan çalışmasından çok, örnek olay anlatımından ibaret olmasıdır. Bu anlamda tezlerin çoğunda alan çalışması olduğu görülmekle beraber dört nokta, kentleşme alanındaki tezlerde sorun yaratması açısından önemli hâle gelmektedir. Birincisi, yukarıda belirtildiği gibi, tezin yönteminden anlaşılan alan çalışmasının kendisi olmaktadır. İkincisi, alan çalışması ile örnek olay aynı görülmekte ve çoğu zaman örnek olay incelemesi alan çalışması şeklinde sunulmaktadır. Yani tezin yazarı kendisi nicel ya da nitel bir alan çalışmasına girişmese de ve örnek olay olarak seçtiği alanda sadece ikinci el kaynaklardan yararlınsa da bunu alan çalışması olarak sunmaktadır. Diğer bir sorun ise alan çalışmalarında nitel çalışmalardaki sıkıntılardır. Nitel çalışmalar az ve az olduğu gibi yöntemi sağlıklı bir şekilde kurulmamaktadır. Örneğin alan çalışmasının yöntemi anlatılırken birkaç uzman kişiyle görüşme yapıldığı belirtilmekte, ancak kaç kişi olduğu hangi toplumsal rollere sahip olan kişilerle görüşüldüğü, ne görüşüldüğü, ne için görüşme yapıldığı çoğu zaman belirtilmemektedir. Son olarak, kuram ile alan çalışması arasındaki kopukluk ise bir başka sorundur. Tez çalışmasına doğrudan katkı vermeyecek, çoğu zaman tezin hipotezi ile alakasız demografik bilgiler üzerinden analiz gerçekleştirilen tezlerin sayısı kayda değer bir şekilde fazladır.

İncelenen toplam 274 tezin 39 tanesinin içeriğine ulaşamamasından veya alana dair olmamalarından dolayı değerlendirme dışında bırakılmıştır. Geriye kalan 235 tezenin 73 tanesinde alan çalışması söz konusu değildir. 162 tez ise bir uygulama alanını ele almıştır. Bunların yarıya yakını ikincil kaynaklardan meseleyi inceleyen örnek olay çalışmalarıdır. Kalanlardan 46'sı nitel, 31'i nicel, 9 tanesi de hem nitel hem de nicel araştırma teknikleri kullanmışlardır. Burada belirtilmesi gereken bir husus, herhangi bir tezin ister yüksek lisans ister doktora tezi olsun, mutlaka alan çalışması yapmak zorunda olmayışıdır. Türkiye'de son yıllarda pratiğin yeterince ele alınmayışından duyulan rahatsızlık, alan çalışmalarını yapılmasını arttırmıştır tez çalışmalarında. Oysa bir tezin içeriği, konusu ve hipotezi doğrultusunda alan çalışması yapmasına gerek duyulmayabilir. Daha da önemli bir nokta ise, alan çalışması yapılmasının

ortaya çıkardığı bir başka sorun ise, kuramsal tartışma ve dolayısıyla kuramdan bir bakış açısıyla eleştirel yaklaşım ihtimalinin zayıflamış olmasıdır. Bir şekilde alan çalışması yapmak, teorik tartışmanın yarattığı eksikliği doldurabilecek bir husus olarak görülmekte, dolayısıyla, teorik tartışmaların yer almadığı tez çalışmalarında alan çalışması, mevcut sistemin meşrulaştırılmasına katkıda bulunur duruma düşmektedir.

Tablo 7. 2008-2015 yılları arasında yapılan tezlerde alan çalışması yapılma durumu

	<i>Alan çalışması olmayan tezler</i>	<i>Alan çalışması olan tezler</i>				<i>Alan dışı veya içeriğine ulaşılmayan tezler</i>
		Örnek Olay	Nicel	Nitel	Nicel-Nitel	
Sayı (n)	73	76	31	46	9	39
Toplam	73	162				39

*Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>

Tezlerdeki metodolojik sorunlara dair bir başka boyutun da ele alınması gerekmektedir. Kraft ve Furlong’un (2009) kamu politikası analizinde öne sürdüğü gibi, kentsel politikalar da dâhil kamu politikalarına yönelik, 3 tür yaklaşım söz konusu olabilir: bilimsel (*scientific*), profesyonel veya mesleki (*professional*) ve siyasal (*political*). Yazarlara göre bu üçü, amaçları açısından karşılaştırılırsa, bilimsel çalışmalar, ağırlıklı olarak teori inşa süreci ve gerçekliği araştırırlar. Diğer taraftan uzmanlık niteliğindeki çalışmalar, kamusal sorunları çözmek için alternatif politika analizleri öne sürerler. Politik çalışmalar ise kendilerini daha çok mevcut politikaların savunucusu olarak görürler. Diğer taraftan yaklaşım olarak bu 3’ünün ayrımında; bilimsel nitelikteki çalışmalar, hipotez ve teorilerini test etmek için bilimsel yöntemleri kullanırlar. Profesyonel veya mesleki çalışmalar, daha çok araştırmaları ve teoriyi sentezleyerek politika alternatiflerini anlamaya çalışırlar ve daha çok pratik değerlerin hedeflerine yönelik analizler yaparlar. Son olarak politik nitelikteki çalışmalar ise değer pozisyonuna sahip olup mevcut yasal ve ekonomik argümanları kullanırlar ve siyasa tartışmalarında mevcut durumu meşrulaştırmaya çalışırlar.

Sınırlılıkları açısından bu üç tür nitelikteki çalışmaları değerlendirmek gerekirse, bilimsel çalışmalar çoğu zaman fazla teorik düzeyde kalırlar ve karar vericileri pek fazla etkileyemezler. Profesyonel çalışmaların analizleri ise çok dar bir alanda kalır ve kaynak ile zaman sıkıntısının

dan dolayı kamu politikasının temel sorunsallarına yönelik vurguları çoğu zaman ihmal etmiş olurlar. Politik nitelikteki çalışmalar ise, fazla partizanca davranırlar dolayısıyla analitik ve bilimsel tartışmalarda saygınlıkları çok azdır. Bu doğrultuda tezler incelendiğinde, temel olarak profesyonel yaklaşımının çalışmalarda ağırlıklı olduğu iddia edilebilir. Tezler incelendiğinde 68 tezin içeriğine net bir şekilde ulaşılammış ya da alan dışı tezlerdir. Geriye kalan 206 tezin içeriği detaylı incelendiğinde herhangi bir teorik tartışma öne sürmeden çözüm odaklı politika önerisi ortaya koyan, yani profesyonel olarak nitelendirilebileceğimiz çalışmaların sayısı 159 olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan 43 tez tamamen bilimsel nitelikte olup, teorik tartışmalara odaklanmıştır. Bu çalışmalar ele aldıkları konuları esasında teorik bir temelde tartışarak sorunların dinamiklerini ortaya koyup arkasından çeşitli çözüm önerileri getirmektedirler. Ancak burada şunu belirtmekte fayda vardır: Profesyonel olarak adlandırılan 159 çalışma Kraft ve Furlong'un uzmanlık çalışmalarında aradıkları kriter olan araştırmayı teori ile entegre etme noktasının gerisinde kalmaktadırlar. Esasında sadece rapor niteliğindeki belgeler olarak değerlendirmek mümkündür bu çalışmaları. Dahası söz konusu yazarlar, üniversitelerde yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak bilimsel nitelikte, araştırma enstitülerinde gerçekleştirilen çalışmaları uzmanlık niteliğine sahip çalışmalar olarak değerlendirmek gerektiğini söylemektedirler. Bu noktada üniversitemizden çıkan tezlerin bilimsel niteliğinin daha fazlaşması gerektiği bir gerçektir.

Tablo 8. 2008-2015 Yılları Arasında Yapılan Tezlerin Kraft ve Furlong'un Kamu Politikası Analizine Göre Değerlendirilmesi

<i>Uzmanlık</i>	<i>Bilimsel</i>	<i>Diğer</i>	<i>Alan dışı, Tespit edilemeyen, Ulaşılamayan</i>
159	43	4	68

*Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>, Kraft&Furlong

Bu bildiri de başından beri ara ara vurgulanan metodolojik olarak temel sorunlardan bir tanesi, mevzuat taraması ve kavramsal çerçevenin teorik çerçeve gibi sunulması meselesidir. Esasında yukarıdaki tasnifi daha çarpıcı yapan bu nokta bakımından tezler incelendiğinde, sadece mevzuat taraması ve literatür taraması olan tezlerin yoğunluğu dikkat

çekicidir. 2008 sonrası kentleşme alanında gerçekleştirilen tezleri bu konu ile ilgili şöyle bir tasniflemeyle inceledik. En azından ya bir alan çalışması ya teorik bir çerçevesi ya da metodolojisi olan tezlerin toplam sayısı 86’dır. İncelenen tezlerin içerisinde bu sayılanlardan hiçbirine sahip olmayan tezlerin sayısı ise 120’dir. Yani herhangi bir teorik çerçevesi, alan çalışması ve metodolojisi söz konusu olmayan bu çalışmalar, inceledikleri konu hakkındaki kavramları tanımladıktan sonra tarihsel çerçeveye beraber mevzuat taraması gerçekleştirmekle yetinmişlerdir.

Tablo 9. 2008-2015 yılları arasında yapılan tezlerde mevzuat taraması

	<i>Sadece mevzuat ve literatür taraması olan tezler</i>	<i>En azından alan çalışması, teorik çerçeve ya da metodoloji den birinin olduğu tez</i>	<i>Alan dışı ve ulaşılamayan</i>
Tez sayısı	120	86	68
Toplam	274		

*Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>, Kraft&Furlong

Bu noktada doktora tezinden bundan çok daha fazlasının beklenmesi gerektiği düşünülürse, 2008 sonrası doktora tezlerini ayrıca değerlendirmek gerekmektedir. Doktora tezleri incelendiğinde, toplam 49 tezin 9 tanesinin alan dışı veya içeriğine ulaşılamayan tez olduğu düşünülürse, 40 tezin 13’ü sadece mevzuat ve literatür taramasıdır; 27 tezde ise en azından ya teorik bir çerçeve ya da alan çalışması veya metodoloji söz konusudur.

Tablo 10. 2008-2015 yılları arasında yapılan doktora tezlerinde mevzuat taraması

	<i>Sadece Mevzuat ve literatür taraması olan tezler</i>	<i>En azından alan çalışması, teorik çerçeve ya da metodoloji den birinin olduğu tez</i>	<i>Alan dışı ve ulaşılamayan</i>
Tez sayısı	13	27	9
Toplam	49		

*Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>, Kraft&Furlong

Metodoloji açısından 2008 sonrası YÖK’ün veri tabanında kayıtlı kentleşme alanına dair tezler, bu çalışmada, sordukları temel soru üzerinden de incelendi. Yani söz konusu tezler, inceledikleri alan ile ilgili temelde “ne soruyorlar ya da temel kaygıları ne?” Bir tez çalışması için,

hangi konu ele alınır, alınsın belirli temel sorular söz konusudur: “Durum ne?”, “Bu durumun sebepleri ne?”, “Bu durumun sonuçları ne?”, “Bu durumun nedenleri nasıl bu durumu doğuruyor?”, “Bu durum hangi dinamiklerle nasıl olası sonuçları doğurmakta?” vs... Türkiye’de kentleşme politikaları alanında gerçekleştirilen son dönemdeki tezler incelendiğinde ağırlıklı olarak “Durum ne?” sorusu ile karşılaşmaktayız. Tezlerin birçoğu bu anlamda betimleyici yöntem kullanmaktadırlar. Durum analizi yapan tezlerin bir kısmı, bu durumun nedenlerinin ya da sonuçlarının ne olduğunu tarihsel altyapı üzerinden açıklamaktadırlar. Yani söz konusu tezlerde “durum ne” sorusu çokça “nedeni ne” ya da “sonucu ne” sorusu ile tamamlanmaktadır.

Sordukları temel soru ya da sorunsal açısından tezler değerlendirilirken, iki sonuca varılmıştır. Birincisi, uzmanlık niteliği taşıyan bu çalışmalar çokça ortaya çıkan sonuçlara yönelik çözüm önerileri sunmaya çalışmaktadır. İkinci sonucumuz ise bu normatif anlayışla, ortaya çıkan negatif sonuçların çözüm önerileri sunulurken ortaya çıkan sorunlarla ilgilidir. Tezlerde önerilen çözümler açısından neden ve sonuçlar arasındaki ilişkiselliğin anahtar sorusu olan “nasıl” sorusunun göz ardı edildiği görülmektedir. Yani neden ve sonuçlar arasındaki ilişkiselliğin her toplumsal yapıda zaman-mekân uzamı içerisinde farklı dinamiklerle oluştuğu, o toplumun kendi orijinal özelliklerine göre şekillendiği düşünülürse, bu ilişkiselliği ortaya koyacak “nasıl” sorusunun elzem ve ülkemizdeki tez çalışmalarında oldukça yetersiz ele alındığını düşünmekteyiz. Tam da bu noktanın kendisi zaten, tezlerdeki teorik çerçevenin eksikliğinin de sebebini ortaya çıkarmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, kırsal kalkınma meselesinde mevcut durumun sakıncaları, sorunları ortaya konduktan sonra, çözüm olarak “kooperatifçiliğin yaygınlaştırılması”, “ilgili kurumlar arası iş birliğinin artırılması” önerileri, çözüm olarak kırsal kalkınma meselesini inceleyen çoğu tezde öne sürülmektedir. Ancak buradaki asıl mesele ve tezlerde eksik kalan nokta, ilkesel olarak bu öne sürülen çözümlerin nasıl gerçekleştirilebileceğine dair önermelerde bulunabilmektedir; ya da bugüne kadar bu ilkesel düzeydeki çözüm önerilerinin neden yeterince gerçekleştirilemediği üzerinde durulmalıdır ki çözümün stratejik adımlarında gereklilikler bu yolla tespit edilmelidir. Yani eksik olan nokta, “İlkesel çözüm olarak kooperatifçiliği neden bugüne kadar ülkemizde yaygınlaştırılmadı, hangi dinamikler ya da nasıl süreçler bu duruma engel oluyor?”

sorusunun tam da kendisidir. Bu noktanın eksikliği doğal olarak ilkesel düzeydeki çözümlerin aşamalarının neler olduğunu tespit etmeye de engel olmaktadır. Dolayısıyla “nasıl” sorusu, ne nedenlerin doğurduğu sonuçlar açısından ele alınmaktadır ne de negatif sonuçların bertaraf edilebilmesinde nasıl bir izleneye sahip olmak gerektiği noktasında ele alınmaktadır. Metodolojik olarak kentleşme alanında 2008 sonrası gerçekleştirilen tezlerdeki en büyük sorunun bu olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü bu sorunun tam da kendisi, ilk olarak, hem teorik çerçeveyi hem de alan çalışmasının gerekliliğini doğurmaktadır. Aksi takdirde kentleşme yazını, pratik ile teorinin eklenemediği, birbiriyle alakasız kaldığı, ortaya atılan çözümlerin “malumun ilamı” düzeyinde kaldığı tezler ve çalışmalar yığınuna dönüşecektir. Yine bu sorunun kendisi ikinci olarak şuna da sebep olmaktadır: Neden ve sonuçlar arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken nasıl sorusunu dışarıda bırakmak, esasında neden-sonuç arasında kaçınılmaz bir tek taraflı ilişkinin var olduğu inancını güçlendirerek pozitivist bir temelin tahakkümüne bizi sokmakta ve böylece sorgulamaksızın yapısal koşulları kabullenmek durumunda kalmaktayız. Diğer taraftan nasıl sorusuna odaklanan ve neden ve sonuç arasındaki etkileşimi karşılıklı ilişkiyel bir boyutta ortaya koymayı hedefleyen tezlerin sayısı son dönem kentleşme yazınında oldukça azdır. Çoğunlukla da bu niteliğe sahip tezler doktora tezleridir.

Metodolojik açıdan 2008 sonrası kentleşme alanında yapılmış tezleri, “ne çalışıyorlar” sorusu üzerinden değil de bu çalıştıkları konuyu “nasıl çalışıyorlar” sorusu üzerinden incelerken son olarak kullandıkları kaynakçalar açısından değerlendirdik. Yabancı kaynak kullanan ve kullanmayan tezler olarak yaptığımız tasnifin sonuçlarını sunmadan önce şunu belirtmemiz gerekmektedir: Söz konusu tezlerin illa da yabancı kaynak kullanmalarını bir artı olarak düşünmemekteyiz. İncelenen konu açısından yabancı kaynak kullanma durumuna ya da beklentisine dair bakış açımız, tıpkı tezin kalitesini zorunlu olarak arttıracakmış niyetiyle gerçekleştirilen alan çalışmalarının olması gerekliliğine olan bakış açımız ile aynıdır. Diğer bir deyişle, bir tezin kalitesini yabancı kaynak kullanmak illa artırır şeklinde bir kaniya sahip değiliz. Ancak kentleşme yazını açısından, yerli literatürümüz incelendiğinde özellikle kent siyaseti ve yerel yönetim kuramları açısından, teorik tartışmaların oldukça gerisinde kaldığımız açıktır. Bu noktada acil olarak çeviri eserlerin yelpazesinin

arttırılması ve kuramsal nitelikteki kentleşme yazınına dair eserlerin Türkçeye çevrilmesi gerekmektedir. Bu noktadan dolayı, tezlerde yabancı kaynakların kullanıp kullanılmadığı ayrımı, tezlerin söz konusu bu literatürden yararlanıp yararlanmadığına dair maalesef bir ipucu vermemektedir. Alan dışı ve içeriğine ulaşılamayan 68 tezin dışındaki 206 tezin sadece 56 tanesinin yabancı dildeki alanla ilgili yazını kullandığı tespit edilmiştir. Burada sadece kaynakça listeleri incelenmemiştir; aynı zamanda tezlerin içeriği detaylı bir şekilde incelenerek, kaynakçada yer alan yabancı kaynakları ne kadar sıklıkla kullandıklarına da bakılmıştır. Bu durumda 206 tezden 150 tezin yabancı dilde yazılan çalışmaları tezlerinde önem arz edecek boyutta kullanmadıkları tespit edilmiştir.

Kısaca bir değerlendirme yapmak gerekirse, başta da belirtildiği gibi deneyimlenen süreçlerin analizi ve deneyimlenmesi muhtemel olguların öngörüsü, farklı olumlayıcı ya da eleştirel yaklaşımlar tarafından ortaya konulurken benimsenen epistemolojik tutum gerçekliğe yön verme telaşına da kapılmıştır. Bu minvalde, betimleyici ve profesyonel yaklaşımın ağırlığı, alan çalışmaları ile tezin kopukluğu, temel sorunsalın "Durum ne?" üzerinde yoğunlaşması, teorik çerçeve olarak çoğu zaman tezin temel sorunsalından bağımsız standart bir tarihsel hikâyeye sunulurken arkasından zaman ve mekân bağlamında Türkiye gerçekliğine tam teka-bül etmeyen kavramsal çerçeve ile pratiğine vurgu yapılmayan formel mevzuat düzenlemelerinin sunulması vb. metodolojik sorunsallar ile bir önceki bölümde ele alınan 1970 sonrası kentleşmeye dair sorunsallarda öne çıkan meseleler, altta yatan mekanizmaların ve dinamiklerin göz ardı edilip, maddi koşulların tarihsel bağlamalarından koparılarak, birçok kavramın Türkiye'deki birçok alanda olduğu gibi kent çalışmaları alanına dâhil edilerek mevcut gerçekliklerin analizi ve değerlendirilmesi için kullanılmaya çalışıldığını göstermektedir. Bu anlamda akademide temel meseleleri belirleyen ulusal ölçek olmakla birlikte, temaların, kavramların, çerçevelerin uluslararası dinamiklerden yoğun olarak etkilendiği farklı ülke örnekleri incelendiğinde de ortaya çıkmaktadır (Barlas ve Gülalap, 1998, s. 281). Bu durumun bir başka ifadesi Göle (1998, s. 316) tarafından şu şekilde yapılmaktadır:

"Bir kere Batı-dışı toplumların tarihsel güzergahları, toplumsal muhayyileleri, politik kurumları, bilim anlayışları Batı'nın yürüncesinde yol almıştır. Batı-dışı toplumların or-

tak özelliği Batı modernliğine olan bu bağımlılıklardır. İster sömürgeciliğin zorlamasında, ister gönüllü modernizasyon aracılığıyla bu toplumların tarihi Batı’nın izdüşümünde yeniden yazılmıştır.”

İleride detaylandıracağımız gibi, bilgi ile iktidar arasındaki karşılıklı ilişki ile sosyal olanın ya da gerçekliğin bilgi yoluyla nasıl yeniden inşa edildiği konusunda bu tespitler önemli ipuçları vermektedir.

2. Neden Durum Bu?

Bu bölümde, yapılan çalışma sonucunda, kentleşme politikası literatüründe Türkiye’de ortaya çıkan sorunların tespiti ve çözümüne yönelik belli başlıklar üzerinden açıklamalar sunulacaktır.

2.1. Sosyal Bilimlerde Yaşanan Değişimin Etkileri

Son 20-30 yılda kentleşme alanına dair tüm diğer sosyal bilim alanında olduğu gibi sadece önemsenen konuların kendisi toplumsal ve ekonomik değişim doğrultusunda bir dönüşüm yaşamamış, aynı zamanda sosyal bilimler genel olarak bir paradigma dönüşümü de yaşamıştır ve bu dönüşüm kentsel siyaset teorilerini, sosyal bilimlerde uygulanan yöntemleri de etkilemiştir. Kentsel siyasetin konularını ele alırken kullanılan teorik çerçeve ve yöntemler, bir önceki dönemin paradigmalarından bir kopuş sancısı yaşamakta ve bu anlamda bir tür özeleştirisi de yapılmaktadır.

Kentleşme yazını da dâhil, sosyal bilimlerde bilginin sosyal olarak kurulmuş olması artık genel kabul gören bir yaklaşımdır. Ve bu kabulün kendisi, daha geçerli bilgiye ulaşmanın da ancak sosyal olarak mümkün olması anlamına gelmektedir (Wallerstein, 2012). Bu doğrultuda yapılan analizlerde bilginin sosyal temelleri olduğunu kabul etmek, nesnellik kavramıyla çelişkili değildir; tam tersi nesnel bir sosyal bilim analizi, meseleyi tüm boyutlarıyla ele alabildiği sürece bu nesnellliğini koruyabilir ve bu yüzden de bilginin sosyal temellerinin kabulü ve bunun analize katılması nesnellığı daha da güçlendirecektir. Bu kabul, son yıllarda pozitivist sosyal bilimlerdeki hâkimiyetine önemli darbe vurmuş gibi görünmektedir.

Örneğin modern dönemin pozitivist/antipozitivist bakışının temsilcilerinden olan klasik Marksist konum, ideolojilerle gerçeğin görünümünün nesnel ve bilimsel bilgiden uzaklaştırılarak saptırıldığına vurgu yaparken (Cormak, 1995, s. 24) bu son yıllardaki paradigma kaymasının merkezinde ise tam tersi nesnel bilimsel bilgi ile zaman ve mekânda, yani tarihsellik içerisinde toplumsal grupların sahip olduğu ideolojilerle gerçekleştirdikleri yorumlama arasında bu kadar net bir kopuşun olmadığı tam tersi gerçekliğin tam da kendisinin bu tarihsellikte şekillenen öznenin yorumlama gücünde saklı olduğu vurgusu ağır basmaya başlamıştır. Yani son dönem artık bilginin yansızlığı kaygısı bilginin kaçınılmaz olarak yanlı olduğu kabulüne yerini bırakmıştır.

Ancak son 20-30 yıldır sosyal bilimlerde yaşanan bunalımın temelinde bu algılamının dönüşümünün kendisinden çok, bu dönüşümün altını dolduracak epistemolojik sıkıntıların kendisinin yattığı düşünüldüğünde, tabiri caizse, konuşmak yerine eline kazmayı küreği alıp kazmaya başladığında “nasıl” kazacağına dair bu yeni sosyallik ile birleşmiş bilgi kabulü çerçevesindeki nesnellik algısı önemli yardımda bulunamamaktadır. Hekman (1999) bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır:

“Son 10 yıllarda sosyal bilimlerde ciddi itibar kaybına uğramış bulunan pozitivist araştırma programı, çoğu sosyal bilim araştırmacı için hala temel olma işlevini sürdürüyor. Bu programın yerini, öneri olarak getirilmiş alternatif programlardan herhangi birisinin almamasının nedenlerinden biri, bu alternatifler arasından hangisinin tercih edilmesi gerektiği konusunda hiçbir mutabakata ulaşılamamasıdır. İkincisi ise, bu alternatiflerden hiçbirinin sosyal bilimcilere, sosyal bilim araştırmaları için geçerli/güvenilir metodoloji olabilecek türde bir metodoloji sunmamasıdır...”

Sosyal bilimlerin bu anlamda yaşadığı bunalımın temelinde pozitivism ve antipozitivist bakışın giderek tutarlı bir şekilde eleştirilmesi ancak bu ontolojik eleştiri gerçekliğinin yöntem ve metodoloji olarak hâlâ pozitivism ile eşdeğer bir rekabete sahip olamaması yatmaktadır. Dolayısıyla bir bilimsel tez çalışması gerçekleştirmeye niyet etmiş bir sosyal bilim öğrencisi bu gerçeği bilerek ancak bunla baş edemeyerek çalışmasını nihayettlendirmek zorunda kalmaktadır.

Bu gerçeklik, kentleşme yazınına da kapsamaktadır. Türkiye’de bu bildiride incelenen tezlerin gerçekleştirildiği üniversitelerde yüksek lisans ve doktora düzeyindeki programların tamamında öyle ya da böyle “sosyal bilimlerde yöntem” dersi verilmekte ve eğitim alan öğrenciler bu çıkmazın varlığı ile ilgili bilgilendirilmektedir. Dolayısıyla tez yazmaya başlanıldığında eldeki kaynakların içeriği (hem örneğin ele alınan konu ile ilgili ikincil kaynaklar hem de yöntem ve diğer derslerde metodolojik boyutta eleştirilen modern pozitivist algı ve arkasından verilen araştırma yöntemlerindeki pratik yöntemsel meselelerin ele alınış tarzının pozitivist içeriği) ile zihinde kabul gören “sosyal olarak üretilmiş bilgi” kabulü bir gerilim yaratmakta ve nihayetinde amaçtan çok pratik bilginin sunduğu zenginliğin kapsayıcılığı ister istemez daha ağır basmaktadır.

İncelenen tezlerin tamamında bu sorunu görmek mümkündür. Bir önceki bölümde belirtilen noktalar tekrar hatırlanacak olursa çalışmalar-daki yöntem ve metodoloji konusunda, bir elin parmağını geçmeyecek derecede son dönem ortaya çıkan metodolojik yaklaşımların benimsendiği görülmektedir (eleştirel gerçekçilik, hermeneutik yaklaşım, structuration). Bunların dışındaki tezlerin metodolojisinin belirtilmeyişi büyük oranda bilgisizlikten değil tam tersi çok bilmekten kaynaklanmaktadır. Bugün söylemde “demode” olan fakat pratikte sürekli yeniden üretilen “pozitivist” yaklaşımı benimsemiş ve bu benimseyişin farkında olsa bile kişi tezinde net bir şekilde bunu belirtememektedir. Karşılaşacağı tepki açıktır. Dolayısıyla üstü kapalı, körler sağırılar birbirini ağırlar şeklinde hâlâ hepimiz pozitivist metodolojisini yeniden üretmeye devam etmekteyiz: ancak bunu dürüst bir şekilde açıklayamayarak. Nitekim ontolojik olarak hepimiz biliyoruz ki pozitivist geçerliliğini yitirmiştir. Kent çalışmalarında, tezlerin metodolojisini ortaya koyamamasının altında yatan en önemli sorunlardan birisi budur.

Kentleşme yazınının bununla ilişkili Türkiye’de yöntemsel olarak yaşadığı bir başka çıkmaz, sosyal bilimlerde son dönem hermeneutik yaklaşımın etkisi ile kültürel göreliliğin giderek güçlenmesine rağmen yerel yönetim çerçevesinde sınırları oluşan kentleşme yazınında kültür, toplum ve tarih ötesinde evrenselci yaklaşımın ağırlıklı olarak benimsenmesi de pozitivist yaklaşımın ne denli güçlü hissedildiğinin bir göstergesidir. Birçok tezin yerel yönetim çerçevesinde bir sorunsal alanını incelerken “sürdürülebilirlik”, “marka kent”, “girişimci kent”, kent konseyi ve katılımcı-

lık ile yerel yönetim arasında doğrudan ilişki kurması vb. birçok vurguyu Türkiye gerçekliğinde varlıklarını sorgulamaksızın kabul etmesi bu evrenselci yaklaşımın hâlâ ne denli baskın olduğunu açıkça göstermektedir. Kısaca, sorun sadece kentleşme yazınında yaşanan bir sorun değildir; sosyal bilimlerin yaşadığı bunalımın etkileri söz konusudur.

2.2. İktidar ve Bilgi İlişkisi

İktidar ve bilgi arasındaki ilişki, hem tarihin her döneminde ele alınmış hem de her tarihsel dönemde bu ilişkinin şiddeti, kanalları, araçları değişmiştir. Ancak belki de değişmeyen en önemli nokta, bilgi ile iktidar arasındaki ilişkinin güç üzerinden ilişkilendirilmesidir. Güç inşası çerçevesinde düşünüldüğünde ise şüphesiz bu tarihsellik içerisindeki toplumsal olgu, aynı zamanda mekânsal olarak da bilgi kanalıyla bir tür empoze ve emperyalist zihniyeti de yaratmaktadır.

Bilgi ile iktidar arasındaki ilişki çokça ve uzun bir süre, tek yönlü ele alınmış ve bilginin verdiği gücün üzerinde durulmuştur. Platon'a göre "iktidar ancak bilgiye sahip olan erdemli insanlar elinde olursa adaletli bir yönetim sağlanır". Bilginin hakikate giden yolda en erdemli araç olduğu ve iktidarın da bilgi sayesinde kurulması durumunda en ideal hâline ulaşacağı anlayışı Platon'un bu görüşünden beri "bilgi"nin bir tür erdemlilik üzerinden iktidarını inşa etmiştir.

Uzun yıllar bu anlayış devam etmiş, özellikle Marksist felsefe ve onu takip eden eleştirel düşüncenin merkezi olan Frankfurt Okulu ile beraber bilgi ile iktidar arasındaki ilişki bu defa karşılıklı olarak ele alınmaya başlanmıştır. İktidarın bilgi üzerinden kurulması yanı sıra, bilginin de iktidara muhtaç olduğu, diğer bir deyişle, bilginin de iktidarsız bir anlamı olmadığına dair bu ifade ve anlayış ile beraber iktidarın bilgiye ve bilginin de iktidara muhtaç olduğu anlayışı, erdemli olan bilginin esasında hakikati aramaktan çok iktidar için bir araç olduğu fikri güçlenmeye başlanmıştır. Esasında bilginin tarihsel olarak inşa ediliyor olması gerçeği idealizme karşı tarihsel materyalizmle beraber ortaya çıkan güçlü bir iddia olduğundan beri bilginin kaçınılmaz olarak iktidarla da ilişkisi kurulmuştur. Nitekim Engels'e göre "düşünsel araçlar, yoktan var olmamıştır, insanın doğuşundan da gelmiş değildir; sonradan kazanılmıştır, tarih içinde gelişmiştir" (Gramsci, 2011, s. 187).

Çalışılan konuların farklı tematik alanlar altında incelemesi yapıldığında, öne çıkan sorunsalların değiştiğini, yeni döneme göre yeni kaygılar etrafında şekillendiklerini görmüştük. Yukarıdaki ön kabulden hareket edersek, bilginin sosyal olarak üretilmiş bir “şey” olması gerçekliği, yeni dönemin sosyal, ekonomik ve siyasal dönüşümünün etkisinin kent-sel politikalarda yarattığı değişimin kendisine paralel olarak kentleşme yazınında konuların bu merkeze kayması beklenen, en azından şaşırılmaması gereken bir gerçektir. Ancak unutulmaması gereken bir diğer nokta sadece bilginin sosyal olarak inşa edilmediği, aynı zamanda sosyal olanın da bilgi yoluyla yeniden inşa edildiğidir. Foucault bunu iktidar ile bilgi arasındaki ilişkiyi tanımlarken oldukça net bir şekilde açıklamıştır. Ona göre, iktidar ile bilgi arasında karşılıklı ilişki söz konusudur. İktidar varlığını sürdürebilmek için üretilen bilgiye ihtiyaç duyar. Bundan dolayı, bilgi, iktidar araçları tarafından üretilen bir şeydir. Foucault için bilgi, aydınlanma düşüncesinin aksine özgürleştirici değil, bireyin iktidar tarafından denetiminin sağlandığı en önemli mekanizmalardan biridir. Bu yüzden bilgi yansız değil, Foucault’ya göre iktidar ilişkilerinin yeniden ürettiği şeydir. Esasında bilen özne, bilinecek nesneyi ve onu bilme tarzlarını iktidar-bilgi düzleminde ifade eder.

Bu noktada tam da Foucault’nun iktidarla bilgi arasındaki ilişkide açıkladığı gibi bilecek öznenin neyi, nasıl bileceği ya da bilmesi gerektiği, iktidardan ya da güç ilişkisinden bağımsız değildir. Foucault için, modern devlet bio-iktidar yoluyla hem yaşama hem de ölüme dair nihai karar verici olmuştur ve bilgi sayesinde yaşamı düzenlemektedir (Foucault, 1998). Özne inşası bilgi sayesinde gerçekleşmektedir ve özne bilgiyi inşa etmektedir. Yapı-aktör diyalektiği vurgusuna da işaret eden bu yaklaşım, öznelerin iktidar için bilgi üzerinden özneler ve kimlikler inşa ettiğini ifade etmektedir.

Kent yazını da bundan bağımsız değildir. Her bilimsel disiplin, tam da Foucault’nun dediği gibi iktidar üzerinden bilgiyi inşa etmektedir ve bu yolla özneler yoluyla da iktidarını bilgi üzerinden sürdürmektedir. Disiplin olmanın bir yolu bu ise kaçınılmaz bir şekilde, aynı zamanda iktidarla yoğrulmuş bir bilgi inşası sayesinde literatürün kavram setleri üzerinden doğrudan algı, kente dair meseleler, vurgu yapılması gereken noktaların ne olduğu çok önceden bu kavram setleri üzerinden şekillenmektedir. Dolayısıyla hâkim paradigma üzerinden hem neyi araştıraca-

ğımız, neyi araştırmamız gerektiği, hem de bunu nasıl yapacağımız dil üzerinden inşa edilmiş durumdadır. Bu durum aynı zamanda biz akademisyenleri de bir özne olarak yaratmış ve yeniden yaratmış bulunmaktadır. Dil ve kavram setleri bu anlamda oldukça hayatidir; çünkü düşüncelerimiz dilin dışına çıkamamaktadır.

Dolayısıyla hem tarihsel gerçeklik bilimi inşa etmektedir hem de bilim tarihsel gerçekliği inşa etmektedir. Bu yüzden kent yazını bir bilim olduğu kadar dönüştüren bir projedir de aynı zamanda. Bu sadece kent bilim için değil, tüm bilim dalları için de geçerlidir. Türkiye gerçekliği düşünüldüğünde ise durum az gelişmişlik veya gelişmekte olmaktan ötürü daha karmaşık bir bilim tahakkümüne işaret etmektedir. İktidar olan, yani gücü elinde bulunduran merkez tarafından, çeperde bir ülkeye üretilen dil ve kavram setleri aracılığıyla neyin araştırılması gerektiği ve nasıl araştırılması gerektiği ihraç edilmektedir.

Bu süreçte bir başka dinamik ise bilginin iktidarla iç içe ürettiği “bilen özneler” meselesidir. Şayet bilgi iktidar ile karşılıklı etkileşim içerisindeyse eğer, bilgiyi üreten öznelerin bizatihi kendilerinin de iktidara göre yeniden incelenmesi gerekmektedir. Eğer iktidardan bağımsız bilgi söz konusu değilse, bilim adamı ürettiği bilgi ile öyle ya da böyle iktidar ile ilişkili olmak durumundadır. Foucault’nun iktidar ve bilgi üzerinden öznelerin diyalektik oluşum sürecini anlatmasından çok önceleri Gramsci bilgi üreten özneler olarak aydınların iktidar ile ilişkilerine değinmişti bile aslında. Gramsci’ye göre, aydın ister bunun bilincinde olsun ister olmasın, ürettiği bilgi ile esasında toplumsal sınıfların kendisinden bağımsız değildirler ve asla olamazlar (Clement, 2003). Bundan dolayı aydın, ürettiği bilgi sayesinde toplumsal sınıfların herhangi birinin iktidarına hizmet etmektedir. Bundan dolayı; Foucault (2006, s. 55) Bilginin Arkeolojisi’nde haklı olarak “Konuşan kim?” diye sormaktadır.

Bu noktada sosyal olarak konuşanın ürettiği ve yine sosyal olarak üreten bilgi, sosyal olarak iktidardan ve onun hegemonyasını kuracak olan söylem ve ideolojilerden bağımsız da değildir. Dolayısıyla tıpkı Althusser’in deyimiyile “İdeoloji nasıl ki asla ‘ideolojyim’” (Althusser, 2010, s. 201) demeyeceği gibi, iktidarın bu ideolojisini yeniden üreten bilgi de hiçbir zaman yanlıyım demeyecektir.

Foucault’nun bu özne merkezli ya da özne merkezlessiz bilgi üretimindeki nesnellüğün imkânsızlığının yaratacağı umutsuzluk aşıkârdır. Bu

noktada Akbulut’un (2007, s. 18) şu ifadeleri dikkate değerdir: “Toplumsal bilimler alanında, doğa bilimlerinde olduğu gibi, özne ile nesnenin mutlak anlamda ayrışması söz konusu olmamasına rağmen, toplumsal gerçekliğin, fenomenolojide ileri sürüldüğü gibi özne temelli inşa edildiğini savunmak da olanaklı değildir. Nesne, görelî olarak öznenen bağımsızdır. Bu bağımsızlık, nesnenin temelini oluşturan toplumsal üretimin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Toplumsal üretim, yapısal olarak nesnel bir nitelik taşıır. Ancak, işleyiş bakımından öznelendir.”

Kentleşme yazınına ortaya koyan akademik dünya da bu yukarıda ifade edilen bilgi, iktidar ve organik aydın ilişkisinden bağımsız ele alınamaz. Ancak bir sonraki başlıkta inceleyeceğimiz gibi, kentleşme yazınının ve kentleşme politikası üzerine gerçekleştirilen çalışmaların bir disiplin olarak daha çok kendisini ısrarla siyasetten ayırmaya çalışarak özerkliğini kazanma çabası içine girmiş yönetim bilimlerinin bir devamı olarak yerel yönetimler etrafında şekillenmiş olması, bugün sosyal bilimlerde Gramsci ile ve daha sonra Foucault ile ortaya atılmış olan iktidar, güç ilişkisi ve bilgi arasındaki ilişkinin gerçekliğini tamamen göz ardı ederek teknik bir uzmanlık alanı olarak görülen yönetim bilimleri ve yerel yönetimler çerçevesinde gelişmiştir. Bu ise, mevcut durumun devamlılığını sağlayacak teknik boyuttaki çalışmaların yaygınlaşmasına sebep olurken, kentsel politika meselesini siyaset çerçevesi dâhilinde güç ilişkisi ile birlikte ele almayı geri planda bırakmıştır. Bu durum Türkiye’de daha da güçlü olarak etkisini göstermiştir. Bundan dolayı Türkiye’de 2008 sonrası yapılmış kentleşme politikaları alanındaki tezlerin çoğunlukla profesyonel nitelikte olması çok da şaşırtıcı değildir aslında. Şimdi bu noktaya kısaca bakalım.

2.3. Siyaset/Yönetim Ayrımı Sorunu ve Türkiye’de Kentleşme Yazınına Etkisi

Kentleşme politikası eğer ki bir interdisipliner alan olarak düşünülürse, gerek yönetim bilimleri gerekse de siyaset biliminin bir kesişim alanıdır ve esasında her ikisinin de mekânda toplumsal yapıdaki görünür-lüğünü anlayabilmek için en önemli laboratuvarlardan birisidir. Kentleşme yazını ele alınan bilim ve anabilim dalları, kamu yönetimi ve siyaset biliminin bir alt disiplini olarak gelişmiştir ve bu noktada kent siyase-

ti ve yerel yönetimler yazını, söz konusu disiplinin beslendiği iki ana damardır aslında.

Türkiye’de kentleşme ve çevre sorunları yazını incelendiğinde genellikle konuların ele alınış tarzı göz önünde bulundurulduğunda, yazının daha çok yerel yönetim odaklı bir gelişim arz ettiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda yazın siyaset ve güç ilişkisinden temellenen kent siyasetinden daha çok yönetim bilimlerinden beslenen yerel yönetim yazının ağırlığında gelişmiştir. Dolayısıyla bugün Türkiye’de kentleşme politikaları yazınının yaşadığı sorunlar, yönetim biliminin bir disiplin olarak girdiği çıkmazdan bağımsız ele alınamaz.

Yönetim bilimleri ve kamu yönetimi bir disiplin olarak kendisini ortaya koyarken, özerkliğini, siyaset biliminden ayrılmaya çalışarak gerçekleştirmeye çalışmıştır (Güzelsarı, 2004). Özellikle aydınlanma ile ortaya çıkan bilimsel gelişmelerin ışığında, eleştirel yaklaşımın ortaya çıkmasına kadar, disiplinlerin kurumsallaşması sürecinin önemli bir unsuru, “her disiplinin onu diğerlerinden, özellikle sosyal gerçekliği incelerken içerik yönünden ona en yakın olan disiplinden neyin ayırdığını tanımlamaya harcanan çaba” (Wallerstein, 2012, s. 35) olmuştur. Yönetim bilimleri de kendisini siyaset biliminden ayırırken temel olarak, yönetim işlevinin bir tür uzmanlık/teknisyenlik içerdiği ve bu hâliyle devletten ve siyasetten ayrı ele alınması gerekliliği üzerinden kurgulamıştır. Kamu yönetiminin ve yönetim biliminin bu şekilde bir araç olarak kabul edilmesi, diğer bir deyişle profesyonel bir alan hâline gelmesi, bir yandan işletmecilik tekniklerinin uygulanabilmesine açık kapı bırakılmasına neden olmakta diğer yandan ise, kamu yönetiminin bir siyasal kurum olduğunun en önemli inkâr kaynağı hâline gelmektedir (Akbulut, 2007, s. 9). Bu teknisyen bakış açısı, Türkiye’de yerel yönetimler merkezli gelişen kentleşme politikaları yazınına da sirayet etmiştir.

Dolayısıyla siyaset bilimi ve kent siyaseti anlayışının zayıf kaldığı teknisyen bir anlayışın hızla hâkim olduğu kentleşme yazını ülkemizde, gerek TODAİE’nin 1953 yılında kurulması gerekse Ankara Üniversitesi SBF bünyesinde aynı yıl İskân ve Şehircilik Enstitüsünün kurulması (Keleş, 1986, s. 274), ortaya konan çalışmalarla beraber yönetsel anlamda ihtiyaç duyulan önemli boşlukları doldursa da, söz konusu teknisyen bakış açısının güçlenmesinin de başlangıcı olmuştur. Bu teknisyen bakış açısının söz konusu yazındaki hâkimiyeti, çoğu zaman betimleyici nitelikteki çalışma-

ların da hipotez sınanmasına izin veren açıklayıcı nitelikteki çalışmalara nispeten artmasına sebep olmuştur. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, bu çalışmada yönetim ağırlıklı kentleşme yazınının ve bu yazın içerisinde betimleyici nitelikteki çalışmaların ağırlığının eleştirilmesinden ziyade, siyaset ayağının zayıf kalması eleştirilmektedir. Türkiye’de kentleşme politikaları yazınının özellikle 1950’lerle beraber ortaya çıkışı ve gelişim seyri, 1980 sonrası döneme gelindiğinde, yeni kamu işletmeciliği anlayışı doğrultusunda “kamu işletmeciliği” ilkelerinin yeniden benimsenmesi üzerine, yönetim bilimlerini siyasetten daha da kopartması ve işletme mantığının güçlenmesi bu durumu daha da ileri düzeye götürmüştür. Oysa yazında genel olarak bu gelişim seyri içerisinde “kamu politikası” analizlerinde ve kurumsalcı yaklaşımın kendisinde yeni gelişmeler ortaya çıkmış olsa da Türkiye’de henüz bunların kentleşme yazınındaki tezlere pek de yansımadığını söylemek gerekmektedir.

Sonuç

2008 sonrası kentleşme alanına dair gerçekleştirilmiş tezler ile ilgili tespit edilen önemli sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Yönetim Bilimi Disiplininin Hâkimiyeti ve Disiplinin Sorunları:
 - o Yönetim bilimleri orjinli gelişen bu yazın, bu noktada kentsel siyaset literatürünü ihmal etmiştir.
 - o Yönetim bilimlerinde var olan 4 temel paradigma olan, işlevselci, yorumcu, radikal davranışçı ve yapısalcı paradigmalardan ağırlıklı olarak benimsenen paradigmanın işlevselci paradigma olduğunu söylemek mümkündür.
 - o Türkiye’de henüz 1940-1950’lerde Hilmi Ziya Ülken, kentleşme yazınında davranışçı ekol ile plancıların normatif yaklaşımının bir arada yaratacağı sorunlara dikkat çekmekteyken (Tekeli, 1986, s. 265) günümüzdeki kentleşme yazınının yaşadığı metodolojik sorunlara dair bu denli az çalışma yapılması ilginçtir.
- Pozitivist Yaklaşımın Hâkimiyeti:
 - o Çalışmalar daha çok betimleyici nitelikte olup durum analizi ve bir tür normatifik ile açıklayıcılıktan çoğu kez yoksun bir şekilde çözüm önerileri sunmaktadır.

- Daha iyi bir ihtimalle tez çalışmaları, açıklayıcı bir yöntem benimsemekte ancak bu nedensellik şeklinde pozitivist düzeyde kalmakta ve neden-sonuç ilişkisi bu anlamda nasıl sorusunu dışarıda bırakarak tek taraflı ve kısıtlı değişkenlerle ele alınmaktadır.
- Tez çalışmalarında temel soru olarak “ne, neden ve sonucu ne?” soruları yanında “nasıl?” sorusunun kendisinin eksikliği zaten tam da bu pozitivist yaklaşımın gücünü göstermektedir.
- Bu doğrultuda metodolojik olarak pozitivism dışında, hermeneutik yaklaşım, eleştirel gerçekçilik yaklaşımının nadiren de olsa benimsendiği görülmektedir.
- Tezlerdeki bir diğer özellik, hipotez test etme noktasında benimlenen yöntemde görgül veriler ile teori arasında yani pratik ile teori arasındaki kopukluktur. Burada öncelikle şunu belirtmekte fayda vardır ki teori olarak kastedilen ağırlıklı olarak kavramsal çerçeve ve mevzuat taraması olduğu için hipotezi olmayan betimleyici tezlerin ağırlığı daha önce de söylendiği gibi ortadadır. Bunun yanında yöntemsel olarak alan çalışmaları uygulamaları üzerinden pratik veriler ele alınmaya çalışılmaktadır. Ancak alan çalışmalarının çoğunlukla örnek olay şeklinde gerçekleştiği ve ikincil kaynaklardan yararlanarak bir kuramı ya da söylemi test etmek amacı ile örnek olay sunulduğu, diğer bir deyişle kuramdan veriye giden klasik yaklaşımın daha yaygın olarak benimsendiğini söylemek mümkündür.
- Alan çalışmalarında ise sıkıntı, genellikle hem nicel hem de nitel olarak gerçekleştirilmiş alan çalışmalarında, tezin genel konusu ve hipotezi ile alakasız verilere ulaşılmasıdır. Yani pratik ile teorinin kopukluğu yine söz konusudur.
- Gerek nitel gerekse nicel alan çalışmalarının ikisinden de tezlerde görülen temel bir sorun, veri toplama teknikleri, örneklem belirleme yöntemleri, verileri değerlendirmedeki farklı tekniklerin detaylı bir şekilde sunulmayışından dolayı, gerçekleştirilen alan çalışmalarının kurgusunun ve tasarımının sıkıntılı olmasıdır.
- Neoliberal Kavram Setlerinin Benimsenmesi ve Neoliberal Olumlama:
 - Tez konuları, temel olarak 5 tema altında derlenmiştir. Bunlar, kentsel politika ve karar alma süreçleri, kentsel hizmet sunumu, yerel ekonomik kalkınma, kentsel koruma ve dönüşüm ve kentsel mücadele/muhalefet ve kimliktir. Bu alanlar altında tezlerin konu-

ları daha detaylı incelendiğinde, neoliberal dönemin söylemlerinde sıklıkla görülen, yönetim, kent konseyi, yerel gündem 21, sürdürülebilirlik, katılım, kentsel dönüşüm, insan kaynakları, stratejik yönetim, toplam kalite yönetimi, yerel ekonomik kalkınma vs. kavramların öne çıktığı görülmektedir.

- Bu kavram setlerinin ele alınış şeklinde ise eleştirel bir bakışın oldukça nadir benimsendiğini belirtmek gerekmektedir.
- Bu durum, sadece sosyal olarak üretilen bir bilgi sürecinden dolayı sosyal bilimlerin evrenselliğini sorgulayan bir anlayışı güçlendirmekte, aynı zamanda bilgi ve iktidar arasındaki ilişkinin ne denli girift ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde kent yazının şekillenmesinde siyasa transferleri ve bilen özne olarak bilimsel kurumların ne denli etkili olduğunu göstermektedir.

Şüphesiz ki bilgi üretiminin tam da kendisi, sosyal bir süreç ve olgu olan kentleşmeyi, bu bilgiyi üreten aktörleri ve yeni üretilen bilgiyi doğrudan etkileyen bir dinamiktir. Bundan dolayı bu çalışmanın, hem Türkiye kentleşmesinin son yılları açısından akademik camiada neler tartışıldığının anlaşılması, hem bunun maddi ve ideolojik eleştirisinin yapılması hem de bundan sonra yapılacak çalışmalar için alanın mevcut epistemolojik ve metodolojik tablosunun ortaya konulması yoluyla Türkiye’deki kente dair yazına değerli bir katkı sağlaması umulmaktadır.

Kaynakça

- Akay, A. (1998). Sosyal bilimler ve sanat. *Sosyal bilimleri yeniden düşünmek* içinde. İstanbul: Metis.
- Akbulut, Ö. Ö. (2007). *Küreselleşme, ulus-devlet ve kamu yönetimi*. Ankara: TODAİE.
- Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. İstanbul: İthaki.
- Bağla, L. (1977). Antonio Gramsci ve aydınların rolü sorunu. *Birikim Dergisi*, 23, 84-92
- Clement, C. I. (2003). Organic intellectuals and the discourse on democracy: Academia, foreign policy makers, and Third World intervention. *New Political Science*, 25 (3).
- Cormak, M. (1995). *Ideology*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Engels, F. (2003). *Anti-Dühring: Bay Eugen Dühring’in bilimde devrimi*. Ankara: Eriş Yayınları.

- Foucault, M. (1998). *Özne ve iktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2006) *Archaeology of knowledge*. London and New York: Routledge.
- Göle, N. (1998). Batı-dışı modernliğin kavramsallaştırılması mümkün mü? *Sosyal bilimleri yeniden düşünmek* içinde. İstanbul: Metis.
- Gramsci, A. (2011). *Hapishane defterleri*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Gulbenkian Komisyonu. (2008). *Sosyal bilimleri açm: Sosyal bilimlerin yeniden yapılanması üzerine rapor*. İstanbul: Metis.
- Gülalp, B. & Barlas, D. (1998). Bilginin evrenselliği, farkın sorunsallığı. *Sosyal bilimleri yeniden düşünmek* içinde. İstanbul: Metis.
- Güzelsarı, S. (2004). Kamu yönetimi disiplinde yeni kamu işletmeciliği ve yönetim yaklaşımı. *Ankara Üniversitesi Working Paper* serisi, no.66
- Hekman, S. (1999). *Bilgi sosyolojisi ve hermeneutik*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Keleş, R. (1986). 1951-1960 yıllarında kent araştırmaları. Atouz (ed.). *Türkiye’de sosyal bilim araştırmalarının gelişimi* (ss.269-282). Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara.
- Kraft, M. E. & Furlong, S. R. (2009). *Public policy: Politics, analysis and alternatives*. Sage Publications.
- Özen, S. (2000). Türk yönetim/organizasyon yazınında yöntem sorunu: Kongre bildiri-leri üzerine bir inceleme. *DAÜ Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 89-118.
- Poloma, M. M. (1993). *Çağdaş sosyoloji kuramları*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Saunders, P. (1981). *Social theory and the urban question*. London: Hutchison.
- Sweezy, P. (2009). *Marksizm üzerine dört ders*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Tekeli, İ. (1986). Türkiye’de 19. yy ortalarından 1950’ye kadar kentsel araştırmanın gelişimi. Atouz (ed.) *Türkiye’de sosyal bilim araştırmalarının gelişimi* (ss.239-268). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Wacquant, L. J. D. *Refleksif bir sosyolojiye doğru* (B. Birinci, Çev.). P. Bourdieu ile Söyleşi (ss. 2-9).
<https://istifhane.files.wordpress.com/2012/08/refleksifsosyoloji.pdf>
- Wallerstein, I. (2012). *Gulbenkian komisyonu: Sosyal bilimleri açm*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yeğenoğlu, M. (1998). Çokkültürlülük disiplinlerarasılık mıdır?. *Sosyal bilimleri yeniden düşünmek* içinde. İstanbul: Metis Yayınları
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>

Tematik Alan Tabloları (2008-2015 Yılları Arasında Üretilen Tezlerin Tematik Alanlara Göre Dağılımları)

<i>Tematik alan 1. Kentsel Mücadele/Muhalefet ve Kimlik</i>	Tez sayısı
<i>Göç ve Kentleşme</i>	8
<i>STK (Çoğunluğu Çevre Hareketi)</i>	7
<i>Yeni dönem kimliğin dönüşümü (sosyal sermaye, sınıf bilinci ve toplumsal hareketler eski -yeni)</i>	4
<i>Kent ve Suç</i>	3
<i>Yaşam Kalitesi ve Küresel Kent</i>	2
Toplam	24

<i>Tematik alan 2 Kentsel Dönüşüm ve Koruma</i>	Tez sayısı
<i>Kentsel Dönüşüm ve rant (doğrudan)</i>	15 (7'si sadece mevzuat)
<i>Sadece imar planı üzerine</i>	13
<i>Gecekondu ve mekânsal ayrışma (kapalı konut alanları)</i>	6
<i>Büyüme (fiziksel)</i>	3
<i>Koruma alanları (sırf imar planları üzerinden mevzuat)</i>	5
<i>Kültür ve mekân (toplumsal cinsiyet ve kent kimliği marka kentte kent merkezinin önemi)</i>	2
Toplam	44

<i>Tematik alan 3 Kentsel Kalkınma</i>	Tez sayısı
<i>Bölgesel kalkınma</i> <i>BKA →6</i>	12 (7'si sırf mevzuat)
<i>Yerel (kentsel) ekonomik Kalkınma</i> <i>Bölge kalkınma Politikaları →6</i>	13
<i>Kırsal Kalkınma</i>	8
<i>Orta ölçekli kentler ve kalkınma (yavaş kentler)</i>	2
Toplam	35

Tematik alan 4 Kentsel Politika ve Karar Alma Süreçleri		Tez sayısı
Yerel Yönetim Organizasyonuna dair	Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Yerel Yönetim Reformu →6	37
	Stratejik Yönetim →6	
	Yerel Yönetim Birlikleri →4	
	Yerel Yönetim Şirketleri →4	
	Toplam Kalite Yönetimi →3	
	Afet Yönetimi →2	
	İl Özel İdaresi →2	
	Belediye Yönetimi →2	
	Küresel Kent Yönetimi Modeli →1	
	Eleştirel Marksist belediye önerisi →1	
	e-belediye →5	
Yerel yönetim alanının değişimi (rescale) →1		
Yerel Demokrasi	Katılımcılık, demokrasi →7	26
	Kent Konseyi ve Yerel gündem 21 →8	
	Kadın →5	
	Yurttaşla iletişim →3	
	BKA ve Katılımcılık →1	
	Belediye meclisi temsil →1	
Merkez-Yerel ilişkisi	Halkın ilgisi nasıl artırılır →1	7
	Ulus-devlet inşasında yerel yönetim aracı →2 (hegemonic araç (1) ve ulusal siyasette önemi (1))	
	Ulusal ve yerel aktörlerin iş birliği →1	
	Özerklik ve vesayet →4	
Personel Yönetimi	İnsan kaynakları →7	13
	Denetim →4	
	Liderlik →1	
	Etik →1	
Yerel Yönetim Finansmanı (İller Bankası (2))		4
Yerel Seçim	Yerel Seçim Model önerisi →1	3
	Siyasal Partiler ve Yerel Yönetimler →1	
	Dinin seçmen tercihine etkisi →1	
Toplam		90

Tematik alan 5 Kentsel Hizmet Sunumu		Tez sayısı
Sosyal politika	<i>Sosyal Belediyecilik ve sosyal yardım →10</i>	13
	<i>Yoksulluk ve kentsel eşitsizlik →3</i>	
Konut politikası	<i>Konut hizmeti ve yetersizliği →3</i>	4
	<i>Afet bölgelerinde yerleştirme ve iskân →1</i>	
Alt yapı Hizmetleri	<i>Katı atık →3</i>	8
	<i>Su ve kanalizasyon →2</i>	
	<i>İtfaiye →1</i>	
	<i>Zabıta →1</i>	
	<i>Ulaşım →1</i>	
Kentsel Hizmet sunum modelleri	<i>Osmanlıda Vakıf Hizmetleri →1</i>	6
	<i>Kentsel Hizmetlerin Beledileştirilmesi →1</i>	
	<i>Belediye Hizmetlerinin Özelleştirilmesi →2</i>	
	<i>Kürt Belediyelerinde Hizmet Sunumu →1</i>	
	<i>Alt Yapı Hizmetlerinde İhale →1</i>	
Son dönem öne çıkan hizmet alanları (zayıf toplumsal kesimler, çevre hakkı vs.)	<i>Engellilere yönelik hizmetler →4</i>	20
	<i>Kadınlara yönelik hizmetler →1</i>	
	<i>Eğitim ve kültür hizmetleri →13</i>	
	<i>Çevre ve sürdürülebilir kent hizmeti →2</i>	
Yerel Güvenlik hizmeti		4
Toplam		55

*Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp>

Kentli Yaşam Biçimlerinin Sosyal Eşitsizliklere Yansıması: İstanbul Ölçeğinde Karşılaştırmalar

*

Seran Demiral¹

Özet

Kentleşme konusu nasıl ki geçmişte endüstrileşme kavramından, ekonomik ve toplumsal dönüşümden ayrı düşünülüyorduysa, günümüzde de küresel kapitalizm ve sermayenin dönüşümünden bağımsız bir kentleşmeden bahsetmek olası değil. Bu nedenle sosyal adalet, eşitsizlik, tabakalaşma konuları kentleşmeyle doğrudan bağlantılıdır. Endüstrileşme süreciyle küreselleşme süreçlerinin iç içe geçtiği, Türkiye gibi özgün toplumlarda ise kent ile eşitsizlik arasındaki bağı ortaya koymak için öncelikle kentleşme süreçlerini dönemlendirerek irdelemekte yarar var. Bu açıdan sunulacak olan bildirinin giriş kısmında kısaca Türkiye kentleşmesinin dönemlendirme girişimlerinden bahsedilecek ve bunun yanı sıra, mekânsal dönüşümün toplumsal sınıflara yansıması, ortaya çıkan yeni orta sınıflar ve üst-orta sınıfların yeniden üretilmesi için kurgulanan sürecin analizinin yapılmasına çalışılacaktır.

Son yıllarda güvenli sitelerde oturan insanlar, gecekondu mahallesinde yaşayanlardan ayrışmakla kalmıyor, tıpkı güvenli siteler arasında bir hiyerarşi olduğu gibi, kamusal mekânlar olarak artık kentlilerin alışkın hâle geldiği AVM'ler arasında da benzer bir hiyerarşi dikkati çekiyor. Eşitsizlikler büyürken, sosyal katmanlar oluşturulan bu yeni mekânsal katmanlarda fiziken görülür hâle geliyor. Küreselleşen İstanbul'un 'kültür başkentliği' artık hakikaten geçmişin mirasıyla, kentin tarihî dokusuyla açıklanabilir bir durum değil; yeni İstanbul, tam olarak da yeni bir kültürün başkenti olarak dikkat çekmekte. Küresel yaşam kültürününün, hızlı, devingen, tüketime odaklı yaşamın biçimlerinin görülmesi açısından önemli olan şehir üzerine yapılan çalışmalar da, hâliyle toplumsal olandan ve toplumun katmanlarından ayrı düşünülemez hâle gelmekte. Bu nedenle özellikle İstanbul'da üretimi fazlalaşan AVM, rezidans, gökdelen benzeri yapıların yarattığı yeni kentli kültürün fiziki olarak çok yakınında dahi yer alması kaçınılmaz kentsel çöküntü alanlarıyla arasındaki karşıtlığın aynı zamanda mekânsal bir ayrışmayı doğurması, toplumsal eşitsizliklerin kentleşme nedeniyle şiddetlenmesi ihtimalini de odağa yerleştirmektedir. Metnin ilerleyen bölümlerinde, kentli yaşam biçimlerini tüketim alışkanlıkları ve tüketimin mekânı olan AVM-rezidans benzeri yapılardaki yaşam biçimleri üzerinden örnekleyerek bu tüketici orta sınıflar içerisindeki katmanlaşma, kültürel farklılıklar ekseninde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: kentleşme, sosyal eşitsizlik, İstanbul, küresel kent, yaşam biçimi.

¹ Arş. Gör., Işık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü (serandemiral@gmail.com)

The Reflection of Urban Life Styles to Social Inequalities: The Comparisons in Istanbul Scale

*

Seran Demiral

Abstract

As urbanization issue has directly been related to industrialization process, and also economic and social changes during the history; it isn't possible to explain the concept of urbanization without adverting global capitalism and transformation of the capital nowadays. That's why social justice, inequality and stratification issues are also directly related to urbanization matter. For the countries that experience industrialization and globalization processes together, like Turkey, it is necessary to clarify the urbanization process as stages in order to explain the relation between urban and inequality. In first topic of this paper, it will be mentioned the urbanization stages of Turkey, furthermore, reflection of spatial changes to social classes, new middle classes and the process that re-produces the upper-middle classes will be tried to analysed.

During the recent years, as much as people who live in gated communities are separated from people who reside in slums, the places they use differ from each other. Like the hierarchy between gated communities, shopping centres, which are becoming more and more real public spaces of urban life have also similar hierarchical structure between themselves. While inequalities have been increasing, social strata have been becoming physically obvious by spatial strata. Although Istanbul was a 'cultural capital' due to its historical features in the past, nowadays, it is the capital of new urban culture on its globalization progress. So, in the field of urban studies, the actual issues are global culture, new and dynamic life styles that focus on consumption any longer. Since the numbers of shopping centres, skyscrapers and residential towers continue to increase in Istanbul city and these new urban life styles get closer to urban decay areas; spatial separations occur, social inequalities vary and intensify. In the next chapters of this paper, urban life style will be explained as consumption habits of people with examples; finally stratification forms through consumer middle classes will be debated in the axis of cultural differences.

Keywords: urbanization, social inequality, Istanbul, global city, life style.

Türkiye’de Kentleşme Evreleri ve Mekânsal Ayırışma

Küresel kapitalizm ve sermayenin dönüşüm süreçlerine dair kavramların toplumsal açıdan sosyal adalet, eşitsizlik ve sınıf meselesiyle doğrudan ilişkisi kent ve kentleşme konularında özel olarak dikkat çekmektedir. Kent alanındaki çalışmaların sınıf ve tabakalaşma konularıyla teması bu açıdan merkezî önem taşır. Kente dair hâlihazırda güncelliğini koruyan analizlerin ağırlıklı olarak neo-Marksist kuramcılarının teorileriyle şekillenmekte oluşu bunun bir ispatı niteliğindedir. Lefebvre’in Marksist literatürdeki emek-sermaye karşıtlığını mekân üzerinden yorumlayışı, yani mübadele değeri olan soyut mekânın kullanım değeri olan somut mekânın yerini almış olması ve neo-kapitalizmin soyut mekânının değişim değerinin toplumsal eşitsizlikleri şiddetlendirmesi (Lefebvre, 1991, s. 53) şeklinde özetlenebilecek durum, kent mekânı ile toplumsal eşitsizlik arasındaki doğrudan bağı teorik olarak ifade etmemize yardımcı olmaktadır.

Söz konusu eşitsizliklerin tariflenmesi ise, endüstrileşme sürecinin küreselleşme süreciyle iç içe geçtiği Türkiye gibi toplumlarda kendine özgü sorunları beraberinde getirmektedir. Her ne kadar Türkiye’de kentleşme konusu ele alınırken çeşitli dönemlendirmeler yapılsa da, bu süreçlerin birbirleriyle etkileşim hâlinde olduğu gerçeği, yapılacak analizler açısından çeşitli güçlükler ortaya çıkarmaktadır. Türkiye’de kentleşme süreci Tarık Şengül’ün tarifiyle 1923-1950 yılları arası için ‘Ulus Devletin Kentleşmesi’, 1950-1980 yılları arasındaki dönem için ‘Emek Gücünün Kentleşmesi’, 1980 sonrası içinse ‘Sermayenin Kentleşmesi’ olarak üç ayrı dönem şeklinde ele alınabilir (2009, s. 103). Benzer bir şekilde, Özdemir, Türkiye’de konut sahibi olma biçimlerini ele aldığı makalesinde devlet desteği olmaksızın konut sahipliğinin, gecekondulaşmanın yaygın olduğu 1950-1980 arası ile hükümetin konut yapım sürecine dâhil olduğu 1980-2000 arasını ayrı dönemler olarak tarifler ve buna ilaveten 2000 sonrası yenileme, kentsel dönüşüm projelerinin ağırlıkta olduğu süreci yeni bir dönem olarak vurgular (2011, ss. 1101-1105). ‘Emek gücünün kentleştiği’ dönemde kente göç eden nüfusun gecekondulaşma eğilimi, kente entegrasyon konusunda sorunların gündeme gelmesine neden olmuştur. ‘Sermayenin kentleştiği’ süreçte ise, kente entegrasyonlarını sürdüren orta sınıfların, 1960’lara kadar üst orta sınıfların izlemiş oldukları yolu izleyerek, kooperatifler vasıtasıyla ev sahibi olmaları, üst sınıfların da

güvenlikli sitelere yönelmeleri söz konusudur. Farklı sosyo-ekonomik statüye sahip gruplar, kent içerisinde on yıllar süresince yer değiştirmekte, sermayenin ürettiği yeni merkezlere yönelmektedirler. 2000'li yıllar itibarıyla yoğunluk kazanan kentsel dönüşüm ve rehabilitasyon projelerindeyse, aşağıda yer alan tabakaların yaşadıkları çevreler iyileştirilir; ancak 'iyileşen', daha doğru bir tabirle 'sterilleşen' bu alanlar "kentin yeni sahipleri" için hazırlanmışlardır. Ekonomik üstünlüğün metaya dönüşmüş kent mekânına sahipliği de beraberinde getirmesi, kentsel eşitsizlik probleminin odağını oluşturmaktadır. Dolayısıyla artık farklı sınıfların kente aidiyeti, kentle entegrasyonu sorunundan ziyade, kentteki farklı ekonomik tabakaya mensup grupların birbirinden mekânsal olarak ayrışmaları güncel bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentleşme süreçlerini dönemlendirme girişimleri hususunda, bahsi geçen zaman aralıklarındaki yaygın eğilimlerin birbirleriyle ilişkisi, kentteki tabakalaşma aşamalarının saptanması açısından önemlidir. Sermayenin küreselleştiği, hizmet sektöründeki istihdamın arttığı 2000'lerin başında, informel yerleşimlerin önüne geçilmesi arzusu ve deprem riskine karşı güvenli binaların inşa edilmesi gibi gerekçeler doğrultusunda, konut üretimi doğrudan devlete bağlanacak olan kurumun inisiyatifine bırakılmıştır. Ulus aşırı sermayenin büyük şirketlerinin gerçekleştirdiği lüks konut projelerinin, özellikle 2008 ekonomik krizi sonrasında fiyatlarının düşmesiyle beraber, büyük inşaat şirketleri de belli bir sınıfsal tabakanın yaşam tarzının gerekliliğini karşılamak yerine, daha düşük gelir grubundan kitlelerin barınma gereksinimlerine yönelik yatırımlar yapmaya yönelmiştir.

Ünlü-Yücesoy ile Güvenç (2010, s. 13), benzer bir dönemlendirme girişimini mekânları çeşitli işlevlerine ayırarak dile getirmektedirler: 1980 sonrası neo-liberalleşme süreciyle çalışma alanlarının Levent-Maslak aksında yaygınlaşarak, İstanbul'un belli bir bölgesini 'Küçük Manhattan'laştırmasının yanı sıra, yine bu dönemde düşük gelir gruplarının yerleştiği bölgelerde kentsel dönüşüm projeleri yaygınlaşırken, yüksek gelir grupları bütünüyle "kapalı/kapılı" topluluklar (*gated communities*) hâline gelmiştir. Yazının temel odağı küreselleşen sermayenin sosyal ve ekonomik yapıyı nasıl değiştirdiğidir. Burada dikkat çeken noktalardan ilki tarım dâhil ulusal istihdamın %40'ının metropol illerden sağlanmakta olduğudur. Aynı metropollerde tarım dışı faaliyetlerde uzmanlaşma artmakta,

finans, sigorta, gayrimenkul alanlarında istihdam oranı yükselmektedir. Sektörlerin ve işlerin niteliğine göre yerleşilen mekânın farklılaşması da dikkati çeken bir diğer konudur. 1990'ların başında tekstil gibi beceri ve emek gerektiren mesleklerin iş yerlerinin Avrupa yakasında, ilaç kimya, otomotiv vb. sektörlerin Anadolu yakasında, özellikle E5'in kuzeyinde toplandığına dikkat çeken Yücesoy ve Güvenç, beyaz-yakaya mensup hizmet sektörü çalışanların iş yerlerininse ağırlıklı olarak Boğaz ve çevresinde konumlandığını belirtirler (2010, s. 15). Meslek gruplarına bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik farklılıklar, farklı sınıfsal konuma mensup bireylerin mekân seçimlerini etkileyen faktörlerin başlıcasıdır.

Mekânsal ayrışma, sadece ekonomik değil aynı zamanda toplumsal ve kültürel etkilere bağlıdır. Kent içi nüfus hareketlerini etkileyen faktörler arasında özellikle hemşehrilik ilişkilerinin yoğun olduğu gecekondu bölgelerinde ırk faktörü temel belirleyici olabilirken, eğitim amaçlı yer değiştirme, mesleki hareketlilik neticesinde gelir durumundaki farklılaşma gibi nispeten yeni olgular dolayısıyla, eğitim, meslek, mesleğin yarattığı sınıfsal konum veya statü benzeri farklı toplumsal aidiyetler artık daha belirleyici olmaya başlamıştır. Toplumsal aidiyetlerin gösterdiği dönüşümler, ekonomik ve kültürel düzeydeki katmanlaşmanın mekân ölçeğine yansımaları, burada değinilecek konular arasındadır.

Küreselleşen Kentin Şiddetlenen Eşitsizlik Biçimleri

Günümüz kentleşmesiyle ilgili en çok üzerinde durulan, tartışılan, akademik çalışmalara konu olan ve kentsel eşitsizliğin gündeminde önemli yer işgal eden kentsel dönüşüm projeleri için, Hatice Kurtuluş, "kapitalizmin küresel roundu" tabirini kullanmıştır (2006, s. 9). Kentin kamusallığının yitimi ve özelleşmenin üst sınıfların çıkarına kullanımıyla kentte yeni aktörlerin varlık kazandığını söylemek mümkündür. Küresel sermayenin dolaşımının sınıflar üzerine etkisini irdelediği yazısında, kenti sermayenin "birikim mekânı" olarak vurgulayan Geniş (2007, s. 72), yabancı sermayenin kontrolünün profesyonellerden oluşan yeni üst sınıfların elinde olduğunu ifade etmektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin, ulus aşırı ölçekte bir diplomasinin nihayeti olduğunu belirtirken, küreselleşen kentteki orta sınıfların dışlayıcılığına değinerek "kentlin sahibi kim" sorusunu haklı olarak gündeme getirir (2007, ss. 80-81).

İstanbul'un küreselleşmesi sorusu/sorunu 1990'ların sonundan bu yana tartışılmaktadır. Literatürde 'dünya kenti' olarak bilinen kavramın, yeni küresel düzende 'küresel kent' hâlini alması ve özellikle 1990'lı yıllarda Saskia Sassen'in coğrafi konumları nedeniyle sermayenin 24 saatlik döngüsünü meydana getiren küresel kentler olarak New York, Londra, Tokyo kentlerini analiz ettiği çalışmasının yankıları, 2001 sonrasında küresel ağların bir parçası hâline gelen İstanbul açısından tüm bu tartışmaları anlamlı kılmaktadır. Çavuşoğlu, 2000'ler boyunca şehri yönetmeye başlamış küresel sermayenin varlığının, artan otel, AVM, banka vb. sayısının İstanbul'a dair bir "küreselleşme yanılıgısı" ortaya çıkardığını iddia ettiği analizinde, kentin küreselleşmesinin gerekli olup olmadığını sorar ve "küreselleşen kent" olma durumunun barındırdığı çelişkileri ele alır (2010, s. 36). Mevcut dönüşüm projeleri, hizmet sektörü etkinliklerinin artışı, yeni üst sınıflar, genç profesyonel gruplar her ne kadar küresel hizmet ve aktiviteler konusunda küresel kentleşme vaadinde bulunsa da, kent nüfusunun büyük bölümü buradaki sermaye hareketinin uzağındadır; Çavuşoğlu'nun tabiriyle "İstanbul'da çok az kişi küresel müşteri tanımına uygun"dur (2010, ss. 36-37). Yeni bir sermaye sınıfının ortaya çıkmış olması, büyük oranda eşitsizlikleri artırmış durumdadır. "Slum" olarak nitelendirilen gerçek çöküntü alanlarında artan yoksulluğun karşısında güvenli siteler ve yeni merkezi iş alanlarıyla (MİA) mekânsal ayrışmanın farklı boyutları gün yüzüne çıkar.

Bu ayrışmaların belirginleştiği İstanbul kentini Keyder, üç bölgeye ayırmaktadır. Bunların ilki kent "merkez"ini oluşturan kısımdır; soylulaştırılan ve turistlere pazarlanan bölgeler, küresel ağların kümelendiği alanlar, kültür endüstrisinin yoğunlaştığı yerler buraya dâhildir (Keyder, 2010, s. 10). İstanbul'un kalbi olarak tanımlanabilecek MİA'ların toplandığı Beşiktaş-Şişli-Beyoğlu bölgesinin bu merkezin ana damarını oluşturur. Sermayenin akışını yönlendiren alan olmalarının yanı sıra, kültür endüstrisinin mekânı olarak da varlıklarını sürdüren bu alanlar son yıllarda dikey büyüme yoğunluklarıyla kent merkezine yeni bir silüet kazandırmışlardır. İstanbul'u tarihî yarımada silüeti yerine, yüksek katlı yeni yapıların, gökdelenlerin kümelendiği finans merkezlerinin silüetiyle pazarlamak, turizmi küresel sermayeye fiziken dâhil etmenin yeni bir basamağı gibi gözükmektedir. Pérouse'ün ifadesiyle "Taksim-Bomonti aksı" bu düşeyde yoğunlaşmanın merkezidir aynı zamanda, ikinci bir

katmanı ise endüstri alanlarının şehrin çeperlerine taşınmasıyla finansa yönelik işlevlerin yoğunlaşmaya başladığı Kağıthane, Bayrampaşa, Zeytinburnu, Güngören, Bakırköy, Sarıyer semtleriyle geniş bir bölge oluşturmaktadır (2012, s. 88). Anadolu Yakası'na bakıldığında ise, kültür endüstrisinin yoğunlukta olduğu ve alternatif bir turizmin hareketlilik kazandırdığı Kadıköy bölgesi dikkati çeker. Bu ilçeye bağlı semtlerin veya yakınlarındaki bölgelerin sermaye akışının bir parçası hâline gelişi ve Avrupa Yakası'ndaki eğilime benzer şekilde, düşeyde yoğunlaşmanın buraya sıçraması yeni bir MİA bölgesinin oluşumuna da işaret etmektedir.

Keyder'in bölgelendirmesinden devam edecek olursak, İstanbul'un ikinci belirgin kısmı 1970-80'li yıllar boyunca gecekondulaşmış mahallelerdir (2010, s. 10). İçlerinde siyasi özellikleriyle, kentsel muhalefeti besleyen güçleriyle ön plana çıkanlar olmasına karşın, "esas slum'laşacak yerler" olan bu bölgelerde, yüksek yapılaşmaya, apartmanlaşmaya talep mahallelerden gelmekte, kentsel dönüşüm ve iyileştirme çalışmaları esnasında rant beklentisi söz konusu olabilmektedir. Üçüncü ve son bölge ise, çöküntü alanlarının karştı niteliğindeki yeni bölgeler, yoktan var edilen kent alanları olarak güvenli sitelerin, müstakil konutlardan oluşan yeni yerleşim alanlarının bulunduğu alanlardır. Keyder, orta gelir grubuna yönelik olarak betimlediği "yeni bölgelere" üst ve üst-orta sınıfların yerleşim alanlarının yanı sıra, nispeten düşük gelirli grupların, orta ve alt-orta sınıfların ikamet ettiği TOKİ konutlarını da ilave etmektedir. Yani aslında her üç bölge kendi içerisinde gruplara ayrılmakta, ancak özellikle yeni yerleşim bölgeleri ekonomik farklılıklar neticesinde tabakalaşma eğilimi göstermektedir.

Bu noktada kapalı/kapılı/yüksek duvarlar ardında korunaklı "gated communities" bahsini açmakta yarar var. Depreme dayanıklı olarak inşa edilmiş yeni binalarda oturma arzusu, temiz ve düzenli bir çevrede yaşama olanağı, şehrin kaotik havasının, gürültüsünün, kiri pasının uzağında, "şehrin içinde ama şehrin uzağında" bir hayat kurgusuna olanak tanıyan, spor, alışveriş, kültürel aktivite benzeri olanaklarıyla sosyal imkânlar tanıyan, otoparklarıyla park sorununu ortadan kaldıran, yeşil alanlarıyla kırsala duyulan özlemi gideren, yani bütün detaylarıyla konforlu ve güvenli bir hayatı vaat eden, "gated communities", özellikle kapısındaki güvenliğiyle suçtan ve tehlikeden uzakta kalmayı garanti etmesi gereği "güvenlikli siteler" olarak Türkçe literatürde kendine yer

bulmuş durumda. 1980'lerde California'da ilk örnekleri görülen güvenli siteler, 90'lar sonu 2000'ler itibarıyla İstanbul'da yaygınlaşmaya başlamıştır (Kurtuluş, 2011, s. 51). Endüstri sonrası süreçte hizmet sektöründeki istihdam olanaklarının artışıyla, yeni kentli orta sınıfın artan konut ihtiyacını karşılamak için inşa edilen güvenli siteler, aynı zamanda bu sınıfların ayrıcalıklı konumlarını mekânsal olarak koruma arzularının neticesi olmuştur. Öncü'nün deyişiyle "İstanbul'un üst ve orta sınıfları 1980'li yıllarda sadece yaşadıkları kentin görkemli geçmişini ve tarihsel güzelliklerini değil, aynı zamanda güncel İstanbul'un keşmekeşini, kalabalıklığını, gürültüsünü ve kirlenmişliğini keşfettiler" (2005, s. 87) ve bu keşmekeşten kaçma hayaliyle, 1990'ların başında televizyon kanallarındaki reklamlardan, dergilerdeki sayfalara "ideallerindeki ev"i görüp arzu nesnesi hâline getirmeye başladılar.

2000'lerin başında ele aldığı Bahçeşehir örneğinde Danış, yeni orta sınıf içerisindeki grupları, yüksek eğitilmiş, yönetici-idareci konumuna sahip, banka, uluslararası şirketlerde veya medya sektöründe çalışan kişiler olarak açıklar (2001, s. 158). Eğitim seviyesi yüksek, diğer bir deyişle sermayeler toplamı yüksek olan gruplar içerisinde kültürel sermayesi ekonomik sermaye toplamına nazaran yüksek olan bu yeni-orta sınıf güvenli sitelerin apartmanlarında konut sahibi olurken, ekonomik sermayesi kültürel sermayesine nazaran yüksek gruplar, eğitim düzeyleri nispeten düşük, sanayi ve ticaretle uğraşan kişiler, tekstil, imalat benzeri sektörlerde faaliyet gösteren iş adamları vb. zengin kesimler, villa tipi konutlarda yaşamlarını sürdürmeye başladılar. Söz konusu durum, güvenli siteler arası hiyerarşi konusuna eğilme gereksinimini de beraberinde getirdi.

Tanülkü, yapmış olduğu tez çalışmasında, Eyüp Göktürk Köyü'nde yer alan "İstanbul İstanbul" ile Çekmeköy Ömerli Köyü'ndeki "Kasaba" sitelerinin sakinleriyle yapmış olduğu görüşmelerde, diğer güvenli site örnekleri hakkında sorular yönelterek, bu hiyerarşi konusuna eğilmiştir. Maaşlı işlerde çalışan veya kendine ait küçük ölçekli işlere sahip olan orta sınıfa mensup bireylerle emeklilerin ağırlıkta olduğu "Kasaba" ile beyaz-yakalı grupların yoğunlukta olduğu "İstanbul İstanbul" sakinleri; paralarının nereden geldiğinin belirsiz olduğunu ifade ettikleri, aralarındaki komşuluk ilişkilerinin yokluğuna dikkat çektikleri "Kemer Country" gibi örneklerde ikamet eden kitleleri tekinsiz bulduklarını ima

etmişlerdir (Tanülkü, 2012, s. 144). Kemer Country, ismi geçen diğer sitelerin sakinlerine göre “snop”tur; Beykoz Konakları iş adamlarının, sanatçıların yaşadıkları yerler olarak dikkati çekmektedir; “Kasaba” ise komşuluk ilişkilerinin sürdüğü, “mazbut” kimselerin ikamet ettiği farklı bir örnektir (Tanülkü, 2012, s. 145). Bu çalışmadan çıkan en önemli netice, güvenli sitelerdeki ayrışmanın fazlalaştığı, dolayısıyla yeni yerleşim alanlarının genellenemeyeceği yargısına kesin olarak varmanın mümkün hâle gelmesidir. Nişantaşı, Etiler, Ulus, Bebek, Caddebostan, Suadiye gibi kültürel ve ekonomik sermayesi yüksek gruplardan kimselerin taşındıkları yeni bölgeler olarak “Kasaba” ve “İstanbul İstanbul” sakinleri, aşırı zengin insanların ahlaksız işlerden gelir elde ettikleri ön yargısını taşımakta ve kültürel sermayesi kendilerine nazaran düşük olup, ekonomik açıdan “aşırı zengin” olanların, buldukları mekânları bozduklarını, niteliksizleştirdiklerini düşünmektedirler.

Öte yandan, bütün bu katmanlı yapı içerisinde üst ve orta sınıflara ait ortak bir ‘küresel tüketim kültürü’ ortaya çıkmışlığından bahsetmek olasıdır. Yeni kentli yaşam biçimi, başlangıçta geleneksel hayat tarzları ile edinilen hayat tarzı arasında bir uyumsuzluk yaratmış olsa dahi, zaman içerisinde farklı tabakalara mensup bireylerin eğilimleriyle gündelik hayattaki pratikleri arasındaki çelişki bir sentez niteliği kazanmış gözükmektedir. Kent içerisinde ticari olarak kendine yeten ‘enkav’ olarak niteleyebileceğimiz, yeni yaşam alanları, belli nüfusun barınma dışı faaliyetlerini de yakın/ortak mekânlarda gerçekleştirerek kümelenmelerine yol açar. Kentlerin periferisinde konumlanan uydu kentlerde gördüğümüz ilk örnekler, artık hemen her AVM / rezidans-otel / plaza-ofis üçgeninde kök salmış bir kültür olarak karşımıza çıkar; ki Ayata’nın ifadesiyle, uydu kentlerde “temel sosyal etkinlik olan” alışverişin (2002, s. 38) asıl mekânı hâline gelmiş olan AVM’ler için “Alışveriş ve Yaşam Merkezi” tabirinin kullanılmaya başlanmış olması, yeni üretilen konutların reklamlarında, özellikle site içerisinde/yakınında yer alan özel AVM’nin vurgulanarak mekânın cazibe merkezinin alışverişin mekânı hâline gelmesi de bu varsayımı doğrular niteliktedir.

Küresel tüketim kültürüne sahip bireyler, kentin ayrıcalıklı konum taşıyan insanlarıdır ve taşıdıkları ayrıcalık, gelir seviyelerinin yüksekliğinden ziyade, mezun oldukları okullar, sahip oldukları kültürel ve sosyal sermayenin getirmiş olduğu bir ayrıcalık olabilmektedir. Medya yöneti-

cileri, film yıldızları, uluslararası şirket sahipleri, üst düzey yöneticiler, “yeni seçkin” sınıfın içerisindeki grupları örnekler; doktor, avukat, mimar, mühendis, yönetici meslek grupları ise yeni “businessman” tipiyle (Kurtuluş, 2011, ss. 54-55) bir başka sosyal katmanı inşa eder. Yeni kentliler arasındaki bu tabakalaşmayı “hayat tarzı” ve “gündelik hayat pratikleri” benzeri kavramlar çerçevesinde açmak mümkün gözükmemektedir.

Yaşam Biçimleri Hiyerarşisi: İstanbullular Arasında Eşitsizlik ve Tabakalaşma

‘Orta sınıf’ tabirinin bütün ara katmanları kapsayan belirsiz bir ifade oluşu nedeniyle, orta sınıflar ifadesi, alt-orta ve üst-orta kesimleri de kapsayarak daha genel bir aralığın ele alınmasına yardımcı olmaktadır. Ancak orta sınıfların kendi içlerinde nasıl ayrıştıkları, ortanın altı ve üzerinde konumlanmanın belirleyicileri meselesi, hâlâ güncel teorik tartışmalar arasındadır. Toplumsal tabakaları, sadece ekonomik değil aynı zamanda kültürel ve sosyal faktörleriyle ele aldığımızda ise, ayırıcı nitelikleri artırarak çalışmalar açısından kolaylık sağlayabileceğimiz gibi, farklı etmenlere değinmenin getirisi olarak bir dizi yeni problemle karşılaşmamız kaçınılmaz olacaktır. Sınıf yerine, statü, konum, tabaka gibi ifadelerin kullanımı ve farklı tabakalara mensup bireylerin sahip olduğu sermaye türleri özelinde ortaya çıkan ayrışmaların bahsi, yeni toplumsal hiyerarşileri anlamak ve anlamlandırmak açısından tercih edilebilir gözükmemektedir.

Toplumsal hiyerarşinin, grupların sahip oldukları statüler arasındaki katmanlanmanın anlaşılması, hayat tarzları üzerindeki etkilerin saptanmasıyla mümkün olabilir. Bourdieu’nün *Distinction* eserinde ortaya koyduğu gruplar arasındaki “tarz” ve/veya “beğeni” farklılıkları, bu açıdan önemlidir. Sınıf veya tabaka yerine “toplumsal uzam” kavramını kullanan Bourdieu, toplumsal uzam içerisinde insanların yatınlıklar toplamına (habitus) bağlı olarak insanların/grupların gündelik hayat pratikleri geliştirdiklerini ifade etmektedir. Pratiklere yönelik algıları organize eden yapılandırıcı yapı olarak habitus, sosyal sınıfların organizasyonunu da bu sayede sağlamış olur (Bourdieu, 1996, s. 170). Tüketim alışkanlıklarını geliştiren habitus, bir yandan sınıf mevkileri tarafından şekillendi-

rilmektedir. Toplumsal uzamdaki tüketim pratikleri, sınıf ile statü arasındaki ilişkiyi kurmayı da sağlamaktadır.

İstanbul orta sınıflarının eğilimleri hakkındaki değişim süreçlerini ele aldığı yazısında Yılmaz, kentle barışık, gösterişsiz orta katmanların yerini, dışlayıcı seçkinlerin aldığına dikkat çeker (2013, s. 112). Geçmişte dayanışma kültürünün yaygın olduğu grupların yeni küresel tüketim mekânlarındaki varlıklarıyla birlikte bireyselleştikleri açıktır. Sadece birbirleriyle değil, şehirle ilişkileri de büyük oranda kopmuştur. Yaşam merkezlerinde sağlık, spor, sosyalleşme, yeme içme benzeri diğer aktiviteleriyle birlikte tüketim pratiklerini de gerçekleştirmektedirler; tüketim yaşamlarının ana eylemlerinden biri hâline geldiği kadar, diğer olağan eylemler de tüketimin mekânında kendilerine yer bulmaktadırlar.

Ekonomideki neo-liberalleşmenin yarattığı kültür elbette bütün katmanlara nüfuz etmez. Sürekli yoksullaşmakta olan alt sınıflar, küreselleşmenin yarattığı olanaklara dahi erişim gösteremezken; finans, hizmet sektörlerinde çalışan, bankacılık, reklamcılık vb. işlerle uğraşan ve gelirleri yükselme eğiliminde olan genç profesyoneller grubuna âdeta küresel tüketim kültürü dayatılmaktadır. Yükselme eğilimindeki gruplar, buldukları statüyü korumak veya “sınıf atlamak” amacıyla bu kültürün gereklerini yerine getirmek zorundadırlar. Bireyselleşip özgürleştikleri yanılığında, esasında edindikleri yeni aidiyetlerle farklı pratiklere zorunlu kılınırlar, kentin belirleyici aktörleri hâline geldikleri oranda, hayatlarını “kentin güvenli küçük adacıklarına hapsederler” (Yılmaz, 2013, s. 123). Kişilerin işgal ettikleri konumlar, öncelikle bu konumların içselleştirilmesi neticesinde ortaya çıkan eğilimleri, daha sonra düşünsel ve duygusal olarak habitus aracılığıyla meydana getirdikleri pratikleri belirlemektedir. Bunun dönüşümünde, pratikler işgal edilen konumun belirleyicisi hâline gelir. Yani hiyerarşinin üst basamaklarına tırmanmak, yeni kentli yaşam biçimine entegrasyonu gerektirmektedir.

Burada sözünü ettiğimiz entegre olma hâli, kentin olağanlığından da ayrışma anlamını taşır. Kentte “karşılıklı etkileşimin yaratılacağı kamusal alanlar” kaybolmuş, bunların yerini, “kentin tarihini ve dokusunu yok sayan” fiziki çevrenin yarattığı “kentteki ötekiyi görmek istemeyen” (Pérouse ve Danuş, 2005, s. 122) kent kökenli yeni üst sınıf -veya sınıf fraksiyonları- almaya başlar. ‘Sınıf fraksiyonları’ kavramını belirtmemizin nedeni, aynı sınıfsal konuma sahip fakat sahip olduğu sermaye türle-

ri açısından (kültürel-ekonomik-sosyal) değişkenlik gösteren insanlar arasındaki özgün durumları vurgulamaktır. Aynı sınıfsal mevkide yer alan farklı pozisyonlar, 'sınıf fraksiyonları' olarak nitelendirilmektedir (Weininger, 2014, s. 119). Dikey, çapraz ve yatay hareketlere bağlı olarak (ekonomik sermaye ile kültürel sermaye başta olmak üzere sermaye türlerinin hacimlerine bağlı olarak hareketlerin yönü belirlenmektedir), sınıf mevki ve fraksiyonları eş zamanlı olarak da değişebilmektedir. (Weininger, 2014, s. 122). Sınıf fraksiyonları, ağırlıklı olarak çeşitli meslek gruplarının kümelenmesiyle belirlenir. Belirgin örneklerden birisi olarak yüksek gelir düzeyine sahip kültürel açıdan nitelikli profesyoneller grubu ile orta sınıf kökenli kültürel sermayesi nispeten düşük, vasıfsız büro elemanlarını ayrı fraksiyonlarda düşünebiliriz. Meslek grupları gibi, benzer mesleki faaliyetlerin gerçekleştiği mekânlar da bir araya toplanma, kümelenme eğilimi taşımaktadırlar. Özellikle kültür-sanat faaliyetlerinin yoğunlukta olduğu alanlarda kümelenmenin çeşitli varyasyonları söz konusudur. Gelir seviyesi yüksek, merkezî semtler olarak Beşiktaş-Şişli-Beyoğlu bölgesinin İstanbul'un merkezî konumundan söz etmiştik. Bu bölge, aynı zamanda kültür üretiminin de yoğunlukta olduğu, kültür ve eğlence turizminin gerçekleştiği yer olarak dikkat çekmektedir. Yine benzer bir biçimde, üniversite kampüslerinin şehrin çeperlerine taşmasına karşın, öğrenci ve akademisyen yerleşiminin merkezde yoğunlaşması, kültürel sermayesi yüksek grupların yaşam biçimleri, yatkınlıkları konusunda çeşitli göstergeler olabilmektedir.

Kuzguncuk ve Asmalımescit gibi sanatsal aktivitelerin yoğunlukta olduğu, 'entelektüel' kesimin toplandığı semtlerde, küresel sermayenin 'soylulaştırdığı' mekânlardaki ayrışmanın aksine, "ırksal-etnik-sınıfsal bütünleşme"nin dahi söz konusu olabildiğini belirten Erkilet, "doğal (kendiliğinden) ve tabandan" gerçekleşen soylulaştırma örneklerinin sistematik bir mekânsal ayrışma yaratmayışı üzerinde durmaktadır (2013, s. 135). Sanat galerileri, kitapçılar, kafeler vb. alanlarıyla sosyal ve kültürel açıdan zenginliğiyle dikkat çeken Tophane-Karaköy-Galata-Cihangir bölgesi için de aynı iyimserlikle yaklaşmak mümkün olacağı gibi, farklı yaşam biçimlerine sahip insanlar arasındaki çatışmayı görmezden gelmek doğru olmayacaktır. Özellikle Tophane bölgesinde, sanat galerilerine yapılan saldırılar, farklı kültürel arka plana sahip gruplar arasındaki gerilimi ortaya koyan güncel örnekler olarak siyasi kutup-

laşmanın mekâna yansımaları açısından belirgin örneklerdir. Etnik, sınıfsal gruplaşmanın yanı sıra, insanlar dünya görüşlerine bağlı olarak da kümelenme ve mekân sahipliği konusunda çatışmaya girmektedirler.

Sermaye toplamları yüksek sınıf fraksiyonları arasında mutlaka birbirinden farklı eğilimler vardır. Mesela kültürel sermayesi daha belirleyici olan grupların içerisinde, kentsel muhalefete dair bir bilinç ve kamusal alanı yaratma/koruma eğiliminden bahsetmek mümkündür. Olumlu bir nostaljik içerik atfedilen mahalle kültürünü canlandırma, yeni bir dayanışma ağı örgütlenme gibi niyetlerle oluşturulan sivil toplum hareketleri, 'iletişimsel eylem' yaratması beklenen kimi platformlar, bu kültürel yoğunluğun neticeleri olarak yaygınlık kazanmaktadır. Kentin çeşitli bölgelerinde, toplumsal hareketlerin merkezî konumundaki Kadıköy semti bu açıdan örnek olarak gösterilebilir. Sınıfsal ifadeyle üst veya üst-orta kesimi kapsayan, sermayeler toplamı yüksek ve ekonomik sermayesi nispeten yoğunlukta olan gruplar da, Kadıköy bölgesinde kümelenen başka tür gruplar arasında dikkati çekmektedirler. Bireyselleşme ve tüketim kültürünün mekân açısından karşılığı niteliğindeki AVM ve rezidanslar, Anadolu Yakası'nda MİA hâline gelmiş Kadıköy-Ataşehir-Ümraniye dolaylarında konumlanmaktadır.

Rezidanslar, yaşam tarzındaki farklılaşma, güvenlik ihtiyacı, prestijin sembolik göstergesi gibi güvenli sitelerle benzer gereksinimler neticesinde tercih edilmeye başlanmıştır. MİA'larda yer alan ve AVM'lerle biçimlenen ofis bloklarının yer aldıkları bölgelerdeki "dikey kapalı gelişme"ye dikkat çeken Gülümser ile Baycan-Levent, yapmış oldukları çalışmalarında "gated communities" tabirini, düşeyde yoğunluk gösteren yapılar için "gated towers" / "kapalı/kapılı kuleler" şeklinde kullanmaktadırlar. Aynı yazıda, yeni yaşam biçimlerinin mekândaki tezahürlerini dört ayrı grupta toplarlar: Birincisi kentin seçkinlerinin yer aldığı ofis bloklarının etrafında biçimlenen merkezdeki "güvenlikli kuleler" (Levent-Maslak vb.), ikincisi kentin periferi bölgesinde konumlanan üst-orta sınıf ailelerin tercih ettiği güvenli villa kasabaları (Zekeriyaköy vb.), üçüncüsü kentin içinde veya çeperinde yer alan, farklı gelir gruplarına hitap edecek sayıda çeşide sahip olan, apartman tipi güvenli siteler (Ataköy'den Ataşehir'e farklı semtlerdeki gelir düzeylerine göre kendi aralarında hiyerarşi gösteren örnekler sıralanabilir), dördüncüsü ise bu üç türden herhangi ikisi veya üçünün bir arada bulunduğu karma

tiplerdir, bunlar toplumsal sınıflardan herhangi birine hitap edebilirler ve ağırlıklı olarak uydu kent örneklerindeki gibi şehrin çeperindeki alanlarda konumlandıkları görülmektedir (Gülümser ve Baycan-Levent, 2009: 8). ‘Kule’ tipini merkeze alan Gülümser ile Baycan-Levent, yüksek teknoloji ‘akıllı ev’ uygulamalarının görüldüğü AVM-rezidans komplekslerine MİA arasından Levent-Maslak aksı üzerindeki Kanyon ile Metrocity’yi, Fulya’daki Polat Towers’ı ve Anadolu Yakası’ndan Kalamış Rezidence’ı örnek olarak verir ve aralarında karşılaştırmalar yaparlar (2009, s. 8). Bu yapıların her birinde sosyal merkezler, sağlık merkezleri yer almaktadır; “kule”de yaşamını sürdüren insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yaşadıkları yerden ayrılmalarına gerek yoktur.

Pérouse, rezidans/otel tipi yapıların yaygınlaşmasını konu edindiği ve bu sayede üst sınıfların şehrin merkezine dönme eğilimi taşıdıklarını varsaydığı yazısında, üst sınıflar arasındaki genç, bekâr, hareket hâlindeki, oyunculuk, futbolculuk vb. mesleklere mensup kimselerin, yüksek kulelerinde kente temas etmeyen bir temas geliştirdikleri, “dokunmayan yakınlık”larıyla kentin sahibiymişçesine zevk, alışverişi ve eğlence eksenli hayatlarıyla “şehri risksiz bir biçimde tüketme” eğilimi taşıdıklarını ifade etmektedir (2012, s. 92). Şehri “tüketmeye” odaklanan bireyselleşmiş bu grupların oluşturduğu tabakayla, Kuzguncuk gibi semtlerde nostaljik mahalle kültürlerini koruma gayretindeki küresel büyümeye direnç gösteren kamusal alan sahipleri arasında ciddi bir hiyerarşik konum farkı olduğunu söylemek mümkündür; burada ekonomik tabakalaşmadan ziyade, sosyo-kültürel bir ayrımın belirleyici olduğu, ayrıca yazının son kısmı boyunca altını çizmeye çalıştığımız temel olgudur. Öte yandan, yaygınlıkları göz önünde bulundurulursa münferit olmadıkları iddia edilebilecek bu ayrışan grupların yoksul sınıflardan uzaklıkları nedeniyle ortaklaştıkları çizgilerden bahsetmek mümkündür. Eğilimleri ve hayat tarzları birbirinden son derece farklı olsa da, sahip oldukları kültürel sermaye ve sermaye toplamları açısından bir yakınlıkları olduğu iddia edilebilir.

Kentlerde üretilen yaşam biçimlerinin farklılaştığı, benzer ekonomik koşullara sahip olup kentsel olanaklara erişebilen kitleler içinde dahi çok farklı yatkinlıkların görüldüğü gruplar arasındaki kültürel ve sosyal ayrışmaların anlaşılması açısından; sınıf fraksiyonları, sahip olunan meslekler ve kişilerin ‘prestij’lerini neye göre belirleyerek kendilerine hangi

mekânlarda nasıl bir hayatı öngördükleri soru ve sorunlarına daha fazla eğilmek, kent ve mekân sosyolojisinin konuları arasında eşitsizliği ekonomik olduğu kadar toplumsal bir olgu olarak ele almak ve kültür çalışmalarının bunca yaygın olduğu günümüzde kent kültürünü yeni aidiyetler ve çağın getirisi olan yaşam biçimleriyle birlikte çalışmanın gerekliliği özellikle İstanbul kozmopolitinde kaçınılmaz gözükmektedir. İstanbul silüetinin düşeyde yoğunlaşan yapıların silüetine dönüştüğü, tarihî dokunun yerini alışverişin dokusunun aldığı, tüketim odaklı yaşamın şehrin dört bir yanına yayıldığı zamanda, kent hakkı, kamusal alan, karşılıklı etkileşim ve kentsel muhalefet konuları, her zamankinden daha güncel ve tartışmaya değer olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

- Ayata, S. (2002). Yeni orta sınıf ve uydu kent yaşamı. Kandiyoti ve Saktanber (der.) *Kültür fragmanları – Türkiye’de gündelik hayat* (Z. Yelçe, Çev.) (ss.37-56) içinde. İstanbul: Metis.
- Bourdieu, P. (1996). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. (English translation. R. Nice). (5. Ed.). London: Routledge.
- Çavuşoğlu, E. (2010). İstanbul’da planlama: Mekanın yeniden üretimi ve sınıfsal sonuçlar. *Küreselleşen İstanbul’da ekonomi* (ss.35-51) içinde. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Danış, D. (2001). İstanbul’da uydu yerleşmelerin yaygınlaşması: Bahçeşehir örneği. Gümüsoğlu (der.) *21. yy. karşısında kent ve insan* (ss.151-160) içinde. İstanbul: Bağlam.
- Erkilet, A. (2013). “Düzgün aileler,” “yeni gelenler”e karşı: Korcu siyaseti, tahliyeler ve kentsel ayrışma. Çavdar ve Tan (der.), *İstanbul: Müstesna şehrin istisna hali* (ss.127-146) içinde. İstanbul: Sel.
- Geniş, Ş. (2007). Küreselleşme, toplumsal eşitsizlik ve mekansal ayrışma. *Sivil Toplum Dergisi*, 17-18, 69-84.
- Gülümser, A. ve T. Baycan-Levent (2009). Through the sky: Vertical gated developments in İstanbul. *The Urban Reinventors Online Journal*, Issue. 3 (09), 1-18.
- Keyder, Ç. (2010). Küreselleşen İstanbul’da ekonomi. *Küreselleşen İstanbul’da ekonomi* (ss.7-11) içinde. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Kurtuluş, H. (2006). Kentsel dönüşüme modern kent mitinin çöküşü çerçevesinden bakmak. *Planlama Dergisi*, 2, 7-11.

- Kurtuluş, H. (2011). Gated communities as a representation of new upper and middle classes in İstanbul. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 44, 49-65.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. (English translation. D. N. Smith). Oxford: Blackwell.
- Öncü, A. (2005). "İdealinizdeki ev" mitolojisi kültürel sınırlarını aşarak İstanbul'a ulaştı. Öncü ve Weyland (ed.), *Mekan, kültür, iktidar – Küreselleşen kentlerde yeni kimlikler* (L. Şimşek, N. Uygun, Çev.) (ss.85-103) içinde. İstanbul: İletişim.
- Özdemir, D. (2011). The role of the public sector in the provision of housing supply in Turkey 1950-2009. *International Journal of Urban and Regional Research*, 35 (6), 1099-1117.
- Pérouse, J. F. ve D. Danış (2005). Zenginliğin mekanda yeni yansımaları: İstanbul'da güvenli siteler. *Toplum ve Bilim*, 104, 92-123.
- Pérouse, J. F. (2012). Kapalı dikey rezidanslar ve üst sınıfların merkeze koşullu dönüş eğilimi: Eleştirel bir değerlendirme. *İdeal Kent*, 6, 84-95. Ankara: Adamor Kent Araştırmaları Merkezi.
- Şengül, T. (2009). Türkiye'de kentleşmenin izlediği yol üzerine: Bir dönemleme girişimi. *Kentsel çelişki ve siyaset – Kapitalist kentleşme süreçlerinin eleştirisi* (ss.97-152) içinde. (2. Bs.). Ankara: İmge.
- Tanülkü, B. (2012). Güvenli siteler arası rekabet: "Ahlaklı kapitalizm" in kimlik üzerindeki etkisi. *İdeal kent*, 6, 124-153. Ankara: Adamor Kent Araştırmaları Merkezi.
- Ünlü Yücesoy, E. ve M. Güvenç (2010). İstanbul'un yeni zamanları: 1990 sonrası iktisadi ve sosyal yapıda değişim. *Küreselleşen İstanbul'da ekonomi* (s.12-19) içinde. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Weininger, E. (2014). Bourdieu'nün sınıf analizinin esasları (G. Ertuğrul, Çev.). *Sınıf analizine yaklaşımlar* (ss. 111-156) içinde. Ankara: Notabene.
- Yılmaz, C. (2013). Orta sınıflar üzerine düşünmek: İstanbul'da orta sınıfların ajandasına risk yazmak. Çavdar ve Tan (der.) *İstanbul: Müstesna şehrin istisna hali* (ss.99-123) içinde. İstanbul: Sel.

Türkiye’de Akıllı Kent Kavramının Konumlandırılması ve Politika Çerçevesinin Değerlendirilmesi

*

Positioning Smart City Concept in Turkey and Evaluation of the
Policy Framework

Aysu Kes Erkul¹

Özet

Kentler bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişimden giderek artan biçimde etkilenmektedirler. Bu etki günümüzde ‘akıllı kent’ tartışmalarını ortaya çıkartmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde akıllı kent kavramının farklı açıklamaları ve tanımlamaları olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de de akıllı kent kavramı farklı yönleri ile uygulamaya geçirilmektedir. Bir yandan merkezî devlet akıllı kent uygulamalarını bilgi toplumu olma hedefi için bir araç olarak kullanma eğilimindeyken, yerel yönetimler ise çeşitli çevrim içi uygulamaları kullanıma sunarak yerel bazda akıllı kent etiketini kendilerine yakıştırmaktadırlar. Bu makalede mevcut uygulamalardan ve eylem planlarından yola çıkarak Türkiye’de akıllı kent kavramının nasıl konumlandırıldığı ve akıllı kent politikasının oluşum süreci incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: akıllı kentler, bilgi toplumu, e-belediyeçilik, kentsel politika

Abstract

Cities are increasingly affected by the rapid development of information and communication technologies. Today, this effect gives rise to the ‘smart city’ debate. Review of related literature reveals that smart city concept has different explanations and definitions. In this context, smart city concept is applied in various ways in case of Turkey, as well. While the central government tends to use smart city practices as a means towards the aim of becoming an information society, local governments provide some online applications by which they assume the smart city label. In this paper, the positioning of smart city concept and the process of the formation of smart city policy in Turkey are examined with reference to current practices and action plans.

Keywords: smart cities, information society, e-municipality, urban policy

¹ Yrd. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü (aysuerkul@hotmail.com)

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki on yıllardır yaşanmakta olan hızlı gelişim ve bu gelişimin hayatın türlü alanlarına doğrudan yaptığı etki kentsel yaşamı da yoğun biçimde içine almaktadır. Gelişen teknolojinin sağladığı olanakların kent yönetimine, kentsel gelişmeye ve planlamaya nasıl uyarlanacağı ise hâlâ tartışma yaratan bir konudur. ‘Akıllı Kent’ kavramı ise bu tartışmaların odağında bulunmaktadır. Akıllı kent kavramı kentte kümelenen teknolojik altyapı ve üretimden sürdürülebilirlik için teknolojiden yararlanılmasına ve e-yönetişime kadar farklı süreçleri karşılayacak şekilde kullanılmaktadır. Öte yandan akıllı kent yatırım ve uygulamalarının kentsel yaşam kalitesini ne kadar iyileştirdiği sorusu giderek artan biçimde tanımlama tartışmalarının yerini almaktadır. Dolayısıyla akıllı kent yatırımlarının belirli bir politika dâhilinde ele alınması ve stratejinin belirlenen hedeflere göre çizilmesi gerektiği görüşü öne çıkmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma Türkiye’de akıllı kent kavramına nasıl yaklaşıldığını ve kentlerin ‘akıllı kent’ olarak etiketlenmesinin nasıl yapıldığını irdelemektedir. Türkiye’de merkezî politikalar bakımından akıllı kent kavramı bilgi toplumu olma stratejisinin bir parçası olarak görülürken, başta belediyeler olmak üzere yerel yönetimlerin ise kapsamlı bir politika ya da hedef belirlemeksizin farklı biçim ve ölçeklerde teknoloji yatırımı yaparak akıllı kent etiketini kullanmakta oldukları anlaşılmaktadır. Çalışmada incelenen belgeler ve uygulama örnekleri, Türkiye’de akıllı kent konusunun olumlu ve olumsuz etkileri ile tartışılmasının ve bu tartışmada kentsel yaşamın çeşitli yönleri ile iyileştirilmesi konusunun stratejik hedef olarak belirlenmesinin gerekliliğini ve önceliğini ortaya koymaktadır.

Üç Farklı Tanımlama Bağlamında Akıllı Kent

Akıllı Kent kavramı günümüzde sadece gelişmiş ülkelerde ya da metropollerde değil, gelişmekte olan ülkelerde ve görece küçük kentlerde de kentlerin gelişimi ile ilgili tartışmalarda giderek daha fazla yer almaktadır. İlgili literatür incelendiğinde akıllı kent kavramının üç temel ekseninde tartışıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki bilgi ve iletişim teknolojileri yoluyla ortaya çıkan değişim ve yeniliklerin kent temelli olması ya da mekânsal olarak kentte kümelenmesi, ikincisi e-yönetişim/e-devlet uygu-

lamaları ve sonucusu ise kentsel ve çevresel sürdürülebilirlik sorunlarının akıllı kent uygulamaları ile çözümlenmesidir (Hollands, 2008). Bu üç eksen aynı zamanda süre giden akıllı kent çalışmalarında, özellikle uygulama bağlamında üç farklı hedefe de işaret etmektedir. Başka bir deyişle akıllı kent uygulamalarının amaçları kent ekonomisini bilgi ve iletişim teknolojileri ile bütünleştirmek, kent yönetimi ile kent sakinleri arasında dijital etkileşim sağlayacak yönetim ve hizmet uygulamaları geliştirmek ya da sürdürülebilir kentsel çevre için bilişim teknolojilerinin 'yeşil' özelliklerinden yararlanmak olarak sıralanabilir.

İlgili literatürde sıkça tekrarlandığı gibi akıllı kent olmak ya da oluşturmak için kent mekânı ile bilgi ve iletişim teknolojileri arasında yukarıda sıralanan üç ilişkiden en az birinin tam olarak sağlanması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, akıllı kent olma ya da oluşturma yönünde belirlenen hedefin bu üç akıllı kent politikasından en az biri ile uyumlu olması beklenmelidir. Dolayısıyla Akıllı Kent kavramının bu üç boyutuna temel birer prensip ya da çerçeve politika olarak daha yakından bakmak mümkündür.

Akıllı Kent Politikasına Alternatif Yaklaşımlar

İlk akıllı kent çerçevesi yukarıda da belirtildiği gibi kent temelli olarak ortaya çıkan ve kentte değişime neden olan teknolojik yeniliklerin akıllı kenti oluşturmasıdır (Hollands, 2008, s. 304). Ekonomik etkinliğin sanayi/meta üretiminden hizmet sektörüne/hizmet üretimine kaydığı konjunktürde araştırma-geliştirme (ar-ge) ve teknolojik yenilik (innovasyon) etkinlikleri kentlerin üstlenmekte yarıştıkları işlevler hâline gelmiştir. David Harvey'nin çok önce kentlerin girişimciliğe yönelmesi olarak ifade ettiği sürecin devamı olarak kent yöneticileri sanayisizleşme, işsizlik ve kemer sıkma gibi ekonomik dönüşüm süreçlerine yerel düzeyde çözüm aramaktadırlar (Harvey, 1989, ss. 4-5). Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin California eyaletinde bulunan Silikon Vadisi örneğine referans verilerek oluşturulan teknoparklar, teknoloji geliştirme bölgeleri ya da üniversite kampüsleri bünyesinde kurulan akademi-özel sektör ortaklıkları kentlerin bu 'girişimlerinde' ve aralarında oluşan yarışta giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla yüksek teknoloji ve bu teknolojiye dayalı hizmet üretiminin yoğun olduğu ve bulunduğu mekâna

ve çevresine katkı yaptığı kentler ‘Akıllı Kent’ olarak tanımlanabilmektedir. Dolayısıyla, bu bağlamda bir akıllı kent politikası belirlenmesi hâline temel amaç kentin bilgi ve iletişim teknolojilerinin gerektirdiği altyapı ile donatılması ve bu sektörde çalışan kalifiye iş gücünü çekecek diğer olanakların sağlanması olacaktır.

Hollands’a göre akıllı kent tanımlarının ikinci odak noktasını e-devlet ya da e-yönetişim uygulamaları almaktadır (2008, s. 304). Bu tanıma paralel olarak ortaya çıkan akıllı kent politikaları büyük oranda yerel hizmetlerin elektronik ortamda sunulması, izlenmesi ya da organizasyonu anlamına gelen bu uygulamalar doğrudan doğruya bilgi ve iletişim teknolojilerinin araçsallaştırılması ile ilişkilidir. Diğer bir deyişle, bu durumda kentlerin ‘akıllı’ olma vasıflarının teknolojiyi kent sakinleri ile yerel yönetimler arasında hızlı, etkin ve etkileşimli (interaktif) bir ilişki kurmadaki becerilerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yovanof ve Hazapis bu yaklaşımı ‘dijital kent’ kavramı altında kent yaşantısının, belirli süreçlerine dijital bilgi ve hizmetlerin etkili biçimde entegre edilmesi yoluyla iyileştirilmesi şeklinde açıklamaktadırlar. Ek olarak, bu çerçevede yapılan dijital uygulamaların sanal bir kent yaşantısını gerçek kent yaşantısının yerine koymayı amaçlamadığını da özellikle belirtmişlerdir (Yovanof ve Hazapis, 2009, s. 446). Diğer bir deyişle, bu türden bir politikaya dayandırılan akıllı kent çalışmaları, bilgi ve iletişim teknolojilerini belirli bir düzeyde kullanarak ya da tüketerek kent sakinleri ile kent yönetimi arasında yeni dijital iletişim ve hizmet sunum kanalları oluşturmayı hedeflemektedir. Söz konusu teknolojilerin üretimi dolayısıyla da ekonomik etkinlik olarak değeri bu politika içerisinde yer bulmamaktadır.

Akıllı Kent kavramının üçüncü boyutunu, dolayısıyla üçüncü alternatif politikanın çerçevesini ise akıllı kentsel büyüme ve çevresel sürdürülebilirlik oluşturmaktadır. (Hollands, 2008, s. 304). Derek Antrobus tarafından da belirtildiği gibi kentlerin yönetim açısından pragmatik bir ölçek olarak görülmesi ile ilişkili olarak başta iklim değişikliği olmak üzere çevresel riskler ‘dirençli kent’ (resilient city) yaklaşımı ile ele alınmaya başlanmıştır (2011, s. 207). Öte yandan sera gazlarının salınımını azaltmaya yönelik ekonomi politikaları ile birlikte ‘yeşil işler’ ya da ‘yeşil istihdam’ konusu kentler arasındaki rekabette öne çıkmıştır (Antrobus, 2011, ss. 207, 212). Yine bu rekabet ortamı ile ilişkili olarak ekonomik büyüme ile giderek daha da kıt hâle gelen kaynakların etkili kullanımı

da kritik bir konu hâline gelmiştir (Hodson ve Marvin, 2009, s. 194). Dolayısıyla bu üçüncü politika çerçevesinde temel hedef olarak kentün küresel çevre sorunlarına karşı dirençli hâle getirilmesi, sanayisizleşme ile ortaya çıkan istihdam açığının çevreye duyarlı olanaklarla karşılanması için bu sektörlerin desteklenmesi ve kentlerin ortaya çıkardığı çevresel risklerin en aza indirilmesi sayılabilir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılması ile kentün akıllı kent hâline geleceği düşünülmektedir. Diğer iki politika çerçevesinden farklı hedefler ortaya koysa da bu politika pratikte diğer iki politika çerçevesi ile ilişkili olarak da düşünülebilir. Zira diğer politikaların benimsenmesi durumunda da çevreye ilişkin sonuçların ortaya çıkması muhtemeldir.

Üç farklı akıllı kent yaklaşımına paralel olarak ortaya çıkan bu üç temel politika çerçevesinin yanı sıra kapsayıcı ya da farklı yaklaşımları bütünleştirici politikaların oluşturulması da mümkündür. Nitekim, Akıllı Kent literatüründe ortaya çıkan bu kavramsal farklılaşma ve çeşitlilik bütüncül tanımlamalar yapma çabalarını da beraberinde getirmiştir. Söz gelimi Schaffers vd. Akıllı kenti, “gerek insan sermayesi ve sosyal sermayeye, gerekse ulaşım ile bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısına yapılan yatırımların sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve yüksek yaşam kalitesini beslediği; bunu yaparken de katılımcı demokrasi yoluyla doğal kaynakların akılcı biçimde yönetildiği” kentler olarak tanımlamaktadır (2011, s. 432). Bu tanımlama ile birlikte internetin ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin önemli sosyal konularda (enerji verimliliği, çevre ve sağlık gibi) katılım sağlayarak kentsel refah yaratmadaki rolü de vurgulanmaktadır (Schaffers vd., 2011, s. 432). Komninos ise kentlerin akıllı olmasının sadece akıllı altyapı ve yapı çevre unsurları ile mümkün olmadığını vurgulayarak bu sıfatın “organize bir insan topluluğu ile onun kullandığı akıllı altyapı ve araçlarda” yattığını belirtmektedir (2008, s. 113).

Bu noktada söz konusu kapsayıcı tanımların akıllı kent kavramına kattığı yeni boyutlara da dikkat çekmek gerekmektedir. Yukarıda kısaca aktarılan kapsayıcı tanımların hemen hepsinde akıllı kent kavramına yukarıda tartışılan üç boyutlu yaklaşımdan farklı kriterlerin eklendiği söylenebilir. Örneğin, refah düzeyinin ya da yaşam kalitesinin yükseltilmesi, demokratik katılımın sağlanması ve kaynakların verimli kullanılması gibi kriterler, akıllı kentün bu beklentileri de karşılaması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu noktada gerek altyapı gerekse uygulamalar

bağlamında yapılan teknoloji yatırımlarının kente ve kentte yaşayanlara sağladığı yararın veya en azından yaptığı etkinin de göz önünde bulundurulması gerektiği anlaşılmaktadır. Nam ve Pardo’nun da belirttiği gibi kent bağlamında ‘akıllı’ olmak sadece en son bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmak anlamına gelmez, yönetim ve politika meselelerini de içine alır. Teknolojinin kullanılması bir sonuç olmadığı gibi teknolojinin akıllı bir şekilde kullanılması da akıllı yönetim ve politikayı gerektirmektedir (2011, s. 185).

Akıllı Kent Etiketinin Kullanımı ve ‘Söylenmeyen Varsayımlar’

Hollands’ın akıllı kent konusundaki kavram kargaşasını ve akıllı kent etiketinin gelişigüzel kullanımını irdelediği makalesinde eleştirdiği olgulardan birisi de ‘söylenmeyen varsayımlar’dır. Hollands’a göre ilk varsayım ‘akıllı’ olmanın tartışmasız olumlu bir etiket olmasıdır (2008, ss. 304-306, 313). Gerek etiketleme yapılırken, gerekse akıllı kent olmaya yönelik yatırımlara karar verilirken bu olumluluk varsayımından hareket edilmektedir. Kaldı ki kamuoyunun da bu varsayım üzerinde hemfikir olduğu da düşünülmektedir. Öte yandan, akıllı kent etiketinin kullanımında, ya da Hollands’ın ifadesi ile ‘kendi kendini (akıllı kent) tayin edip’ (self-designated smart cities) sonrasında ise ‘kendi kendini tebrik etme’ (self-congratulatory) sürecinde bu varsayımlardan hareket edilmektedir. Bir kentin ne derece ‘akıllı’ olduğunun ölçütleri belirlenemediğinden, yukarıda bahsedilen rekabetçi kent ekonomileri arasına girmeye zorlanan ‘girişimci’ kentler çeşitli teknoloji altyapılarına yatırım yaparak, değişimin boyutunu ya da etkisini göz önüne almaksızın ‘akıllı kent’ olduklarını varsaymaktadırlar. Bu noktada üzerinde durulması gereken konu, söz konusu ‘akıllı kent’ varsayımı ve etiketinin bir pazarlama unsuru olarak kullanılmasıdır (Hollands, 2008, s. 305; Allwinkle ve Cruickshank, 2011, s. 3). Yukarıda da söz edilen kent ekonomisine ilişkin kaygılar nedeniyle akıllı kent gibi bir etiketi kullanmanın rekabetçi koşullarda kente avantaj sağladığı düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle kentin gerek o kentin sakinlerine gerekse dışarıya sunumunda bu etiket kullanılmaktadır. Dolayısıyla belirli bir politika benimsenerek akıllı kent hedefleri ortaya konmasa da, yapılan yatırım ve harcamaların kentte yaşam kalitesine etkisi değerlendirilmese de akıllı kent etiketini

kullanmak kent yönetimleri açısından mümkün görünmektedir. Bu durum kapsayıcı ve hedefleri ve kriterleri belirlenmiş bir akıllı kent politikası oluşturmanın önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de Akıllı Kent Olgusu ve İncelenmesi

Türkiye’de akıllı kent pratiklerini iki farklı yaklaşımdan incelemek mümkündür. İlk olarak akıllı kent kavramının bilgi toplumu yaklaşımı ile bağlantılı olarak çerçevesi söz konusudur. Akıllı kent konusu, merkezî hükümet tarafından bilgi toplumu olma hedefi doğrultusunda bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Kalkınma Bakanlığının Bilgi Toplumu Stratejisi, bilgi toplumu ile akıllı kent kavramı arasında nasıl bir ilişki kurulduğunu anlamak açısından önemli bir veri kaynağı durumundadır.

İkinci bir boyut olarak Türkiye’de akıllı kent konusu doğrudan uygulamalara bakılarak da incelenebilir. Birçok belediye kendi bünyesinde ‘Akıllı Kent’ ya da ‘e-belediye’ etiketleri altında bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanan çeşitli uygulamaları hayata geçirmektedir. Belirli bir standardı ya da dayandığı somut bir politika olmasa da bu uygulamalar akıllı kent konusunun ele alınışını göstermektedir. Kaldı ki kapsayıcı bir akıllı kent politikasının oluşmasında mevcut pratiklerin de belirleyici olacağı açıktır.

Oluşum Sürecinde Bir Politika Olarak Akıllı Kent

Bu çalışmada Türkiye’de devletin akıllı kent konusuna yaklaşımına bakmak amacıyla ilgili strateji belgeleri ve eylem planları incelenmiştir. Bu bağlamda yukarıda da belirtildiği gibi konunun Kalkınma Bakanlığı’nın ‘Bilgi Toplumu Stratejisi’ içerisinde ele alındığı görülmektedir. 2013 yılında yayımlanan Bilgi Toplumu Stratejisi’nin Yenilenmesi Projesi, Bilgi ve İletişim Teknolojileri Destekli Yenilikçi Çözümler Eksenine Mevcut Durum Raporu ve devamında yayımlanan Bilgi Toplumu Stratejisi’nin Yenilenmesi Projesi, Bilgi ve İletişim Teknolojileri Destekli Yenilikçi Çözümler Eksenine Küresel Eğilimler ve Ülke İncelemeleri Raporu’nda ana başlıklardan birinin Akıllı Kentler olduğu görülmektedir. Bu raporlarda Türkiye’deki mevcut uygulamalar ile birlikte akıllı kentin farklı tanımlamaları-

na ve dünyadaki örneklere yer verilmiştir. Bu raporların devamında ise ‘2015- 2018 Bilgi Toplumu ve Stratejisi ve Eylem Planı’ yayımlanmıştır. 6 Mart 2015 tarihinde yürürlüğe konulan bu eylem planında akıllı kentler yine aynı şekilde Bilgi ve İletişim Teknolojileri Destekli Yenilikçi Çözümler Ekseninde yer almaktadır². Bu çerçevede eylem planı Akıllı Kent programı oluşturulmasını konuyla ilgili eylemlerin ilk sırasına koymaktadır. Eylem planında Türkiye’nin Bilgi Toplumu ile ilişkili mevcut durumu ve potansiyeli analiz edilirken, akıllı kentlerle ilgili temel hedeflerin ve stratejilerin belirlenmemiş olduğu açıkça belirtilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014, s. 57). Bu gerekçe ile eylem planına ‘Akıllı Kentler Programı Geliştirilmesi’ maddesi konulmuştur. Bu madde içerisinde politikanın açıklaması yapılarak ‘Akıllı kentlere dönüşüm için gerekli tedbirler alınacaktır. Bu amaçla strateji ve hedefler tespit edilecek, bütünlük çalışmaları prensipleri ile gerek duyulan yönetim modellerinin hayata geçirilmesine yönelik politikalar belirlenecektir’ denilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014, s. 144). Yine politikanın açıklamasında ve takip eden uygulama adımlarına bakıldığında akıllı kentler programının ulaşım uygulamalarının bütünlük sağlanması ve yatırımcılar için cazibe oluşturacak kent standartlarının belirlenmesine odaklandığı anlaşılmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014, ss. 144-146). Dolayısıyla politikanın oluşum sürecinin başlatılması öngörülmekle birlikte hangi somut adımların atılacağına yönelik bir karar eylem planında bulunmamaktadır. Dahası kapsayıcı nitelikte olması beklenen akıllı kentler programının strateji ve hedefler belirlenirken konuyu tüm yönleri ile değerlendirip değerlendirmeyeceği açık değildir. Bu bağlamda örneğin ‘yeşil bilişim’ kavramı eylem planının çeşitli maddelerinde kullanılmış fakat somut olarak akıllı kentler ile ilişkilendirilmemiştir. Ayrıca akıllı kentler programından ayrı olarak bir Yeşil Bilişim Programı geliştirilmesi öngörülmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014, ss. 74, 80).

Türkiye’de Belediyelerin Akıllı Kent Uygulamaları: ‘Akıllı Kent’ mi, ‘Akıllı Belediye’ mi?

Yovanof ve Hazapis, bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi ile birlikte ortaya çıkan toplumsal, ticari, örgütsel değişimleri de içine alan, aynı

² Raporlar ve Eylem Planı için bkz. <http://www.bilgitoplumustratejisi.org/tr> (erişim tarihi 9 Mart 2015).

zamanda çalışma ve yaşama biçimimizi de doğrudan dönüştüren 'bilgi toplumu' olgusunu tanımlarken akıllı kentlerin yerel hizmetler ile bilgi toplumunun kesişim noktasında bulunduğunu belirtmektedirler (2009, s. 447). Bu yaklaşım her ne kadar global ile yerel arasındaki ilişkiyi ifade ediyor gibi görünse de gerçekte yukarıda açıklanan farklı akıllı kent anlayışlarının ve politikalarının sadece bir tanesi ile örtüşmektedir. Dolayısıyla kapsamı giderek genişletilen ve uygulamaları kadar etkilerinin de tanımlanmasında rol oynadığı güncel akıllı kent anlayışını karşılayamamaktadır. Diğer bir deyişle, esas alınan bilgi toplumu yaklaşımının dışarıda bıraktığı unsurlar, onun üzerinden şekillenen akıllı kent anlayışında da ihmal edilmektedir. Örnek vermek gerekirse, sadece bilgi ve iletişim teknolojisi kullanımı üzerinden yapılan bir bilgi toplumu tanımlaması, akıllı kentlerin de aynı kriterlerle tanımlanmasına neden olmaktadır.

Öte yandan, yerelde gerçekleştirilen akıllı kent uygulamaları kendi içerisinde değerlendirilebilir. Bu perspektiften bakıldığında karşımıza çıkan tablo Türkiye'deki akıllı kent uygulamalarının ağırlıklı olarak yukarıda açıklanan ikinci eksen ve amaca uygun olduğunu göstermektedir. Buna göre e-belediyecilik girişimleri çerçevesinde yapılan teknolojik yatırımlar ve çeşitli hizmetlerin sunumunda kullanılan bilgi ve iletişim teknolojileri temelli uygulamalar ağırlık kazanmaktadır.

Bu çalışma kapsamında Türkiye'de belediyelerin akıllı kent kavramına ve uygulamalarına yaklaşımını anlamak için belediyelerin internet sayfaları üzerinden bir inceleme yapılmıştır. Ankara Büyükşehir Belediyesi, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, Kastamonu Belediyesi, Tekirdağ Belediyesi ve Eskişehir Tepebaşı Belediyesi örnekleri internet sayfalarındaki bilgiler ve erişim sağlanan akıllı kent hizmetleri üzerinden incelenmiştir. Bu bağlamda, bu çalışmaya örnek olarak dâhil edilen Ankara Büyükşehir Belediyesi, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, Kastamonu Belediyesi, Tekirdağ Belediyesi ve Eskişehir Tepebaşı Belediyesi gibi birçok belediye 'akıllı kent hizmetleri' ya da 'e-belediye hizmetleri' adı altında bilişim teknolojilerini kullanan hizmetler sunmaktadırlar. Bu hizmetlerin tümüne belediyelerin internet sayfalarından ulaşmak mümkün olduğu gibi, aynı zamanda bazılarının mobil cihazlarda da kullanılabilen uygulama formatları da bulunmaktadır. Sayılan belediyelerde görülen e-belediye ve akıllı kent uygulamalarına bakıldığında belirli ortak özelliklere sahip oldukları anlaşılmaktadır.

İlk olarak bu hizmetlerin çoğunluğunun çevrimiçi (online) sorgulamaya ya da form doldurarak çevrimiçi başvuru yapmaya olanak veren uygulamalar olduğu görülmektedir. Fatura ya da borç sorgulama, hal fiyatları ya da günlük şehir suyu analiz raporları gibi bilgileri edinme imkânı hemen her belediyenin web sayfasında mevcuttur. Ayrıca bilgi edinme hakkı çerçevesinde belediye ile ilgili bilgi sorma ya da görüş/şikâyet bildirmeye yönelik uygulamalar da erişilebilir durumdadır. Öte yandan örnek olarak incelenen her belediyenin internet sayfalarında Türkiye’nin merkezî e-devlet portalı olan e-devlet kapısına da bağlantı verildiği görülmektedir. Dolayısıyla merkezî hükümetle ilişkili olan elektronik devlet işlemlerine erişimin yerel hizmetler üzerinden erişilebilir olması sağlanmaktadır.

Sunulan e-belediye ya da akıllı kent hizmetlerinin kalan kısmını ise genellikle ‘interaktif işlemler’ olarak tanımlanan fatura ödeme ve tahsilat işlemleri ile interaktif haritalar oluşturmaktadır. Örneğin Ankara Büyük Şehir Belediyesinin ulaşım bilgi sistemi uygulaması ile EGO otobüslerinin yerleri ya da durağa gelişleri takip edilebilmektedir. Bu uygulama ayrıca mobil uygulama olarak da akıllı telefonlarda kullanılabilir şekilde mevcuttur. Ayrıca kent rehberi olarak sunulan interaktif haritalar da bu kategori içerisinde sunulmaktadır.

Belediyelere ait internet sayfalarında akıllı kent ya da e-belediye hizmeti olarak sunulan hizmet ve uygulamaların ikinci ortak özelliği ise birbirlerinden bağımsız olmalarıdır. Hemen hemen her uygulama için ayrı bir giriş yapılmakta ya da form doldurulmaktadır. Merkezî e-devlet işlemlerinde olduğu gibi tek bir girişle birden fazla uygulamaya erişmek mümkün çoğunlukla olmamaktadır. Yalnızca Eskişehir Tepebaşı Belediyesinin tek kayıt ile üyelik işlemi yapılmaktadır ancak bu üyelik kaydı olmadan da sorgulama işlemlerinin yapılabildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla üyelik ya da şifre işlemleri gerçekte işlerliğe sahip değildir.

Belediyelerin internet sayfaları üzerinde yapılan bu genel inceleme Türkiye’de yerel yönetimler bakımından akıllı kent kavramının büyük ölçüde e-belediyecilik olarak görüldüğünü göstermektedir. Dahası bu bakış açısının da gerçekte bürokratik birtakım işlemlerin ve belediye-vatandaş arasındaki bilgi akışının internet ortamında gerçekleştirilmesi ile sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Akıllı Kent literatüründe öne çıkan akıllı kent yaklaşımları ve politikaları çerçevesinde Türkiye'nin durumunu strateji ve uygulamalar bağlamında inceleyen bu çalışma göstermiştir ki ülkemizde de dünyanın birçok yerinde var olan kavram kargaşasından kaynaklanan eksiklikler ve belirsizlikler yaşanmaktadır. Özellikle belediyelerin akıllı kent kavramını kullanma biçiminin gerçekte son derece sınırlı bir kapasiteye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan yapılan yatırımların ve bu alana aktarılan kaynakların kent yaşamı üzerine etkisi net biçimde görülememektedir.

Devletin konuya ilişkin stratejilerine bakıldığında ise bilgi toplumu stratejisi bağlamında ele alınan akıllı kent konusunun giderek daha fazla önemsendiği, 2015-2018 eylem planında önemli yer tuttuğu görülürken henüz net bir çerçevenin çizilmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut durumda eylem planında strateji ve hedeflerin belirlenmesine yönelik adımların olması olumlu bir gelişme sayılabilir. Ancak eylem planına altyapı hazırlayan raporlardan da anlaşıldığı gibi akıllı kent kavramının kent sakinleri ve kentsel yaşama dair etkileri çerçeve dışında bırakılmıştır. Bu bağlamda da Türkiye'de akıllı kente dair standartların ve çalışma prensiplerinin belirlenmemiş olduğu anlaşılmaktadır.

Tüm bu değerlendirmelerden yola çıkarak Türkiye'nin akıllı kent politikasını belirlerken özellikle üzerinde durulması gereken konular kentsel refah düzeyinin artırılması ve kentsel sürdürülebilirliğin hedefler arasına dâhil edilmesi ile akıllı kent uygulamalarının bu hedefler doğrultusundaki performanslarının düzenli olarak ölçülmesi yer almalıdır. Böylelikle kent yönetimlerinin bilgi ve iletişim teknolojilerine yatırım yaparken belirli hedefleri gözetmeleri sağlanacak hem de akıllı kent etiketinin yerinde kullanılmış olacaktır.

Ayrıca bu çalışmada konunun odağında olmadığından dolayı değinilmemiş olan akıllı kent uygulamalarına dair çeşitli problem alanları bulunmaktadır. Bunlar arasında dijital uçurum/eşitsizlik, kişisel verilerin korunması ve büyük verinin kullanımı sayılabilir. Türkiye'de ileriye dönük olarak gerek akademik gerekse politika oluşturma amaçlı akıllı kent çalışmalarının konunun bu yönlerini de ele alması büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Allwinkle, S. ve Cruickshank, P. (2011). Creating smart-er cities: An overview. *Journal of Urban Technology*, 8(2), 1-16
- Antrobus, D. (2011). Smart green cities: From modernization to resilience? *Urban Research & Practice*, 4(2), 207-214.
- Anttiroiko, A. V., Valkama, P., & Bailey, S. J. (2013). Smart cities in the new service economy: building platforms for smart services. *AI & Society*, 29, 1-12.
- Harvey, D. (1989). From managerialism to entrepreneurialism: The transformation in urban governance in late capitalism. *Geografiska Annaler. Series B. Human Geography* (pp. 3-17).
- Hodson, M., & Marvin, S. (2009). 'Urban ecological security': a new urban paradigm?. *International Journal of Urban and Regional Research*, 33(1), 193-215.
- Hollands, G. R. (2008) Will the real smart city please stand up?. *City*, 12 (3), 303-320
- Komninos, N. (2008). *Intelligent cities and globalisation of innovation networks*. New York, NY: Routledge.
- Nam, T., & Pardo, T. A. (2011, September). Smart city as urban innovation: Focusing on management, policy, and context. in *Proceedings of the 5th international conference on theory and practice of electronic governance* (pp. 185-194). ACM.
- Schaffers, H., Komninos, N., Pallot, M., Trousse, B., Nilsson, M., & Oliveira, A. (2011). *Smart cities and the future internet: Towards cooperation frameworks for open innovation* (pp. 431-446). Berlin, Heidelberg: Springer.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). *Bilgi toplumu stratejisinin yenilenmesi projesi bilgi ve iletişim teknolojileri destekli yenilikçi çözümler eksenli küresel mevcut rapor*. Ankara.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). *Bilgi toplumu stratejisinin yenilenmesi projesi bilgi ve iletişim teknolojileri destekli yenilikçi çözümler eksenli küresel eğilimler ve ülke incelemeleri raporu*. Ankara.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014). *2015-2018 Bilgi toplumu stratejisi ve eylem planı*. Ankara.
- Yovanof, G. S., & Hazapis, G. N. (2009). An architectural framework and enabling wireless technologies for digital cities & intelligent urban environments. *Wireless Personal Communications*, 49(3), 445-463.

KENT VE ÇEVRE SORUNLARI

Ecosystem Services Approach To Spatial Planning In Turkey
Demet Demiroğlu & Aybike Ayfer Karadağ

Kentsel Çevre Sorunları ve Kent Bilgi Sistemleri
Balca Ağaçsapan & Saye Nihan Çabuk

**İçme Suyu Üretim Havzalarında Ekosistem Tabanlı Bütünsel
Havza Yönetimi**
Ceyhun Göl & Arda Özen

**Mahalle Düzeyinde Yeşil Sertifika Sistemlerinin
Değerlendirilmesi**
Özge Yalçın Ercoşkun & Selin Mutdoğan

**Sürdürülebilir Çevre Bağlamında "Kimlikli" Kentlerin
Sürdürülebilirliği**
Demet Gülhan & Mehmet Tunçer

**Yerel Düzeyde Bilinçlendirme Faaliyetleri Kapsamında
Çevre Eğitimi**
Abdullah Karataş

**Kent Yaşamında Önemi Anlaşılmayan Bir Değer:
Kent Ormanları**
Erdoğan Atmış & H. Batuhan Günşen

**Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde Kent Yönetiminde
Çevresel Sürdürülebilirlik**
Duygu Akyol & İpek Özbek Sönmez

Ecosystem Services Approach To Spatial Planning In Turkey

*

Demet Demirođlu¹ - Aybike Ayfer Karadađ²

Abstract

Ecosystem is a functional unit consisting of dynamic and complex interactions between living communities (plant, animal and microorganism etc.) and abiotic environment. Human is an inseparable part of ecosystems, too. Ecosystems are affected by human-induced factors such as demographic change, climate change, pollution and eutrophication, land use changes, spread of invasive species. All these affect the functioning of the ecosystems, especially relevant in urban and peri-urban changes. In the report presented by Millennium Ecosystem Assessment (MA) is highlighted that the capacity to support future generations of the world's natural capital-the planet ecosystems-is no longer certain as arising from human activities.

"Ecosystem services" expressed as the life support system of the people of natural capital depends on the healthy functioning of ecosystems. Urban ecosystem services provided by natural capital are ecological features, functions or processes that they make significant contributions to people's quality of life such as food supply, water flow regulation, noise reduction, climate regulation, recreational and social benefits. In this context, green infrastructure plan safeguarding ecosystem services is a very important issue. Green infrastructure plan maps ecological systems consisting of natural and restored centers (Hubs) and connections (links) located in and around urban areas. The plan is an example of the spatial planning and has the qualifications to enhance ecosystem services in the city, preserving natural processes. Ecosystem services and green infrastructure concepts are integrative approaches and they can be used for interdisciplinary research and applications, such as spatial planning.

The study consists of two parts. In the first part, information is given about the urban ecosystem services, green infrastructure concepts and green infrastructure plans that are one of the most important ways to integrate these concepts in a systematic way with spatial planning. The second part of the study is dedicated to integrating the spatial planning of ecological function; and the results obtained are evaluated in the spatial planning process in Turkey.

Keywords: *ecosystem services, green infrastructure, green infrastructure plans, spatial planning*

¹ Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Kilis (ddemiroglu@kilis.edu.tr)

² Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Düzce (ayferkaradag@duzce.edu.tr)

Türkiye’de Mekânsal Planlamada Ekosistem Hizmetleri Yaklaşımı

*

Demet Demiroğlu - Aybike Ayfer Karadağ

Özet

Ekosistem bitki, hayvan ve mikro organizma gibi canlı topluluklar ile cansız çevre arasındaki dinamik ve karmaşık etkileşimlerden oluşan işlevsel birimdir. İnsan da ekosistemlerin ayrılmaz birer parçasıdır. Ekosistemler insan kaynaklı faktörlerden (demografik değişimler, iklim değişimi, kirlenme ve ötrofikasyon, arazi kullanım değişimleri, istilacı türlerin yayılışı gibi) etkilenmekte ve bu etkilerin sonucunda özellikle kent içi ve kent çeperindeki ilişkili ekosistemlerin işleyişi değişmektedir. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Binyıl Ekosistem Değerlendirmesi (Millennium Ecosystem Assessment–MA) sunduğu raporda insan faaliyetlerinden kaynaklı olarak dünyadaki doğal sermayenin -gezegeen ekosistemlerinin- gelecek nesilleri destekleme kapasitesinin artık kesin olmadığı sonucuna varmıştır.

Doğal sermayenin, insanların yaşam destek sistemleri olarak ifade edilen “ekosistem hizmetleri”, ekosistemlerin sağlıklı işleyişine bağlıdır. Kentsel ekosistem hizmetleri, doğal sermayenin insanların yaşam kalitesine önemli katkılar sunduğu (yiyecek temini, su akışını düzenleme, gürültüyü azaltma, iklimi düzenleme, rekreasyonel ve sosyal faydalar vb.) ekolojik özellikler, işlevler ya da süreçlerdir. Bu bağlamda ekosistem hizmetlerini güvence altına alan yeşil altyapı planları oldukça önemli bir konudur. Yeşil altyapı planları, kentsel alanların içerisinde ve çevresinde bulunan doğal ve restore edilmiş merkezler (Hubs) ve bağlantılardan (links) oluşan ekolojik sistemleri planlayan, doğal süreçleri koruyarak kentlerdeki ekosistem hizmetlerini arttırma niteliğine sahip mekânsal planlama örneğidir. Ekosistem hizmetleri ve yeşil altyapı kavramları, mekânsal planlama gibi disiplinler arası araştırma ve uygulamalar için kullanılabilir bütünleştirici yaklaşımlardır.

İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde kentsel ekosistem hizmetleri ve yeşil altyapı kavramları, bu kavramları sistemli bir şekilde mekânsal planlamayla bütünleştirmenin önemli yollarından birisi olan yeşil altyapı planları hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ekolojik işlevlerin mekânsal planlamayla bütünleştirilmesine yönelik bir değerlendirme yapılmış, elde edilen sonuçlar Türkiye’deki mekânsal planlama sürecinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ekosistem hizmetleri, yeşil altyapı, yeşil altyapı planları, mekânsal planlama

1. Introduction

Although cities are in the center of population growth, unemployment, social conflicts, instability in income distribution and environmental problems, they are the most suitable residential areas because of the life chances they offer people. Today, 53 % of the world population live in cities and it is estimated that this ratio will raise up to 70 %s in 2050 (Anonymous, 2014; United Nations, 2010).

Concordantly, people's basic needs like food, fresh water, and fuel have been rising especially in the past 50 years; thus, the function of the ecosystems especially within the cities has been changing faster and more comprehensively compared to any period in the history of mankind (MEA, 2005). In recent years, the scientists who deal with urban planning have been working on getting rid of these problems by developing some strategies on integrating ecosystem services approach and the green infrastructure plans, which secure these services, to spatial planning.

Ecosystem Services

The scientific history of the concept of ecosystem services dates back to 1970s and the use of the concept in literature gained speed in 1990s (Daily, 1997; Costanza et. al., 1997). The concept was described for the first time by Daily as "the conditions and processes realized by the natural ecosystems and species for the human life to be maintained." The concept became more widespread thanks to *Millennium Ecosystem Assessment (MEA) Report*³ in 2005. In the report, ecosystem services were referred to as natural capital and it was also emphasized that the capacity of the natural capital to support the future generations via human activities were diminished (MEA, 2005). The second most important international study after MEA report is the research titled as *The Economics of Ecosystem and Biodiversity (TEEB)*" which came up via the initiation of UN Environment Program. One of the goals of the research, in which biodiversity, economy and in-

³MEA report is a product of 4 year-study conducted by United Nations (UN) and was participated by 1360 experts from 95 different countries and it is accepted as the most comprehensive research on the World ecosystems (MEA, 2005).

terdisciplinary study was emphasized, was to emphasize “the rising costs of biological diversity loss due to the ecosystem devastations.” (TEEB, 2010).

Within the scope of the definitions made in various resources concerning ecosystem services, ecosystem services can be defined as the direct or indirect contributions of the ecosystems for the well-being of people or as the benefits from ecosystem functions (De Groot et. al., 2002; MEA, 2005; TEEB, 2010).

In the TEEB report that is about classification of ecosystem services, previous studies were taken as basis (De Groot et. al., 2002; Contanza et. al., 1997; Daily, 2009; MEA, 2005).

In this classification, ecosystem services are evaluated by being classified in 22 categories under 4 main ecological function groups like resource providing services, regulatory services, habitat services and cultural and comfort services (Table 1);

Table 1. Ecosystem service classification: TEEB classification (TEEB, 2010)

PROVISIONING	1	Food
	2	Water
	3	Raw materials
	4	Genetic resources
	5	Medicinal resources
	6	Ornamental resources
REGULATING	7	Air purification
	8	Climate regulation (incl. C-sequestration)
	9	Disturbance prevention or moderation
	10	Regulation of water flows
	11	Waste treatment (esp. water purification)
	12	Erosion prevention
	13	Maintaining soil fertility
	14	Pollination
HABITAT	15	Biological control
	16	Lifecycle maintenance
	17	Gene pool protection
CULTURAL & Amenity	18	Aesthetic information
	19	Recreation & tourism
	20	Inspiration for culture, art and design
	21	Spiritual experience
	22	Information for cognitive development

Table 2. Classification of important ecosystem services in urban areas and underlying ecosystem functions and components (Baggethum and Barton (2013))

	Ecosystem service	Functions and components	Examples	Examples of indicators/proxies
1	Food supply	Energy conversion into edible plants through photosynthesis	Vegetables produced by urban allotments and peri-urban areas	Production of food (tons yr ⁻¹)
2	Water flow regulation and runoff mitigation	Percolation and regulation of runoff and river discharge	Soil and vegetation percolate water during heavy and/or prolonged precipitation events	Soil infiltration capacity; % sealed relative to permeable surface (ha)
3	Urban temperature regulation	Photosynthesis, shading, and evapotranspiration	Trees and other urban vegetation provide shade, create humidity and block wind	Leaf Area Index; Temperature decrease by tree cover×m ² of plot trees cover (°C)
4	Noise reduction	Absorption of sound waves by vegetation and water	Absorption of sound waves by vegetation barriers, specially thick vegetation	Leaf area (m ²) and distance to roads (m); noise reduction dB(A)/vegetation unit (m)
5	Air purification	Filtering and fixation of gases and particulate matter	Removal and fixation of pollutants by urban vegetation in leaves, stems and roots	O ₃ , SO ₂ , NO ₂ , CO, and PM10 µm removal (tons yr ⁻¹) multiplied by tree cover (m ²)
6	Moderation of environmental extremes	Physical barrier and absorption on kinetic energy	Storm, floods, and wave buffering by vegetation barriers; heat absorption during severe heat waves	Cover density of vegetation barriers separating built areas from the sea
7	Waste treatment	Removal or breakdown of xenic nutrients	Effluent filtering and nutrient fixation by urban wetlands	P, K, Mg and Ca in mgkg ⁻¹ compared to given soil/water quality standards
8	Climate regulation	Carbon sequestration and fixation in photosynthesis	Carbon sequestration and storage by the biomass of urban shrubs and trees	CO ₂ sequestration by trees
9	Pollination and seed dispersal	Movement of floral gametes by biota	Urban ecosystem provide habitat for birds, insects, and pollinators	Species diversity and abundance of birds and bumble bees
10	Recreation and cognitive development	Ecosystems with recreational and educational values	Urban parks provide multiple opportunities for recreation, meditation, and pedagogy	Surface of green public spaces (ha)/inhabitant
11	Animal sighting	Habitat provision for animal species	Urban green space provide habitat for birds and other animals people like watching	Abundance of birds, butterflies and other animals valued for their aesthetic attribute

The concept of urban ecosystem services was used by Bolund and Hunhammar (1999) for the first time. The concept was defined as “the values and benefits that are provided for the people living cities by the inner ecosystems that are located in urban areas.” Baggeth and Barton (2013) analyzed and classified the important ecological services and the ecosystem functions and components that form the basis of these services in 11 groups (Table 2).

Green Infrastructure

Urban ecosystems are depicted as “green infrastructure” in the public policy discourse. In this depiction, the constructed environments which contain buildings, streets, neighbourhoods, water or vegetation around take the role of the ecosystem services (Baggeth and Barton, 2013). Therefore, the concept of green infrastructure has come up as a way that will guarantee that ecosystem services will be provided in the human-dominant urban landscapes (Ahern et. al., 2014). The concept of green infrastructure was chosen as one of the few key strategies for enabling sustainability with the report dated May 1999 from the studies started for executing the sustainable development concept by the Sustainable Development Presidency Council in the USA. The concept was defined in the report as “The connected network of the protected land and water that emphasize our nation’s natural life support system, support local species, protect natural processes, sustain air and water resources and contributes to the life quality and health of America’s people.” (Williamson, 2003).

The concept of green infrastructure is chosen to change those popular perceptions about traditional green area planning and protection (Benedict and McMahon, 2002);

- Green areas are seen as the places that is good to have, but the concept of green infrastructure refers to something that we must have. It is not a luxury but a need to protect and maintain the natural life support system.
- Green areas are generally defined as the isolated parks, recreational areas or natural areas, however the concept of green infrastructure emphasizes on other open areas that are protected and managed for

the benefits they provide for the environment and people and on the interconnected systems of the natural areas.

- Green areas are generally considered to be self-sustaining, while green infrastructure must be effectively managed and restored from time to time.

Green infrastructure contains wide range of the qualities of the landscape that is formed by natural, semi-natural (restored) and the centers and links that can be artificial (hubs) in all spatial scales which are all located in and around urban areas to protect the benefits and functions of the natural processes (McMahon, 2000; Benedict ve McMahon, 2002; Williamson, 2003; Tzoulas et. al., 2007). The components that form the green infrastructure can be summarized as below;

Centers (hubs): are the centers that contain the natural or restored areas and resources.

- **Reserves** (the land under protection) – Vast protected territories, like national and public-state parks and wildlife shelters.
- **Managed Natural Areas** – Big territories that belong to the public like national and public-state forests, the areas that are managed for mining resources along with natural and recreational values.
- **Processed Territories** – the farms that managed for good-product manufacture, forests and livestock farms.
- **Protected Areas for Agriculture**
- **Local Parks and Coppice forests** – The centers where the local ecological importance is less comprehensive.
- **Public Parks and Natural Areas** – The smaller parks where the natural qualities and ecological processes are protected and/or restored and other places that are on the public level.

Links: Linear areas that connect the centers each other.

- **Landscape Links:** While they connect ecosystems and landscapes, they are vast protected areas, which connect the parks and protected and natural areas, so they provide enough space for developing the local plants and animals. They can also offer space for protection of historical places and options for recreational use.
- **Protection Corridors:** They can offer linear protected areas, which are less wide and have the role of biological channels for wildlife, and recreational opportunities.

- **Green Ways:** The protected ways of the territory that is managed for recreational use and/or resource protection.
- **Green Belts:** The natural protected areas or areas that present the local ecosystems and/or farms or livestock farms as frames by protecting to make them develop.
- **Ecobelts:** While they provide ecological and social benefits for the people living in cities and countryside, they are also linear buffers with trees that can diminish the tension between the urban and rural territory uses.

In many researches conducted in recent years, the economical, social and environmental benefits which are provided by green infrastructure and, thus, are basic for the concept of sustainable city, have been stated clearly (Chiesura, 2004; Mell, 2008; Stewart and Oke, 2012; Strohbach and Haase, 2012; Newell et.al., 2013). In addition the studies have been carried in calculating the economic value of the services (Table 3).

Table 3. Economic value of the ecosystem services

Ecosystem service	Ecological infr.	Biophysical accounts	Economic valuation	Reference
Carbon sequestration	Urban forest	4, 200,000 t	US\$ 20,827/ha/y	Jim et.al., 2009
Regulation of water flows	Urban forest	Reduced runoff -292,000 m ³	US\$ 7/tree	McPherson et.al., 1999
Aesthetic information	Urban green space	7,360 ha	US\$ 17, 822/ha/y	Jim et.al., 2009
Air purification	Urban trees	10.9 ton SO ₂ /ha/y	US\$ 6.3/ha	Jim et.al., 2009
Microclimate regulation	Urban trees	Isıyı alma-2.1 GJ/tree	US\$ 10/tree	McPherson et.al., 1997
t-ton	ha- hectare	y-year	m ³ -metreküp	GJ- gigajoule

2. Perception Of Ecology In Spatial Planning In Turkey

Space is one of the resources that are consumed rapidly in today's world. Turkey has been presenting examples that have various qualities for this consumption since 1950s with the rapid urbanization. However, the fact that the planning activities, which enabled the scarce resources to be

used rationally in line with the goals, are practiced in spaces has changed both consumption and the qualities of the examples and has made it possible to develop spaces that have balanced uses and are based on more rational and scientific basis. This approach, which made it possible for the concept of spatial planning to be formed, was based on a legal ground with the Construction Law, dated 09.05.1985 and law no. 3194, and it was accepted as a guide for the planning of today's cities. With this period, as Uzun et. al. (2012) stated, spatial planning was based on regional plans, metropolitan planning, sub-district and province planning, landscaping plan, province and landscaping plan, regulator and implementation development plans, sectoral plans within the scope of development plans. Every level of planning was developed from upper scale to subscale by using the decisions of upper scale plan as basis.

When we look at the spatial plans in Turkey, current state of the country and the plan levels that are shaped by national and international changes draw attention. This process can be a date which is directed by the economy and environmental awareness is emphasized in for various reasons (especially for international enforcements). The perception of ecology concerning the levels of planning is summarized in the following 6 items.

- The development plans that are important for strategic decisions, define the way that different sectors will follow, comprise the principles concerning the developmental speed of the country and the way of benefiting from the resources (Uzun et. al. 2012) are the chains of decisions which are taken in the country scale and have no project base concerning the space. When the Development plans that are made in the frame of 5-year-periods are analyzed, we see that some activities about environment began only in the Third Five-year Developmental Plan (1973-1977) with the World Environment Conference (1972, Stockholm). Previous plans were the planning periods in which the principles aiming at development and growth were produced. In the plans after the 3rd Five-year Developmental Plan, some laws (Environmental Law, Protecting the National Parks Law, Forest Law, etc.), enactments and regulations about increasing environmental awareness on the international platform, European Union's enforcements, etc. Furthermore, many international agreements (Ramsar

Convention, the Convention on Protection of World's Cultural and Natural Heritage) were signed. The developmental plans enabled agencies and institutes (The Prime ministry Private Institute of Environment Protection) that worked for the protection of environment to be opened (Yücel, 1995). All of these improvements became – knowingly or unknowingly – important supporters of the ecology based plans and designs.

- The regional plans, which are developed with the aim of distributing a balanced socio-economical growth on the level of location, have more spatial goals than the developmental plans do and have more economic goals than construction plans do (Akay, 2009). Namely, they are concerned not only with investments like developmental plans do, but also with the location where the investments are made; unlike construction plans, they also take economical resources into consideration. In this process, they define the developmental potential and infrastructure distribution of residential places (Keleş, 2013; Uzun et. al. 2012). The ecology based approaches of the plan aren't introduced clearly. However, the evaluations of environmental effect evaluation (EEE – ÇED) and strategic EEE concerning the investments have brought the ecology based evaluations forward.
- Metropolitan plans were decided to be prepared with reference to the principle of using urbanization as an impetus in development and industrialization, by taking the share of big cities in the economy of the country into consideration (Uzun et. al., 2012). However, economic principles also came forward in metropolitan planning and environmental effects or ecology based approaches did not take place in the preparation goal of the plan.
- The sub-region plan, which came up during the European Union accession period, started with statistical regional classification, which was made by State Planning Organization (SPO). The province developmental plans that were prepared within the scope of the 8th Five-year Developmental Plan (2001-2005) aimed at minimizing the unbalance in the income distribution, accelerating the regional development and rational resource distribution. This planning level is also prepared on the ground of economic goals.

- The landscaping plan, which determines the decisions concerning the settlements and territory use according to country and region plans, is the plan that takes the settlements into consideration together with their environment (Keleş, 2013). The landscaping plans are the plans which evaluate economic and ecological decisions together, aim at preventing environmental problems and are prepared in the scale of 1/50.000-1/100.000 on the catchment basis (Uzun et. al., 2012). The most important planning level on which ecological approaches are examined in the upper-scale in terms of space is landscaping plans.
- Master plans, which show the networks of settlement, trade, industrial areas, green areas, non-residential areas and transportation, also show future population density, the growth rate and direction of the residential areas, the principles which residential areas are based on, the transportation network and solutions. The implementation process of the plan is carried out by elementary development plans, which show the city blocks, the densities, the roads, structural order, the number and heights of the apartments and the infrastructure facilities (Keleş, 2013). Both of the plans have an ecology based or environmentally friendly approaches because of the fact that they put forward the green area plans. However, the principles concerning this approach haven't been put forward. This means the situation depends on the initiative of the planner or the designer.

In addition to the planning levels mentioned above, there are other plans like improvement plans, which aim at turning the settlements that are unorderedly and unhealthy into balanced, orderly and healthy places, tourism intended plans (tourism intended elementary development plans), plans that are prepared for organized industrial zones and industrial zones. These plans are solution oriented (not problem prevention) or they have the quality of development intended sectoral plans. There is only one ecology based plan in the planning process: National Park Development Plan. As Keleş (2013) states, plans are prepared for the ecosystems that are important for science and education, rare, vulnerable to danger, for the strict nature reserve that harbor species and natural phenomena and for the areas that must be separated only for science and education.

As Ersoy (2012) states, when we analyze the spatial plan levels in Turkey, we see development/growth, improvement or construction purposes. In this context, spatial planning is against protection; because the purpose is usage, protection often appears as a condition, an obstacle and a limiting element. This situation causes the values of the resource to be used carelessly, disrespectfully and destructively. In such a kind of planning approach, the principles of ecological planning have not yet been settled and they are sometimes called as international enforcements or sensitivities to environmental problems.

Today, a new regulation, which will change the planning levels, is on the agenda: the Regulation of Spatial Plans (3.6.2014) regulation no 29030. The regulation has an approach that does not bring solutions but more different problems along into our planning history, in which ecology based approaches have not been understood enough. When the regulation is analyzed, some points draw attention in context of this study. For example, the ecologically important areas are called "the areas which will have limited development and have specific conditions" during the etude and analysis stage concerning the preparation of spatial plans.

At this point, ecology and development are contrasting ideas. However, the statement "evaluating the ecological end economic decisions together, fitting for the purpose of sustainable development" which is written in the principles and rules concerning the regulation shows an integrative approach. The statement of protection of ecological balance and ecosystem continuity for the integrity of territorial use, which is written in the principles and rules of the regulation, is totally an expression of ecology based approach. This approach makes it compulsory that studies concerning the existence of flora and fauna, ecosystem types, which are called as ecological structures, must be carried out in the stage of analyses and etude. Furthermore, conducting and maintaining etudes and analysis concerning the protection of the ecosystems that are critical and important in terms of biodiversity and shores are constantly emphasized in the regulation (Anonymous 2014b). However, in spite of all of these statements, no clear method has been suggested for the implementation processes of the decisions about ecosystem sustainability-protection and economic interests-development. After all, many critical ecosystems can be sacrificed for economic expectations in the name of

public welfare. The terms of ecology and ecosystem are constantly mentioned in the regulation, but the topics like implementation-intended decisions, enforcements for the violation of protection, etc. are not clarified.

The regulation of spatial plans making has classified the planning levels from upper level to sublevel as Spatial Strategy Plan, Landscaping Plan, Master Plan and Implementary Development Plan. Moreover, integrative coastal areas plan, long-term developmental plan, main transportation plan and other special-purpose plans and projects, which are all not included in the levels of spatial planning, are prepared with a strategic approach unique to coasts and interaction zones and are directing the construction plans, will shape the spaces. In this condition, the regulation has brought the integrative coastal areas plan while it has removed ⁴the regional plan, which was included in the previous spatial planning level (Anonymous 2014). The new act formally prioritize the regulation, rather than the law. Furthermore, it also brings up another problem of zoning the critical ecosystems and the coasts that are considered to be protected for construction with “the integrative coastal areas plan that directs developmental plans”.

3. Conclusion

Ecosystem services is an approach that is based on the economical benefits of the natural capital. The use of an ecology based concept (ecology) with the word economy can be accepted in today’s world as a method for protecting the nature and the natural resources. Furthermore, it can provide a common language and a common ground for natural science and economy based occupations, because the ecosystem services express the economic benefits of an ecosystem which are provided in short, middle and long term.

In Turkey, protection of the nature and natural resources is insufficient because of development/improvement, growth or construction intended urban planning process. However, the economic benefit of the ecosystem services will provide a good awareness in this sense. As Bag-

⁴ In the Construction Plan, law no. 3194, the planning levels are Regional Plan, Landscape Plan, Implementary Development Plan (Tekel, 2001).

gethun and Barton (2013) states, even if a part of the urban ecosystem services is realized, the local, social and economic value of the services will be surprisingly high. In this sense, it is important to present the indications and scales of the urban ecosystem services is quite important. Carrying out such kind of evaluations concerning the ecosystem services is compulsory for the approach to be executed in the planning process.

The process of executing the ecosystem services will be started after it is put into the levels of spatial planning. When the planning process of today is evaluated, it is clearly seen that ecosystem services should be in all the planning levels, from upper scale to subscale. Landscaping plan, at this point, is the top scale in our country and it has the qualification of determining the direction of the whole process, because the usage decisions that are in the landscaping plan make up the ground of spatial planning. For this reason, as a need of an ecology based approach, the decisions of spatial usage should be presented with an approach that prevents habitat fragmentation and also takes ecosystems and their benefits into consideration. Moreover, natural, rural and urban landscape should be evaluated as a whole on the ground of habitat corridors in this process. These evaluations should be turned into project base and be a guide for the next stage. In master plans, the contributions of the ecosystems for cities should be presented more concretely. After that, the quantity of green areas should be defined taking the benefits that will be provided by the green areas in cities. In addition to the master plan, green infrastructure plans should also be prepared to guarantee the ecosystem services in cities; in these plans, the principles of ecological plans should be adopted and the green area centers (reserves, public parks and natural areas, processed territories, the areas protected for agricultural reasons, local parks and coppice forests, the natural areas that are administrated), green links (green belts, green ways, protection corridors, landscape links) should be defined by being associated with an integrative approach. Theplementary development plans should be evaluated on the grounds of ecological services, neighborhood, street extensions and surrounding of buildings (Baggethun and Barton, 2013).

Neighborhood;

- Protection of the open areas, parks and trees in public,
- Formation of public areas,

- Protection of the soil drainage conditions,
- Protection of urban wetlands and water,
- Protection of natural corridors,
- Supporting the local farms and production,
- Protection of renewable gardens

Street extension;

- Street trees,
- Green coatings for rain water management,

Buildings and surrounding;

- Green roof covers,
- Special garden trees,
- Drought Landscape approaches

In this context; characteristics of urban ecosystem should be put forward and present condition should be evaluated in our country by taking the natural and cultural landscape features of the city into consideration in theplementary development plans of 1/1000 scale. Protection precautions, plan notes to improve these areas and sustainable design and ecological design details that can direct the urban landscape designs in sublevels should be presented (like roof gardens, vertical gardens, rain gardens, drainage solutions, plant choose concerning the sustainable use of water).

In this way, contributions will be made in many ecological, economic and cultural areas (like micro climactic comfort, efficient usage of surface water, development of urban biodiversity, improvement of air quality, reduction in urban heat islands, increase in social interaction, increase in real-estate market) simultaneously.

References

- Ahern, J., Cilliers, S., Niemelä, J., (2014). The concept of ecosystem services in adaptive urban planning and design: A framework for supporting innovation. *Landscape and Urban Planning* 125, 254–259
- Akay, A. (2009). Planning and planning hierarchy in Turkey (Landscape Management). *The Middle East Public Administration of Turkey*. Ankara: Desen Ofset. p.231.
- Anonymous (2014a.) Urban development. www.data.worldbank.org/topic/urbandevelopment?display=default, Access date 20.05.2014
- Anonymous (2014b.) The regulation of Spatial Plans. Law no 29030.
- Baggethun-G. E., Barton, D., (2013). Classifying and valuing ecosystem services for urban planning. *Ecological Economics* 86, 235–245
- Benedict, A. M., McMahon, T.E., (2002). *Green infrastructure: Smart conservation for the 21st century*. *Renew Resour* 20, 12.
- Bolund, P., Hunhammar, S., (1999). Ecosystem services in urban areas. *Ecological Economics* 29, 293–301.
- Chiesura, A., (2004). The role of urban parks for the sustainable city. *Landscape and Urban Planning* 68, 129–138.
- Costanza, R., d'Arge, R., Groot, R., Farber, S., Grasso, M., Hannon, B., Limburg, K., Naeem, S., O'Neil, R. V., Paruelo, J., Raskin, G.R., Sutton, P. ve Belt, M. (1997). The value of the world's ecosystem services and natural capital. *Nature*, 387, 253–260.
- Daily, G.C. (1997). Introduction: what are ecosystem services, in Daily, G.C., eds., *Nature's Services* (pp. 1-10). Washington DC: Island Press.
- Daily, G., S. Polasky, J. Goldstein, P.M. Kareiva, H.A. Mooney, L. Pejchar, T.H. Ricketts, J. Salzman and R. Shallenberger, (2009). Ecosystem services in decision-making: time to deliver. *Frontiers in Ecology and the Environment* 7(1), 21–28.
- de Groot, R.S., Wilson, M.A. and Boumans, R.M.J. (2002). A typology for the classification, description and valuation of ecosystem functions, goods and services. *Ecological Economics* 41, 393–408.
- Ersoy, M. (2012). *Theories of urban planning*. Ankara: İmge Bookstore.
- Jim, C.Y., Wendy, Y., Chen, W.Y., (2009). Ecosystem services and valuation of urban forests in China. *Cities* 26, 187–219.
- Keleş, R. (2013). *Urbanization policy*. Ankara: İmge Bookstore
- MEA (Millennium Ecosystem Assessment), (2005). Ecosystems and human well-being: Synthesis. www.unep.org. Access date: 06.01.2015
- McMahon, T.E., (2000). Green infrastructure. *Plan Commissioners J*, 37.

- McPherson, E. G., Nowak, D., Heisler, G., (1997). Quantifying urban forest structure, function, and value: The Chicago urban forest climate project. *Urban Ecosystems*, 1 (1), 49–61.
- Mell, C. I., (2008). Can green infrastructure promote urban sustainability? *Proceedings of the Institution of Civil Engineers – Engineering Sustainability*, 162, 23.
- Newell, J., Seymour, P., Yee, M., Renteria, J., Longcore, T., Wolch, J., Shishkovsky, A. (2013). GreenAlley programs: Planning for a sustainable urban infrastructure? *Cities*, 31, 144.
- TEEB (The Economics of Ecosystems and Biodiversity), (2010). The economics of ecosystems and biodiversity: Ecological and economic foundations. www.teebweb.org. Access date: 08.01.2015.
- Tekel, A. (2001). The 3rd national urban infrastructure symposium about the plan levels defined by construction legislation, the authorized bodies, conflict of venues and the reasons, the civil engineers chamber of TMMOB (pp. 97-109), Ankara-Eskişehir Subsidiary, October, Eskişehir.
- Tzoulas, K., Korpela, K., Venn, S., Ylipelkonen, V., Kazmierczak, A., Niemela, J., James, P., (2007). Promoting ecosystem and human health in urban areas using green infrastructure: A literature review. *Landscape Urban Planning*, 81, 167.
- United Nations, (2010). World urbanization prospects: The 2009 revision. UN Department of Economic and Social Affairs, Population Division, www.un.org, Access date: 04.03.2015
- Uzun, O. (2012). Landscape planning, landscape administration protection and planning project of Bozkır-Seydişehir-Ahırlı-Yalıhüyük counties and Suğla Lake location of Konya Province. *The ministry of forestry and water affairs directorate of nature conservation and national parks* (p.175). Ankara: Lazer Ofset Printing House.
- Stewart, I.D., Oke, T.R., (2012). Local climate zones for urban temperature studies. *Bull. Am. Meteorol. Soc.* 93 (12), 1879–1900.
- Strohbach, M., Haase, D., (2012). Above-ground carbon storage by urban trees in Leipzig, Germany: analysis of patterns in a European city. *Landscape Urban Planning* 104 (1), 95–104.
- Yücel, M. (1995). Environmental problems. General Publication of the Faculty of Agriculture of Çukurova University, Adana. No: 109, p. 302.
- Williamson S. K., (2003). Growing with green infrastructure. Preserving our Natural and Historic Heritage. Doulestown, USA: Heritage Conservancy.

Kentsel Çevre Sorunları ve Kent Bilgi Sistemi

*

Urban Environmental Problems and Urban Information System

Balca Ağaçasapan¹ - Saye Nihan Çabuk²

Özet

Sanayi Devrimi'nden günümüze kentlerde yaşayan insan nüfusu ve kent sayısı sürekli artmakta ve kentlerde yaşanan problemler daha karmaşık bir hâl almaktadır. Kentlerin problemlerinden biri de çevresel sorunlardır. İnsan ve çevre sağlığını tehdit eden sorunların kontrolü, sürekli yoğunlaşan nüfus nedeniyle gün geçtikçe daha da zorlaşmaktadır. Bu noktadan hareketle, bu çalışmada, kent yönetiminde yerel yönetimlere destek sağlayan günümüz bilgi teknolojilerinden biri olan Kent Bilgi Sistemi (KBS)'nin, kentsel çevre problemlerinin çözümüne nasıl katkı sağlayabileceği açıklanacaktır. Bu bağlamda, katı atık yönetimi çerçevesinde atıkların toplanması ve bu aşamaya yerel halkın katılımının sağlanması konusundaki mevcut problemler göz önünde bulundurularak, bu problemlerin KBS olanaklarıyla aşılması ele alınacaktır. Ayrıca, KBS olanakları ile desteklenen atık yönetimi uygulamalarıyla elde edilecek verilerin (mekâna, zamana, atık tipolojisine, miktarına vb. bağlı veriler) kent planlamasına ve yerel yönetimler tarafından sunulan hizmetlerle ilişkisi bulunan paydaşlara sağlayacağı faydalar saptanacaktır.

Anahtar Kelimeler: kentsel çevre sorunları, atık yönetimi, kent bilgi sistemleri

Abstract

The human population inhabiting in the cities since the Industrial Revolution has been continuously increasing and the related problems have been becoming more complicated. One of the urban complications is environmental problems. It is becoming more and more difficult to control the problems that threaten the human health and the environment due to growing population. Based on this observation, the aim of this study is to elaborate on the potential contributions of one of the recent information technologies, i.e. Urban Information System (UIS) in urban management, which supports municipal corporations. In this context, overcoming urban problems by using UIS will be discussed within the framework of solid waste management considering the existing problems on collecting solid waste and encouraging local residents to contribute to the collecting process at every stage. Furthermore, the advantages will be presented based on the service provided by municipalities to the stakeholders and on the urban planning resulting from the data to be obtained by waste solid management (data based on the location, time, typology of solid waste and its amount, etc.)

Keywords: urban environmental problems, waste management, urban information systems

¹ Y. Lisans Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Anabilim Dalı (balcaagacsapan@gmail.com)

² Öğr. Gör., Anadolu Üniversitesi, Yer ve Uzay Bilimleri Enstitüsü, Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Anabilim Dalı, (sncabuk@anadolu.edu.tr)

1. Giriş

Şehirleşmenin hızlı gerçekleştiği gelişmekte olan ülkelerde, kent ve kentli hakkında doğru ve güncel bilgilere erişmek oldukça zordur. Kamu hizmetlerine ayrılan bütçeler ise bu veri/bilgi eksikliği nedeniyle doğru ve etkili şekilde kullanılamamakta ve dolayısıyla mevcut nüfusun ihtiyacını karşılayamamaktadır. Bu koşullar kentliye sunulan kamusal hizmetin ve yaşam kalitesinin düşmesine neden olmaktadır (İşbir ve Açma, 2001). Hizmet kapasitesinin öngörülemediği plansız kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlardan biri de kentsel çevre sorunlarıdır. Kanalizasyon ve içme suyu kapasitesinin nüfusun ihtiyacını karşılayamaması, şehir içi ulaşımın planlanamaması, hava koridorlarının kapatılması, şehirde oluşan katı atıkların yönetilememesi kentlerde yer altı ve yer üstü sularının, toprağın ve havanın kirlenmesine neden olan çevre sorunlarından bazılarıdır. Kentlerde kentsel çevre problemlerine neden olacak faktörlerin giderilememesinin temel nedeni, planlama aşamasının gerekliliklerinin yerine getirilmemesidir. Doğru bir planlama için farklı disiplinlerden uzmanların bir araya gelerek koordineli çalışması, uygulama yapılacak alandaki her türlü doğal ve kültürel güncel verilere ulaşabilmesi gerekmektedir.

Planlama için gerekli olan söz konusu verilerin niteliği, niceliği ve gerçekleştirilmesi beklenen analizlerin karmaşıklığı, bu süreçte bilgi teknolojilerinden faydalanılmasını zorunlu kılmaktadır. Daha çok mekânsal ve/veya mekânsal verilerle ilişkilendirilebilen sözel verilerin kullanıldığı bu çalışmalarda Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), verilerin temini, saklanması, analiz edilmesi, güncellenmesi ve sunumu konusunda kullanıcıya önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Tanım olarak bakıldığında da CBS, mekânsal verilerin toplanması, saklanması, işlenmesi ve yönetilmesi için kullanılan yazılım, donanım ve kullanıcı bileşenlerinden oluşan araç olarak tarif edilmektedir (Yomraloğlu, 2005). Günümüze kadar sayısız çalışmada kullanılmış olan CBS, çevresel sorunların ele alınması konusunda da sıklıkla tercih edilen önemli bir araçtır. Yer altı ve yer üstü sularının kirliliğinin modellenmesi, hava kirliliği modellenmesi, belirli bir türe bağlı canlı türünün çevresel kirlilikten etkilenmesinin izlenmesi gibi çalışmaların CBS desteğiyle gerçekleştirildiği birçok örnek mevcuttur.

CBS, farklı disiplinler tarafından kullanılan bir araç olarak kullanım şekline göre özelleşerek farklı isimler de almıştır. Orman Bilgi Sistemi, Yaban Hayatı Bilgi Sistemi, Kent Bilgi Sistemi (KBS) hizmet edilen konunun niteliğine göre isimlendirilmiş, CBS teknolojisi kullanan bilgi sistemleridir (Çabuk, 2015). Özellikle yerel yönetimler gibi uygulama alanının büyük bir kısmı mekânsal bilgidен oluşan kurumlarda, mekânsal ve diğer mekânsal olmayan bilgilerin tek bir platformda toplanması, işlenmesi, analiz edilmesi ve yorumlanması imkânını sağlayan KBS, karar vericilerin kent ve kentli hakkında tüm bilgilere sahip olmasını, bu doğrultuda uygun kararlar üretilmesini, süreçlerin izlenebilirliğini, sürekli iyileştirme yapılabilmesini sağlayan CBS teknolojisi temelli bir bilgi teknolojisidir.

KBS, kent ile ilgili mekânsal problemlerin kısa sürede çözümlenmesi ve uzun vadede bölgenin modellenmesi ile sunulan hizmetlerin iyileştirilmesi konusunda önemli kolaylıklar sağlayacak potansiyele sahip bir teknolojidir. Bu bildiride kentsel çevre sorunlarına neden olan katı atık konusunun ele alınmasında KBS desteğinin kullanılabilmesi için kentlerdeki mevcut durumun değerlendirilmesi ve KBS ile desteklenerek katı atık yönetiminin uygulanması hâlinde elde edilecek faydalar tartışılmıştır.

2. Kentler ve Katı Atıkların Yönetimi

Konutlar, iş yerleri, sağlık kuruluşları, sanayi tesisleri vb. farklı nitelik ve nicelikte atıkların oluştuğu kentsel alanlardır. Oluşan bu atıkların/artıkların yönetimi sürecinde, atıkların nüfusun yoğun olduğu bölgelerdeki yaşam alanlarından sistemli bir şekilde uzaklaştırılarak tekrar ekosisteme kazandırılmasının sağlanamadığı durumlarda, çevre ve insan sağlığını tehdit eden önemli riskler açığa çıkmaktadır. Yasa dışı atık ticareti, atıkların/artıkların atıl şekilde boş arazilere bırakılması, yasa dışı şekilde gömülen variller, vahşi depolama sahalarının mevcudiyeti ve her kentliye eşit şekilde atık yönetimi hizmetinin sunulmaması gibi nedenlerle ortaya çıkan su, toprak ve hava kirliliği, bunların neden olduğu riskler katı atıkların iyi yönetilememesinden kaynaklanan sorunlardandır.

Katı atık yönetim sistemi planlaması, uygulama alanına ve seçilen yöntemlere göre değişiklik gösterebilen, her bir uygulama alanının kendi içinde değerlendirilmesinin gerektiği karmaşık bir süreçtir. Katı atık

yönetiminden verim elde edilebilmesi için atık oluşumu, kaynağında ayrıştırma, toplama, taşıma, ayırma, işleme, dönüştürme ve bertaraf süreçleri entegre bir sistem olarak ele alınmalı, her bir aşamanın kendi içinde ve bütününde uygulama alanının sosyal, ekonomik ve coğrafi yapısına uygun stratejiler geliştirilmelidir. Kent ölçeğinde gerçekleştirilen uygulamalarda mekânsal ve mekânsal olmayan bilgileri dikkate alarak en ekonomik ve akılcı kararların üretilmesine yardımcı olan KBS, katı atık yönetim sistemi planlaması sürecine destek olabilecek önemli bir araçtır.

2.1. Kentlerde KBS destekli katı atık yönetimi için teknik altyapının durumu ve yaşanan sorunlar

Ülkemizde atıkların toplanmasından bertarafına kadar geçen süreç, çevre mevzuatı kapsamında karar verilmektedir. Her türlü atık ve artığın çevreye zarar vermeyecek şekilde, doğrudan veya dolaylı bir biçimde depolanması, taşınması, uzaklaştırılması belediyeler (Belediye Kanunu Md. 15), büyükşehir belediyeleri (Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Md. 7) ve il özel idarelerinin (İl Özel İdaresi Kanunu Md. 6) görevleri dâhilindedir. Bu kurumlar çöp toplama işlemini anlaşmalı olarak özel firmalara da devretme hakkına sahiptir. Faaliyetlerin denetlenmesi Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüklerinin görevidir. İl Müdürlüklerinin faaliyetleri, valilik ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığına raporlanmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bu kapsamda gerekli mevzuatın hazırlanmasından sorumludur.

Yetki ve sorumluluk zincirinde farklı kurum ve kuruluşları içinde barındıran, multidisipliner bir bakış açısıyla planlanması ve yönetilmesi gereken, estetik ve çevresel sorunlara neden olan katı atık konusunda kurumlar arası iletişimsizlik, kentin ve kentlinin özelliklerinin bütününe dikkate alınmaması, sürecin denetlenmesindeki zorluklar gibi sebeplerle kurulan katı atık yönetimi sistemlerinden beklenen verim çoğu zaman alınamamaktadır.

Geçmişten günümüze atık yönetim sisteminde atıkların taşınması aşamasında rota optimizasyonu ve artıkların bertarafı için uygun yer seçimi konularını ele alan CBS ile gerçekleştirilmiş pek çok akademik çalışma mevcuttur. Ancak sınırlı veri girdisiyle bulunan çözümlerin ye-

rel yönetimler tarafından benimsenmediği, doğru kararlar verilmesini sağlayacak bilgiyi üretmek için ihtiyaç duyulan verilerin yerel yönetimlerce düzenli ve güncel olarak temin edilmediği ve saklanmadığı gözlenmiştir.

Kentin yönetilmesinde akılcı kararların alınması, kurumlar arası iletişimin güçlendirilmesi, maliyet kayıplarının en düşük seviyede tutulması konularında karar vericilere destek olan KBS'den kent ölçeğindeki sorunların çözümünde faydalanılabilmesi için öncelikle tüm yerel yönetimlerde CBS teknolojisinin kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir (Yomralıoğlu, 2005).

CBS teknolojisinin yaygınlaştırılmasına altlık oluşturacak çalışmalar, Türkiye'de bilgi teknolojisine geçiş sürecinde başlatılmıştır. Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı (1999), e-Türkiye Girişimi Eylem Planı (2000), e-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı (2003-2004), 2005 Eylem Planı ve Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı (2006-2010) gibi çalışmalar çerçevesinde mekânsal veri ile ilgili çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Anonim, 2014).

Türkiye Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemleri (TUCBS) projesi ile mekânsal veri temini, kullanımı, paylaşımı ve değişimi konularında ihtiyaç ve gereklilikler ele alınarak Ulusal CBS Altyapısı oluşturulmasına yönelik çalışmalar sürdürülmüştür (Çabuk, 2015).

KBS'nin yerel yönetimlerde kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü mekânsal veri temini, veri paylaşımı ve değişimi konusunda ulusal standartların belirlenmesini amaç edinen Kent Bilgi Sistemi Standartlarının Belirlenmesi Projesi'ni başlatmıştır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012).

Kent Bilgi Sistemi Standartlarının Belirlenmesi Projesi'nin iş süreçleri incelendiğinde ulusal ve uluslararası düzeyde olumlu örnek teşkil eden uygulamaların incelendiği ve Türkiye ölçeğinde mekânsal veri temini, veri paylaşımı ve değişimi konularına ulusal standartların belirlenmesinin amaçlandığı ve taslak bir idari mevzuat oluşturulduğu görülmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012).

Proje kapsamında mevcut yasa ve yönetmelikler incelenerek KBS'ye konu olabilecek konum/mekân bazlı yasa ve yönetmelikler tespit edilmiştir. Böylece mekânsal veri üretimini gerektiren yasal hükümler belirlenmiştir. Mevzuat incelemelerinde coğrafi bilginin yetersiz kaldığı, ve-

rinin özellik ve öznelikleri açısından belirgin olmayan, yorumsal ve sınırlı bilgi içerdiği vurgulanmıştır.

Yerelden ulusala uygulanabilecek coğrafi veri yönetimi için coğrafi veri üreten/kullanan kurumsal paydaşların veri üretimi, paylaşımı ve kullanımı ile ilgili mevcut durumunun tespiti için farklı kentsel özelliklere sahip, farklı düzeyde yerel yönetim birimleri seçilerek KBS kurulum ve işletimi ile ilgili mevcut durum analizleri yapılmıştır.

Uygulanan anket çalışmaları sonucunda, KBS kullanan kuruluşların birbiri arasında teknik açıdan paralellik göstermediği, yöneticilerin KBS'nin kurulumunu ve geliştirilmesini maliyetli olarak değerlendirdiği, nitelikli personel sayısının yetersiz olduğu gibi bilgilerin yanı sıra KBS'nin harita, planlama, imar ve şehircilik, kentsel dönüşüm, ulaşım planlama, altyapı, itfaiye, fen işleri, zabıta ve park bahçeler gibi genellikle planlama ve mühendislik disiplinlerinin bulunduğu birimlerden kullanılmakta olduğu, sağlık ve evre koruma gibi halk sağlığı ile ilgili birimlerde ise kullanılmasının planlandığı tespit edilmiştir (evre ve şehircilik Bakanlığı, 2012). Ancak bu kuruluşların yanı sıra KBS kullanmayan pek çok yerel yönetim de mevcuttur.

Günümüzde mevcut KBS altyapısı ile yerel yönetimler tarafından genel olarak arazi kullanım sorgulaması, ruhsat işlemlerine yönelik sınırlı sayıda işlemler ve ulaşım bilgilerine erişim gibi hizmetler internet aracılığı ile sunulmaktadır. Harita ve yer bulma, jeolojik sorgulama, emlak ve evre vergisi gibi hizmetler kurum içi yerel ağ ortamında kullanıcı yetkileri çerçevesinde gerçekleştirilen hizmetlerdendir. Belediyelerin web sitesinde yayımlanan interaktif kent rehberi ile kullanıcılara sunulan etkileşimli web ara yüzü ile coğrafi veri ve meta veri sorgulama hizmeti de en yaygın KBS uygulamalarındandır (evre ve şehircilik Bakanlığı, 2012).

Yapılan mevcut durum analizleri göstermektedir ki, yerel yönetimlerde genel olarak teknolojiye olumlu bir ilgi vardır. Ancak henüz yeterli düzeyde teknik personel ve teknik altyapıya erişilemediği için KBS teknolojisinin kent bilgisinin etkin kullanımı ve paylaşımı amacıyla kullanılabilmesi için idari, politik ve teknolojik boyutlarıyla bütüncül ulusal KBS standartlarına gereksinim vardır.

Katı atıkların yönetimi konusunda mevcut uygulamalara bakıldığında, göze çarpanlardan biri Kadıköy Belediyesi tarafından bazı geri dönüştürülebilir nitelikte atıkların toplandığı toplama kutularının Google

Map haritaları aracılığı ile web sayfası üzerinden kentlilere sunulduğu örnektir. Ancak burada toplama noktalarının rassal konumlandırıldığı görülmektedir (Kadıköy Belediyesi, 2015), Çevre vergilerinin ödenmesi ve çöp saatlerinin duyurulması hizmeti web sayfası aracılığı ile kullanıya sunulan diğer yaygın hizmettir. Türkiye'de pek çok yerel yönetimde GPS ile toplama araçlarının takibi gerçekleştirilmektedir. Yapılan görüşmelerde GPS (Global Positioning System) ile takibin olduğu, ancak belli bir rota planının olmadığı bildirilmiştir. Rotanın belirlenmeden gerçekleştirilen toplama hizmetleri sonucunda atıkların toplanması unutulabilmekte, zaman, iş gücü ve maliyet kayıpları ortaya çıkmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından atıkların takip edilmesi için uygulamalar geliştirilmiştir. Bu sistemlerde toplam miktar kayıt altına alınmaktadır. Teslim alınan atıkların online takibinin yapılması bakanlığın yürütmekte olduğu çalışmalarından biridir.

Özellikle planlama süreçlerinde kurumlar ve hatta birimler arası koordinasyonun genellikle zayıf olduğu yerel yönetimlerde, daha önceden atık bertarafı için belirlenen/ayrılan düzenli depolama sahalarına uygun alanların çevresinin zamanla yerleşime açılması, koku ve görsel sorunlar da olmak üzere birçok sıkıntının yaşanmasına neden olmaktadır. Aslında, planlama çalışmalarındaki bu koordinasyon eksikliğinin, veri ve analiz yetersizliklerinin giderilmesinde doğru ve etkili kullanılmaları hâlinde KBS/CBS olanakları büyük avantajlar sunmaktadır.

2.2.KBS kurulumu ile elde edilecek faydalar

Kent ve kentli hakkında her türlü bilginin tek bir platformda tutulmasını ve bütün kentsel faaliyetlerin bilgisayar desteği ile planlanmasını sağlayan KBS için Kent Bilgi Sistemi Standartlarının Belirlenmesi Projesi ile belirlenecek standartlar doğrultusunda uygun bir altyapının oluşturulduğu koşullarda, öncelikle belediyeler olmak üzere vatandaşlar ve sürece dâhil olan diğer paydaşlar fayda elde edeceklerdir.

Atıkların toplanmasından, taşınmasından ve bertarafından sorumlu olan belediyelerde sürecin planlanması aşamasında fen işleri, temizlik işleri gibi ilgili birimlerle, bu birimlerin yanı sıra Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve taşra teşkilatları, valilik, sivil toplum örgütleri ve sürece dâhil edilen lisanslı firmalarla koordineli çalışılmak zorundadır. Tüm bu ku-

rum ve kuruluşlar ortak standartları benimsemiş KBS platformuna dâhil olduğunda işin tanımı ve iş süreçleri net şekilde sistemde tanımlı olacağından, süreç boyunca, kurumlar arası alınıp verilen tutanaklar bilgisayar ortamında, konumsal bilgisiyle ilişkili olarak takip edilebilecektir. Böylelikle yasa dışı atık ticareti, atıkların/artıkların atıl şekilde boş arazi-lere terkedilmesi gibi sorunların azalması beklenmektedir.

Saha çalışmaları eş zamanlı takip edilebileceğinden, insan kaynaklı hatalar çok daha kısa sürede giderilebilecektir.

Farklı kurum ve kuruluşlarda üretilen veriler belirli standartlar doğrultusunda üretileceği için kolaylıkla paylaşılabilir, tekrar tekrar üretilen verilerin neden olduğu zaman, iş gücü ve maddi kayıplar önlenebilecektir.

Hızlı şehirleşme ve göç nedeniyle değişen kentli yapısı ve sürekli gelişen teknoloji günümüzde mevcut uygulamaların uygunluğunu yitirmesine sebep olabilmektedir. Düzenli şekilde toplanan ve veriye dönüştürülen kent ve kentli bilgisi ile kurumlar arası bilgi paylaşımı sayesinde atık toplama noktalarının yeterliliğinin analizi, geleceğe dönük alan kullanımına göre atık oluşumunun bölgesel dağılımı, rota optimizasyonu gibi değişen kent bilgisi ve ihtiyaçları doğrultusunda analiz yapılabilecek, verimi düşen uygulamaların en uygun ve hızlı şekilde revize edilmesi mümkün olacaktır. Bu sayede her kentliye eşit ve kaliteli hizmet sunumu mümkün olacaktır.

Belediyeler tarafından yetkilendirilerek sürece dâhil edilen lisanslı özel kuruluşların ve belediyelerin denetlenebilirliği daha kolay hâle gelecek, şeffaflaşan sistemin zayıf yönleri kolaylıkla tespit edilerek iyileştirmeye gidilebilecektir.

Düzenli depolama sahaları gibi sızıntı suyu, gaz çıkışı vb. sürekli takip ihtiyacı gerektiren çevresel etkilere neden olabilen etkenlerin takibi ve gerekli önlemlerin alınabilmesi mümkün olacaktır. Hizmeti alan son kullanıcı olan vatandaş ise daha kaliteli hizmet alacak, atık yönetimi ile ilgili atıkların toplanma şekli, türlerine göre toplama noktalarının nereslerde konumlandırıldığı, yapılan analiz sonuçları vb. bilgilere kolaylıkla erişebilecektir. Sistem hakkında bilgi edinebilen vatandaş bu sayede sistemi destekleyici eylemler geliştiren katılımcı bir tutum geliştirecektir.

3.Sonuç

CBS tabanlı KBS bilgi teknolojisi, ülkemizde KBS standartlarının belirlenmesi ile oluşturulması hedeflenen standartlar doğrultusunda yapılandırıldığında yerel yönetimler yerelde ve ulusalda birbiriyle ilişkili veri platformlarına sahip olacak, buradan elde edilecek mekâna, zamana, atık tipine ve miktarına bağlı veriler kent planlamasında doğrudan girdi olarak yer alacaktır. Kent bilgisine hâkim olunan şehirlerde kentin sosyal dokusuna ve diğer fiziki özelliklerine en uygun, insana ve çevreye olan çevresel ve sosyal olumsuz etkilerin en aza indirildiği akılcı planlamaların yapılması ile kentsel çevre kirliliklerin oluşumunun kontrol altına alınması mümkün kılınacaktır.

Kaynakça

- Aanonim, (2014). 2014-2018 bilgi toplumu stratejisi ve eylem planı (Taslak). Kalkınma Bakanlığı.
- Çabuk, S. N. (2015). Kent bilgi sistemleri. Akademik Bilişim Konferansı. Eskişehir
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2012). Kent bilgi sistemi standartlarının belirlenmesi projesi. <http://www.csb.gov.tr/projeler/kbs/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=9663>
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2015). Bakanlık ve genel uygulamalar listesi. <http://www.csb.gov.tr/turkce/?Sayfa=uygulamaliste>
- İşbir, E. G., Açma, B. (2001). *Kentleşme ve çevre sorunları*. Anadolu Üniversitesi, Yayın No: 926, Eskişehir.
- Kadıköy Belediyesi, (2015). Atık yönetimi çevre portalı. <http://www.atikyoneti.mi.kadikoy.bel.tr/AltSayfa.aspx?ID=22>
- Yomralıoğlu, T. (2005). *CBS: Temel kavramlar ve uygulamalar*. Trabzon: Akademi Kitapevi.

İçme Suyu Üretim Havzalarında Ekosistem Tabanlı Bütünsel Havza Yönetimi

*

Ecosystem –Based Integrated Watershed Management in Drinking Water Basin

Ceyhun Göl¹ - Arda Özen²

Özet

İçme suyu üretim havzalarında, nüfus, sanayi, çarpık kentleşme, yanlış arazi kullanımı, iletim sisteminde kayıp/kaçak, atıklar ve bunlara ek küresel sorunlar nereden su kaynakları azalmakta ve kirlenmektedir. Ayrıca, şiddetli yağışlar, geçirimsiz toprak yüzeyi, yetersiz altyapı ve havza drenaj sisteminin bozulması nedenleri ile yerleşim merkezlerine akan akarsularda sel, taşkın ve can kayıpları yaşanmaktadır. Hızlı ve çarpık kentleşmenin en büyük etkisi, kentin dış çizgisini oluşturan kırsal alanlarda ortaya çıkmaktadır. Kentlerin içme suyu ihtiyacını karşılayan havzalar, ekolojik yapının bozulması ile yeterli miktar ve kalitede su üretememektedir. Ekosistem Tabanlı Bütünsel Havza Yönetimi (ETBHY) bir su toplama havzasında, ekolojinin temel esasları dikkate alınarak, toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasını sağlayacak şekilde doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını planlanmasını içeren üst ölçekli plan niteliğindedir. Bu çalışmada, içme suyu üretim havzalarında kaynaklarının sürdürülebilirliği, ekosistem tabanlı bütünsel havza yönetimi için sorunlar ve çözüm önerileri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: içme suyu, kentleşme, havza, ekosistem

Abstract

Water resources are decreased and are polluted in drinking water basin due to increasing population, industry, unplanned urbanization, improper land use, transmission system loss / leakage, waste and global problems. In addition, heavy rains, impermeable soil surfaces, inadequate infrastructure and deterioration of basin drainage system causes the flooding, flood and loss of life in settlements. Biggest impact of rapid and unplanned urbanization arises in rural areas that make up the city's outline. Drinking water basins that meets the needs of the city's drinking water, are unable to produce sufficient quantity and quality of water due to the deterioration of the ecological structure. Ecosystem-Based Integrated Watershed Management (E-IWM) is a upper-scale planning of sustainable use of natural resources for the economic development in a catchment. It takes into account the basic principles of ecology and social, cultural and economical development of the society. In this study, the sustainability of drinking water resources in the water basin, problems and solutions for ecosystem-based integrated watershed management will be discussed.

Keywords: drinking water, urbanization, watershed, ecosystem

¹ Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü, Çankırı (drceyhungol@gmail.com)

² Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü, Çankırı (ardaozen@gmail.com)

Giriş

Yirminci yüzyılda şehirler büyümüş, şehirlerin ulaşım, enerji ve su sorunları da aynı oranda artmıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki büyükşehirlerde içme suyu ihtiyacının artması ile istenilen kalite ve miktarda suyun sağlanması önem kazanmıştır (Niemczynowicz, 1999). Büyüyen ve nüfusu artan yerleşim alanlarına nitelik ve niceliği daha yüksek su sağlamak için barajlar, altyapı çalışmaları ve uzak havzalardan su transferi projeleri yapılmıştır. Buna rağmen birçok kent merkezlerinde çeşme suları içilemeyecek kalitede ve yetersizdir. Su yönetim planlarında, sadece sulama kanalları, içme suyu boruları veya sondaj çalışmaları ile su kıtlığının giderilemeyeceği bilinmelidir. Su kaynaklarının yönetiminde asıl suyun üretildiği yer olan yukarı havzalar önem taşımaktadır.

Kent merkezlerine içme suyu sağlayan havzalarda yanlış arazi kullanımı ile ortaya çıkan kentleşme hidrolojik yapıyı bozmaktadır. Yağış suları yüzeysel akışla kaybedilmekte ve aynı zamanda kirlenmektedir. Orman ve meraların yerleşim, tarım, rekreasyon, turizm alanlarına dönüşmesi su üretimini olumsuz etkilemektedir. Orman ve mera topraklarının infiltrasyon ve perkolasyon oranı diğer arazi kullanım türü topraklarına göre daha yüksektir. Ormanlık havzalar, yeryüzünde mevcut kullanılabilir suyun büyük bir bölümünün kaynağını oluşturmaktadır. Örneğin, Türkiye’de kullanılabilir yüzeysel suyun %50’si orman alanlarında üretilmektedir. Başka bir deyişle Türkiye’nin kullanılabilir yüzeysel suyunun en az 1/2’si, ülkenin yaklaşık 1/4’ünü kaplayan orman alanlarından akarsulara ulaşmaktadır (Görecelioğlu, 1992). Benzer şekilde, ABD’de toplam yüzölçümünün ancak 1/3’ünü kaplayan ormanlık alanlar, ülkenin toplam kullanılabilir su gereksiniminin 3/4’ünü karşılamaktadır (Görecelioğlu, 1993). Balcı (1958)’de İstanbul-Elmalı Barajı havzasında yaptığı bir araştırmada, hidrolojik açıdan ormanın diğer arazi kullanım türlerine göre üstünlüklerini sayısal olarak ortaya konmuştur. Göl vd. (2006)’da Çankırı-Eldivan yöresinde yürüttüğü çalışmada doğal orman topraklarının hidrolik iletkenliğini ağaçlandırma, mera ve tarım topraklarının hidrolik iletkenlik değerlerinden daha yüksek bulmuştur.

İstenilen kalite ve miktarda su üretmenin yolu suyun toprakta depolanması ve buradan tüketim alanlarına iletilmesidir. Toprağın su depolama kapasitesini azaltan temel etken ise doğal yapının bozulması ve

toprak üzerinin geçirimsiz hâle getirilmesidir. Şehirleşme yüzey akış oranlarını, infiltrasyon kapasitesini önemli ölçüde değiştirmektedir (Poloskova et al., 2006). Şehirleşmeyle birlikte toprak beton ve asfalt ile kapatılarak yağış/akış ilişkisi bozulmaktadır. Ekonomik büyümenin sonucu kent merkezleri alansal olarak genişlemektedir. Genişleme yatay yönde olduğunda ise kent çevresini oluşturan doğal araziler binalarla dolmaktadır. Böylece su üretim havzaları şehirleşme baskısı altında kalmaktadır. Yöneticiler yeni su kaynakları yaratmak adına altyapı çalışmaları başlatmışlardır. Kalkınma ve toplumun su ihtiyaçlarını karşılamak için ekosistem ihtiyaçları dikkate alınmadan çalışmalar yürütülmektedir. Su kaynaklarının yönetiminde nüfus artış oranı, kişi başı su ihtiyacı, endüstriyel talep ve tarımsal sulama suyu temel parametreler olarak değerlendirilmekte ve geleceğe yönelik planlamalar buna göre şekillendirilmektedir. Bu durumda havzaların ekohidrolojik özelliklerinden uzak ekonomik kriterlere göre planlama yapılmaktadır. Zamanla sistemde bozulmalar ve kuraklık yaşandığında ise daha büyük projelerle yeni su kaynakları bulma çabaları ortaya çıkmıştır.

Geleneksel planlamanın temel amacı arz ve talep arasındaki dengeyi sağlamaktır. Ancak, sürekli artan talep karşısında üretim alanlarını geliştirmek yerine başka havzalardan su transfer edilerek sorun çözülmeye çalışılmaktadır. Bu şekildeki bir planlama, uzun dönemde sınırsız ekonomik gelişmeye karşılık veremeyeceğinden yeni su kaynak arayışları gerekecektir. Bu bağlamda planlarda, havza bazında ve ekosistem anlayışı içerisinde çalışılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ekonomik ve ekolojik sistemde, insan ve çevre karşıt gruplar gibi görünmelerine rağmen, toplum ihtiyaçlarını karşılamada ekosistem özelliklerine en az zarar verecek kalkınma modelinin ortaya konması gerekmektedir. Bu modelin uluslararası toplantılarda sıkça dile getiriliş biçimi ise sürdürülebilir kalkınmadır (Rijsberman ve Ven, 2000).

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması aynı zamanda doğal kaynakların özelliklerine göre planlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu anlamda en önemli doğal kaynağımız olan su doğru planlanmalıdır. Planlama, üretim, hareket, dağıtım, tüketim ve koruma öncelikle kaynak yönetimiyle ilgilidir. Bugün dengeli bir planlama sistemi yeterli sosyal, ekonomik ve ekolojik bir çevreye ulaşmak biçiminde tanımlanmaktadır.

Kentsel gelişmelerin sağladığı ekonomik ve sosyal kazanımlar, kültürel, teknolojik ve kültürel gelişmeler gibi olumlu birçok değişim meydana gelmiştir. Ancak bunun yanı sıra bu gelişmelerin bedeli olarak planlama süreçlerinde ekosistemlerin göz ardı edilmesiyle, doğal kaynakların tahribatı ile ortaya çıkan çevre sorunları da kentleşmenin karanlık yüzüdür. Kentsel çevre sorunları, koruma-kullanma dengesini de içeren yeni planlama paradigması arayışlarını beraberinde getirmiştir (Çubuk, 1998). Oysaki çoğu kent için rekabet ön plandadır ve iş gücü kaynakları, ekonominin yeniden organizasyonu ile yerleşim alanlarının planlamasında bu rekabetin etkileri görülmüştür. Çevrenin korunması ve kentleşme arasında kalan yöneticiler genellikle gelişmenin ve kalkınmanın bir göstergesi olan kentleşme yönünde karar vermişleridir. Bu dönüşümün sonucunda ise kentler ve nüfusları büyüdükçe çevre sorunları da aynı oranda büyümüştür. Temel yaklaşım sürdürülebilir kalkınma için ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmenin sağlandığı bir model olmalıdır. Bu çalışmada, kentlere içme suyu sağlayan havzalarda yasal, idari, ekolojik ve hidrolojik sorunlar irdelenmiş, mekânsal planlamalarda dikkate alınması gereken konular ele alınmıştır.

Havza ve Havza Yönetimi

Havza, hidrolojik döngünün cereyan ettiği kapalı sistem, topoğrafik bir üniteyi temsil etmektedir. Havza, ekolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel özellikler bakımından benzerlik ve bütünlük gösteren bir arazi parçasıdır.

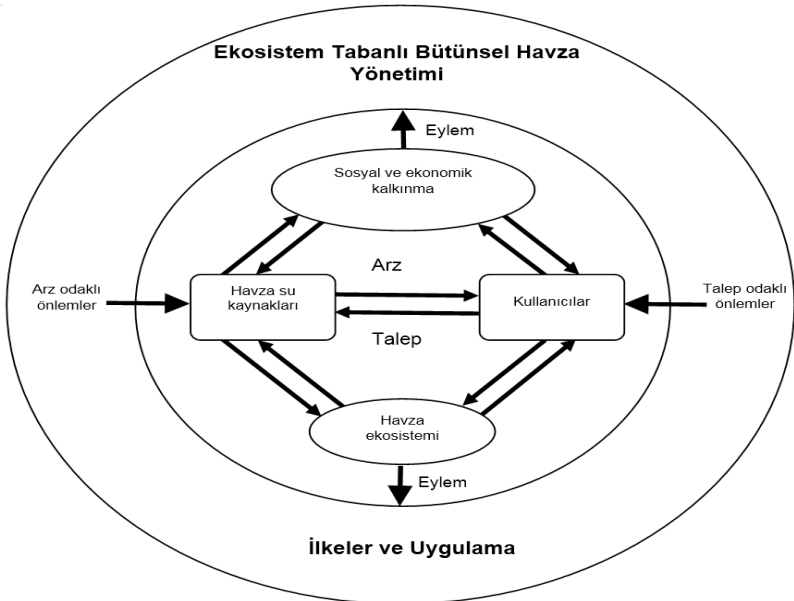
Her havzada suyun toplandığı bir üst kısım vardır. Buna yukarı havza denir. Bir de yukarı havzadan gelen suyun kullanıldığı alt kısım vardır. Buna da aşağı havza denir. Yukarı ve aşağı havza terimlerinin kapsamları, her duruma uyacak kesin bir çizgiyle ayrılamaz. Havza, doğal sınırları içinde, iklim, topoğrafya, toprak, su, bitki, hayvan ve insanların etkileşim içinde olduğu, bu faktörlerden herhangi birinde doğal olarak ya da insan etkisiyle oluşacak bir değişimin diğer faktörleri ve havzanın tümünü etkilediği bir birimdir. Her havza hidrolojik sınırları içerisinde eko-hidrolojik bir sistemi oluşturmaktadır.

Havza yönetimi, ekosistemlerin sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmadan ekonomik ve sosyal refahı geliştirmek için su, toprak ve ilgili diğer doğal kaynakların planlanmasını tanımlamaktadır. Bu yönetim biçimi birbirleri ile çelişiyormuş gibi görünen sosyo-ekonomik insani çıkarlar

ile çevresel koruma amaçları arasında dengeli bir yönetim anlayışını dikte etmektedir. Havza yönetiminin temel bileşenleri; doğal kaynaklarla ilgili politika ve mevzuatın oluşturulması, ülke-yerel-havza bazında kurumsal yapılanmanın oluşturulması ve bu kurumsal yapılar için yönetsel araçlardır. Havza bazlı yönetim anlayışının amacı, doğal kaynakları tahrip etmeden insani ihtiyaçları karşılamayı hedefleyen bir kalkınma modelinin ortaya konmasıdır.

Havza yönetimi anlayışının gelişim süreci incelendiğinde farklı dönemlerin olduğu görülmektedir. İlk kez 1752 yılında bu kavramdan söz edilmektedir. Havza kavramı öncesi, su ihtiyacı en yakın kaynaktan, talebi karşılama amaçlı altyapı projeleri ile karşılanmıştır. Bu dönemde su kaynakları ihtiyacı karşılayacak kapasite ve kalitede olduğu için sorunlar yaşanmamıştır. Ayrıca, bu dönemde serbest ve kontrolsüz kullanım devam etmiştir. Sanayi tesisleri ve yerleşim alanları su kaynaklarına yakın bölgelere tesis edilmiştir. Havzanın bütünlüğü, ekonomik bir üretim birimi olduğu ve planlanması yönünde ilk çalışmalar 1930'lu yıllarda olmuştur. Nüfus artışı, sanayileşme ve tarımsal su kullanımının artması ile birlikte mevcut su kaynakları miktar ve kalite olarak azalmaya başlamıştır. Bu dönemde uzak bölgelerden su aktarımı ve yer altı su kaynaklarından kullanım başlamıştır. Aynı dönemde atıklarla birlikte su kaynaklarında kirlilik sorunu artmıştır. Bu dönemde sektörler arası, bölgeler arası ve ülkeler arası su kullanım hakları konusunda sorunlar ortaya çıkmıştır. Sorunlara paralel olarak ulusal ve uluslararası anlaşmalar, bilimsel toplantılar, iş birliği ve projeler yürütülmüş, bu dönemden sonra havza ve havza yönetimi kavramları sıklıkla dile getirilmeye başlamıştır. İkinci dönem olarak nitelendirileceğimiz bu dönemde başlangıçta havza kavramı sadece su kaynaklarının işletilmesi, paylaşımı, korunması ve planlanması temelinde ele alınmıştır. Havza sınırları ve bu sınırlar içerisinde planlamanın gerekliliği ortaya çıkmıştır. Kurak ve yarı kurak bölgelerde toprak ve su koruma faaliyetleri ağırlık kazanmıştır. Aynı dönemde havza içi dinamikler ve etkileşimler araştırılmıştır. Kırsal yoksulluk ve göç sorunu ele alınmaya başlamış, ülkeler kurumsal yapılanma ve mevzuat sistemlerinde önemli değişiklikler yapmıştır. Havza yönetiminin son gelişim döneminde ise havza bilimi oldukça önemli ve hızlı ilerleme kaydetmiş, havzanın bir bütünlük teşkil ettiği, ekosistem olarak ele alınması ve sadece su değil, diğer tüm doğal kaynakların korunması

ve geliştirilmesinin gerekliliği anlaşılmıştır. Böylece “Ekosistem Tabanlı Bütünsel Havza Yönetimi (ETBHY)” kavramı ortaya çıkmıştır. Tüm bu gelişim süreci sonunda küresel iklim değişikliği, kuraklık, nüfus, kaliteli su ihtiyacı ve sürekli artış eğilimindeki talep havza yönetim anlayışının önemini artırmıştır. Sonuçta ETBHY anlayışı, havza içerisinde birçok faaliyeti kapsayan, birbirleri ile uyumlu ve iş birliği hâlinde çalışmayı esas almayı işaret etmiştir. ETBHY, bir su toplama havzasında, ekolojinin temel esasları dikkate alınarak, toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasını sağlayacak şekilde doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının planlanması, geliştirilmesi ve yönetilmesidir. ETBHY anlayışı holistik yaklaşımla planlamayı gerektirmektedir. Dikkat edilmesi gereken konu, küresel, ulusal ve bölgesel paydaşların konuya dâhil edilmesinde yaşanan sorunlardır. Ekolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel farklılıklar planlama ve uygulama aşamasında bazı tehditleri içermektedir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde su kaynaklarının yönetiminde ulusal ve bölgesel beklentiler karar vericileri oldukça zorlamaktadır. Aynı zamanda su veya diğer doğal kaynakların paylaşımı konusunda beklentiler büyük farklılıklar içermektedir.

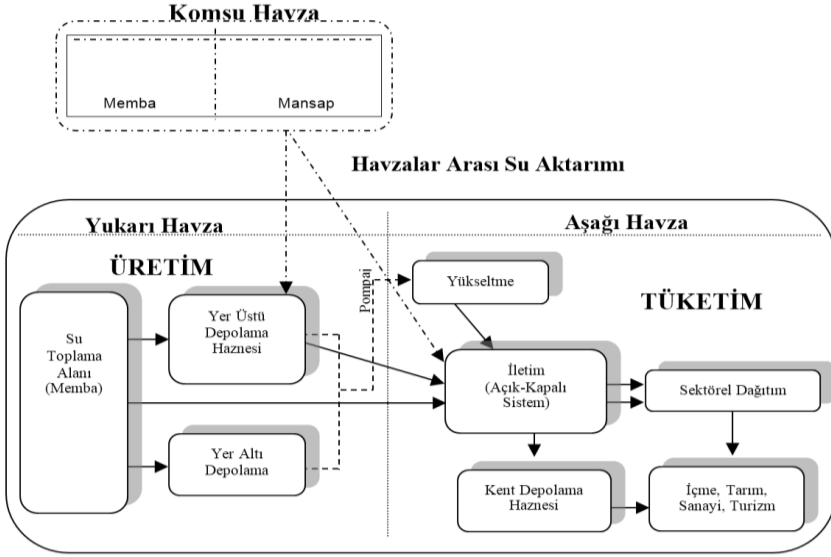
Şekil 1. Ekosistem Tabanlı Bütünsel Havza Yönetim Modeli

Ülkesel ve bölgesel kalkınmışlık düzeyi, kalkınma hedefleri ve yönetim politikası doğal kaynaklarının işletilmesinde etkili olmaktadır. ETBHY'yi sadece su kaynaklarının planlanmasını değil, havzayı ekolojik ve hidrolojik bir ünite olarak ele alan ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini hedefleyen bir anlayışı işaret etmektedir (Şekil 1). Su ve top-
rak, insan yaşamı için en önemli ve ikame edilemez iki doğal kaynak olduğu için çıkış noktası ve çalışma konusu havzalardır.

Su talebi ve çevresel sorunlar havza temelli yönetim anlayışını teşvik ederken, teknolojik gelişmeler uygulamada önemli projelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yer üstü ve yer altı barajlar, büyük sulama projeleri, bölgeler ve hatta ülkeler arası su transferleri, deniz suyu arıtma ve daha birçok proje bu çalışmalara örnek olarak sayılabilir. Ancak tüm bu projelerin temeli, mevcut suyun paylaşımı veya dağıtımı noktasında olmasıdır. Kısacası aşağı havza (mansap) bölümünde kullanıma hazır suyun paylaşımını içermektedir. Ancak çoğu zaman suyun asıl üretim yeri olan yukarı havza (membra) bölümü için önemli çalışmalar yürütülmemiştir. Oysaki ETBHY anlayışının felsefesi, havzanın bütünlüğünü ve üretimden tüketime her noktada çalışmayı işaret etmektedir (Şekil 1).

Bugüne kadar su kıtlığı ile ilgili çalışmalar, var olan suyun tüketim noktasına ulaştırılması ve verimli kullanımı üzerine odaklanmıştır. Şekil 2 incelendiğinde çalışmaların, depolama haznesi ve oradan sonraki uygulamalar üzerinde olduğu görülecektir. Sorunun çözümü bu çalışmalar yanında, suyun üretildiği memba kısmı ile birlikte bütünsel planlamayı gerektirmektedir. Su üretim havzalarının memba kısmında yanlış arazi kullanımı engellenmeli, kirlilik kaynakları yok edilmeli, kırsal yoksulluk azaltılmalı ve en önemlisi arazi yönetim planları oluşturulmalıdır. Genel anlamda yanlış arazi kullanımı, bilimsel esaslara göre yapılmış arazi sınıflaması ilkelerine uymayan her türlü arazi kullanım biçimi olarak tanımlanabilir. Su üretim havzaları için konu biraz daha karmaşıktır. Bu alanlarda havzanın hidrolojik özelliklerini olumsuz etkileyen ve su kalitesini düşüren her türlü işletme, aşırı ve yanlış arazi kullanımı olarak nitelendirilebilir. Kent merkezlerine su sağlayan içme suyu havzaları için konu çok daha büyük önem kazanmaktadır. İnsan sağlığı söz konusu olduğunda bu havzaların planlama ve yönetim anlayışında büyük titizlik ve dikkat gerekmektedir. Öncelikle suyun miktarını artırıcı önlemler alınmalı ve aynı zamanda su kalitesini düşüren veya tehdit eden faali-

yetler engellenmelidir. Büyük kentlerin çekiciliği ile köyden kente göç olgusu devam etmekte, kentleşme ile birlikte doğal kaynaklar (orman, tarım, dere yatakları vb.) gelişme baskısı ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu kontrolsüz ve çarpık şehirleşmenin en büyük zararı kentlere su sağlayan içme suyu havzalarında ortaya çıkmıştır.

Şekil 2. Havza Düzeyinde Üretimden Tüketime Su

Planlamacılar, daha çok, suyun aşağı havzada depolanması, kent su depolama haznelerine aktarımı ve nihai kullanım noktalarına dağıtım konularında uygulamalar yürütmüşlerdir. Ancak yeni yerleşim alanı ihtiyacı, kırsal fakirlik, yanlış ve aşırı arazi kullanımı gibi sorunlar yukarı havzada tahribatı artırmıştır. Zamanla suyun miktarında azalma ve kalitesinde bozulma ortaya çıkmıştır. Sel, taşkın, heyelan ve kirlilik sorunları bu havzalarda sorun olmaya başlamıştır. İçme suyu üretim havzalarında yanlış ve kontrol edilemeyen şehirleşme, altyapı yetersizliği, atık sorunu ve doğal alanların azalması ile birlikte su kaynakları kalite ve miktar olarak azalmıştır. Türkiye’de kentleşme, kentsel alanların çekici etkisinden çok, kırsal alanların itici etkisi altında gerçekleşmiştir. Böyle bir özelliği ortaya çıkaran ana unsur ise, kentleşmenin dinamiğinin sanayileşme olmamasıdır. Batı’da kentleşme, temel bir toplumsal olgu ola-

rak sanayileşmeye bağlı ve onu takip eden bir hızda kendini gösterirken, Türkiye’de bu biçimde sağlıklı bir kentleşmeden söz edilememektedir (Özel, 2005). Bunun için yöneticiler, gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeleri devreye sokarak içme suyu havzaları için özel koruma önlemleri geliştirmeye başlamıştır. Ancak, yasaların uygulanmaması ve yerel yönetimlerce denetlenememesi sonucu kaçak yapılaşma ve çarpık kentleşme olgusu şehirlerimizin ana sorunu olmuştur. İktidarların oy kaygısıyla teşvik ettiği gecekondu bölgeleri hızla yayılmış ve altyapı hizmetlerinin de ulaştırılmasıyla gelişim göstermiştir (Serengil vd., 2004).

İstanbul’un günlük su ihtiyacının %17’sini karşılayan Büyükçekmece Gölü havzasında yürüttükleri çalışmada nüfusun son on yılda dört kat arttığını, buna bağlı olarak bina sayısının 2003-2009 yılları arasında %40 arttığını, kaçak yapı sayısının aynı dönemde yerleşim alanlarının 56.000 m² yeni yerleşim alanı oluşturduğunu belirtmişlerdir. Göl havzası içerisinde orman ve mera alanlarının azaltıldığı, buna karşılık yerleşim, sanayi ve diğer arazi kullanım türlerinin alansal olarak arttığını tespit etmişlerdir (Karakuyu vd., 2012). Serengil vd. (2004)’te yaptıkları benzer bir çalışmayı Ömerli Baraj Havzasında yürütmüşlerdir. Bu çalışmada baraj havzasında yapılaşmanın %74’ünün kaçak olduğunu belirtmişlerdir. Barajın içme suyu amaçlı kullanılırken, aynı zamanda turizm, eğitim, motor sporları için de kullanılmaya başladığını, farklı kurumların baraj gölü üzerinde uygulamalar yaptığını ifade etmişlerdir. Dünya ve Türkiye genelinde benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu sorunun nedenleri olarak kalkınma, yanlış şehirleşme, göç, yönetim zafiyeti, mevzuatın uygulanmaması, koordinasyonsuzluk, yetki karmaşası ve rant kavgası gibi birçok etken sıralanabilir. Kısa dönemde gelişiyormuş ve değişiyormuş gibi görünen şehirler, uzun dönemde mutsuz insanların yaşadığı kalabalık yığınlara dönüşmektedir. Torun (2008), çalışmasında Amerika Birleşik Devletleri’nin Portland kentinde 1970 yılında başlayan ve devamında 1992 yılında yenilenen mastır planı ile kentin çevresindeki doğal alanların ve su kaynaklarının yönetiminin hedeflediğini bildirmiştir. Ayrıca bu plan dâhilinde kentsel büyüme stratejilerini de ortaya koymuşlardır. Temel amaç kentsel büyüme gibi görünmesine rağmen, doğal yapının ve su kaynaklarının korunması da sağlanmıştır. Birçok ülkede bu şekilde planlar hazırlanarak doğal kaynakların korunması ve kentsel büyümenin sağlıklı büyümesi sağlanabilmiştir. Türkiye’de kentsel gelişim, imar planları ile ele

alınmaktadır. İmar planlarının temel amacı yapılaşmanın düzenlenmesi ile sınırlıdır. Çevrenin bu planlar içinde yeterince ele alınmadığı görülmektedir. Kalkınma planlarında konu başlangıçta mevcut zararı azaltmaya yönelik ele alınmış, zamanla değişim göstererek zararı önlemeye yönelik çabaları da dikkate almaya başlamıştır.

Türkiye’de havza yönetimini ilgilendiren yasal durum incelendiğinde anayasal hak ve sorumlukları koruyan çevre kanunları, yatırım ve işletmeleri ilgilendiren kanunlar, doğal kaynaklarla ilgili kanunlar ve halk sağlığını ilgilendiren kanunlar olarak dört grupta toplanmaktadır. Ayrıca yerel yönetimler, kanunlardan elde ettikleri yetkilere göre içme suyu havzalarının yönetimi ile ilgili birtakım yasal düzenlemeler yapmaktadırlar.

Havza ve su kaynakları ile ilgili kurumsal yapı incelendiğinde birçok kurumun yasalardan aldıkları yetkiler çerçevesinde konuya dâhil oldukları görülmektedir. Bu kurumlar uygulamacı-yatırımcı ve izleyici-denetleyici kurumlar olarak iki grupta toplanmaktadır. Kentsel alanlarda yerel yönetimler içme sularının dağıtımını konusunda en büyük yetkiye sahip kurumlardır.

Büyük şehir merkezlerine su sağlayan yakın içme suyu havzaları, rant çevrelerinin iştahını kabartmaktadır. Mevzuatta ortaya çıkan esneklik veya eksiklikler bu insanların acımasızca havza ekosistemini yok edici faaliyetlere girmelerine çanak tutmaktadır. En büyük değişim ise orman ve mera alanlarının arsaya dönüştürülmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ancak sorun sadece yanlış arazi yönetimi veya çarpık kentleşmekten öte bir hâl almış, doğal alan ve su kaynaklarımızın yok olması noktasına varmıştır. Yerel yönetimler ise yakın su kaynaklarının kirlenmesi, azalması veya yok olmasına karşılık yan havzalardan su transferi yolunu seçmek zorunda kalmışlardır. İstanbul için İstranca Dağları, Melen Çayı ve Yuvacık Baraj havzalarından su getirilmiştir. İzmir için Gördes Barajı, Çağlayan Barajı ve Simav Çayı’ndan, Anakara için Kızılırmak nehrinden su transferi için büyük projeler ve yatırımlar yapılmıştır. Havzalar arası su transferi ile su sorunu kısa ve orta vadede çözülmüştür. Bu havzaların ekohidrolojik yapılarında ne tür etkiler ortaya çıkacağı ve gelecek dönem su ihtiyacı için neler yapılması gerektiği konuları ise uzun dönemde gelecek nesillerin sorunu olarak ortaya bırakılmıştır. Son gelinen noktada su toplama havzaları yapılaşma, rant ve yanlış arazi kullanımı ile karşı karşıyadır. Sorunların çözümünde bilimsel yaklaşımdan uzak, havza

bütünlüğünü yok sayan bir yönetim anlayışı ve mevzuat yapısı ile içme suyu üretim havzalarını korumak imkânsızdır.

Türkiye İçme Suyu Potansiyeli

Su kaynaklarının yeterliliği değerlendirilirken, genellikle toplam su potansiyeli ve toplam nüfus ile belirlenen, kişi başına düşen yıllık su miktarı dikkate alınmaktadır. Türkiye'nin toplam tüketilebilir yer üstü ve yer altı su potansiyeli yıllık ortalama toplam 112 milyar m³ dür (URL-1). Adrese dayalı nüfus sayımına göre toplam nüfus 77.6 milyondur (URL-2). Kişi başına düşen yıllık kullanılabilir su miktarı 1450 m³ civarındadır. Kişi başına bir yılda düşen su miktarını hesaplayarak ülkenin genel durumu değerlendirilebilir olmasına karşın, havzalar yönünden bakıldığında bazı havzaların su kaynaklarının yeterli, bazılarının ise kısıtlı olduğu görülmektedir.

Ülkemizin Batı bölgelerinde bulunan havzalarımızda kentsel nüfus ve sanayi kuruluşları kümelenmiş olup, buna bağlı olarak yerleşim alanları, su ve enerji talepleri yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda çevre kirliliği ile çarpık kentleşme ve plansız sanayileşme, verimli toprak, su ve orman gibi doğal kaynakları her geçen gün daha fazla tehdit etmektedir. Batı bölgelerinde ve kentsel yörelerdeki havza alanlarında sanayi ve hizmet sektörleri ana istihdam ve geçim kaynaklarını oluşturmakta, tarıma bağımlılık ve istihdam azalmaktadır (Canseven, 2013).

Su kaynaklarının sektörel paylaşımı, kişi başı su miktarı veya havzaların toplam su miktarı bir ülkenin su kaynaklarının yorumlanmasında bazı yanılgılara neden olabilmektedir. Son dönemde su miktar ve kalite değerlerinin birlikte ele alınmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Artan kirlilik, suyun kullanım sınıfını düşürmektedir. Kısacası birçok havzanın ürettiği su kullanılamayacak veya insan sağlığını tehdit edecek boyutlardadır. Özellikle sanayi ve yerleşim alanlarının yoğun olduğu bölgelerde akan nehir suları kesinlikle kullanılamayacak durumdadır. Ülkemizde kesin su sıkıntısı çeken bir havza bulunmamaktadır. Ancak, Küçük Menderes havzası 603 m³/kişi/yıl kişi ile eşik seviyeye çok yaklaşmıştır. Bunu izleyen Marmara ve Akarçay havzaları da yakın bir zamanda 500 m³/kişi/yıl ile kritik değerinin altına düşme tehlikesindedir.

Su kaynaklarının yönetiminde, miktar ve kalite yönetimi birbirini tamamlayan iki faaliyettir. Ormanlık havzalar, yeryüzünde mevcut kulla-

nılabilir suyun büyük bir bölümünün kaynağını oluşturmaktadır. Örneğin, Türkiye’de kullanılabilir yüzeysel suyun % 50’si orman alanlarında üretilmektedir (Görecelioglu, 1992). İçilebilir nitelikteki suyun %80’i ise yine orman alanlarında üretilmektedir. Su üretim havzalarının membarları incelendiğinde çoğunlukla orman ve mera arazilerinin çok olduğu dikkat çekmektedir. İçme suyu havzalarında yanlış arazi kullanımı, kirlilik, kaliteli ve yanlış yönetim meseleleri yanında doğal yapının korunması ve özellikle orman alanları büyük bir önem taşımaktadır. Bilindiği gibi içme ve kullanma suyu üretim havzalarında yapılacak ormancılık uygulamaları diğerlerinden farklılık gösterir. Bu gibi havzalarda amaç kaliteli su üretmek yanında verimi en üst düzeye çıkarmaktır.

İçme Suyu Havzalarında Mekânsal Planlama

Kentsel yerleşim alanlarının büyümesi ve gelişmesi, kentin ekonomik gücü ile doğru orantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Kentleşme, sadece kent merkezini değil, çevre alanları da etkisi altına almaktadır. Merkezî ve yerel yönetim, kentlerde yetki alanına giren konularda mevzuata bağlı olarak düzenleyici, yönlendirici, karar verici olarak sürece katılmaktadır. Kent planlarında ülkesel ve yerel plan hiyerarşisine uyulmaması, yetki karmaşası, denetim yetersizliği ve koordinasyonsuz çalışma birçok soruna neden olmaktadır. Yerel planların üst ölçek planlarına uyumsuz olması ve ekolojik esasları dikkate almaması çevresel sorunların yaşanmasının temel nedenidir. Çevresel sorunların en büyük sonucu ise içme suyu havzalarında plansız kentleşme ile su kaynaklarının miktar ve kalitesinin bozulması olarak ortaya çıkmaktadır. Kentin genişlemesi, su üretim havzaları için çok farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Kentin dış sınırında bulunan ve kırsal bölge olarak nitelendirilebilecek su üretim havzaları kontrolsüz yerleşime sahne olmaktadır. Kent merkezinden uzaklaştıkça kontrol zorlaşırken, mevzuattan kaynaklanan karmaşa denetimi zorlaştırmaktadır. Kent çevresinde bulunan içme suyu üretim havzaları, göç eden topluluğun ilk tercih ettikleri alanlardır. Arsa maliyetinin düşük olması, kontrol mekanizmasının yeterli işlememesi nedeniyle bu alanlar gelişigüzel ve çarpık yerleşim merkezleri hâline gelmektedir. Diğer taraftan, denetimsizlik yasa dışı yapılaşmayı da teşvik etmektedir. Sorunların ortaya çıktıkça çözümlenmeye çalışılması, bir plan dâhilinde hareket edilmemesi ve talep ile

hizmet arasındaki dengesizlik sorunların çözümlenemez boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır. Sık sık mevzuat ve kurumsal yapıda değişiklik yapılması yeni sorunlara neden olmakta ve durum giderek içinden çıkılmaz bir hâl almaktadır. Sorunun temelinde, havza yönetim ve arazi kullanım planlarının olmaması nedeniyle yeni yerleşim alanlarının bu planlar dâhilinde belirlenmemiş olması yatmaktadır. Kentlerde yeni yerleşim alanları imar planları gereğince belirlenmektedir. Bütünlük içermeyen ve ihtiyaca göre hazırlanan bu planlar ise üst ölçek planlarına uyumsuzluk içerebilmektedir. Sonradan yapılan düzenlemeler ise sorunu çözme yetisinden uzak, karmaşıklığın bir sistem olarak benimsendiği yönetim anlayışına dönüşmesine neden olmaktadır. Sonuçta, çarpık kentlerde altyapı hizmetlerinden yoksun, kalitesiz yerleşim alanları ortaya çıkmaktadır. Bu alanlardan kaynaklanan çevresel sorunlar ise tüm havzayı ve havzadan beslenen kentleri olumsuz etkilemektedir. Siyasi otorite boşluğu, oy kaygısı ve yöneticilerin bilimsel düşünme felsefesinden uzak olması olumsuz gelişmeye teşvik bir diğer nedendir.

Kentsel planlarda sadece ekonomik dinamiklerin dikkate alınması, çevresel faktörlerin geri planda kalması ekolojik sorunların çıkmasına neden olmaktadır. Arazi kullanım planlarında yeni yerleşim alanları oluşturma amaçlanırken, ekolojik esasları dikkate almayan mekânsal planlama doğal kaynakların zarar görmesine neden olmaktadır. İçme suyu havzalarında alınan mekânsal plan kararları aynı zamanda doğrudan su kaynaklarını ilgilendirmektedir. Bölgesel ve küçük ölçekli planlar, üst ölçekte havzaları ve doğal kaynakları göz ardı edebilmeyi sağlamıştır. Kentsel planların hazırlanmasında ekonomik ve ekolojik değerler birlikte ele alınmalı, su kaynaklarının korunmasında havza ölçeği önem kazanmalıdır. Özellikle imar planlarında ekoloji-çevre boyutu dikkate alınmalıdır. Giorgos Kallis ve Henri L. G. De Groot'un, 2003 yılında, Avrupa'nın dört kentinde (Barselona, Atina, Amsterdam ve Londra) yaptıkları araştırma sonucunda, kent planlamasının hidroloji paradigmasından kurtuluşunun ve arazi kullanım kararlarının su kullanım kararları ile birebir sıkı bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymuşlardır (Anonim, 2008).

Su politikaları ile bölgesel kalkınma planları entegre edilmediğinde sektörel bazda sorunlar yaşanabilmektedir. Sektörlerin büyüme ve genişleme politikaları ile suyun paylaşımı noktasında problemler kaçınılmaz olmaktadır. Kentsel arazi kullanım kararları (mekânsal planlama) su

planlamasını etkilenmektedir. Talep yönetimine dönük su fiyatlarının artırılmasının okyanusta bir damla olduğu ileri sürülerek, önemli olanın yeni kent formu ve burada yaşayanların yaşam biçimleri olduğunun altı çizilmiştir. Özellikle tek katlı konut ve buna bağlı prestij bölgelerinin oluşturulmasının hem yaygın kent alanı kullanımını hem de altyapı yatırımları sonucu su tüketim eğilimini artıracığı ve aynı zamanda otomobil kullanımının da yönetimi açısından sakıncalar yaratacağı vurgulanmıştır. Entegre kentsel su yönetimi genel çerçevesi içinde kent planlamasına önem vererek, kurumsal mekanizmanın da bu çerçevede yeniden şekillendirilmesi önerilmiştir (Anonim, 2008).

Dünya ölçeğinde kentsel su ihtiyacının karşılanması çalışmaları ve tarihsel değişim incelendiğinde, ülkelerin ekonomik, ekolojik ve sosyo-kültürel özelliklerine göre farklı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Yeni kaynak bulma ve artan maliyetler, uzak mesafelerden ve diğer havzalardan su transferi ve doğurduğu sorunlar dikkate alındığında dikkate alınması gereken konu kentsel planlamalarda çevresel faktörlerin dikkate alınması gerekliliğidir. Avrupa Birliği, "Su Çerçeve Direktifi" su temini, taşınması ve su transferleri konusunda teknik, ekonomik ve çevresel verimlilik konularının birlikte ele alınması gerektiğini karara bağlamıştır.

Türkiye, çevre ve kentsel politikalar bağlamında birçok uluslararası belge ve sözleşmeye "Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, Avrupa'nın Yaban Hayı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme vb." imza atmıştır. Kentsel politikalar ve planlama açısından "Sürdürülebilir Kentsel Gelişme için Bütünleştirilmiş Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı" imzalanmış ve yürürlüğe sokulmuştur (Akay ve Akgün, 2014). Ulusal düzeyde alınan kararlar ve yasal düzenlemeler ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, kentsel planlamalar açısından yetkili ve sorumlu olmuştur. Ancak kent çevresini oluşturan ve kentin su, temiz hava, rekreasyon, turizm ve daha birçok ihtiyacını karşılayan kırsal alanlar için farklı kurumlar yetkilidir. Yukarıda açıklandığı üzere, havza düzeyinde yönetim anlayışının benimsenmesi ve kentsel planların havza planlarına uyumlu olması gerekmektedir. Bu durum ise yasal, idari ve koordinasyon sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Çevre sorunlarına neden olan çarpık kentleşme sorunu Çevre ve Şehircilik Bakanlığının sorumluluğuna verilmiş, orman ve su yönetimine yönelik faaliyet-

ler Orman ve Su İşleri Bakanlığı yetkisine verilmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Orman ve Su İşleri Bakanlığının örgüt yapıları çevre açısından incelendiğinde görev ve yetki açısından çevre konusunda yapılacak iş ve işlemlerde belli bölümlerde ayrımlar olmakla birlikte hâlen bazı örtüşmelerin de olduğu görülmektedir. Türkiye'nin çevre ile ilgili mevzuatının AB çevre mevzuatına ve çevre politikalarına uyumlu hâle getirilmesine yönelik taahhütlerin gerçekleştirilmesinde, oluşturulan yeni kurumsal yapılanmalarda çevrenin bir bütün hâlinde ele alınarak, kurumların görev yetki ve sorumlulukları dâhilinde sistemin rasyonel ve koruma kullanım dengesinin gözetilerek yönetilmesi gerekmektedir. Ancak bu sürecin iki farklı bakanlık çatısı altında bütüncül bir şekilde yürütülmesi gerekmekte ve bu da uygulama sürecini zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra 2014 yılında yapılan yerel seçimlerden sonra 30 il özel idaresi kapatılarak, büyükşehir belediye sayısı 30'a yükseltilmiş, büyükşehirlerin sınırları daha önce Kocaeli ve İstanbul örneğinde olduğu gibi il sınırlarına genişletilmiştir. Böylelikle yönetim ve planlama ölçeğinde de değişim ortaya çıkmıştır. Büyükşehirlerde 6360 sayılı Kanun ile il ölçeğinde yapılan değişimin, kırsal ve kentsel planlama süreçlerinde nasıl ele alınacağı, mevcut planlama hiyerarşisinde yer alan ve ölçekleri belli olan plan türleri ile yeni plan ölçeğinin bütünlüğünün nasıl sağlanacağı konusunda da belirsizlikler bulunmaktadır. Uygulamada kaotik durumların ortaya çıkmaması için bu alanda da detaylı çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır (Akay ve Akgün, 2014). Oysaki orman, su, toprak veya arazi yönetimi konuları çevre bütünlüğünün ayrılmaz parçalarıdır. Mekânsal planlar yerine kent merkezi ve komşu arazi bütünlük içerisinde ele alan üst ölçek havza planlarına uyumlu yerleşim planları oluşturulmalıdır. Yasal, idari, ekolojik ve hidrolojik kriterler dikkate alındığında kentsel planların, havza planları ile uyumlu ve planlama ölçeğinin havza düzeyli olması kaçınılmazdır.

Dünya ve Türkiye ölçeğinde değerlendirildiğinde, ekonomik gelişmenin sürükleyici güçlerinden bir tanesi olan su kaynaklarının etkin, verimli ve sürdürülebilir yönetimi gerekmektedir. Kentsel planlamalarda su ve çevre koruma dikkate alınması gerekli temel konudur. Ekonomik gelişme uğruna doğal kaynaklarını ve çevresini umarsızca yok eden birçok şehir bugün yaşanamaz hâle gelmiştir. Kentsel planlamalarda su ile ilgili verilecek kararların arazi kullanım kararları ile doğrudan bağlantılı olduğu bilinmektedir. Kentin gelişim ve büyüme sürecinde gele-

çeğe yönelik kararlarda su kaynaklarının korunabilmesi için mekânsal planlamanın önemi mutlak göz önüne alınmalıdır. Gelecekte yakın çevresinde bulunan içme suyu havzalarının potansiyellerini tüketmiş olacak olan şehirlere su temini noktasında ekonomik ve ekolojik daha ağır bedellerin ödeneceği bilinmelidir. Bu nedenle planlarda kentsel yaşam tarzı, kentin gelişme deseni (yatay ve dikey büyüme), kaynak, iletim, tüketim, yeniden kullanma ve arıtma konularına dikkatle yer verilmelidir.

İçme Suyu Havzalarında Sorunlar Ve Çözüm Önerileri

Su kaynakları üzerindeki tehditler, doğal faktörler, antropojen etkiler, sosyo-ekonomik sorunlar, yasal ve yönetsel eksiklikler ile altyapı problemleri olarak ele alınabilir. Bu tehditler su üretim havzalarının özelliklerine ve kullanım amaçlarına göre farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Kırsal havzalar ile kentsel havzalar birbirlerinden farklı sorunları içermektedir. Kentsel havzalarda köyden kente göç sonucu, kontrolsüz ve yanlış şehirleşme ile içme suyu havzaları büyük tahribata uğramıştır. Doğal alanlar hızla azalmış, toprak geçirimsizliği yok edilmiş, havza drenaj sistemleri değiştirilmiş ve su kaynaklarına önemli düzeyde kirletici yüklenmiştir. Bu olumsuz süreç sonucu şehir merkezine en yakın su üretim havzaları yok edilmiştir. Su havzalarındaki yapılaşma ile birlikte su kalitesinde de değişimlerin olduğu bilinmektedir. Ancak arazi kullanımı ve su kalitesi ilişkisini açıklayabilecek yeterli veriler olmadığından sağlıklı plan kararları üretilememekte ve havzalar üzerine tartışmalar sürmektedir (Özdemir, 2010).

Şehir merkezine en yakın, arsa maliyeti düşük ve su kaynağı bulunan içme suyu havzaları sanayiciler için de cazibe merkezleri oluşturmuştur. Sanayileşmiş büyük şehirlerimiz dikkatle incelendiğinde endüstriyel yatırımların kurulmasında pazar, iş gücü, hammadde, enerji, arsa ve su konuları dikkate alınmaktadır. Bu durumda şehre en yakın ve su bulunan en ucuz arsa tercih edilmektedir. Böylece sanayileşme ile birlikte bölgeye göç yaşanmakta ve doğal alanlar hızla tahrip olmaktadır. Bu dönüşüm, Türkiye genelinde sanayileşen ve büyüyen tüm şehirlerde yaşanmıştır. Ayrıca havza içerisinde devam eden tarımsal faaliyetler, madencilik, rekreasyon ve çöp döküm alanları da çevresel diğer sorunlardır. Bu konuda dikkat çeken nokta ise devlet ve yerel yönetimlerin

yanlış politik kararları ile bu süreci hızlandırmıştır. Kentlerin büyümesi ve gelişmesinde ekonomik faktörlerin yanında çevresel değerlerin dikkate alınmaması sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Ülkemiz için, su havzaları ve doğal kaynaklar konusunda mevcut mevzuat oldukça kapsamlıdır. Sorun, mevzuatlar arası uyumsuzluk ve kurumlar arası yetki karmaşasıdır. Bu kadar çok yasal düzenleme yapılmış olmasına rağmen kurumların koordinasyonsuzluğu sonucu büyük açıklıklar doğabilmektedir.

Mevzuat, su ve diğer doğal kaynakları korumaktan ziyade, su kullanımını yönlendirmeyi hedeflemektedir. Bu durum kaynağın nasıl korunması gerektiğini dikte etmekten uzak sadece kaynağı kullanıma sunmayı sağlamaktadır. Önemli olan mevzuatın varlığı değil, uygulanması ve gerekli yaptırımların sağlanmasıdır. Diğer önemli bir konu ise sık sık devreye sokulan af mekanizmalarıdır. Af, kurala uyanları ve sistemi koruyanları dolaylı olarak cezalandırırken aynı zamanda suçu işleyen ve sistemi bozanı teşvik etmektedir.

Yasal açıdan havza alanlarında yetkili pek çok kurum bulunmakla birlikte tam yetkili bir kurum bulunmamaktadır. Bunun yanında yukarıda da vurgulandığı üzere denetim açısından sıkıntılar yaşanmaktadır. Son dönemde çıkartılan yeni yasa ve yönetmeliklere rağmen bu denetim sağlanamamıştır. Kurumlar arası iş birliğinin olmayışı, bürokrasinin çıkmazları, su havzalarına yönelik bütçenin ayrılmayışı veya yetersiz oluşu gibi nedenler de sorunların çözümündeki en önemli engellerdir.

İçme suyu havzaları içerisinde yerel yönetim sınırları ile havza hidrolojik sınırları uyumlu olmalıdır. Yerel yönetimlerin veri altyapısı havza sınırları ile uyumlu hâle getirilmelidir. Havza yönetim planlarının yerelleşebilmesi için yerel yönetim sınırları havzalara göre belirlenmelidir. İdari sınırlar (il, ilçe, köy, belediye ve diğer kamu kurumları) havza sınırları ile uyumlu olmadığına veri altyapısı bütüncül yönetim için yetersiz kalmaktadır. Özellikle sosyo-ekonomik veriler ile doğal kaynak paylaşımı arasında bağlantı kurulamamaktadır.

Türkiye'nin idari yapılanmasını ve kurumsal hafızasını bir anda değiştirmesi oldukça zordur. Bu nedenle mevcut idari yapılanmada bazı değişiklikler yapılması kaydıyla, havza içerisinde kurum temsilcilerinden oluşan üst havza yönetim kurulunun oluşturulması ve bu kurul tarafından alınacak kararların diğer kurumlar için bağlayıcı olması ile

yönetimsel sorunlar büyük oranda çözümlenebilecektir. Kurumların stratejik planları ile havza üst kurulunun kararları uyumlaştırıldığında idari sorunlar aşılabilecektir. Özellikle aynı havza içerisinde bulunan il ve ilçe yöneticilerinden oluşacak üst havza kurulları mekânsal planlama ve su kaynaklarının yönetimi noktasında büyük önem taşıyacaktır.

Yerelde kurumların eşgüdümlü çalışmasını sağlayabilmek için ve havza ölçeğinde stratejik planların hazırlanması yararlı sonuçlar doğurabilecektir. Sorunların tespiti, çözümü, kaynak tasarrufu ve paydaşların beklentilerine uygun yönetim anlayışı daha kolay uygulanabilecektir. Türkiye’de farklı kurumlar tarafından havza, nehir havzaları veya tarım havzaları yönetim planları hazırlanmıştır. Bu planlarda hedef havzaları bütüncül bir anlayışla yönetme düşüncesinden çok kurumun yetki alanlarını belirlemesi ve kaynakları kendi yönetiminde toplama düşüncesi-dir. Oysaki ETBHY’i düşüncesinin temelinde kurumlar arası eşgüdüm, koordinasyon, paydaş katılımı ve yerellik bulunmaktadır.

Yukarıda bahsedilen bu sorunların çözümü için ise yapılması gerekenler şu şekilde sıralanabilir:

- Havza bazında su bütçesi hazırlanmalı, kentsel ve kırsal alan arasında su paylaşımı eşitlik ilkesi çerçevesinde eko-hidrolojik kriterlere göre yapılmalıdır.
- Kentlerde ve kırsalda yaşayan bireylerin anayasal hakkı olan temiz çevrede yaşama ilkesi dikkate alınarak içme suyu üretim havzaları koruma altına alınmalıdır.
- Sürekli değişen yasal ve kurumsal yapı, havzalarda yanlış arazi kullanımını tetiklemektedir. Kentsel planlarda, havza planları üst ölçekte devreye sokulmalıdır.
- Kent ve bölge plancıları, yerel yönetimler ve merkezî yönetim talep ile havza potansiyeli arasında dengeyi korumalıdır. Karar verme sürecinde ekonomik ve ekolojik kriterler birlikte ele alınmalıdır.
- İçme suyu havzalarında üretim havzası ve su yolları etrafında her türlü insani faaliyeti yasaklayan mutlak koruma zonu uygulaması gereğince uygulanmalıdır.
- Mikro ve makro düzeyde havza yönetim birimleri kurulmalı, kentsel gelişim planları bu birliklerin denetiminde, ilgili yerel yönetimler tarafından hazırlanmalıdır.

• Su kaynaklarının planlanması, işletilmesi ve değerlendirilmesi konusunda birçok kuruluşun sorumlu olması uygulamada sorunlara neden olmaktadır. Suyun niteliğinin ve niceliğinin farklı kurumlar tarafından denetlenmesi Türkiye'deki yönetimin en zayıf yönünü oluşturmaktadır. İlgili ve yetkili kurumlar arasında koordinasyonu sağlayacak bir birimin kurulması sağlanmalıdır.

• Suyun kaynağından, son kullanım noktasına kadar nitelik ve nicelik olarak izlenmelidir. İzleme ve değerlendirme bağımsız yetkili kuruluşlarca yürütülmelidir.

• İçme suyu havzalarında kirletici kaynaklar belirlenmeli, envanter yapılmalı ve yasal denetimler ve yaptırımlar uygulanmalıdır. Özellikle noktasal olmayan kirleticiler konusunda önlemler alınmalıdır.

• Türkiye, ulusal ve uluslararası kriterler yanında ulusal stratejileri doğrultusunda kısa ve uzun vadeli su yönetim politikasını oluşturmalıdır.

Özetle yanlış arazi kullanımı ve arazi tahribini önlemek, içme suyu havzalarında kirliliği azaltmak için içme suyu üretim havzaları koruma altına alınmalı, kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı, ilgili mevzuatlar sürdürülebilir ekosistem tabanlı bütünsel havza yönetimine uygun şekilde düzenlenerek gerekli yaptırımların uygulanması sağlanmalıdır.

Kaynaklar

- Akay, A. ve Akgün, F.K. (2014). Türkiye'de planlamada dönüşüm süreci: Çevre ve koruma mı? Kentleşme ve yapılaşma mı ?. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(4), 93-115.
- Anonim, (2008). Bölge ve kent planlama ile su tüketim ilişkisi: Dünya ve Ankara örnekleri. TMMOB Şehir Plancıları Odası Su Komisyonu, TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi 20-22 Mart 2008, Ankara.
- Balcı, N. (1958). *Elmalı Barajı'nın siltasyondan korunması imkanları ve vejetasyon düzeni münasebetleri üzerine araştırmalar*, Doktora Tezi, İ.Ü. Orman Fakültesi, İstanbul.
- Canseven, A. (2013). *Avrupa Birliği'ne (AB) uyum süreci kapsamında ülkemizdeki entegre havza yönetimi çalışmaları ve mevcut durumun incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı, Sivas.
- Çubuk, M. (1998). *Yeni bir toplumsal oluşum uygulama aracı olarak kentsel politika ve kente farklı yaklaşım - Kentsel politika gerekliliği üzerine*. Mimar Sinan Üniversitesi

- tesis-Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü-Ocak 1998, <http://www.planlama.org/index.php>, (Kasım 2011).
- Göl, C., Ünver, İ., Özhan, S. (2006). The relationship between land use types and moisture contents at the surface soil in the Çankırı-Eldivan Region. 14 th International Soil Conservation Organisation Conference, Water Management and Soil Conservation in Semi-Arid Enviroments, ISCO 2006, 14-19 May 2006 Morocco- Marrakech.
- Görecelioğlu, E. (1992). Havzalarda orman ve otlak alanları amenajmanının su verimine ve kalitesine etkileri. *İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi*, 42(1-2), 17-30.
- Görecelioğlu, E. (1993). Ormanlık alanlarının su kalitesine etkileri. *İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi*, 43 (1-2), 1-14.
- Hızal, A. ve Cesur, O. (1998). The vegetation changes of the Ömerli Watershed and their effects on the water yield. International Symposium on Water Supply and Treatment. 25-26 May. İstanbul.
- Karakuyu, M., Karaburun, A., Kara, F. (2012). Kentleşmenin Büyükçekmece Gölü havzasındaki arazi kullanım değişimleri üzerindeki etkisinin zamansal analizi. *Marmara Coğrafya Dergisi* 26, 42-54, İstanbul.
- Niemczynowicz, J. (1999). Urban hydrology and water management - present and future challenges. *Urban Water*,1, 1-14.
- Özdemir, A.C. (2010). *İstanbul içme suyu havzalarında arazi kullanımlarının su kalitesine olan etkilerinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özel, M. (2005). Kentsel gelişme ve kentleşme sürecinde Niğde. *Selçuk Üniversitesi, Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(2), 120-144.
- Polaskovaa K., Hlavineka, P. and Halounb, R. (2006). Integrated approach for protection of an urban catchment area. *Desalination* 188, 51-59
- Rijsbermana M A.,& Venb F. H.M.(2000). Different approaches to assessment of design and management of sustainable urban water systems. *Environmental Impact Assessment Review*, 20, 333-345
- Serengil, Y., Gökbülak, F. ve Hızal, A. (2004). Su üretim havzalarının havza amenajmanında yeni yaklaşımlar açısından değerlendirilmesi (Ömerli Baraj Havzası Örneği). İstanbul ve Su Sempozyumu, 8-9 Ocak 2004, İTÜ. İstanbul.
- Torun, G. (2008). *Sürdürülebilir gelişme bağlamında havza planlaması ve yönetimi: Alibey İçme Suyu Havzası örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Planlama Programı, İstanbul.
- URL-1:<http://www.dsi.gov.tr/toprak-ve-su-kaynaklari>.
- URL-2: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15974>.

Mahalle Düzeyinde Yeşil Sertifika Sistemlerinin Değerlendirilmesi

*

Özge Yalçın Ercoşkun¹ - Selin Mutdoğan²

Özet

Yeşil sertifikalı binalardan oluşan yaşam alanları enerji korunumu, çevre dostu ve ekolojik çevreler yaratma konusunda önemli bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, çalışma kapsamında farklı ülkelerde kendi gereksinimlerine göre ortaya çıkan mahalle düzeyinde kentsel tasarım kriterlerine sahip Breeam Communities, LEED-ND ve DGNB-NSQ isimli, İngiliz, Amerikan ve Alman sertifika sistemlerinin karşılaştırması yapılarak üstünde durdukları kavramlar vurgulanmaktadır. Bu karşılaştırma yapılırken sertifika almış ya da aday kent parçalarından örnekler verilmektedir. Dünyadaki gelişmelerin ışığında Türkiye’de konuyla ilgili ne tür gelişmeler olduğu üzerinde durulmaktadır. Türkiye’de söz konusu sertifikaların bilinirliğinin az olması, site uygulamalarında yeşil mahalle sertifikası kavramı üzerinde durulmaması, şehir planlaması bilincinin yeterince gelişmemesi, bütüncül değil tek yapı düzeyinde kalınması gibi etkenler mahalle ölçeğindeki sertifikaların ülkemizde örneğine pek rastlanmamasına sebep olmaktadır. Ancak çok yeni olarak bir-iki proje mahalle düzeyinde yeşil sertifikaya aday olmuştur. Bu bildiride mahalle düzeyindeki yeşil sertifika sistemlerinin kriterleri konusunda Türkiye’de gerçekleştirilen son çalışmalar, devlet tarafından yürürlüğe konan ‘Sürdürülebilir Yeşil Binalar ile Sürdürülebilir Yerleşmelerin Belgelendirilmesine Dair Yönetmelik’ ve ulusal düzeydeki sertifika çalışmaları üzerinde durulmakta ve ulusal sertifikalar için önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: LEED-ND, Breeam Communities, DGNB-NSQ, mahalle gelişimi, yeşil sertifika sistemleri

¹ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü (ozgeyal@gmail.com)

² Öğr. Gör., Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi İçmimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü (smutdogan@gmail.com)

Evaluation of the Neighborhood Development in Green Building Certification Systems

*

Özge Yalçiner Ercoşkun - Selin Mutdoğan

Abstract

Designs for living areas composed of green certificated buildings in an energy saving, environmentally friendly, ecological and comfortable environment are emerging. In this context, green certification systems which has neighborhood scale assessment, Breeam (UK), Leed (USA) and DGNB (Germany) are researched and compared with some best-practice case studies from all over the world and in the light of these developments, discuss what kind of developments occurred in Turkey. In Turkey, there is no certificated neighborhood development because of the recognition of certification system is less than the other countries in Europe, not focused on green building certification systems in new constructed gated communities, awareness of the sustainable urban planning strategies are not developed, sustainable applications occurred only a building level not a holistic approach related with urban planning.

In this study, give detail informations about developments in Turkey related with green building certification systems with some candidate case studies, laws and regulations and create some guidelines.

Keywords: LEED-ND, Breeam Communities, DGNB-NSQ, neighborhood development, green building certification systems

Giriş

Günümüzde sürdürülebilir toplumların oluşturulması için, kentlerdeki yaşamın sürdürülebilirlik kriterleri çerçevesinde ele alınması, dünyadaki doğal kaynakların korunması, çevre bilincinin geliştirilmesi ve sosyal ilişkilerin sürdürülebilmesi önemlidir. Kentlerin gittikçe kalabalıklaşması, hız ve teknolojinin günümüzün en önemli kavramları hâline gelmesi, yaşamın devasa bir ölçekte yaşanmasına ve insan odaklı ihtiyaçların karşılanmasında sıkıntılar yaşanmasına sebep olmaktadır. 90'ların başından itibaren özellikle doğal çevrenin yok olması ve yok oluşun insanın günlük yaşantısını etkileyecek boyuta gelmesi sürdürülebilirlik kavramının daha da önem kazanmasına neden olmuştur. Dünya nüfusunun yarısının kentlerde yaşadığı düşünüldüğünde kentlerin bu anlayışa göre iyileştirilmesi önem kazanmaktadır. Yeşil sertifika sistemleri, sürdürülebilir gelişmenin üç ana başlığı olan çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik konularına bütüncül yaklaşımla bakan, belli kriterler çerçevesinde şekillenen değerlendirme sistemleridir. Bu sertifikalar, ilk olarak mimari düzeyde oluşmuş ve yapıların çevresel etkilerinin somut olarak ortaya konmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Yapıları geniş kapsamlı ve objektif bir değerlendirmeye alan, kolay uygulanabilen ve sonuçları kolay anlaşılabilen bu sistemlerin ilki İngiltere'de 1990 yılında Yapı Araştırma Kurumu (BRE) tarafından oluşturulan Yapı Araştırma Kurumu Çevresel Değerlendirme Metodu'dur (BREEAM). Bu metodu ABD'de geliştirilen LEED, Almanya'da geliştirilen DGNB ve bunlar gibi daha birçok farklı ülkede farklı sistemler takip etmiştir. Yapı ölçeğinde başlamış olmasına rağmen kentsel sürdürülebilirlik üzerinde de çalışmalar yapan bu sistemler ilerleyen dönemlerde site-mahalle veya kent parçası düzeyinde de sertifika sistemlerini hayata geçirmişlerdir (Mutdoğan & Ercoşkun, 2015).

Dünyanın farklı coğrafyalarında oluşturulmuş yeşil bina sertifika sistemlerinin yalnızca 6 tanesinde mahalle ölçeğinde sertifikalandırma sistemi bulunmaktadır (HQE-Fransa, Casbee-Japonya, Green Star-Avustralya, LEED-Amerika Birleşik Devletleri, Breeam-İngiltere ve DGNB-Almanya). LEED-ND (LEED Neighborhood Development) , Breeam Communities ve DGNB NSQ (Neubau Stadtquartiere) site-mahalle veya kent parçası düzeyinde sertifika veren sistemlerin başında gelmek-

tedir. Araştırılan bu üç sistem belli özellikleri nedeniyle dünyada önemli bir yere sahiptir. Breeam-Communities dünyada kullanılmaya başlanan en eski sertifika sistemi olduğu için, LEED-ND dünyada en çok kullanılan sertifika sistemi olduğu için ve DGNB-NSQ ise 2. nesil sertifika sistemi olarak yeni ve esnek olduğu için araştırılmıştır. Bu sistemler değerlendirme yaparken binanın yapım, işletim ve bakım aşamalarında çevresel etkileri ve kullanıcı konforunun yanı sıra bina gruplarının çevrelerini dikkate almakta ve çevresel etkilerini araştırmaktadır. Enerji modelleri, yaşam döngüsü analizleri, ulaşım analizleri etkilerin nicel olarak ortaya konması için kullanılmaktadır. Bu analizlere ek olarak bölge planlaması, etkin arazi kullanımı, nüfus yoğunluğu ve nüfusun farklı işlevlere erişimi ve nitelikleri, yenilikçi altyapı sistemleri de dikkate alınmaktadır. Ayrıca sürdürülebilir toplumlar yaratmadaki önemli kriterler olan sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik konularına da mahalle düzeyinde yer verildiği görülmektedir.

Sertifika Sistemlerinin Genel Değerlendirmesi

ABD'nin LEED Yeşil Sertifika Sistemi

Çevre ve Enerji Tasarımında Liderlik (LEED) ABD'deki Çevre Dostu Binalar Konseyi (USGBC) tarafından 1998 yılında geliştirilen bir dizi kriterler listesidir. LEED'in ana hedefleri; yapıların çevre dostu olmasının sağlanması, bina endüstrisinde "çevre dostu" olmak konusunda liderlik yapmak, bu konudaki rekabeti artırmak, tüketici ve kullanıcıyı bilinçlendirmektir (USGBC, 2014). LEED sertifika sistemi var olan teknolojileri esas alarak, binanın yaşam döngüsünün çevresel performansını değerlendirmektedir. Bu değerlendirmeyi yaparken binanın inşası, tasarımı ve kullanım aşamasında o binanın yeşil bina kriterlerine uygun olabilmesi için gerekli olan koşulları belirten standartları göz önünde bulundurmaktadır.

LEED, var olan ve yeni inşa edilen ticari, kurumsal ve konut yapıları için kullanılabilir. Bu kriterler kabul görmüş enerji ve çevre stratejileri temel alınarak oluşturulmuştur. Farklı projeler için farklı LEED sertifika sistemleri geliştirilmiştir. 2013'de yenilenen kategorilere göre yeni yapılar ve büyük onarımlar için LEED-BD+C, iç mekân tasarımı ve

inşası için LEED-ID+C, bina işletim ve bakım LEED-O+M, az katlı konutlar için LEED-H ve mahalle gelişimi için LEED-ND'dir.

Her sertifika sistemi çevre açısından 5 ana kategoriye sahiptir. Bunlar sürdürülebilir araziler, etkin su kullanımı, enerji ve atmosfer, malzeme ve kaynaklar, iç mekân çevre kalitesidir. Bunlar dışında bulunan 'tasarımda inovasyon', var olan kriterler dışında binada ve iç mekânda yapılan yenilikçi yaklaşımlar ve teknolojik gelişmelerdir. Kriterlere ek olarak sertifikanın alınacağı bölgeye özel puanlar da bulunmaktadır. Bu kategoriler LEED-ND sertifikasında değişiklik göstermektedir. Kapsam olarak daha büyük ve daha çeşitli işlevler içerdiği için kategoriler 1) *akıllı konum ve bağlantı*, 2) *mahalle dokusu ve tasarımı*, 3) *yeşil altyapı tesisleri ve binalar*, 4) *yenilik ve tasarım süreci* şeklindedir (USGBC, 2014).

LEED'in yapılar için olan sertifikalarında, kategoriler için belirlenen puanlar, binanın çevreye vereceği potansiyel etki ve kullanıcı temel alınarak belirlenmiştir. Bu etkiler, binanın tasarım, yapım, işletim ve bakım aşamalarında çevresel ve insan kaynaklı olarak tanımlanmaktadır. Bunlar sera gazları, fosil yakıtlar, toksin ve kanserojenler, hava ve su kirleticileri ve iç mekân çevresel koşullarıdır. Enerji modelleri, yaşam döngüsü analizleri, ulaşım analizleri gibi yaklaşımlar etkilerin nicel olarak ortaya konması için kullanılan yöntemlerdir (Sev & Canbay, 2009; Erten, 2009). LEED-ND sertifikasında ise yukarıda belirtilen özelliklere ek olarak *bölge planlaması, nüfus yoğunluğu ve farklı aktivitelere ulaşım şekilleri ve nitelikleri* de dikkate alınmaktadır. Ayrıca *evrensel tasarım* kriterlerinin yerleşim ölçeğinde dikkate alınması ve hem kullanıcı hem de fonksiyon olarak çeşitliliğin sağlanabilmesi diğer dikkat çeken alt başlıklardır.

İngiltere'nin BREEAM Yeşil Sertifika Sistemi

İngiltere'nin Yapı Araştırma Kurumu (BRE) tarafından geliştirilerek, 1990 yılında uygulamaya geçirilen Yapı Araştırma Kurumu Çevresel Değerlendirme Metodu (BREEAM), ölçütlere dayalı değerlendirme sistemlerinin ilk örneğidir. Bu sertifika sistemindeki en önemli konular çevresel politikaların sürekli olarak güncellenmesi ve yerel koşullarla harmanlanmasının gerekliliğidir. Kurumun BREEAM'i oluştururken hareket noktası çevresel gelişmedir. Bu sistemde bürolar, çekirdek aileler için eko-konutlar, apartmanlar, okullar, alışveriş merkezleri, yurtlar,

bakımevleri, sanayi yapıları, adalet sarayları, hastaneler, hapisane binaları ve yerleşim bölgeleri değerlendirmeye alınabilmektedir. Oldukça geniş bir yelpazeye göre düzenlenmiş değerlendirme tabloları yapıların çevresel performanslarını çeşitli kategorilere göre değerlendirmektedir. Bu kategoriler 1) *yönetim*, 2) *sosyal ve ekonomik refah*, 3) *doğal kaynaklar ve enerji*, 4) *arazi kullanımı ve ekoloji* ve 5) *ulaşım ve hareketlilik*dir. İngiltere dışındaki ülkelerde de kullanılabilmesi için BREEAM Europe ve BREEAM Gulf geliştirilmiştir. Belirtilen yapılar dışındaki bir yapıya sertifika almak istendiğinde talep edilen kurum tarafından BREEAM Bespoke (Sipariş) hazırlanmakta ve değerlendirme ölçütleri yapı türüne özgü olarak belirlenebilmektedir (Mutdoğan, 2011; Sev & Canbay, 2009).

BREEAM değerlendirmeleri BRE'nin lisanslı değerlendirme uzmanları (BREEAM Assessor) tarafından yapılmaktadır. Başvurudan sonra projenin hangi değerlendirme türüne uygun olduğuna karar verilmekte, daha sonra her yapı türü için, yapının bulunduğu aşamaya uygun yöntem seçilerek çalışmalar yürütülmektedir. Bu aşamalar 3 tipte olmaktadır (Sev & Canbay, 2009).

- Tasarım ve satın alma: Tasarım aşamasının değerlendirmesidir.
- İnşaat Değerlendirmesi: Tasarım aşamasında belirlenen BREEAM konularının uygulamasının değerlendirilmesidir.
- Yönetim ve Operasyon: Var olan binaların işletme sürecine ilişkin değerlendirmelerdir.

Bu aşamalar dikkate alınarak yapının puanlaması gerçekleştirilmektedir. Uzmanlar ilk olarak projeyi (daha inşaat başlamadan) onaylamakta, sertifika ise inşaat bittikten sonra verilmektedir. Eğer yapı tasarım aşamasında olup da projelendirmede sorunlar varsa bu sorunlar çözüldükten sonra sertifika verilmektedir. Değerlendirme sonucunda yapının gösterdiği performans Geçer (Pass), İyi (Good), Çok İyi (Very Good), Mükemmel (Excellent) ve Olağanüstü (Outstanding) olarak derecelendirilmektedir (Breeam, 2013).

Almanya'nın DGNB Yeşil Sertifika Sistemi

Alman Sürdürülebilir Yapı Sertifikası, yapı planlaması ve değerlendirilmesi amacı ile Alman Yeşil Bina Konseyi ve Ulaşım, İnşaat ve Kentsel

İlişkiler Bakanlığı ortaklığında 2008 yılında oluşturulmuş bir sistemdir. Binaların planlamasında ve değerlendirilmesinde kullanılan bu sertifika sistemi, tüm ilgili sürdürülebilir yapı konularını içermektedir. Şartlara uyan projeler bronz, gümüş ve altın kategorilerinde sınıflandırılmaktadırlar. Diğer iki sertifika sisteminden farklı ana başlıklar içermektedir. Bunlar 1) çevrebilim, 2) ekonomi 3) sosyo-kültürel ve operasyonel konular, 4) teknik konular, 5) süreçlerin değerlendirilmesidir. Sertifika, projenin başlangıç noktasında belirlenen sürdürülebilir yapı hedeflerinin bütünlüklü tasarım prensipleri doğrultusunda uygulanması üzerine kurulmuştur (ÇEDBİK, 2014). 2. nesil sertifika sistemi olarak adlandırılan DGNB, LEED ve Breeam'den sonra 2008 yılında ortaya çıkmıştır. LEED ve Breeam gibi 1. nesil sertifika sistemleri Bruntland Sözleşmesi'nde vurgulandığı gibi sürdürülebilirliğin bütün boyutlarını yani çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarını ele almaktadır. DGNB ise özellikle yapı özeline vurgu yaparak binanın yaşam döngüsü hesaplaması ölçütü üzerinde durmuştur. Bu yaklaşım bir binanın ekonomik olarak sürdürülebilir olmasının çevresel olarak da sürdürülebilir olacağına odaklanmaktadır. Bu nedenle bu sistemin temel özelliği 'binanın yaşam döngüsü boyunca bütçe doğrulaması' yapmasıdır (Church, 2013).

Sertifikalandırma sürecinde 4 aşama bulunmaktadır. Bunlar hazırlık ve kayıt, belgelerin teslimi, uygunluk kontrolü/deneyi, sonuç ve ödüllendirme olarak adlandırılmaktadır. Bu süreçte, müşteri, DGNB denetçisi, merkez büro (DGNB) ve DGNB sertifika komitesi olmak üzere 4 farklı kişi/kurum görev almaktadır. Sistem diğer sertifika sistemlerinden hem seçilen yöntem hem de uygulama şekli bakımından oldukça farklıdır. Diğer sertifikalarda belli standartlar çerçevesinde ve önerilen belli uygulamalar kullanılarak hesaplamalar yapılırken, DGNB'de yerel standartlara uyum sağlanmakta ve hangi program veya uygulamanın kullanılacağı müşteriye bırakılmaktadır. Diğer sistemlerde gidilen yola da puan alınırken, DGNB'de ortaya çıkan sonucun performansına göre puan alınmaktadır. Bu yaklaşım da aslında yaratıcılık kullanılarak çok farklı uygulamaların gerçekleştirilmesine imkân sağlamaktadır (DGNB, 2015). Tablo 1'de sertifikaların bilgileri özetlenmiştir:

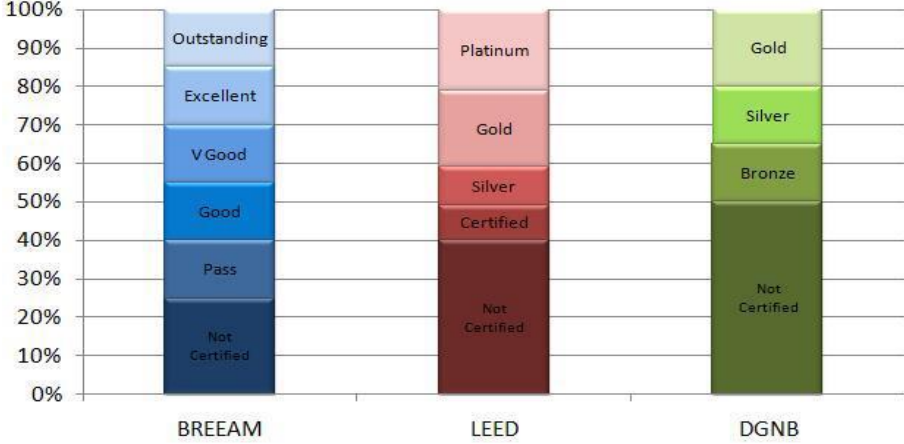
Tablo 1: Sertifikalar hakkında genel bilgiler (USGBC, 2015, Breeam, 2015, DGNB, 2015)

	Breeam Communities	LEED-ND	DGNB-NSQ
Kurum	Building Research Establishment Environmental Assessment Method (for) Communities	Leadership in Energy and Environment Design- Neighborhood Developments	German Sustainable Building Council- New City Districts
Logo			
Ülke	İngiltere	Amerika Birleşik Devletleri	Almanya
Kullanıma başlanması	2009 Yeni sürüm 2013	2009 Yeni sürüm 2013	2011
Puanlama Sistemi	Outstanding Excellent Very Good Good Pass	Platinum Gold Silver Bronze	Gold Silver Bronze
Sertifikalandırma Süreçleri	Tasarım Projenin gerçekleştirilmesi	Tasarım İnşaat Projenin gerçekleştirilmesi	Tasarım İnşaat Projenin gerçekleştirilmesi

Sertifikaların puan ağırlıkları, sertifikanın derecelendirilmesi, ön koşullar ve minimum kazanılan puanlar dikkate alındığında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. LEED sertifikasında her kredi için alınabilecek bir puan değeri bulunmakta ve yapılan uygulamalara göre bu puanlar matematiksel olarak toplanıp projenin toplam puanıyla, ona karşılık gelen sertifika seviyesi bulunmaktadır. BREEAM'de ise her konu başlığının altında kazanılan puanlar, o başlığın ağırlığı ile çarpıldıktan sonra yüzde skor değeri olarak hesaplanmaktadır. Bu da her kazanılan puanın toplam skora farklı şekilde yansımaya neden olmaktadır. DGNB'de ise bütün kriterlerin puan ağırlığı birbiriyle eşittir (Somalı, 2010). Sertifikanın derecelendirilmesinde de önemli farklılıklar bulunmaktadır. Breeam, kriter ve puanlamada %25'i sağlandığında sertifika verirken, DGNB'de bu oran %50'e çıkmaktadır. (Tablo 2). Minimum kazanılan puanlar dikkate alındığında ise LEED'de ön koşullar,

Breem’de zorunlu koşullar bulunurken DGNB’de böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır (Hamedani & Huber, 2012). Tablo 2’de sertifika sistemlerinin puanlama sistemi ve alınan sertifika türleri detaylı olarak gösterilmiştir. Bu tablo aracılığıyla da üç sertifika sistemi arasındaki farklılıklar net bir biçimde ortaya konmaktadır (Hamedani, 2014).

Tablo 2: Sertifika sistemlerinin puanları ve sertifikalandırma dereceleri (Hamedani,2014)

Üç sertifika sisteminin de başlık ve alt başlıkları analiz edildiğinde şu çıkarımlar yapılabilmektedir:

Üç sertifika sisteminde de akıllı arazi kullanımı önem kazanmaktadır, terk edilmiş alanların dönüşümü ayrıca değerlidir. Üçünde de otomobil kullanımının azaltılması hedeflenmiştir. Bunun için toplu taşıma erişim ve bisiklet yollarının inşası gibi konulara ağırlık verilmiş, yaya öncelikli tasarım ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte doğal alanların, su havzalarının korunması, dik eğimlerin, bitki örtüsünün ve geçirgen yüzeylerin, ekolojik değerlerin, biyo-çeşitliliğin korunup geliştirilmesine önem verilmiştir. Çeşitlilik ve esneklik öne çıkan bir diğer kavramdır. Kullanıcı çeşitliliği, farklı yaş ve farklı gelir gruplarına hitap eden tasarım, hem satılık hem kiralık konut sunumu ve esnek konut türleri konut ihtiyacının giderilmesinde önemlidir. Üst ölçek kentsel planlara uyum, arazinin etkili kullanımının planlanması, açık ve yeşil alanlarda engelsiz kentsel tasarım üç sertifika sisteminde de üzerinde durulan başlıklardandır.

Eğitim, sağlık tesisleri ve diğer sosyal donatıların konumlandırılması ve kolay erişim hepsinde yer almaktadır. Ayrıca iklim değişikliğine uyum çerçevesinde afet risklerinin azaltılması, toprağın, suyun ve havanın korunup geliştirilmesi ve iklim yaratılması önem kazanmaktadır.

Üç projede de yeşil sertifikalı binaların varlığı değerlidir. Altyapıya gelindiğinde ise incelenen bütün örneklerde yağmur suyunun değerlendirilmesi, su tüketiminin azaltılması, pis suyun arıtılması ve akılcı katı atık yönetimi ön plana çıkan başlıklardır. Ayrıca gürültü kirliliği, ışık kirliliği gibi konulara da dikkat çekilmektedir. Kriterler kapsamında, üç sertifika sisteminde de tasarım ve uygulama aşamasında halkın katılımı hassasiyetle vurgulanmaktadır.

Kriterler arasındaki farklılıklar incelendiğinde, LEED-ND yeşil sertifika sisteminde ev-iş ve ev-okul gidiş gelişlerinin ve uzaklıkların önemi vurgu yapılmış, tarihî binaların yeniden kullanımı, inşaat atığının yönetimi, kullanıcılara eğitim verilmesi gibi farklı konulara dikkat çekilmiştir. BREEAM Communities yeşil sertifika sisteminde afet riskleri içinde en fazla taşkın yönetimi üzerinde durulmuştur. Ulaşım ve malzeme düşük emisyon gibi başlıkların yanı sıra kapsamlı ve güvenli tasarım, denetim ve tesislerin yönetimi konuları ön plana çıkmaktadır. DGNB-NSQ'da ise 2. nesil yeşil sertifika sistemi olarak birtakım yenilikçi başlıklar dikkati çekmektedir. Yerel gıda üretimi, yaşam döngüsünün kurulması ve maliyetinin çıkarılması önem kazanmaktadır. Kamusal mekânlarda sanat faaliyetleri ve ortak mekân vurgusu fazladır. Teknik konularda ise bilgi ve enerji teknolojilerinin kullanılması, bakım/hizmet ve temizlik konuları ön plana çıkmaktadır. Süreç değerlendirmesinde ise kalite, rekabetçi ortam, pazarlama, güvence ve takip diğerlerinden farklı olarak başlıklara yansıyan konulardandır (Tablo 3).

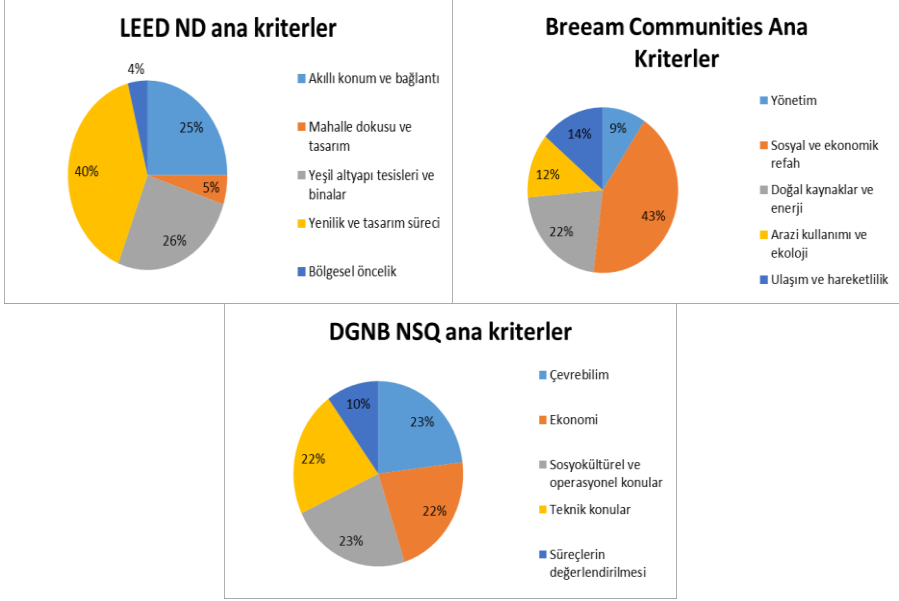
Sertifikaların ana başlıklarının yüzdeleri dikkate alındığında LEED-ND'de tasarım süreci ve bu süreçte uygulanan yenilikçi yaklaşımların ön planda olduğu görülmektedir. Mahalleyi oluşturan yapıların özelliklerine ilişkin yapı ölçeğindeki uygulamalar ve altyapı hizmetleri bir sonraki önemli kriter olarak görülmektedir. Breeam Communities'de bulunan kriterler arasında en yüksek yüzdeye sahip olan sosyal ve ekonomik refah, sertifikanın sürdürülebilir toplumlar yaratmada kararlılığını ve ekonomik anlamda bölge halkının koşullarının iyileştirilmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. 2. nesil sertifika sistemi olan DGNB-NSQ'da ise kriterler ara-

sında puanların birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Diğer sertifikalara göre kriterler arasında daha eşit bir dağılım bulunmaktadır (Tablo 4).

Tablo 3: Sertifika sistemlerinin ana kriterleri ve alt başlıkları (USGBC, 2015, breem, 2015, DGNB, 2015)

 <ul style="list-style-type: none"> • 1. Akıllı Konum ve Bağlantı • Terkedilmiş endüstri bölgesinin rehabilitasyonu • Tercih edilen bir konumda bulunması • Otomobil kullanımının azaltılması • Bisiklet yollarının ve parklarının oluşturulması • Konut-ış ve konut-okul ilişkilerinin sağlanması • Doğal alanlar ve su havzaları korunması ve yönetilmesi • Dik meyillerin doğal su rezervlerinin korunması • 2. Mahalle Dokusu ve Tasarım • Kompakt gelişimin sağlanması • Mesafelerin ve sokak tasarımının yürümeye elverişli olması • Kullanıcı yönünden çeşitlilik sağlanması (ekonomik gelir, yaş..vb) • Kullanım ve işlev yönünden çeşitlilik (iş-sosyal alan-konut) • Konut türlerinde çeşitlilik (ucuz konut, kiralık konut vb) • Otopark alanlarının ayak izlerinin azaltılması • Sokaklar arasında bağlantıların kurulması • Transit geçiş yapanların ihtiyaçlarının karşılanması • Açık kamusal alanların iş/konut alanları çevresinde konumlandırılması • Evrensel tasarım kriterlerinin sağlanması • Ağaçlandırma yapılarak gölgelendirilmiş sokaklar • Bölge içinde okulların bulunması • Kullanıcıların karar verme sürecine dahil olması • 3. Yeşil Altyapı Tesisleri ve Binalar • Bölgede sertifikalı yeşil binaların bulunması • Yapılarda enerji verimliliğinin sağlanması • Yapılarda su tüketiminin azaltılması • Yapılarda geri dönüşümlü malzemelerin kullanılması • Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi • İnşaat sürecinin doğal hayata en az zarar verici şekilde yönetilmesi • Işık kirliliğinin azaltılması • Yağmursuyu ıslahı • Su tasarrufu sağlayan peyzaj tasarımı • Isı adası etkisinin azaltılması • Bölgesel ısıtma/soğutma gerçekleştirilmesi • Altyapıda enerji tasarrufu sağlanması • İnşaat atık yönetimi • Katı atık yönetiminin gerçekleştirilmesi • Bölgesel bitki örtüsünün ve geçiren yüzeylerin korunması • Bölgenin altyapısının işletiminde enerji tasarrufu sağlanması • Atık suda oluşan kirliliğin engellenmesi ve yeniden kullanılması • 4. Yenilik ve Tasarım Süreci • LEED AP'nin projede görev alması • kullanıcılar eğitim verilmesi • Yenilikçi uygulamaların gerçekleştirilmesi 	 <ul style="list-style-type: none"> • 1. Yönetim • Başvuru planı • Başvuru ve sözleşme • Tasarımın denetlenmesi • Tesislerin yönetimi • 2. Sosyal ve ekonomik refah • Ekonomik faktörler • Eğitim • Demografik ihtiyaçlar ve öncelikler • Konut ihtiyacı • Hizmetlerin, tesislerin ve sosyal donatıların sağlanması • Kamusal Alan • Kamu hizmetleri • Yeşil altyapı • Bölgesel park alanları • Yereli korumak • Kapsayıcı tasarım • Sel risklerinin değerlendirilmesi • Gürültü kirliliği • Mikro klima • İklim değişikliğine uyum • Taşkın yönetimi • Işık kirliliği • 3. Doğal Kaynaklar ve Enerji • Enerji stratejileri • Varolan bina ve altyapı • Su stratejileri • Sürdürülebilir binalar • Düşük emisyonlu malzemeler • Kaynak verimliliği • Ulaşımında karbon emisyonu • 4. Arazi kullanımı ve ekoloji • Ekoloji stratejileri • Arazi kullanımı • Su kirliliği • Ekolojik değerini iyileştirilmesi • Peyzaj • Yağmur suyu ıslahı • 5. Ulaşım ve hareketlilik • Ulaşım • Güvenli sokaklar • Bisiklet yolları • Toplu taşıma erişim • Bisiklet tesisleri • Toplu taşıma istasyon ve durakları 	 <ul style="list-style-type: none"> • 1. Çevrebilim • Yaşam döngüsü analizleri • Toprak ve suyun korunması • Mahalledeki iklimsel değişim • Biyoçeşitlilik ve etkileşim • Olası çevresel etkilerin değerlendirilmesi • Arazi kullanımı • Toplam enerji ihtiyacı ve yenilenebilir enerji • Enerji etkin gelişim yapısı • Düşük kaynak kullanımı altyapı ve yeraltı suyu yönetimi • Yerel gıda üretimi • Su döngüsü • 2. Ekonomi • Yaşam döngüsü maliyetleri • Belediyeye mali yansımaları • Değerin korunması • Arzının verimli kullanımı • 3. Sosyo-kültürel ve Operasyonel konular • Sosyal ve fonksiyonel çeşitlilik • İş ve sosyal altyapı • Nesnel-öznel güvenlik • Açık mekanda ortak kullanım alanlarının kalitesi • Gürültü kirliliği • Açık alanların oranları • Engelli erişimi • Kiracı esnekliği ve gelişim yapısı • Kentsel gelişim planına uyum • Kentsel tasarım • Varolan yapıların kullanımı • Kamu sanatı • 3. Teknik Konular • Bilgi teknolojileri ve iletişim altyapısı • Enerji teknolojileri • Atık yönetimi • Yağmur suyu yönetimi • Altyapının dağılımı, ayrışması ve geri dönüşümü • Bakım, hizmet ve temizlik • Ulaşım sistemlerinin kalitesi • Yol altyapısının kalitesi • Toplu taşıma altyapısının kalitesi • Bisiklet altyapısının kalitesi • Yaya altyapısının kalitesi • 4. Süreçlerin değerlendirilmesi • Katılım • Rekabetçi ortamda geliştirilmiş kavramlar • Bütünsel tasarım • Halk katılımı • Kontrol • İnşaat alanlarının ve süreçlerinin çevresel etkileri • Pazarlama • Kalite güvencesi ve gözlem
--	---	--

Tablo 4: Sertifika sistemlerinin ana başlıklarının yüzdeleri (USGBC, 2015, Bream, 2015, DGNB,2015)

Dünyada Mahalle Ölçeğinde Yeşil Sertifika Almış Yerleşimler

Çalışma kapsamında ele alınan üç sertifika sisteminin daha iyi anlaşılması için birer örnek ele alınmıştır. Bu örnekler seçilirken projenin hayata geçirilmiş olması, kategorisinde bir ilk olması veya sertifikayı yüksek puanla almış olması gibi özellikler dikkate alınmıştır.

LEED-ND Sertifikalı Foshan Lingnan Tianti/ Çin

LEED-ND için seçilen örnek, Çin'de bulunan Foshan Lingnan Tianti (FLT) projesidir. Proje 2011 yılında 73 puan kazanarak LEED-ND Altın kategorisinde sertifika almıştır. Sürdürülebilirliğin bütüncül yaklaşımından yola çıkılan projede sosyal olarak canlı, ekonomik açıdan üretken ve ekolojik gelişimi bulunan bir mahalle yaratmak amaçlanmıştır. Kuzey Çin'de Guangdong bölgesine bağlı Foshan şehrinin merkezinde bulunan Foshan Lingnan Tianti'da 'bütüncül toplum' kavramıyla yola çıkılarak, konut, ofis, rekreasyon, ticaret ve eğlence alanları, birbirleriyle organik

bağlar kuracak şekilde oluşturulmuştur. Toplam alanı 65 hektar olan bölgede 2020 yılına kadar sürecek 5 aşamalı kentsel planlama etabı öngörülmüştür. Bölgenin batısı ofis binaları, oteller ve iş merkezleri için, doğusu ise konut alanları, rekreasyon alanları ve eğlence merkezlerine ayrılmıştır. Bunun yanında bölgede bulunan Çin geleneksel mimarisinin önemli örnekleri yeniden işlevlendirilmiştir. Bölgede var olan tarihî dokunun ve yapıların korunmasıyla halkın dış mekân aktivitelerine yönlendirilmiştir (Foshan, 2014a,b).

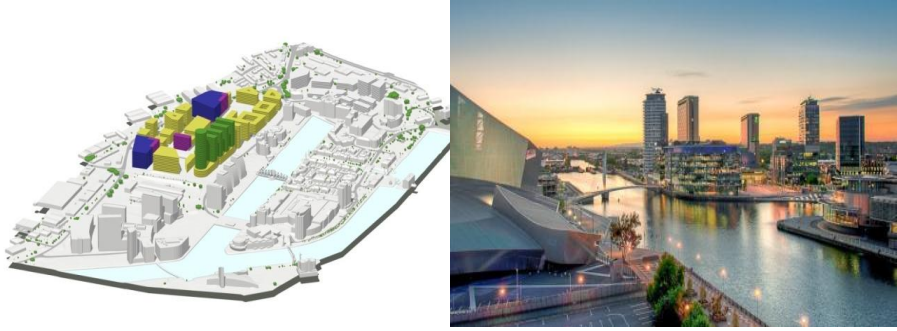
Resim 1: Foshan Lingnan Tianti Projesi (Som, 2014)

Yapılı çevre düzeyinde projede tarihî yapıların korunması sağlanmıştır. LEED-ND yeşil sertifikasını diğer sertifikalardan ayıran önemli bir özellik de tarihî yapıların korunması ve işlevlendirilmesidir. Bu yaklaşım yapılı çevrede tüketilen enerji ve doğal kaynakların azalmasını aynı zamanda kullanıcıların fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarının daha iyi şekilde karşılanmasına imkân sağlamıştır.

Breem Communities Sertifikalı Mediacity, Manchester/İngiltere

Breem Communities sertifikası alan ilk yerleşim olduğu için önemli bir örnek olan Mediacity, Manchester'in Salford rıhtımında bulunan sahil şeridinin düzenlenmesiyle oluşmuştur. Toplam 8 hektarlık arazide konumlanmış projenin ilk etapta 1,3 hektarlık bölümü 2011 yılında tamamlanmıştır. Projede terk edilmiş sanayi bölgesinin ve tersanenin dönüşümü gerçekleştirilmiştir. Bölgede 15.500 kişiye iş imkânı sağlanmış, yerel işletmeler ve yerel ürünlerin satışının gerçekleştirilebileceği dükkânlar oluş-

turulmuştur. Proje, Avrupa'nın en büyük medya ve stüdyo tesislerine ev sahipliği yapacak, farklı mağazalar, barlar, restoranlar, ofis, 9000 kişilik konut ve sağlık hizmetleri barındırmaktadır. Bölgenin enerji ihtiyacı yenilenebilir kaynakların yardımıyla sürdürülebilir sistemlerle giderilmeye çalışılmıştır. Kullanılan tri-jenerasyon sistem ile bölgeye ucuz ısıtma ve enerji sağlanmaktadır. Bu sayede yıllık karbon salımı 20.000 ton azaltılmıştır. Bölgede bulunan bütün yapılar Breeam sertifikalıdır ve yapılı çevrenin tasarımında karma kullanıma dikkat edilmiştir. İş yeri ve konut oranları birbirine yakın tutulmuş, ayrıca kullanıcı profili de dikkate alınmış, kiracı, iş yeri sahibi veya konut sahibi oranları birbirine eşit tutulmuştur. İnşaatlarda kullanılan ahşabın %80'i FSC sertifikalıdır. Bölgede yapılı çevrenin gelişimi için düşük sel riski olan araziler seçilmiştir. Bu bölgede ısı adalarının azaltılması için uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Toplu taşımanın önemi üzerinde durulmuş ve karma taşıma sistemine sahip ulaşım planı geliştirilmiştir. Ayrıca bölgenin biyo-çeşitliliği koruma altına alınarak bu konuda çalışmalar yapılmaktadır. (MediaCity, 2015; Breeam Communities, 2015)

Resim 2: Media City UK, Manchester Projesinin 3 boyutlu tasarımı ve genel görünüşü (Drum, 2015; MediaCity, 2015)

DGNB-NSQ Sertifikalı Potsdamer Platz, Berlin/Almanya

Berlin Duvarı'nın bulunduğu yerde atıl bir bölge olan Potsdamer Platz, duvarın yıkılmasının ardından kentsel dönüşüm projesi olarak yeniden hayata geçirilmiştir. Renzo Piano'nun başını çektiği bir mimarlar grubu, Berlin Duvarı'nın yıkımından sonra şehrin merkezinde kalan

bölge için iş-konut-ticaret alanlarının karmasıyla bir yerleşim bölgesi yaratmıştır. Özellikle ekolojik değerlerin üstünde duran mimarlar, bu yaklaşımlarını hayata geçirerek bölgenin DGNB-NSQ sertifikası almasını sağlamışlardır. Toplamda 55 hektarlık bir alanda toplam 19 adet bina, 10 cadde ve 2 meydan bulunmaktadır.

Projenin sertifika almasında etkin rol oynayan özellikleri arasında çevre ve insan sağlığına duyarlı yapı malzemelerinin kullanılması, enerji tüketimi olmadan soğutma yapılması, yağmur suyunun iklimlendirme için kullanılması, atıkların toplanması ve ayrışması için merkezî bir sistem kullanılması gelmektedir. Bunun yanında motorlu taşıt trafiğinin yerin altına alınması, bu alanda yayalar için geniş bir alanın yaratılmasına olanak sağlamıştır. Bu uygulama ile %70 oranında CO₂ emisyonu azaltılmıştır (Potzdamerplatz, 2015).

Sosyo-kültürel özelliklere de dikkat edilmiş, iş ve konut yüzdesinin bölgede eşit olması sağlanmıştır. Bunun yanında kullanıcı çeşitliliği göz önünde bulundurularak farklı kullanıcılara uygun hizmetler sağlanmıştır. Ekonomik yönden de yaşam döngüsü maliyeti konusuna, mekânın verimli kullanımına ve gayrimenkul değerlerinin stabil kalmasına dikkat edilmiştir. Ekolojik yönden bakıldığında inşaat maliyetinin 1/3'ünün ekolojik yönetim için harcandığı görülmektedir. Uzun vadeli stratejik yaklaşımla, maliyet verimliliği, ekoloji ve işlevsellik bir arada ele alınmıştır (Dreso, 2015).

Şekil 3: Potzdamer Platz'in vaziyet planı (Potzdamerplatz, 2015)

Şekil 4: Potzdamer Platz'dan görünüşler (Designbuilt, 2015; Potzdamerplatz, 2015)

Her üç projede de sürdürülebilir bir toplum yaratmak için önemli başlıklar olan, kullanıcıların birbirleriyle etkileşimi, bu etkileşim için kamusal mekânların yaratılması, alınan kararlarda halkın katılımı gibi konularda iyi uygulama örnekleri bulunmaktadır. Ayrıca altyapı hizmetlerinin enerji etkin olması, doğal kaynakların tüketiminin azaltılması ve alanda bulunan doğal hayatın ve ekosistemlerin korunması, üzerinde durulan diğer önemli başlıklardır.

Türkiye'de Yeşil Sertifika Sistemleriyle İlgili Gelişmeler

Türkiye'de yeşil bina sertifikaları ilk 2009 yılında özel sektörün kendi imkânları ve istekleri doğrultusunda aldıkları sertifikalarla hayata geçmiştir. 2007 yılında kurulan Dünya Yeşil Binalar Konseyi'ne bağlı ÇED-BİK (Çevre Dostu Yeşil Binalar Konseyi) bu süreci hızlandıran ve farkındalığı arttıran bir kuruluş olarak yetkilidir. Türkiye'nin kendi coğrafi, kültürel, ekonomik ve sosyal ihtiyaçları dikkate alınarak ulusal sertifika yapılması gereği üzerinde duran ÇEDBİK, bu konuda üniversitelerle ortak çalışmalar yürütmüş ve 2013 yılında Yeşil Bina Sertifikası-Yeni Konutları geliştirmiştir. Fakat çalışmaları daha çok bina özelinde kalmış mahalle-yerleşme gelişimi üzerine herhangi bir çalışma gerçekleştirilmemişlerdir. Bu konuyla ilgili son yıllarda artan talebe cevap vermek adına devlet kuruluşları ve üniversitelerde çalışmalar yapmaktadır. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi bünyesinde kurulan Yapı Uygulama ve Araştırma Merkezi (YUAM) tarafından yeşil bina bilgi portalı (SEEB-TR) oluşturulmuştur. YUAM, 2010 yılında Türkiye için yerel 'Yeşil Bina Sertifika Sistemi' oluşturma çalışmalarına başlamış, 2013 yılında İstanbul

Kalkınma Ajansı (İSTKA) tarafından 'Yapılarda Enerji Verimliliği Araştırma-Geliştirme ve Bilgi Paylaşım Sistemi'nin Oluşturulması' projesini üstlenmeye hak kazanmıştır. Ayrıca Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve TSE tarafından yeşil bina sertifikası çalışmaları devam etmektedir. 8 Aralık 2014 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanıp yürürlüğe giren 'Sürdürülebilir Yeşil Binalar ile Sürdürülebilir Yerleşmelerin Belgelendirilmesine Dair Yönetmelik' içerik olarak bazı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Yönetmelik; işleyiş, sertifika verecek kuruluşlar, bu kuruluşların yetkileri, bu kuruluşları belirleyecek komite gibi idari konular üzerinde durmakta ama herhangi bir sertifika hakkında bilgi vermemektedir. Daha oluşmamış bir sertifika için yönetim sisteminin ve idari işlerin belirlenmesi yönetmeliğin sıkça eleştirilmesine neden olmaktadır. Genel çerçevenin belirlendiği yönetmelikte sürece dair pek çok soru yanıtsız kalmaktadır. Minimum kriterlerin yer alacağı değerlendirme kılavuzu, daimî komite ve belgelendirme kuruluşları, ayrıca sürdürülebilirlik uzmanı gibi net olmayan terimler içermektedir. Zaten mevcut mühendis-mimarplancı ve tasarımcıların bilmeleri gereken doğal süreçler varken sürdürülebilirlik uzmanı hangi ayrı eğitimlerden geçecektir? Belgelendirme kuruluşları kısmında sorumluluğu net tanımlanmamış bu firmaların yine ÇED veya yapı denetimi gibi büroların oluşmasıyla ticari kaygı hissedilmektedir. Zaten sertifikaya başvuran projelerin prestij belgeli, ayrıcalıklı uygulama olacağı için satış rakamları çok artmaktadır. Mevcut kentsel dönüşüm uygulamalarında sürdürülebilir yerleşme sertifikası göz önüne alınacak mıdır? Önemli yetkileri olacak daimî komitenin ulusal sertifikayı yaygınlaştırmak isterken yüksek performans kriterlerinden taviz verip vermeyeceği endişe konusudur.

Türkiye'de söz konusu sertifikaların bilinirliğinin az olması, site uygulamalarında yeşil mahalle sertifikası kavramı üzerinde durulmaması, şehir planlaması bilincinin yeterince gelişmemesi, bütüncül değil tek yapı düzeyinde kalınması gibi etkenler mahalle ölçeğindeki sertifikaların ülkemizde örneğine pek rastlanmamasına sebep olmaktadır. Ancak çok yeni olarak bir-iki proje mahalle düzeyinde yeşil sertifikaya aday olmuştur.

Bu projelerden biri olan Zekeriyaköy'de Siyahkalem tarafından inşa edilen ve Türkiye'nin ilk LEED-ND (Neighborhood Development-Mahalle Gelişimi) adayı olan KÖY projesinin ilk etabının Ekim 2016'da tamamlanması hedeflenmektedir. Projenin ikinci etabının 2017 yılının ortasında,

üçüncü etabının ise 2018 başında bitirilmesi planlanmaktadır. İngiliz Hopkins Architects tarafından tasarımı yapılan projede modern Türk mimarisi kurucularından Sedat Hakkı Eldem'in çalışmalarından esinlenilmiştir. Siyahkalem tarafından modern tasarım özelliklerini doğayla bütünleşik bir kurguyla sunan KÖY projesinde çeşitli konut planları yer almaktadır. Projede doğayı ve sosyal olanakları ön planda tutan bir anlayış geliştirilmiştir. Ayrıca doğal malzemeler kullanılarak çevreyle uyumlu tasarlanmış konutlar, özel bahçe ve avlular, çocuk oyun alanları, kaya bahçeleri, peyzaj alanları, sosyal donatılar, yürüyüş ve bisiklet yollarının yer aldığı geniş park alanları ve iki okul yer almaktadır (Zekeriyakoy, 2015).

Resim 5: Köy projesinin vaziyet planı ve görseli (Siyahkalem, 2015)

İstanbul'da inşaatı süren Bio-İstanbul Projesi Breeam Communities yeşil sertifika adayı olarak tasarlanan yaşam anlayışı ve sürdürülebilirlik çerçevesinde bir yerleşim alanı yaratılması konusunda dikkat çekicidir (Erten & Erten, 2013). Bio-İstanbul, kapsamında sağlık ve ar-ge teması altında son teknoloji çocuk hastanesi, inovasyon kampüsü, üniversitesi, konut alanları, sosyal ve kültürel alanlar bulundurmaktadır. Tasarım aşamasında ekolojik şehircilik kavramı üzerinde durulan proje şu anda yapım aşamasındadır (Bioİstanbul, 2015).

Sonuç

Modern kentlerin yaşam koşullarının iyileştirilme çabası yeşil sertifika sistemleri ile hız kazanmıştır. Kent ölçeğinde çevre-doğa-kullanıcı ekseninde bütüncül bir yaklaşımla daha sağlıklı kentler yaratma çabası bu sertifikaların bilinirliğini daha da arttırmaktadır. Günümüzde hem

yeşil sertifika sistemleri hem de bu sertifikayı alan yerleşim yerleri hızla çoğalmaktadır. Bu çalışmada mahalle düzeyinde üç önemli sertifika sistemi ele alınmıştır. Üçünün de ortak özelliği akıllı arazi kullanımıyla yeşil dönüşüm ve arabadan arındırılmış yaya ve toplu taşıma öncelikli tasarımıdır. Proje alanındaki ekolojik değerlerin ve biyo-çeşitliliğin korunup geliştirilmesi çok önemlidir. Kullanıcı çeşitliliği, farklı yaş ve farklı gelire ve dezavantajlı gruplara hitap eden, iklim duyarlı tasarım, dayanıklı toplumları beraberinde getirecektir. Eko-teknolojiler sayesinde temiz hava, temiz su ve temiz toprak büyük kentlerde bir özlem olmaktan çıkmalıdır. Bu kriterler Türkiye’de de sürdürülebilir yerleşmeler sertifikası almak isteyen projelere ışık tutmalıdır.

Türkiye’de özel ve kamu kuruluşlarının desteğiyle konunun farkındalığı çoğalmaktadır. Şu ana kadar yapı ölçeğinde çeşitli çalışmalar yapılmış ve yapıların sertifika alması için çalışmalar yapılmıştır. Fakat mahalle ölçeğinde yapı ölçeğindeki kadar hızlı bir gelişim yaşanmamaktadır. Köy projesi ve Bio-İstanbul gibi projeler sürdürülebilirlik kavramının ve yeşil bina sertifikalarının mahalle düzeyinde bilinirliğini artırıcı çabalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür projelerin artması daha yaşanır kentler yaratmada ve belli standartlar oluşturmada önemli bir adım olacaktır.

Kaynakça

- Bio İstanbul (2015). Bio İstanbul resmî web sitesi. Erişim tarihi: 03.02.2015. <http://www.bioistanbul.com.tr>
- Breeam (2013). Bre Official Web Site. Erişim tarihi: 20.02.2015 <http://www.breeam.org>
- Breeam Communities (2015). Erişim tarihi: 03.02.2015. http://s3.amazonaws.com/zanran_storage/www.breeam.org/ContentPages/683679022.pdf
- Church, D. (2013). ‘DGNB Sertifikası Hakkında Öğrendiklerimiz’. *Yapıda Ekoloji Yapı Ek*, 2013, 32-36
- ÇEDBİK (2015). Çevre Dostu Yeşil Binalar Konseyi Web Sitesi. Erişim tarihi: 20.02.2015 <http://www.cedbik.org/>
- Designbuilt (2015). Erişim tarihi: 03.02.2015. <http://www.designbuild-network.com/features/featureurban-water-design-strategies-for-future-cities/featureurban-water-design-strategies-for-future-cities-4.html>
- DGNB (2015) DGNB Resmi Web Sitesi. Erişim tarihi: 03.02.2015. www.dgnb.de

- Dreso (2015). Erişim tarihi: 03.02.2015. <http://www.dreso.com/en/metanavi/press/press-releases/detail/aktuell/potsdamer-platz-berlin-zertifizierung-eines-stadtteils-20-jahre-nach-planungsbeginn/>
- Drum (2015). Erişim tarihi: 03.02.2015. <http://www.thedrum.com/news/2012/01/05/peel-reveals-plans-mediacityuk-expansion>
- Erten, D. (2009). Türkiye için Yeşil Bina Sertifikası ve Çözüm Önerileri. *Yapıda Ekoloji Yapı Ek*, Nisan 2009, 50-55.
- Erten, D. & Erten, M. (2013). 'Sürdürülebilir Şehircilik Anlayışının Öncüsü BIO ISTANBUL'. *Yeşil Bina* sayı: 21 <http://www.yesilbinadergisi.com/?pid=29213>
- Foshan (2014a). Erişim tarihi: 03.02.2014. <http://www.shuion.com/eng/Group/MediaRoom/2008/news200802a.pdf>
- Foshan (2014b). Erişim tarihi: 03.02.2014. <http://www.shuion.com/eng/Group/MediaRoom/2008/news20081008.pdf>
- Hamedani, Z. (2014). *Methodology and Statistical Analysis of Sustainable Transportation Criteria for Certification Systems*. Doktora Tez, Bergischen Universität Wuppertal, Almanya.
- Hamedani, Z & Huber, F. (2012). A Comparative study of 'DGNB' certificate system in urban sustainability. 7th International Conference on Urban Regeneration and Sustainability Conference Proceedings, İngiltere
- MediaCity (2015). MediaCity Uk Resmî web Sitesi. Erişim tarihi: 03.02.2015 <http://www.breeam.org/page.jsp?id=346>
- Mutdoğan, S. (2013). 'Yeşil Bina Sertifika ve Değerlendirme Sistemlerinin Türkiye'deki Uygulamalarının Değerlendirilmesi'. *Sanat Yazıları* No:28, Mayıs 2013, 89-105
- Mutdoğan, S. (2011). *Çok Katlı Konut Yapılarında Sürdürülebilir İç Mekan Tasarım Tasarım Kriterleri* (Sanatta Yeterlik tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Mutdoğan, S & Erçoşkun, Ö. (2015). 'Dünya'da ve Türkiye'de LEED-ND: Mahalle Gelişimi'. *Yapı*, 398, Ocak 2015, 52-57.
- Potsdamer Platz (2015). Potsdamer Platz Resmî Web Sayfası. Erişim tarihi: 03.02.2015 <http://potsdamerplatz.de/en/quartier/sustainability/>
- Sev, A. & Canbay, N. (2009). Dünya Geneline Uygulanan Yeşil Bina Değerlendirme ve Sertifika Sistemleri. *Yapıda Ekoloji Yapı Ek*, Nisan 2009, 42-47.
- Siyahkalem (2015). Siyah Kalem Mimarlık Resmi Web Sitesi. Erişim tarihi: 03.02.2015. http://www.siyahkalem.com/projeler_Zekeriyakoy_Konut_Projesi_pr_1007_1008_27
- Som (2014). SOM web sitesi. Erişim tarihi: 03.02.2014 http://www.som.com/FILE/13623/foshanlingnantiantimp_1400x800plan_02.jpg?h=800&s=17,
- Somali, B. (2010). 'LEED mi, BREEAM mi?..' Erişim tarihi: 20.02.2015 <http://www.yesilbinadergisi.com/?pid=25478>
- USGBC (2014). US Green Building Council. Erş tar: 20.07.2014 <http://www.usgbc.org/leed>
- Zekeriyakoy (2015). LEED Gold Sertifikalı KÖY Projesi Satış Ofisi. Erişim tarihi: 03.02.2015 <http://www.yesilbinadergisi.com/?pid=32281>

Sürdürülebilir Çevre Bağlamında “Kimlikli” Kentlerin Sürdürülebilirliği¹

*

Sustainability of “Urban Identity” In the Context of Sustainable
Environment

Demet Gülhan² - Mehmet Tunçer³

Özet

Kentleri sürdürülebilir kılan en temel özellik, kuruluşlarından itibaren süreç içerisinde geliştirdikleri onlara karakteristik kimlik kazandıran tarihsel-kültürel-doğal ve estetik değerlerini gelecek nesillere iletebilme kapasiteleridir. Ülkemizdeki kentlerin çoğu, kent kimliği oluşumunda etkin öğeler olarak kabul edilen tarihî doku, mimari ve estetik değerlere sahipken, bu değerleri dikkate almayan salt yapılaşma yoğunlukları ve donatı alanlarının belirlenmesi ile yetinen imar kararları sonucunda özgün kimliklerini yitirmekte, gün geçtikçe daha çok “birbirlerine benzemektedirler”. Sürdürülemez çevre ve sürdürülemez kentlere neden olan “kimliksiz kentlerin” sayılarının gün geçtikçe artması ve kentsel kimliğe sahip kentlerin sürdürülebilir kılınmasında yaşanan sorunlar bu çalışmanın ana konusu olarak belirlenmiş olup, kentlerin kimlikleri ile sürdürülmeleri yönünde geliştirilecek çözüm önerileri ise bu makale kapsamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: çevre sorunları, sürdürülebilirlik, kentsel kimlik.

Abstract

The most basic feature which ensures sustainability for the cities is the transmitting capacity of their historical-cultural-natural- esthetical values, developed throughout the history and provides their identity, to the future generations. Most of the cities, having historical-cultural-natural-esthetical values, in Turkey, are started to lose their original identity because of the ideology ignoring these qualities and the wrong decisions on the zoning of application plans. Finally, the cities in our country are increasingly started to “similar to each other”. In this study, the increase in the number of cities which have no identity is accepted as the main cause of unsustainable environment and the city. To sustain the cities having urban identity will be the main concern of this article and it is attempted to propose some recommendations for the continuity of their “identity”.

Keywords: environmental problems, sustainability, urban identity.

¹ Bu çalışma Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Ana Bilim dalında, Profesör Dr. Mehmet Tunçer yönetiminde hâlen devam etmekte olan “Sürdürülebilir Kent ve Kentsel Kimlik Örnekler: Birgi ve Bergama” adlı tez çalışmasından türetilmiştir.

² Y. Mimar (ODTÜ), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre ABD Doktora öğrencisi, İller Bankası A.Ş. İzmir Bölge Müdürlüğü, demetg2007@gmail.com, Tel: 02322554115/1919

³ Prof. Dr., Y.Şehir ve Bölge Plancısı (ODTÜ), Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Doktoru (A.Ü. SBF)

Rasyonel

Hızlı nüfus artışı, nüfus artışının dünya kültürel ve doğal kaynakları üzerindeki baskısı, insan kültür ve uygarlığının doğal bitki örtüsü ve canlı sistemini yok etmesi, iktisadi büyüme ve sanayileşmenin denizler, ırmaklar, ormanlar ve iklim üzerindeki olumsuz etkileri, günümüzde yaşanan çevre sorunlarının nedenleri olarak gösterilmektedir (Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, 1991, s. 16).

Kentlerin XVIII. ve XIX. yüzyıllardaki gelişimine paralel büyüyen çevre sorunları, Sanayi Devrimi sonrasında ivme kazanmıştır. Bilim ve teknolojinin hızla ilerlediği, insanın kendisine olan güveninin arttığı ve kendini çevreyi denetleyebilen "doğaya egemen olan", tek güç saydığı bu dönemde insanoğlu, doğadaki kaynakları tükenebileceği kaygısını duymadan sömürmüştür. İş gücünün yoğun talep gördüğü sanayi kentlerinde hızlı nüfus artışları olmuş, aşırı nüfus yığılmaları, artan üretim miktarı, doğal kaynak tüketimi ve üretim sürecinde çevreye bırakılan zararlı madde miktarları önceki dönemlerle kıyaslanmayacak ölçüde artmıştır.

Çevre ve doğal kaynak konusunda yaşanan geri dönülmez kayıplar ve gelecekte oluşabilecek tehlikelerle ilgili tüm karamsar öngörüler çevre sorunlarının çözümlerine ilişkin küresel çözüm yolları aranması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda Brundtland Raporu olarak da bilinen "Ortak Geleceğimiz" yazanağının doğal ve kültürel kaynak kullanımını "*bugünün gereksinimlerinin, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama olanağından ödün vermeden karşılmasıdır*" şeklinde sınırlaması, sürdürülebilirlik kavramını gündeme getirmiştir.

Kelime anlamı olarak daimî olma yeteneği olarak özetlenen "sürdürülebilirliğin" amacı, fiziksel, sosyal, ekonomik ve ekolojik anlamda var olan düzenin korunması, hatta daha pozitif bir noktaya evrilmesidir. Sürdürülebilirlik kavramının en yaygın kullanıldığı alan kavramının mekânsal yansıması olan "sürdürülebilir kentlerdir".

Yanlış üretim ve tüketim sistemleri, kentleşme, planlama yaklaşımları ve yapılaşma biçimleri kentlerin çevre üzerindeki baskılarını artırmaktadır. Küresel iklim değişikliğine neden olan karbon emisyonlarının %70-80'inden, endüstriyel ahşap kullanımının %76'sından ve su tüketiminin %60'undan kentler sorumludur. Doğal kaynakların başlıca tüketicisi ve çevresel zararın başlıca üreticisi olarak değerlendirilebilecek kentlerin,

sürdürülebilir gelişme olgusu çerçevesinde ele alınması son derece önemli ve gereklidir. Çünkü kentlerdeki kirletici odakların ortadan kalkması, atık üretmeyen kentler sistemine geçilmesi ancak “sürdürülebilir kent” modelinin yaygınlaşması ile mümkün görülmektedir.

Sürdürülebilir kentleşme ve yerleşme yaklaşımı, kentsel gelişmenin etkilediği ve kentsel gelişmeyi etkileyen tüm çevresel (yapılı çevre ve doğal çevre), sosyal ve ekonomik unsurların birbiriyle ilişkili biçimde ele alınmasını öngörür. Bu bağlamda, sürdürülebilir kent, ekolojik değerleri, doğal ve yapılı çevreyi ve toplumsal adaleti gözetilen bir anlayışla kentsel gelişimi öngören bir olgudur. Yaşanılabilirlik temelinde insan onuruna yakışan kültürel, tarihî ve doğal zenginlikleri koruyan ve geliştiren kentsel çevreyi ifade eder.

Sürdürülebilir kentlerde;

- Kentsel yaşam, insanın da parçası olduğu ekosisteme duyarlı toplumsal, siyasal ve ekonomik örgütlenmelerle kurgulanır.
- Doğal kaynakların kullanımında ekolojik denge gözetilir.
- Doğal ve teknolojik tehlike ve risklerden arındırılmış, sağlıklı, güvenli, nitelikli yaşam çevrelerinin oluşturulması sağlanır.
- Yerel düzeyde ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma gerçekleştirilir.
- Her türlü kamu hizmetinden yararlanmada fırsat eşitliği sağlanır.
- Kültürel varlıklar korunur ve yaşatılır.
- Yerel kültürel değerler ve gelenekler korunur ve geliştirilir.
- Tüketim kalıplarının doğal ve kültürel çevre üzerindeki etkilerini azaltacak yöntemler teşvik edilir.

Yaşam şeklinin büyük ölçüde üretim-tüketim ilişkilerine dayandığı ve çoğu zaman kültürel ve doğal kaynaklarla tüketim arasındaki dengenin aranmadığı pek çok kentte, kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarılması gereği göz ardı edilir. Oysaki kentleri sürdürülebilir kılan en temel özellik, kuruluşlarından itibaren süreç içerisinde geliştirdikleri onlara karakteristik kişilik ve kimlik kazandıran tarihsel-kültürel-doğal ve estetik değerlerini gelecek nesillere iletebilme kapasiteleridir.

1. Amaç ve Kapsam

Munford, kenti “başlangıçtan bu yana, uygarlık ürünlerini toplamak ve iletmek için özel olarak donatılmış, maksimum hizmetin minimum alan-

da sunulması amacıyla yeterince yoğunlaştırılmış, değişen gereksinimlere -büyümenin getirdiği karmaşık biçimlere- yığılan toplumsal mirasa yer sağlayabilecek şekilde genişletilmiş bir strüktürdür" şeklinde tanımlar (Mumford, 2007, s. 55).

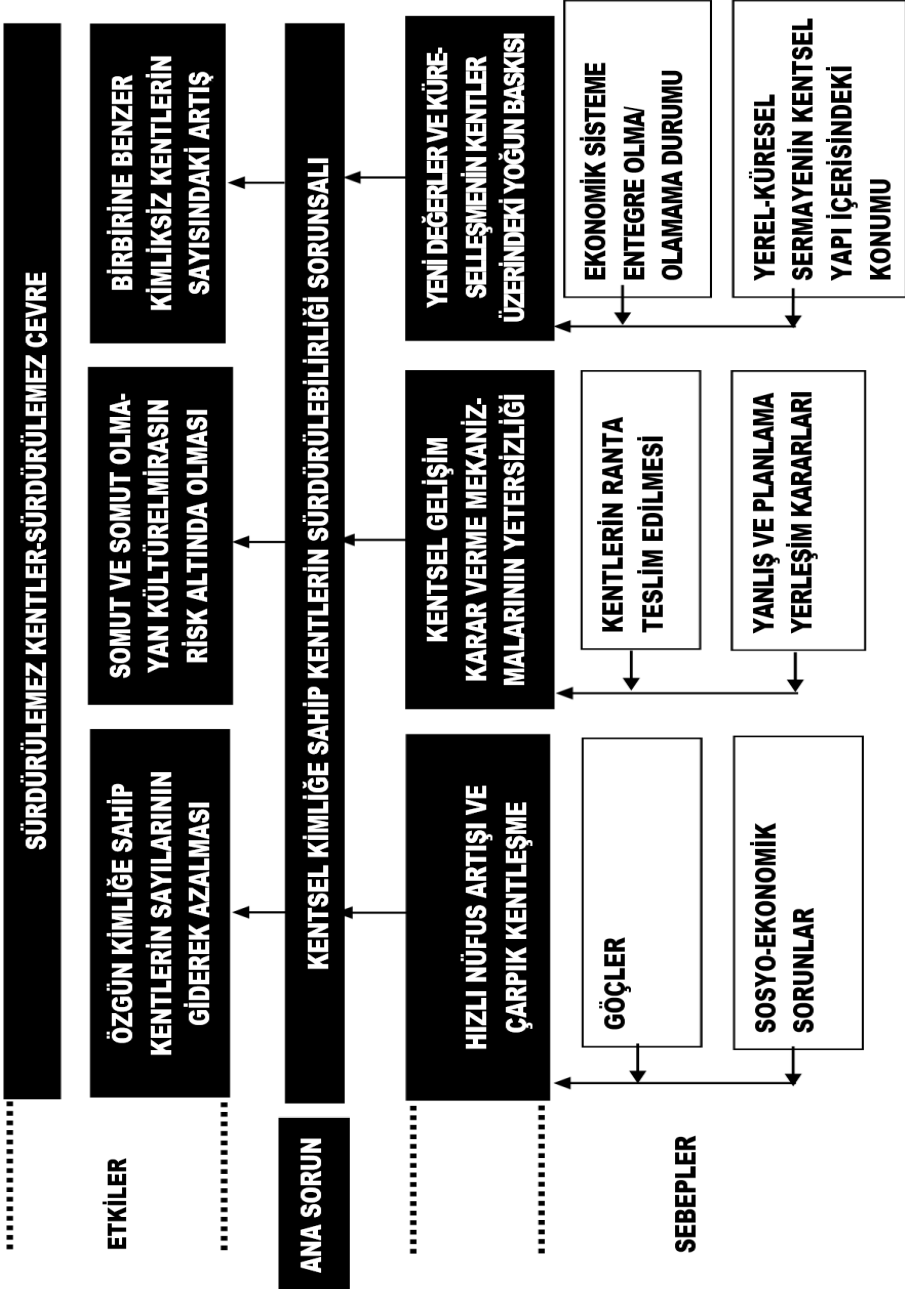
Burada ifade edilmek istenen, kentlerin geçmişten-geleceğe uzanan bir süreç içerisinde var oldukları ve ancak, onu başka kentlerden farklı kılan o kente ait anlam ve değerlerin toplamı "kişiliği ve kimliği" ile sürdürülebileceği gerçeğidir.

Öte yandan, hızlı ve çarpık gelişen kentlerin beraberinde getirdiği karmaşık ve düzensiz yapılanma, kent kimliği oluşumunda etkin öğeler olarak kabul edilen tarihî dokuları, mimari ve estetik değerleri olumsuz yönde etkilemiş, kültürel ve tarihsel kimlikleri değişim sürecine giren kentler, karakteristiklerini kaybederek birbirine benzeyen yerleşim yerleri hâline dönüşmüşlerdir.

Bugün ülkemiz kentlerinin ekonomik, kültürel ve fiziksel her alanında etkin olarak görülen kimliksizliğinin en yıkıcı etkisi, kentlerin sahip oldukları kültürel ve tarihsel miraslarında hissedilmektedir. Kapitalist sistemin rant baskısına dayanamayıp, sahip olduğu kültürel-tarihsel-estetik değerlerini yıkılmak suretiyle kaybeden kentlerimize karşın, kapital hareketlilikten yoksun kalıp göç veren ve bu değerlerini terk edilmek suretiyle kaybetme riski taşıyan kentlerimiz de bulunmaktadır.

Bu kapsamda geliştirilmiş ve Şekil 1'deki gibi şemalaştırılmış sorun ağacının "sebepler" bölümü incelendiğinde, çalışma kapsamında irdelenen kentsel kimliğe sahip kentlerin sürdürülebilme sorunsalının neden "ana sorun" olarak belirlendiği anlaşılacaktır. Buna göre;

- ✓ Sosyo-ekonomik sorunlara bağlı olarak başlayan göç hareketleri çarpık kentleşme ve hızlı nüfus artışlarına sebep olmuştur.
- ✓ Kentsel gelişim karar verme mekanizmalarının yetersizliği yanlış planlama ve yer seçim kararlarını beraberinde getirmiş bu durum kentleri kamu yararından çok ranta teslim etmiştir.
- ✓ Yerel ve küresel sermaye kentsel yapı içerisine sızarak kentleri küresel ekonomik sistemlere entegre etmiş, bu durum orijinal, otantik, kimlikli kentlerin üzerinde yoğun bir baskı olmuştur.

Şekil 1. Sorun Ağacı (Kaynak: Demet Gülhan)

Yukarıda sıralanan sebeplerden ötürü "kimliksiz kentlerin" sayılarının gün geçtikçe artması Şekil 1'de sunulan sorun ağacının "etkiler" bölümünde görüleceği üzere mikro ölçekte kentlerin, makro ölçekte ise çevrenin sürdürülebilirliğini riske sokmaktadır. Buna göre;

- ✓ Özgün kimliğe sahip kentlerin sayısı giderek azalmaktadır.
- ✓ Somut ve somut olmayan kültürel miras azalma ve yok olma riski taşımaktadır.
- ✓ Birbirine benzer kimliksiz kentler gün geçtikçe artmakta, bunun yansımaları ise tüm alt bileşenleri ile birlikte "sürdürülemez kent" ve "sürdürülemez çevre" olarak hissedilmektedir.

Kentsel kimliğe sahip kentlerin sürdürülebilir kılınmasında yaşanan sorunlar bu çalışmanın ana konusu olarak belirlenmiş olup, kentlerin kimlikleri ile sürdürülmeleri yönünde geliştirilecek çözüm önerileri ise bu makale kapsamında değerlendirilecektir.

2. Kentsel Kimlik

Latince "idem" (aynı) kökünden türetilen identité- identity kelimesinden gelen kimlik, toplumsal bir olgu ve mevcudiyetin temel tanımlayıcısıdır. Kavram gerçekte kişinin aidiyetine gönderme yapar. Onun kendini tanımlamasını ve sistem içerisindeki yerini kavramasını sağlar. Net bir ifadeyle, bireyin sosyal dünyada nasıl var olduğunu ve nasıl konumlandığını yansıtır. Tüm varlığı ile nereden geldiğine, nereye gittiğine ve sistem içerisindeki duruşuna, yani dış ortama yansıttığı algılanma biçimine ilişkin bir cevaptır (Es, 2012, s. 15).

Bir toplumda kimliğin gelişebilmesi için, diğer toplumların varlığına ihtiyaç duyulur. Kentsel kimlikte de benzer bir durum söz konusudur. Bir kente ait olan kimlikten bahsedebilmek için farklı kimliklere sahip diğer kentlerin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır (Kentleşme Şurası, 2009, ss. 56-60). Bu bağlamda kent kimliğini "bir kenti başka kentlerden farklı kılan o kente ait anlam ve değerlerin toplamı olarak özetlemek mümkündür". Bu değerleri ölçmek ya da bütünüyle tanımlamak mümkün değildir. Çünkü kentsel kimlik, çok sayıda kavramsal koşul ve etkenin bir arada tarihsel süreç içerisinde geliştirdikleri kolektif bellekte oluşan "kentsel mekân" algılamalarıdır.

Bir kentin kendine ait kimliğe sahip olması demek, o kentin üzerine yerleştiği coğrafyadan içinde barındırdığı insanlara kadar uzanan bir ağın içinde zamanla gelişen bir etikete sahip olması demektir. Bu etiket, o kentin kimliğidir ve üzerinde sadece o kenti tanımlayan ibareler bulunur. Bu ibareler bir kente ilk defa gittiğimizde algıladığımız ya da belleğimizde oluşan izlerdir (İlgar, 2008, s. 6).

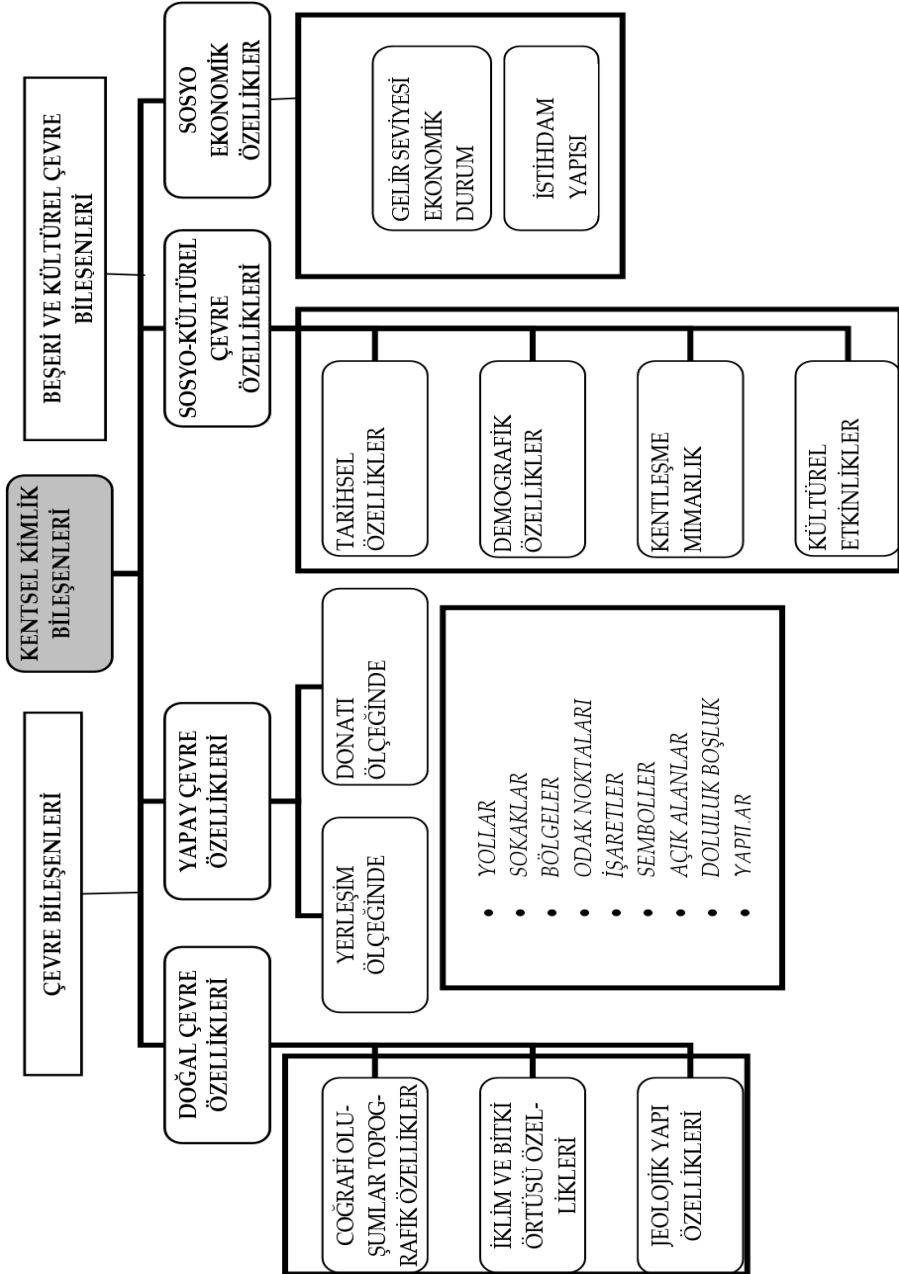
Kentlere kimliğini veren öğeleri (<http://www.solencol.com/b10.htm>);

- İyi tasarlanmış bir mekân,
- Doğa ile bütünleşmiş bir çevre,
- Korunmuş kültürel ve tarihî miras olarak özetlenmek mümkündür.

Bu kapsamda kentsel kimliğin tanımı aşağıdaki gibidir:

“Kent imajını etkileyen her kentte farklı ölçek ve yorumlarla kendine özgü nitelikler taşıyan; fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel faktörlerle şekillenen kentliler ve onların yaşam biçiminin oluşturduğu; sürekli gelişen ve sürdürülebilir kent kavramını yaşatan, geçmişten geleceğe uzanan bir sürecin ortaya çıkarttığı anlam yüklü bütünlüktür.” (<http://www.solencol.com/b10.htm>).

Tanımda vurgu yapıldığı üzere her kentin kimliği, içinde bulunduğu kültür ve bölgeye bağlı olarak farklı değerlerin ön plana çıkması ile farklı şekillerde olmaktadır. Bir kentin bulunduğu coğrafyadan ötürü, farklı iklimsel ve fiziksel özelliklere sahip olması ya da başka bir kentin tarihî özellikleri ile ön plana çıkması o kentin kimlik elemanlarını büyük ölçüde etkiler. Kent kimliği dinamik ve sürekli gelişen bir yapı olduğundan, tarihin her döneminde, bir kent çatısı altında, ortaya çıkan her sosyal yapının, sonuçta ister istemez o kentin fiziksel yapılanmasına da yansması kaçınılmazdır (Nalkaya, 2006, ss. 39-43). Dolayısıyla, kentlerin mimari evrim süreçlerinin, gerçekte onların sahip oldukları değerlerin tümünü kapsayan bir algı süreci olduğunu ve kentlerin kimliklerinin, Şekil 2’de görüleceği üzere “çevre bileşenleri” (coğrafya, topoğrafya, iklim, bitki örtüsü, jeolojik yapı) ve “beşeri ve kültürel çevre bileşenleri”ne (yerel kültür, demografik özellikler, mimari ve kentleşme, sosyal ve ekonomik faktörler) bağlı olarak farklı şekillerde geliştiğini söylemek mümkündür (Topçu, 2011).

Şekil 2. Kentsel Kişilik ve Kimlik Bileşenleri, Kaynak, Topçu (2011)'den uyarlanmıştır.

3. Neden “Kimliksiz” Kentler?

Yeni değerlerin oluştuğu ve küreselleşmenin tüm sınırları zorladığı günümüzde, kentlerin sürdürülebilirliği onları diğer kentlerden farklı kılan özgün coğrafyalarına ve sahip oldukları tarih, kültür, gelenek ve bunlar gibi özlü değerlerini koruyabilmelerine bağlıdır. Bu kapsamda Ekinci kentleri doğal, kültürel, tarihsel kimlikleriyle korumaya ve geliştirmeye yönelik çabaların, günümüzde artık “yaşamsal bir görev” hâline gelmesi gerektiğini savunur (Ekinci, 1992, s. 39).

Ülkemizde özellikle 1950’lerden sonra yaşanan süreçte, tarımdaki makineleşme ile insan gücüne olan ihtiyaç azalmış bu durum bireysel ve toplumsal hareketliliği tetiklemiştir. Bu hareketlilik yoğun olarak tarımdan sanayiye veya kırsal alandan kentlere doğru olmuş, dolayısıyla kırsal nüfus çözüldükçe, kentsel nüfus kontrolsüz bir biçimde artmıştır.

Tunçer’in özetlediği gibi: “Göçler ve hızlı nüfus artışları sonucu kentlerin büyümesi tarihsel kent dokularında ve kent merkezlerinde geri dönülmez tahribatlara neden olmaktadır. “İmar” adı altında geleneksel dokuya uyumsuz yol açma, imar haklarını artırma gibi koruma hedefi olmayan hatta tamamen yıkıp ortadan kaldırmayı amaçlayan planlama anlayışı, bu planlamalar doğrultusunda spekülasyon amaçlı geleneksel kent dokularının yıkılarak yerine dokuya aykırı taban alanları ve yükseklikler ile çevreye uyumsuz yeni yapılaşmalar oluşturulması, mülk sahiplerinin geleneksel dokuları terk etmesi ve bu alanlarda oluşan sosyal dönüşüm, gecekondulaşmayı, hızlı kentleşme ve kontrolsüz nüfus akışı ile ilişkilendirmektedir” (Tunçer, 1999, s. 25).

Tunçer’le benzer yorumlar yapan Ekinci’ye göre ülkemiz kentlerinin gittikçe “kimliksizleşmesinin” altında yatan en temel neden: “kentlerimizin, özellikle tarihsel kentlerimizin kendilerine özgü olan ve yüzyılların birikimiyle zenginleşen mimari ve kentsel kültürüne taban tabana aykırı yeni yapılaşmalarla hızlı bir “başkalaşım” süreci yaşamalarıdır. Üstelik bu süreç salt “gecekondulaşma” ya da “gökdeleneleşme” gibi iki aşırı uçtaki yapı türleriyle değil bir anlamda nazım ve uygulama planlarına uygun, imar yasası ve yönetmelikleri karşısında yasal, genel imar hukuku ve şehircilik bilimi açısından pek sorunu olmayan ve her biri için bir emek ürünü mimari çalışmalar yapılan, projeleri ilgili uzmanlarca düzenlenmiş “yeni yapılarla” da yaşanmaktadır” (Ekinci, 1992, s. 40).

Sanayileşme sonucu kentlerde yaşanan hızlı nüfus artışları ülkemizin pek çok kentinde görülenin aksine beraberinde her zaman "yıkım sürecini" ve "kimliksiz kentleri" getirmeyebilir. Nitekim kimliksiz kentleşmenin yazgı olmadığı Venedik, Floransa, Prag, Viyana gibi pek çok Avrupa kentinde tarihsel kimlikler ve mimari karakterler titizlikle korunmakta ve sürdürülmektedir. Bu kentlerdeki kimlik korunmasını "salt ekonomik gelişmişliğe" endekslemek ise yanlısamlara neden olacaktır. Çünkü az gelişmiş veya gelişmekte olan pek çok ülkenin tarihî kentlerinde, mimari kültürün ülkemizde yaşanan "yıkım sürecini" yaşamadığı, dahası yeni yapılan binalarda da kent kimliğini sürdürülebilecek nitelikte yapılaşma cihetine gidildiği gözlemlenmektedir. Bunun mümkün olmadığı alanlarda ise modern yapılaşma geleneksel kent dokusunun çevre veya dış bölgelerinde yoğunlaşarak mevcut tarihî dokunun korunması sağlanmaktadır.

Yukarıda vurgusu yapılan "yıkım sürecini" teğet geçse dahi tarihsel ve kültürel değerlere sahip az sayıdaki kentimizin kimliklerinin sürdürülebilirliğinde aşağıda sıralanan bazı sorunlar yaşanmaktadır:

1. Ulusal Şehircilik Raporu'nda altı çizildiği üzere, tarihsel ve kültürel değerlere sahip pek çok kentimizde tarihsel doku "turistik" alanlara dönüştürülerek giderek öz değerlerini kaybetmekte, "yaşamsal" olmaktan çıkmaktadır. Kentlerimizdeki eski dokuların ve mimari mirasın sadece "turistik" değerleri nedeniyle korunması kentsel kimliğin en önemli bileşeni olan toplumu kendi öz değerlerinden uzaklaştırmış, bu durum geçmişten gelen tüm insani, mekânsal ve düşünsel değerlerimizin bugünkü ve yarınki yaşam kalitemizle kimlikli geleceğimiz için de temel kaynak olmaları gerektiği bilincini de yok etmiştir (Kentleşme Şurası, 2009, s. 60).
2. Öte yandan, kentsel doku ile organik bağı olan "geleneksel konut" stokumuz pek çok kentimizde fonksiyonlarını kaybederek giderek yok olmakta, konut mirasımız yerini kültürümüze yabancı, kişiliksiz mimarilere ve tekdüze apartmanlara bırakmaktadır.
3. Geleneksel konut dokusunun apartmanlaşma sürecine heba edilerek, yeni kentsel alanların apartmanlara uygun parsel ve imar düzeni içinde gelişmesi sadece "kimliksiz kentler" yaratmamış, daha da önemlisi tarihî kentlerimizin kentsel dokularına yansıyan sokak ve mahalle kültürü gibi değerlerimizin de zamanla yok olmasına neden

olmuştur. Apartman yaşamı komşuluğu yok etmiş, bu kapsamda beşerî anlamda “kimliksizleşme” ve “aidiyetsizlik” başlamıştır.

4. Kentlerimizde yer alan eski mahalle ve semtlerdeki mevcut tarihsel mimariler günümüz teknolojilerinin gerektirdiği altyapı sistemlerine sahip olmadığı ve çoğu zaman yeni deprem standartlarına göre güçlendirilemediği için yeterince değerlendirilemeden, terk edilmek suretiyle başka bir yıkım sürecine maruz bırakılmaktadırlar. Özen gösterilmeyen bu bakımsız yerleşmelerin canlı organizmalar gibi önce köhneme daha sonra yıkılma ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaları kaçınılmazdır.
5. Terk edilen mahalle ve semtlere karşın genellikle kent dışında geliştirilen yeni yerleşim alanları (uydu kentler) özgün bir kimliğe sahip olmaktan çok uzak, kentlilik bilinci ve hemşerilik bağlarının tamamen köreldiği yerleşimler olarak gelişmektedirler.

4. Kimlikli Kentlerin Sürdürülebilirliği İçin Çözüm Önerileri

Yukarıda kısaca özetlenen kentsel kimliğin sürdürülmesinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin en temel öneri;

Gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke kentlerinde, kimliğin sürdürülmesi tarihî sürece dayanan birikim, eğitim, üretim, yatırım birlikteliği sonucu kentsel mekân bilincinin oluşturulması, demokratikleşme ve sivilleşmenin sağlanmasıdır.

Bu kapsamda;

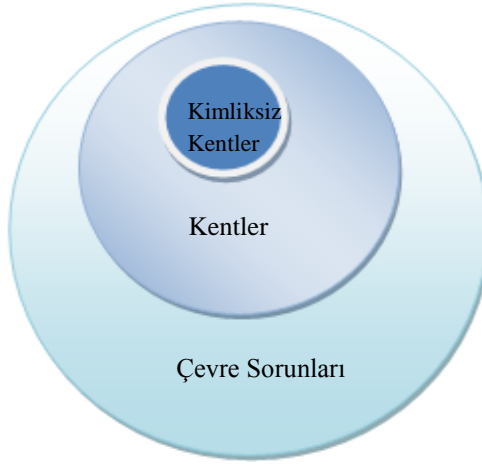
1. Kimlikli kentleşmenin kaynağı olan tarihî doku ve mimariye sahip alanlarda standart imar planlanma anlayışından bağımsız “koruma amaçlı planlamanın” amaç, ilke ve hedeflerine uygun bir planlama yaklaşımı öngörülmalıdır (Aktan, 2012, s. 25). Buna göre;
 - ✓ Korunması gerekli unsurların, sağlıklaştırılarak olanaklar çerçevesinde çağdaş yaşam koşullarına uygun olarak kullanılmasının sağlanması,
 - ✓ Doğal ve kültürel varlıkların ekonomik/sosyal kaynak olarak değerlendirilmesi suretiyle yöre halkına sosyal, kültürel ve ekonomik yönde katkıda bulunmasına imkân tanınması,
 - ✓ Gerek sit alanı içinde, gerekse sit alanları ile diğer bölgeler arasında dengeli ve koruma ilkeleriyle uyumlu bir bütünleşme sağ-

- lanırken yerel yaşam alanları ile sit alanlarının en geniş ölçüde ilişkilendirilmesinin sağlanması,
- ✓ Koruma maliyetlerini toplumun tüm kesimlerine yayılmasının hedeflenmesi,
 - ✓ Planlama alanında korumayla çelişmeyen ve geliri artırıcı etkinliklerin yer alması sağlanmalıdır.
2. Koruma imar planlaması yaklaşımında altı çizildiği üzere tarihî doku ve mimari mirasın sürdürülmesinde itici güç olarak sosyo/ekonomik koşulların etkin olarak kullanılması önemlidir. Bu bağlamda turizm, yerel kalkınma için önemli araç olan mevcut kültürel miras kaynaklarının ortaya çıkarılması, restore edilmesi ve geliştirilmesine olanak sağlayan, o kente ya da yöreye ait kimliğin öne çıkmasını mümkün kılan bir sektör olarak düşünülebilir. Ancak eski dokuları ve tarihî mimari mirası sadece "turistik" değerleri nedeniyle korumak, bu hedefe uygun pazarlama yöntemleri geliştirmek, yasal, yönetsel yapılanmalar ile siyasal ve düşünsel tüm yaklaşımlar bu alanlarda geçmişten gelen tüm insani, mekânsal ve düşünsel değerlerimizin bugünkü ve yarınki yaşam kalitemizle kimlikli geleceğimiz için de temel kaynak olmaları gerektiği bilincini de yok etme riski de taşımaktadır. Dolayısıyla tarihî kentlerimizin sahip oldukları kültürel ve beşerî değerleri ile sürdürülebilmesi için günümüzde gittikçe yaygınlaşan yerel kimliğe ve özgünlüğe dayalı kültürel turizm ve eko-turizmi yaygınlaştırmak önemli olacaktır. Yerel kalkınmaya destek olan turizm yöre halkının yaşam kalitesini artırarak pozitif etkilerde bulunacak, daha önemlisi kendi kültürel kaynaklarından gurur duyan yerel halk bu kaynakların geliştirilip sürdürülebilmesi için çaba gösterecektir (Uslu ve Kiper, 2006, s. 307).
3. Kentlerin dağınık ve düzensiz büyümelerinin en temel nedeni olarak düşünülen göçler, yerel ve bölgesel kalkınma modelleri geliştirmek suretiyle engellenmelidir. Kentlerin taşıma kapasitelerini dengeye ulaştıracak çözüm yolları geliştirilmelidir.
4. Kentlerde ve kent merkezlerinde tarihsel süreç içerisinde gelişen ortak yaşam kültürü ve kentlilik bilinci terk edilmemeli, aksine eski dokuların altyapıları güçlendirilerek tarihsel ve mimari kimlikleri ile sürdürülmeleri sağlanmalı, mahallelik kültürü yaşatılmalıdır.

5. Tarihî semtler ve mahalleler korunmalı, “yeterli doygunlukta iskân” edilmeden ve kullanılmadan yeni gelişme alanlarının açılmasına izin verilmemelidir. Kent dışında uydu kent olarak gelişen “kent kaçkını” kimliksiz semtlerin ve kentlerin üretilmesine son verilmelidir (Kentleşme Şurası, 2009, s. 72).
6. Tarihî kentlerimizde yer alan mevcut dokunun sahip olduğu sokak genişlikleri, gabari, kot, silüet, cephe sistemleri ve benzeri veriler irdelenmeli, yeni yapılaşmalarda da bu verilerden faydalanılmalıdır.

Sonuç ve Değerlendirmeler

Çevre sorunlarının artmasındaki en önemli etkenin kentler, özellikle tarihsel, kültürel, doğal değerlerini kaybetmiş kimliksiz kentler olduğunun savunulduğu bu makalede çevre sorunları, kentleri, kentler ise kimliksiz kentleri kapsar bir kümeler zinciri olarak düşünülmüştür.

Şekil 3. Çevre Sorunları-Kentler-Kimliksiz Kentler İlişkisi (Kaynak: D. Gülhan)

Sürdürülebilir çevre ve kentlerin anahtarı olarak düşünülen kimlikli kentlerin sürdürülebilirliği, sahip olduğu eşsiz ve ayrıcalıklı coğrafyası ile dünyadaki pek çok ülkeden daha köklü tarihsel birikime sahip ülkemiz kentlerinde daha da önemli olmaktadır. Bu kentlerin birikimlerini artırarak sürdürebilmeleri; sahip oldukları kent, mimarlık ve yaşam kül-

türleriyle beslenecek kimlikli bir çağdaşlığın sağlanması ve geçmişin öğretilerinden faydalanılarak geleceğe yönelik kent politikalarının oluşturulması ile mümkün görülmektedir.

Kaynakça

- Aktan, A. Ş. (2012). *Kentsel sit alanları koruma amaçlı imar planlarında ölçek ve dil sorunu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Nisan 2012.
- Ekinci, O. (1992). Kent planlamasında 'Kültürel Kimlik Sorunu'. *Ege Mimarlık Dergisi*, 1992/2, 39-42.
- Es, M. (2012). Kentsel Dönüşüm. *Ankara Sanayi Odası Dergisi*, Temmuz-Ağustos 2012, 12-20, Ankara.
- Güler, M., Turan, A. (2013). Türkiye'de sürdürülebilir kentsel gelişme stratejileri: KENTGES Eylem Planı (2010-2013) Örneği. *International Conference on Eurasian Economies*, Session 1 B: Büyüme ve Gelişme, 255-260.
- İlgar, E. (2008). *Kent kimliği ve kentsel değişimin kent kimliği boyutu: Eskişehir örneği* (ss.4-22). Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Keleş, R., Hamamcı, C., Çoban, A. (2009). *Çevre politikası*. 5. Baskı, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Kentleşme Şurası, (2009). *Kentlilik bilinci, kültür ve eğitim komisyonu raporu* (s.56). Ankara, Nisan-2009.
- Mumford, L. (2007). *Tarih boyunca kent kökenleri, geçirdiği dönüşümler ve geleceği*. Yardımcı (haz.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nalkaya, S. (2006). Kentsel dönüşüm ve kent kimliği. *Yapı Dergisi*, 292, 39-43.
- Topçu, K. (2011). Kent kimliği üzerine bir araştırma: Konya örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* (8.cilt), 2.
- Tunçer, M. (1999). Kentsel Kültür Mirası'nın korunması: Sürdürülebilirlik (devamlılığın sağlanması) ve koruma bağlamında politikalar. 7. *Kentsel Koruma-Yenileme Ve Uygulamalar Semineri*, 13.Nisan.1999, İstanbul.
- Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (1991). *Çevre ve ekonomi* (ss. 12-20). Ankara.
- Uslu, A., Kiper, T. (2006). Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2006 3(3), 305-314.
- <http://www.solencol.com/b10.htm> (01.03.2015 ziyaret tarihi)

Yerel Düzeyde Bilinçlendirme Faaliyetleri Kapsamında Çevre Eğitimi

*

Abdullah Karataş¹

Özet

Günümüzde çevre sorunları, gelecek nesilleri de etkileyebilecek çok önemli boyutlara ulaşmaktadır. Artan kirlilik, tükenen doğal kaynaklar, bozulan doğal denge bu durumu en çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Doğayla uyumlu birlikteliğin toplumda bir an önce yapılandırılması gerekmektedir. Sıkı yasalar ve caydırıcı cezalar her ne kadar etkili olsalar da insanların çevreye karşı bakış açıları olumlu yönde değiştirilmedikçe pek de istenilen sonuca ulaşamamaktadır. Bu noktada insanların bilinçlendirilmeleri büyük önem taşımaktadır. Çevre eğitimi ile bilinçlendirilen nesiller daha güvenli ve sağlıklı yarınların teminatı olabileceklerdir. Yerel yöneticilerin yapılan çevre eğitimi çabalarını maddi ve manevi yönden destekleyerek yaygınlaştırmaya çalışmaları bu konuda gösterilen gayret ve çabaların daha kolay hedefine ulaşmasını sağlayabilecektir. Üniversitelerin, fiziksel, biyolojik, sosyal ve ekonomik yönden çevrenin farklı boyutları çerçevesinde çevre sorunlarını ele alarak seminer, kongre ve konferanslarla halkı eğitici çalışmalar düzenlemeleri ve çözüm üreten projeler geliştirmeleri, sorunların çözümünü ve halkın bilinçlenmesi adına büyük önem taşımaktadır. Halkın sesi niteliğinde olan sivil toplum kuruluşlarının da bu doğrultuda yapılan tüm faaliyetlere aktif olarak katılarak desteklemeleri gerekmektedir. Yerel düzeyde bilinçlendirme faaliyetleri kapsamında çevre eğitiminin önemini literatür taramasına dayalı olarak vurgulanacağı bu çalışma, daha önce yapılmış ve örnek olabilecek bazı proje ve araştırmalar çerçevesinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: çevre, çevre sorunları, toplum, çevre eğitimi, çevre bilinci

¹ Yrd Doç. Dr., Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO-Yönetim ve Organizasyon Bölümü- Yerel Yönetimler Programı, Niğde (abdullahkaratas3@gmail.com)

Environmental Education in the Respect of Local Level Awareness Raising Activities

*

Abdullah Karataş

Abstract

Today, environmental problems have reached very important points that could affect the future generations. Increased pollution, depleted natural resources, disrupted natural balance reveal this situation clearly. Harmony between man and society should be maintained as soon as possible. Despite the effective strict laws and dissuasive penalties, the desired results can not be achieved without changing people's attitude towards the environment in a positive direction. Raising awareness of people is of great importance at this point. Environmentally friendly generations will be guarantee of safer and healthier tomorrows. Supporting and promoting environmental education efforts by local authorities in the material and spiritual aspects could provide the efforts made on this issue. Activities such as seminar, congress, conference and project made by universities for producing solutions to the environmental problems are very important in the context of raising public awareness. As voices of people, nongovernmental organizations should support all activities carried out in this direction. In this literature based study, the importance of environmental education under the scope of local level awareness raising activity will be emphasized.

Keywords: *environment, environmental problems, society, environmental education, environmental awareness*

1. Giriş

İnsanların en yakın çevrelerinden başlayarak, doğayı korumaları ve geliştirmek için ellerinden gelen çabayı göstermeleri gerekmektedir. Aksi hâlde yok olan doğa ile birlikte kendi gelecekleri de yok olmaya mahkûm olacaktır. Çünkü insanlar da tıpkı diğer canlılar gibi doğadan bağımsız düşünülemez ve yaşamak için doğaya muhtaçtırlar. Toplumunu bilinçlendirme faaliyetleri çerçevesinde sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, diğer tüm seviyedeki eğitim kurumları, özel sektör ve medya el ele vererek eğitim kampanyaları düzenlemeli ve bu konuda ellerinden gelen gayreti göstermelidir. Çabaların boşa gitmemesi için çevre bilinci verme noktasında yapılacak faaliyetlerin âdeta seferberlik niteliğinde yürütülmesi gerekmektedir. Çevre eğitimi verilen çocuk, kadın, erkek, genç, yaşlı toplumun tüm bireyleri, çevre sorunlarının kendi gelecekleri açısından ne kadar büyük bir risk taşıdığını görerek daha dikkatli davranmaya özen istedik yönde değiştirilmesi ancak eğitimle mümkün olabilecektir gösterebilecek, çevre sorunlarının nedeni olmak yerine çözümünün bir parçası olma yolunda çabalayabilecektir. Çünkü insan davranışlarının. Tüm bu çaba ve çalışmalara halkın sorunlarının çözümünde bir temel niteliğinde olan yerel yönetimlerin destek vermesi, çevre eğitimi kapsamında yapılan faaliyetlerin daha kolay hedefine ulaşmasını sağlayabilecek ve daha geniş kitlelere ulaşmasını kolaylaştırabilecektir.

2. Kavram Olarak Çevre ve Çevre Sorunları

Canlıların yaşamlarında çevre çok önemli bir yere sahiptir. Solunan hava, beslenme, barınma gibi en temel yaşam fonksiyonları bağlı bulunan çevreden sağlamaktadırlar. Bu nedenle canlılar çevrelerinden bağımsız olarak düşünülemezler.

Canlıların yaşamlarında hayati derecede önemi olan çevre, insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları fiziksel, biyolojik, toplumsal, ekonomik ve kültürel ortam olarak tanımlanabilir (Çevre Kanunu). Genel bir tanımla çevre, insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da uzunca bir süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir za-

mandaki toplamıdır. Böyle bir açıdan bakılırsa çevrenin kapsamadığı hiçbir alan ve süreç kalmamaktadır. Kavramı belirgin kılmak için bu tanımı açıklamak gerekirse, şu temel öğelerin altı çizilebilir:

- İnsanla birlikte tüm canlı varlıklar,
- Cansız varlıklar,
- Canlı varlıkların eylemlerini etkileyen ya da etkileyebilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik, toplumsal nitelikteki tüm etkenler (Keleş ve Hamamcı, 1997, s. 21).

Nitelik yönünden çevre, fiziksel ve toplumsal çevre olarak ikiye ayrılabilir. Fiziksel çevre; insanın yaşadığı, varlığını ve diğer canlı ve cansız türlerle ilişkilerini algıladığı ortam olarak tanımlanabilir ve oluşum bakımından doğal ve yapay çevre olarak ele alınabilir. Doğal çevre; yer kürede, insanın oluşumuna katkı yapmadığı, doğal gelişim ve değişimlerle oluşmuş yaşam ortamıdır. Yapay çevre insanın çeşitli kaynakları, bilim ve teknolojiyi kullanarak oluşturduğu, belli bir gelişmişliğin ürünü olan ve tamamen insan elinden çıkmış yaşam ortamlarıdır. İnsanın, belirli bir dönemde, bulunduğu fiziksel çevre içinde oluşturduğu toplumsal, siyasal ve ekonomik ilişkilerin tümü ise toplumsal çevre olarak tanımlanabilir. Çevre kavramı mekân yönünden ele alındığında ilk olarak coğrafi sınırlar gündeme gelir ve yerel, bölgesel ya da küresel ölçekte mekân boyutundan söz edilebilir. Buradan hareketle, mekân açısından çevre, yerleşim yerinin özelliğine göre, kırsal veya kentsel olarak tanımlanabilir. Ayrıca, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası ya da küresel olarak değişik ölçeklerde de tanımlanabilir (Torunoğlu, 2013, s. 5). Çevre ile bir bütün olan tüm canlıların geleceği açısından çevre sorunları önemli bir tehdit unsurudur. Çevre sorunları, insanın doğaya müdahalesi ve doğadan faydalanma sürecinde ortaya çıkan olumsuzluklar olarak ifade edilmektedir. Bu tanım klasik çevre sorunları olarak da adlandırılan nüfus artışı, sanayileşme, kentleşme, üretim teknolojilerinin ve tüketim kalıplarının değişmesi gibi olgular sonucunda doğada oluşan tahribatları içermektedir (Yılmaz, Bozkurt ve Taşkın, 2005, s. 16).

Çevre sorunlarının küresel anlamda ciddi boyutlara ulaştığı açıkça görülmektedir. Çevre sorunlarının bugünkü duruma gelmesinde insan etkisi yadsınamaz. İnsanlar kendi elleriyle daha fazla kazanç ve birikim uğruna kendi geleceğine büyük zararlar vermektedirler. Doğal kaynakların hiç bitmeyecekmiş gibi tüketilmesi ve doğanın kirletilmesi so-

nucunda ekosistemler ve türler yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış, bilinçsiz davranışlar çok büyük sorunlara yol açmıştır. İnsanların çevre sorunlarıyla mücadelede öncelikle kendi çevrelerinden başlayarak, kendi çevrelerindeki doğal kaynakları korumaya ve geliştirmeye çaba göstermeleri gerekmektedir. Bu konuda yerel yönetimlere büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir.

3. Yerel Yönetimlerin Çevre Sorunları Karşısındaki Sorumlulukları ve Yerel Düzeyde Yapılan Bilinçlendirme Faaliyetleri

Çevre sorunlarının önlenmesi ve doğal kaynakların korunmasında etkili bir çevre yönetimi vazgeçilemez niteliktedir. Çevre yönetimi, tüm canlıların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamaları, doğal kaynakların korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla hem kamuda hem de özel kesimde uygun bir iletişim, planlama, eşgüdüm ve denetim dizgesinin oluşturulması ve bunu işlevsel kılacak bir örgütün kurulması sürecini kapsamaktadır (Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2009, s. 484). Çevre kirliliğini ve çevresel bozulmayı önlemek, sağlık yönetiminin reorganizasyonu ile halk sağlığını korumak çevre politikalarıyla idari çevre yönetim kapasitesini güçlendirmek, çevre kalitesini arttırmak, var olan politikaları çevreye uyumlu hâle getirmek çevre yönetiminin amaçları olarak belirtilebilir (Karaman, 1996, s. 59). Türk kamu yönetimi sisteminde çevre yönetimi konusunda görev, yetki ve sorumlulukların büyük çoğunluğu merkezî hükümet organlarına ve merkezî hükümetin yereldeki temsilcilerine verilmiştir (Orhan, 2005, s. 59).

Devlet ve toplum düzeninin kesintisiz olarak işlemesi ve kamunun ortak ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik mal ve hizmetlerin üretilip halka sunulmasını içeren sistem olarak kamu yönetimi, hizmetlerin ülke düzeyinde daha etkili ve daha verimli sağlanabilmesi amacıyla merkezî yönetim ve yerel yönetim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Merkezî yönetim, esas itibarıyla bakanlıklar ve bağlı kuruluşlardan; yerel yönetimler ise il özel idareleri, belediyeler ve köylerden meydana gelmektedir. Merkezî yönetim ve yerel yönetimler, idarenin birbirini tamamlayan iki unsuru olup, kuruluş ve görevleriyle bir bütün teşkil etmektedir (Urhan, 2008, s. 85). Yerel yönetimler, belirli bir coğrafi alanda (kent, köy, il vb.) yaşayan yerel topluluğun bireyelerine, bir arada yaşamak nedeni ile kendilerini en

çok ilgilendiren konularda hizmet üretmek amacı ile kurulan, karar organları (kimi durumlarda yürütme organları) yerel toplulukça seçilerek göreve getirilen, yasalarla belirlenmiş görevlere ve yetkilere, özel gelirlerle, bütçeye ve personele sahip, merkez yönetimi ile ilişkilerinde yönetsel özerklikten yararlanan kamu tüzel kişileridir (Yalçındağ, 1991, s. 123). Yerel yönetimler, yöre halkının ihtiyaçlarını etkin bir biçimde karşılamak üzere yerel topluluğa kamu hizmeti sağlayan ve yerel halkın kendi seçtiği organlarca yönetilen, yönetsel, siyasal ve toplumsal kurumlar olup varlık nedenleri, halkın güven ve desteğini sağlayarak katılımcı, demokratik, halkın dilek, istek ve önerilerine dayalı hizmet sunmaktır (Henden ve Henden, 2005, s. 50). İnsanın günlük yaşamı ile ilgili ihtiyaçlarının çoğu, yerel yönetimlerin hizmet alanı kapsamına girmektedir. Bu sebeple, insanın yaşam ortamı ve koşullarının insana yakışır bir düzeye getirilmesi, korunması ve bireyin yaşam kalitesinin yükseltilmesi yerel yönetimlerin sorumluluk alanına dâhil edilmektedir (Kızılböğü ve Batal, 2012, s. 202).

Çevre sorunlarının uluslararası boyutu olmasına karşın, aynı zamanda yerel bir sorun olması, yerel yönetimlerin etkin ve yoğun yetki ve sorumluluğu ve katılımı olmadan çevre kirlenmesini önleme, çevreyi koruma, iyileştirme ve geliştirmeye ilişkin hizmetlerin etkili bir biçimde yürütülebileceğini ortaya koymaktadır (Köse, 2004, s. 37-38). Bu bağlamda yerel yönetimler halka daha yaşanabilir ve sağlıklı bir çevre imkânının sunulması adına büyük önem taşımaktadır. Sadece insanlar için değil, tüm canlılar için büyük önem taşımaktadır. Çünkü temiz bir çevrede yaşamayı tüm canlılar hak etmektedir. Yerel yönetimlerin çevre adına sahip oldukları sorumluluklar şöyle özetlenebilir (Zengin, 2009, ss. 118-120):

- **Belediyeler:** Beldenin düzenli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak, koruyucu sağlık hizmetleri sunmak, sağlıklı ve planlı kentleşmeyi sağlamak, yapılaşmayı denetlemek, kanalizasyon yapmak, su kaynaklarını ve kıyıları korumak, atıkları yok etmek, katı atıkları toplamak ve imha etmek, belde halkına refah sağlayıcı çalışmalar yapmak, toplu taşıma faaliyetlerinde bulunmak, trafiği düzenlemek, çevre ile ilgili olarak yerleşim kararları imar planları yapmak ve değiştirmek, imar uygulamaları yapmak ve denetim mekanizmasına sahip bulunmak, ortak kullanım alanlarını temiz, güvenli ve sağlıklı tutmak.

- **İl Özel Yönetimleri:** Örnek çiftlikler, fidanlıklar kurmak, yabani ağaçları aşılama, tarım müzeleri kurmak, tarım alanındaki gelişmeyi sağ-

lamak üzere her türlü girişimde bulunmak, orman yetiştirmek, ulusal park tüzel konumunda bulunmayan, doğal güzellikler taşıyan ya da tarihsel yıkıntı niteliğinde olan, Kültür Bakanlığı'nca giriş ücreti alınmayan yöreler için valilerin önerisi ve Kültür Bakanlığı'nın onayı ile gezi-giriş ücreti almak.

• **Köy Yönetimleri:** Köy yollarının ve meydanının çevresine ve köyün içinde ve çevresindeki su kenarlarına, mezarlıklar ile mezarlık ve köy arasına köylünün her yıl adam başına en az bir ağaç dikmesini, bu ağaç tamamen tutup yeşilleninceye değin ağaca bakmasını, yeni dikilmişlere hayvanların sürünerek, kemirerek zarar vermesinin önünü almak için çevresine çalı çırpı sardırmasını sağlamak, köy sınırı içinde uygun yerlerde, tepelerde orman yetiştirmek, köyü, kasaba ve komşu köylere bitişiren yolların kenarına ağaç dikmek ve köy sınırı içindeki yabancu ağaçları aşılacak, köy korusu olmayan yerlerde kuru yetiştirmek.

Kent konseyleri de çevrenin korunması ve geliştirilmesi doğrultusunda varlıklarını sürdürmektedir. Kent konseyleri, seçilmiş yerel yönetim organlarının çalışmalarına halk katılımını ve denetimini sağlamak için, en alt düzeydeki yerel yönetim biriminden (mahalle/ köy) yukarıya doğru örgütlenerek demokratik kitle örgütleri temsilcileri ve uzmanların da katılımıyla oluşturulan meclisler olarak tanımlanabilir. 5393 sayılı Belediye Kanunu'na göre kent konseyi; kent yaşamında kent vizyonunun ve hemşehricilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışmaktadır. Belediyeler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlamaktadır. Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilmektedir (Gazi Osman Paşa Belediyesi Resmî Web Sitesi).

Yerel yönetimlerin çevreyle ilgili görev ve sorumluluklarına bakıldığında, bu kuruluşların çevre için kilit noktada buldukları söylenebilir. Özellikle çevre sorunlarıyla mücadelede halkın bilinçlendirilmesi bağ-

lamında yerel yönetimler büyük önem taşımaktadır. Kırsal alanlarda insanlar doğal dengenin korunması konusunda bilinçsiz olduklarından su kaynaklarının tükenmesine, yanlış ve aşırı gübrelemeyle toprakların verimsileşmesine ya da zararlı kimyasallarla çevre kirliliğine neden olabilmekte, çevresel tehditlerle nasıl mücadele edebileceklerini bilememektedirler. Sadece kırsal alanlarda değil şehir merkezlerinde ve uygar kent yaşamı içinde de çevre bilincinden yoksun pek çok insan davranışları görülebilmekte, gözlemlenebilmektedir. Çöplerin uygun olmayan yerlere gelişigüzel atılması, geri dönüşüm hakkında yeterince bilgi sahibi olunmaması, nüfus planlamasına önem verilmemesi, tarihî ve kültürel zenginliklerin hor kullanılması, daha fazla kazanç uğruna doğal alanların yapılaşmaya açılması çevreye büyük zararlar vermekte, gelecek nesilleri de olumsuz yönde etkileyebilecek daha büyük çevre sorunlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Yasalarla yaptırım gücü ile de donatılmış olan yerel yönetimlerin çevreyi koruma ve geliştirme çabalarına insanları bilinçlendirme faaliyetlerini de eklemeleri ve bu konuda ellerinden gelen gayreti göstermeleri çevre sorunlarının köklü ve nihai çözümüne ışık tutabilecektir. Çünkü yasalar ve caydırıcı cezalar her ne kadar etkili olsalar da insan davranışlarının istendik yönde değiştirilmesi ancak eğitimle mümkün olabilecektir. Bu amaçla yapılacak faaliyetlere çevre eğitimi rehberlik edebilecektir.

4. Çevre Eğitimi Kavramı ve Çevre Bilincine Etkisi

Topluma çevre bilincinin verilmesi adına çevre eğitimi çok önemli bir araç konumunda bulunmaktadır. Çünkü çevre eğitimi, çevre ve ilgili konularda bilinçli, mevcut çevre problemlerinin çözümüne katkı sağlayacak ve yenilerinin oluşumunu engelleyebilecek bilgi, beceri, tutum, güdü, kişisel ve toplumsal görev ve sorumluluklara sahip bir dünya nüfusu geliştirme amacı olan, yaşam boyu süren disiplinlerarası bir yaklaşımdır (Deniş ve Genç, 2010, s. 9). Çevre eğitimi, çevrenin biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik boyutlarından kaynaklanan karmaşık yapısını kavratarak, günümüzde ve gelecekte karşılaşılabileceğimiz çevre problemlerini kişisel veya toplumsal olarak çözebilmek için davranış değişikliğinin yaratılmasıdır (Küçükçankurtaran, 2008, s. 176).

Bireyin doğal ortamı algılamasını sağlamak, değer ve davranışlarını olumlu yönde etkilemek için yapılan çevre eğitiminin temel amacı; çevre bilinci, doğal çevreyi koruma ve kullanma ile ilgili duyarlılığı geliştirmek olarak belirtilebilir (Başal, 2003, s. 366). Çevre eğitiminin temeli doğayı ve doğal kaynakları korumaya yönelik olup, çevre eğitimi bilgi vermenin yanında insan davranışını da etkilemektedir. Olumlu ve kalıcı davranış değişiklikleri kazandırmak ve sorunların çözümünde bireylerin aktif katılımını sağlamak, çevre eğitiminin temel hedefleri olarak belirtilebilir (Şimşekli, 2004, s. 84).

Çevre eğitimiyle, bireylerin yaşam biçimleriyle doğa arasındaki karşılıklı etkileşimin doğurduğu koşullanmanın ayırıcılığı olmaları ve hem bireysel gelişmelerini hem de çevrelerini nasıl biçimlendirdiklerini kavramaları amaçlanmaktadır. Çevre eğitimin ana amacı, bireyin çevresini bir bütün olarak kavraması, çevreyle etkileşiminde eleştireci bir bakış, çevreyle ilgili konularda duyarlılık, bilinçlilik, girişkenlik sahibi bir yurttaş, kenttaş olarak yetişmesi olarak belirtilebilir. Çevrenin niteliğini belirleyen doğayla ilgili tutumların, egemen olan ekonomi biçimleriyle yakından ilişkili olduğunu bireylere gösterebilmek, onlarda geleneksel değerlerin nasıl sürdüğü konusunda eleştirel bir uyanıklık, bilinçlilik yaratabilmek, var olandan başka alışılagelmiş toplum biçimleri ve değerlerinin de var olabileceğini gösterebilmek, bu tür bir eğitimin güttüğü amaçlar olarak sıralanabilir. Çevre eğitiminin amaçlarının yanı sıra neden gerekli olduğu ise şöyle ifade edilebilir (Geray, 1997, ss. 325-329):

- Bireylerin sağlıklı, yeterli, güzel bir çevrede yaşama hakkı çoğu anayasalarda, uluslararası demeç ve sözleşmelerde yer almaktadır. Bireylerin bu haklarına sahip çıkmaları için bu konuda bilgilenmeleri gerekmektedir.

- 1982 Anayasası'nın 56. maddesine göre herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak hakkına sahip olduğu ve çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak, çevre kirlenmesini önlemenin devletin ve yurttaşın görevi olduğu belirtilmektedir. Anayasa, çevre hakkının gerçekleşmesini yalnızca devlete görev olarak vermemekte, yurttaşlara da bu konuda görev ve sorumluluk yüklemektedir. Burada çevre hakkının, yurttaşların dayanışmasına dayalı olan "yeni kuşak" insan hakları kavramına uygun bir düzenleme olduğu görülmektedir. O hâlde, yurttaşların bu haklarını savunacak, gereklerini, sorumluluklarını yerine getirecek bilinç düzeyine gelmesinin eğitimin konusu olduğu söylenebilir. Çevresiyle ilgili her

konuda bilgilenmek, aydınlanmak, yasal, yönetsel girişimlerde bulunmak herkesin en doğal hakkı olup, yurttaşların bu haklarını kullanmalarına eğitimin yardımcı olması beklenmektedir.

- Çevre eğitimi, pek çok ülkede çevreyi korumak, geliştirmek için uygulamaya geçtikleri, yeşil alan ya da çevre planı olarak adlandırılan tasarıların en önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Kanada'nın uygulamaya geçtiği Beş Yıllık Çevre Planı'nda halkı ve kamuoyunu bilgilendirme konusunda neler yapılacağını içeren bölüm yanında yurttaşların çevreyle ilgili kararlara katılımını amaçlayan "çevresel yurttaşlık" kavramının geliştirilerek bu amaçla yapılacak işlerin belirlendiği örnek olarak verilebilir.

- Doğrudan ve temsili demokrasi kavramlarının, çağımızda artık yerini çoğulcu, katılımcı demokrasi kavramlarına bıraktığı söylenebilir. Çevre sorunlarının çözümü de çoğulculuk çerçevesinde katılım yoluyla gerçekleşebilecektir.

- Toplumun her kesimi için yaşamsal önem taşıyan, insanlık ve dünyanın geleceğini giderek artan bir hızla tehlikeye sokan çevre sorunlarının çözümünde doğanın savurganca, gelişigüzel sömürülmesinin altında yatan gerçeklerin olduğu gibi saptamasında yarar bulunmaktadır. Bu da toplumdaki çıkar çelişkilerinin, bireyciliğin, kâr dürtüsünün, ekonomik, toplumsal, siyasal ilişkilerin, karar verme süreçlerinin ayırdına varmayı gerektirmektedir. Çevre sorunlarını, yalnızca çevre kirlenmesinin önlenmesi, çevrenin korunması olarak anlamak yanıltıcı olacaktır.

- Köklü çözümün, insanlığın içine düştüğü bunalımlardan kurtulmasının sağlıklı, güzel, yeterli bir çevreden bağımsız düşünülemediğinin ayırdında olan bireylerin bu uğurda savaşım vermelerinde olduğu söylenebilir. Bireyin bu konuda bilinçlenmesi, duyarlılık kazanmasını, bunun zorunlu kıldığı davranış, tutum ve etkinlikleri gösterebilmesine yönelik bir eğitim verilmesi gerekmektedir.

- Çevre sorunlarının ancak demokratikleşme süreci içinde çözülebileceği açık olduğuna göre, çevre eğitimi demokratikleşme açısından da katkılar sağlayabilecektir.

- Çevre eğitimini yalnızca resmi öğretim kurumlarının görevi olarak ele almamak; bu konuda gönüllü kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimlerin çevre duyarlılık ve bilincini geliştirici, kamuoyu oluşturucu, karar süreçlerine ağırlıklarını koyucu etkin ve dizgeli halk eğiti-

mi etkinliklerinin de göz ardı edilmemesi hatta katkısının daha büyük olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.

• Başta radyo, televizyon olmak üzere tüm kitle iletişim araçlarının, çevre sorunları konusunda bilgilendirme, haber verme, kamuoyu oluşturma açısından önemli işlevler yüklenmesi gerekmektedir (Geray, 1997, ss. 325-329).

Çevre eğitimi, çevre sorunlarının özellikle sosyo-politik ve ekonomik nedenlerini odak alan bir eğitim anlayışı olup, bireyin çevresini etkileyen bütün değişkenleri sorgulaması ve sistemik şekilde kavramasını ve çevre sorunlarının çözümünün, sosyo-ekonomik ve politik sorunların çözümünden geçtiği bilincine ulaşmasını esas almaktadır. Bu anlamda, çevre eğitiminin etkili olabilmesi, geniş bir alanda adalet duygusunun ve gereksiniminin yaratılabilmesi ve bireyin etkin katılımı ile demokratik uyanışın harekete geçirilebilmesine bağlı olmaktadır (Geray, 2002, s. 294). Çevrenin korunup geliştirilmesinde halk katılımı büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan, özellikle yerel yönetimler aracılığıyla, çevreye ilişkin hizmetlerin yürütülüşüne halkın katılımının sağlanmasına ve bu arada da çevre bilincinin geliştirilmesine ağırlık verilmesi gerekmektedir (Zengin, 2009, s. 122). Dünyanın pek çok yerinde yerel yönetimlerin desteği ile çevre eğitimi etkinlikleri yapılmaktadır.

Polonya'da informal çevre eğitimi; enstitülerle, çevre eğitim organizasyonlarıyla, sivil toplum örgütleriyle, çevre eğitim merkezleriyle, yerel yönetimlerle, kurslarla, çalıştaylarla, bölgesel yarışmalarla ve diğer aktivitelerle verilmektedir. Hong Kong'da çevre eğitiminin verilmesindeki amaç, çevreye karşı sorumlu vatandaşlar ve yerel küresel çevreyi koruyan bireyler yetiştirmek olarak özetlenebilir. Hong Kong'da çevre korumayı destekleyen yeşil grup adlı çevre ile ilgili bir sivil toplum örgütü çevreyi koruma ile ilgili mesajlar yayarak kendi bireylerini çevreye karşı daha duyarlı yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca 1990'larda çevre kampanyaları topluluğunu kurarak da bireyleri bilinçlendirme yoluna gitmektedir. Malawi'deki çevre eğitiminde, su kirliliğini önleme, su kirliliğinden ortaya çıkacak salgın hastalıklara karşı insanları uyarma gibi halka fayda sağlayacak bilginin de yer aldığı belirtilmektedir (Artun ve Bakırcı, 2012, ss. 370-374). Türkiye'de Bursa Belediyesi, çocuklarda çevre bilincinin geliştirilmesini sağlamak ve sağlıklı yaşam bilinci oluşturulması adına çeşitli etkinlikler gerçekleştirmektedir. Bursa Kent Konseyi ofislerinde Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Baş-

kanlığı Çevre Koruma Şube Müdürlüğü iş birliğiyle gerçekleştirilen eğitimlerde ambalaj, atık piller, tıbbi atıklar, bitkisel atık yağlar, motor yağları, tehlikeli atıklar vb. çevreye verdiği zararlar ve geri dönüşüm ile ilgili bilgiler verilmektedir (Bursa Büyük Şehir Belediyesi Resmî Web Sitesi). Buca Belediyesi Çevre Koruma Müdürlüğü, Bucalı muhtarlara katı ve sıvı atıkların doğaya verdiği zararlar ve geri dönüşüm konulu seminerler düzenlemiştir (Buca Belediyesi Resmî Web Sitesi). Ordu Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığına bağlı Çevre Eğitim Ekibi "Atıklar ve Geri Dönüşüm" ile "Vektörler ve Sokak Hayvanları" konularında eğitim seminerlerini sürdürmektedir. Ordu'nun Ulubey ve Gülyalı ilçelerinde gerçekleştirilen eğitim seminerlerinde İlçe Belediye Meclis Üyelerine, Mahalle Muhtarlarına, Din Görevlilerine, Esnaf ve Sanatkârlar Odasına bağlı işletme sahiplerine ve ev hanımlarına yönelik bilgilendirme seminerleri düzenlenmiştir (Kaya, 2015). Çevrenin korunması ve gelecek nesillere güven içinde bırakılması adına yerel yönetimlerin desteği ile gerçekleştirilen çevre eğitimi etkinliklerinin, halkın çevre bilincini olumlu yönde etkileyebileceğinden yerel düzeyde daha fazla yaygınlaştırılması gerekmektedir. Ancak böyle önlemlerle kalıcı çözümler üretilebilecek, çevresel değerler korunabilecektir.

5. Sonuç

Yerel yönetimlerin verdikleri hizmetler eğitim alanından sosyal refah hizmetlerine, sağlık hizmetlerinden eğitim, spor ve kültür hizmetlerine, çevre ve halk sağlığı hizmetlerinden imar ve şehircilik hizmetlerine varıncaya kadar çeşitlilik göstermektedir (Ökmen ve Elma, 2013). Bu çeşitlilik içinde halkın çevre bilincini artırmaya yönelik faaliyetler sağlıklı ve daha temiz bir gelecek adına büyük önem taşımaktadır. Sadece halkın değil, yerel yöneticilerin de çevre bilinçlerinin artırılması gerekmektedir. Türkiye'de ulusal düzeyde il özel idaresi genel sekreteri ve birim başkanları ile belediye başkanları, başkan yardımcıları, genel sekreter ve yardımcılarını dâhil olmak üzere yerel yönetim birimleri ve bağlı kuruluşlarında çalışanlara yönelik eğitim ve yetiştirme programları düzenlemek, bu kuruluşlara danışma hizmeti sağlamak, yerel yönetimlerin geliştirilmesine ve etkili, verimli çalışmalarının sağlanmasına yönelik araştırma faaliyetlerini planlamak ve yürütmek üzere kurulan Yerel Yönetimler

Araştırma ve Eğitim Merkezleri'ne bu konuda büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir (TODAİE, 2014). Çevre eğitimiyle çevre bilinci artırılan yerel yöneticiler halkın çevre bilincini artırıcı afiş, seminer, panel ve konferanslarla uzmanlar yardımıyla çevre eğitimi kapsamında pek çok faaliyeti destekleyebilir, halkın çevreye yönelik bakış açısını olumlu yönde değiştirebilir. Üniversiteler, diğer eğitim kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının da desteği alınarak geri dönüşüm ve doğanın önemi konusunda halka çevre eğitimi kursları düzenlenebilir. Halkın sorunlarının çözümü için var olan yerel yönetimlerin, tüm yeryüzünün geleceğini tehdit eden çevre sorunlarının çözümünde çevre bilincini artırıcı çalışmaları desteklemesi yapılabilecek faaliyetler arasında en önemlilerinden birisi olarak belirtilebilir. Çünkü yasalar ve cezalar ile tam olarak önlenemeyen çevre sorunlarının önüne geçilebilmesi, ancak insan davranışlarının değiştirilmesi, çevre bilincinin artırılması ile mümkün olabilecektir. İşte yerel yönetimler için çevre eğitiminin böyle bir amaç doğrultusunda kullanılabilecek çok etkili ve güçlü bir araç olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Artun, H. ve Bakırcı, H. (2012). Ülkelerin çevre eğitimine etki eden faktörlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20 (2), 365-384.
- Başal, H. A. (2003). Okulöncesi eğitimde uygulamalı çevre eğitimi. Sevinç (ed.) *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar* (ss. 366-378). İst: Morpa Kültür Yay.
- Buca Belediyesi Resmî Web Sitesi. Bucalı Muhtarlara Çevre Eğitimi. <http://www.buca.bel.tr/Haberler/84/bucali-muhtarlara-cevre-egitimi.html> adresinden 15. 02. 2015 tarihinde alınmıştır.
- Bursa Büyük Şehir Belediyesi Resmî Web Sitesi. Çocuklara Çevre Eğitimi. <http://www.bursa.bel.tr/cocuklara-cevre-egitimi/haber/10258/> adresinden 15. 02. 2015 tarihinde alınmıştır.
- Deniş, H. ve Genç, H. (2010). İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin yaşadıkları çevrede bulunan milli parklara yönelik tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi (Isparta İli Örneği). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1, 9-25.
- Gazi Osman Paşa Belediyesi Resmî Web Sitesi. Belediye Kavram Rehberi. <http://www.gaziosmanpasa.bel.tr/index.php?kategori=Mevzuat-Bankasi> adresinden 28. 02. 2015 tarihinde alınmıştır.

- Geray, C. (1997). Çevre için eğitim. Keleş (ed.). *İnsan çevre toplum* (ss. 323-342) içinde. Ankara: İmge Yayıncılık.
- Geray, C. (2002). *Halk eğitimi*. Ankara: İmaj Yayınları.
- Henden, B. ve Henden, R. (2005). Yerel yönetimlerin hizmet sunumlarındaki değişim ve e-belediyeçilik. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (14), 48-66.
- Karaman, T. Z. (1996). Sosyo-ekonomik çevre ve çevresel etki değerlendirmesi, *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 410, İçişleri Bakanlığı Yayını. s. 59.
- Kaya, S. (2015). Belediye'den çevre eğitimi. <http://www.anayurtgazetesi.com/haber/Belediye-den-cevre-egitimi/529453> adresinden 15.02. 2015 tarihinde alınmıştır.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (1997). *Çevrebilim*. Ankara: İmge Yayınları.
- Keleş, R., Hamamcı, C. ve Çoban, A. (2009). *Çevre politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kızılboğa, R. ve Batal, S. (2012). Türkiye'de çevre sorunlarının çözümünde yerel yönetimlerin rolü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9 (20), 191-212.
- Köse, Ö. (2004). Yerel yönetim olgusu ve küreselleşme sürecindeki yükselişi. *Sayıştay Dergisi*, 52, 3-43.
- Küçükçankurtaran, E. (2004). Çevre eğitiminde internetin kullanımı: Çevreye karşı olan sorumluluklarımızın farkına varmamızda internet nasıl etkili olabilir?. inetr'08 - XIII. *Türkiye'de İnternet Konferansı Bildirileri*, 22-23 Aralık, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, ss. 175-182.
- Orhan, G. (2005). Yerel yönetimler ve çevre. Özgür ve Kösecik (ed.) *Yerel yönetimler üzerine güncel yazılar. I*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ökmen, M. ve Elma, F. (2013). *Türk dünyasında yerel yönetimler*. İstanbul: İmak Ofset.
- Şimşekli, Y. (2004). Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik çevre eğitimi etkinliklerine ilköğretim okullarının duyarlılığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 83-92.
- Çevre Kanunu. Çevre ve Orman Bakanlığı İzin ve Denetim Dairesi Başkanlığı. <http://izindenetim.cevreorman.gov.tr/adresinden> 10.01.2015 tarihinde alınmıştır.
- TODAİE-Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü. (2014). Yerel yönetimler araştırma ve eğitim merkezi yönetmeliği. http://www.todaie.edu.tr/genel/bizden_detay.php?kod=192 adresinden 12.01.2015 tarihinde alınmıştır.
- Torunoğlu, E. (2013). *Çevre politikaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Çevre Mühendisliği Yayınları.
- Urhan, V. F. (2008). Türkiye'de yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması. *Sayıştay Dergisi*, 70, 85-102.
- Yalçındağ, S. (1991). Türk yerel yönetimlerinde yeniden yapılanma. *Amme İdaresi Dergisi*, 24 (3), 123-152.
- Yılmaz, A., Bozkurt, Y. ve Taşkın, E. (2005). Doğal kaynakların korunmasında çevre yönetiminin etkinliği. *D.P.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 15-30.
- Zengin, E. (2009). Yerel yönetimler ve çevre. *Journal of Quafqaz University*, 26, 116-123.

Kent Yaşamında Önemi Anlaşılmayan Bir Değer: Kent Ormanları

*

An Underestimated Value in Urban Life: Urban Forests

Erdoğan Atmuş¹ - H. Batuhan Günşen²

Özet

Kent ormancılığı; “kent ekosistemlerinin içindeki ve etrafındaki ağaçların ve orman kaynaklarının, topluma psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve estetik faydalar sağlaması için teknolojik, bilimsel ve sanatsal olarak yönetilmesidir”. Türkiye’de 2003 yılında kurulmaya başlayan ve sayısı 127’ye ulaşan kent ormanları, ormanları ve ormancılığı kentli topluma tanıtmak için önemli bir fırsat olarak görülmüştür. Fakat ne yazık ki başlangıçta ormancılık örgütünün kent ormanı kurmak için yürüttüğü kararlı ve özverili çalışmalar, daha sonra hızını yitirmiş, kent ormanları iyi yönetilemez hâle gelmiştir. Bu çalışmanın amacı ülkedeki mevcut kent ormanlarının ne şekilde yönetildiğini, hukuksal yapı, yönetim, halkla ilişkiler ve tanıtım, altyapı ve üstyapı ile hizmetler bazında inceleyerek kent ormanlarının daha iyi yönetilmesine yol gösterecek önerilerde bulunmaktır. Elde edilen verilerin analizi sonucunda, kent ormanlarının hukuksal yapısının kent ormanlarının ayrıcalıklarını öne çıkararak, katılımcılığı artıracak şekilde yeniden düzenlenmesi kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: kent ormancılığı, ormancılık mevzuatı, planlama, rekreasyon, yeşil altyapı, yönetim.

Abstract

Urban forestry is; “technological, scientific and artistic management of trees and forestry resources in and around the urban ecosystems to provide psychological, sociological, economical and aesthetic benefits for the society”. The urban forests, started to be establish in the year 2003 and reached to 127, have been considered as an important opportunity to introduce forests and forestry to the urban populations. Unfortunately, the initial decisive and devoted efforts by the state forestry organisations for building urban forests have lost its pace, and urban forests have started to be managed not so well. The aim of this study is to examine the management of current urban forests in the country; in the basis of legislations, administration, public relations and promotion, infrastructure and superstructure and services, and make recommendations for better management of urban forests. As a result of the analysis it has been concluded that the legislations for urban forests should be revised to emphasize the privileges of urban forests for better participation.

Keywords: urban forestry, forest legislation, planning, recreation, green infrastructure, administration

¹ Prof. Dr., Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi (eatmis@bartin.edu.tr)

² Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi (hgunsen@bartin.edu.tr)

Giriş

20. yüzyılın ikinci yarısında kentlinin yeşil alanların sunduğu fonksiyonlardan daha fazlasını talep etmesi ve yeşil alanlar üzerinde oluşan baskının artması, kent ekolojisi ve kent yeşil alanlarının yapısal planlaması gibi daha stratejik ve bütünleşik yaklaşımlarla ilgilenilmesine neden olmuştur. Böylece kent ormancılığı ile ilgili çalışmalar başlamıştır. Kent ormancılığı, “kent ekosistemlerinin içindeki ve etrafındaki ağaçların ve orman kaynaklarının, topluma psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve estetik faydalar sağlaması için teknolojik, bilimsel ve sanatsal olarak yönetilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Miller, 2007; Konijnendijk, 2003, s. 174).

Kent ormancılığı geleneksel ormancılık anlayışından farklıdır. Çünkü kent ormancılığında asıl amaç öncelikli olarak odun üretimi olmayıp, karbon emisyonunu azaltma, hava kirliliğini engelleme, mikro klimayı düzenleme ve rekreasyon alanları yaratma gibi hizmetler sunmaktır. Bu ekosistem hizmetleri; çevresel kalitenin, yaşam kalitesinin ve sürdürülebilir kent yönetiminin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Dirik ve Ata (2005, s. 2)’nın bildirdiğine göre, dünyada özellikle 1990’lı yıllardan sonra ilerleme kaydeden kent ormancılığı çalışmaları; kent halkının ağaç ve ağaç varlığını çok yönlü yararları ile tanınması ve algılaması, ormancılığın şehir planlama ile entegre edilmesi, kent ormanlarının ekolojik fonksiyonları, kentlerle kent çevresi ormanlar arasındaki ilişkilerin dengelenmesi, kent çevresindeki orman kaynaklarının planlanması ve yönetimi, kent ormancılığı konusunda kurumsal altyapının oluşturulması ve hukuksal çerçevenin belirlenmesi gibi başlıca uğraşlara sahiptir.

Atay (1987, s. 2) geniş manada kent ormanının, şehir içinde ve çevresindeki bütün odunsu bitkileri kapsadığını ifade etmektedir. Bu cümleden hareketle, kent ormanının, yol ağaçlarından, kamu binaları çevresindeki ağaçlardan, özel ve devlete ait mülklerdeki ağaç ve ağaç topluluklarından oluştuğu söylenebilir. Kentin içinde ve yakın çevresinde mevcut tabii ormanlardan kalma koruluklarla, yeşil kuşak ağaçlandırmaları gibi sonradan tesis edilmiş ormanlar kent ormanlarının büyük parçalarını oluşturmaktadır (Atay, 1990, s. 1).

Türkiye’de de kentte yaşayanların orman kaynaklarından odun hammaddesi dışında rekreasyonel faydalanma gibi farklı talepleri vardır. Bu talepler 2003 yılı öncesine kadar belediyelerin yönetiminde olan

kent içi yeşil alanlar (park, bahçe vb.), Orman Genel Müdürlüğü'nün (OGM) idaresinde olan mesire yerleri ve Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün yönetiminde olan millî parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları ve mesire yerleri ile karşılanmaktaydı. OGM 2003 yılından itibaren bu alanlara ek olarak kent ormanlarını kurmaya başlamıştır. Her il ve büyük ilçede kısa süre içinde kurulması amaçlanan kent ormanlarının sayısı OGM verilerine göre (OGM, 2015); 2015 yılı itibarıyla 127'e ulaşmıştır.

Kent ormanları hava kalitesini artırmada, göllerin ve nehirlerin kirleticilerle dolmasını engellemede, karbon tutarak atmosferdeki sera gazı oranının azaltılmasında önemli roller üstlenmektedir (Görcelioğlu, 1999, s. 16; UEI, 2008, ss. 3-4). Kent ormanları; kent ısısını düzenlemekte ve gürültü kirliliğini azaltmakta, biyoçeşitliliği korumakta, kent ortamına yaban hayatı zenginliği katmakta, özellikle barındırdıkları birçok kuş türü ile hem görsel hem de işitsel açıdan meraklılarına hizmet sunmaktadır. Kent ormanları şehirlerdeki saldırganlığı ve şiddeti azaltan önemli bir faktör olarak görülmekte, ayrıca çevre eğitimi amacıyla da kullanılabilir (Çanakçıoğlu ve Mol, 1996; Kuo ve Sullivan, 2001, s. 566; Özkazanç, 2002, s. 8; Uzun, Ekşi, ve Aktaş, 2007, s. 355; Atmış, Özden, ve Lise, 2007, s. 87). Fakat, Türkiye'deki kent ormanları incelendiğinde kent ormanlarının ekolojik, sosyal ve ekonomik işlevlerini yerine getiren farklı yararlanma ve kullanımlardan öte sadece, bazı rekreasyonel kullanımlar için planlanan ve yönetilen alanlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu kent ormanlarının farklı nedenlerden dolayı iyi yönetilemediği de bilinmektedir (Atmış, Günşen, ve Yücedağ, 2011, s. 87; Atmış, Günşen, Yücedağ, ve Lise, 2012, s. 70).

OGM, kent ormanı kurma çalışmalarını kısa süre içinde ve plansız olarak başlattığından, Türkiye'de kent ormancılığının yasal ve idari dayanağı eksiktir. Bu eksiklikler, bir anda tüm illerde kent ormanlarının kurulmasını emreden merkezî talimatlardan da kaynaklanmaktadır. Kötü planlamanın ortaya çıkardığı sorunlar, kent ormanı alanlarının rastgele seçimi ile personel temini ve finansman yetersizliği gibi sorunlar çeşitli yazarlar tarafından ifade edilmiştir. Kent ormanının planlama literatüründe ve ilgili yasal mevzuatta yer almayan bir kavram olduğu (Coşkun ve Velioğlu, 2004, s. 25), kent ormanı kurma kriterlerinin yetersiz olduğu (Elvan ve Velioğlu, 2004, s. 121), bu süreçte kentte yaşayanla-

rın talepleri ve temel ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmadığı (Oğuz, 2004; Çakıcı ve Çelem, 2004, s. 246), ilgili kuruluşlar arasında yetki tartışmasına yol açabilecek belirsizlikler bulunduğu (Çağlar, 2004, s. 478) şeklindeki değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu çalışma, Türkiye'deki kent ormanlarının ekolojik, sosyal ve ekonomik işlevlerini tam olarak neden yerine getiremediğinin gerekçeleri irdelenerek, kent ormanlarının farklı fonksiyonlarının hizmete sunulabilmesi ve kentli toplumun bu hizmetlerden daha iyi şekilde yararlanabilmesi için mevzuat, planlama ve yönetim düzeyinde yapılması gerekenleri saptamayı amaçlamıştır.

Materyal ve Yöntem

Türkiye'de 2015 yılı itibarıyla toplam sayısı 127'ye ulaşan kent ormanlarının 52'si ilçelerde 75'i ise il merkezlerinde yer almaktadır. Bu kent ormanlarının toplam alanı 11.444 hektar, ortalama büyüklüğü ise 90.12 hektardır (OGM, 2015).

Bu çalışmada başta bildiri sahiplerinin kent ormanları hakkında yapmış olduğu farklı araştırmalar değerlendirilmiş, dünyada ve Türkiye'de bu konuda yapılan çalışmalar araştırılmıştır. Konuyla ilgili mevzuat, yürürlükten kaldırılmış olanlar ile yürürlüktekileri karşılaştıracak şekilde incelenmiş, Türkiye'de farklı bölgelerden seçilen kent ormanları hakkında OGM'den alınan veriler ve bazı kent ormanlarında yapılan gözlem, inceleme ve ilgililerle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler analiz edilmiştir. Ayrıca kent ormanıyla ilgili medyada yer almış olan haberler taranmış, kent ormanlarıyla ilgili yayımlanmış olan 60 farklı haberin konusu analiz edilerek, halkın kent ormanları hakkındaki algısına kaynaklık eden haberler sorgulanmıştır.

Bulgular

Çalışmanın bulguları kent ormanlarının hukuksal yapısı, yönetimi, halkla ilişkiler ve tanıtım, altyapı ve üstyapısı ile sağladığı hizmetler başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Hukuksal Yapı

Kent ormanlarının hukuksal altyapısını 1956 yılından beri yürürlükte olan 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 6. ve 25. maddelerine dayanarak 2006 yılında çıkartılan ve 2013 yılında yenilenen Mesire Yerleri Yönetmeliği oluşturmaktadır. Ayrıca bu yönetmelikteki uygulamaların çerçevesini çizmek için OGM tarafından 2013 yılında yayımlanan "Mesire Yerleri Uygulama Tebliği" vardır.

OGM, 30.09.2006 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan "Mesire Yerleri Yönetmeliği"nde, kent ormanı tanımını yapıp, kent ormanında bulunması gereken tesis ve donatıları sayarak, 11. maddesinde kent ormanlarında ateşli piknik yapılamayacağı mevzuata dâhil etmiştir. Bu yönetmelikte kent ormanları; *"Geleneksel piknik anlayışının dışında, daha çok ormanların sağlık, spor, estetik, kültürel ve benzeri gibi sosyal fonksiyonlarını halkın hizmetine sunmak, aynı zamanda teknik ormancılık faaliyetleri ile yöredeki flora ve faunanın da tanıtılması amacıyla metropoller, iller ve büyük ilçeler gibi yerleşim yerleri bitişiğinde veya civarında düzenlenen alanlar"* şeklinde tanımlanmaktadır. Bu yönetmelikte kent ormanları için kriterler oluşturulmuştur. Bu kriterlere göre kent ormanında, giriş kulübesi, otopark, ziyaretçi tanıtım merkezi, yürüyüş yol ve patikaları, çocuk oyun alanları, mini spor alanları, doğal gezinti köprüleri, büfe, kır kafeteryası, gözlem kulesi, seyir terasları, oturma grupları, dinlenme alanları, yağmur korukları, arberetum, ormancılık uygulamaları tanıtım alanları, flora ve fauna tanıtım alanları, çeşme, tuvalet, doğal ve yapay su göletleri, yerel halkın ürünlerini sergilediği geçici sergi alanları, alışveriş ünitesi gibi tesisler ve donatılar bulunması gerekiyordu (REGA, 2006).

2006 tarihli yönetmeliği yürürlükten kaldıran 2013 tarihli yönetmelikte ise ateşli piknik yapma konusunda herhangi bir sınırlama getirilmediği, fakat "Mesire Yerleri Uygulama Tebliğinde" kent ormanlarının bağlı oldukları orman bölge müdürlüklerinin ziyaretçi talepleri doğrultusunda ateşli piknik yapılmasına izin verebileceği belirtilmektedir. Bu değişikliklerle, kent ormanlarını diğer mesire yerlerinden ayıran en önemli kriterlerden biri olan ateşli piknik yasağı konusunda geri adım atılmıştır.

Yeni yönetmelikte önceki yönetmelikte kent ormanını diğer mesire yerlerinden statü olarak ayıran kriterlerin ayrı bir madde olmaktan çıkarıldığı ve bu kriterlerin bir kısmının kent ormanı tanımının içine sokul-

duğu görülmektedir. 2013 tarihli yönetmelikte mesire yerleri dört kategoriye ayrılmıştır. Kent (şehir) ormanları, mesire yerleri içinde “D” kategorisinde sayılmıştır. Yeni yönetmelikte kent ormanı tanımı 2006 yılında yer alan tanıma bazı kriterler de dâhil edilerek biraz daha ayrıntılı hâle getirilmiştir. Yeni tanıma göre D tipi mesire yeri, yani kent (şehir) ormanı, *“Ormanların öncelikle sağlık, spor, estetik, kültürel ve sosyal fonksiyonlarını halkın hizmetine sunmak, aynı zamanda yurdun güzelliğine katkı sağlamak, toplumun çeşitli spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak, turistik hareketlere imkân vermek ve teknik ormancılık faaliyetleri ile flora ve faunanın da tanıtılarak, özellikle çocuklar ve gençlere orman sevgisi ve bilincinin aşılması maksadıyla izcilik, doğa yürüyüşü, bisiklet, binicilik ve benzeri etkinlikler ile kır lokantası, kır kahvesi, kültür evleri, yöresel ürün sergi ve satış yeri, amfi tiyatro, çeşitli mini spor alanları ve diğer rekreasyonel yapı ve tesisleri ihtiva eden, il ve ilçelerde ayrılan yerleri”* tanımlamaktadır (REGA, 2013).

Yeni tanımla yerleşim yeri ve civarında olması zorunluluğu da ortadan kaldırılmış, kent ormanı kurulacak yerleşim birimleri arasında metropoller sayılmamıştır. Yeni yönetmelikle daha önceki yönetmelikte yer alan teknik ormancılık faaliyetleri ile flora ve faunanın da tanıtılması ibarelerinin yanına özellikle çocuklar ve gençlere orman sevgisi ve bilincinin aşılması maksadıyla izcilik, doğa yürüyüşü, bisiklet, binicilik ve benzeri etkinlikler düzenlenmesi de eklenmiştir. Fakat uygulamada bu tür tesis ve eğitim faaliyetlerinin yer aldığını söylemek çok güçtür.

Bu süreçte ayrıca kent ormanlarına “şehir ormanı” denmeye başlanmıştır. Kent ormanı adı yeni yönetmelikte aynen kalmasına ve şehir ormanı adına parantez içinde yer verilmesine rağmen, çıkarılan “Mesire Yerleri Uygulama Tebliği”nin bazı maddelerinde sadece şehir ormanı adına yer verilmiştir. Bundan kaynaklanıyor olsa gerek mevcut kent ormanı tabelaları orman bölge müdürlükleri tarafından kısa bir süre içinde şehir ormanı olarak değiştirilmiştir.

Yönetim

2006 yılındaki yönetmelikte açık bir şekilde belirtilmemiş olsa da kent ormanlarının yönetimi OGM Eğitim Dairesi Başkanlığına verilmiştir. Kent ormanlarının yönetimi 2013 tarihli yönetmelikle merkezî düzeyde OGM'nin Odun Dışı Orman Ürünleri Daire Başkanlığına, orman bölge

müdürlüğü düzeyinde de bu daire başkanlığını temsil eden odun dışı orman ürünleri şube müdürlüklerine verilmiştir. Orman işletme müdürlükleri seviyesinde sorumlu kent ormanının sınırları içinde bulunduğu orman işletme şefliğidir.

Yönetmeliğe göre kent ormanları ya orman işletme müdürlükleri tarafından yönetilmekte ya da belediyelere veya özel işletmecilere (müstecir) devredilmektedir. Belediyelerin de genellikle ormancılık örgütünden aldıkları işletme hakkını özel işletmelere devrettiği görülmektedir. Atmış ve diğerleri (2011, s. 85); Akdeniz Bölgesi'nde bulunan 10 kent ormanı ile ilgili yaptıkları çalışmada, sadece iki kent ormanının işletmesini ilgili orman bölge müdürlüğünün yaptığı, geriye kalan sekiz kent ormanının ise işletmeciliğini belediyelerin yaptığı tespit etmiştir. Ormancılık örgütü kent ormanlarının yönetimini kendisi üstlenmektense, belediyelere veya özel sektöre devretmeyi tercih etmektedir. Belediyeler ve özel sektör ise gelir sağlamak amacıyla kent ormanının kuruluş amacına uygun olmayan birçok tesisi bu alanlarda inşa etmekte ve kent ormanlarının daha çok piknik ve eğlence amaçlı kullanılmasına neden olmaktadır Uslu ve Ayaşlıgil (2007, s. 233). İstanbul'daki kent ormanlarının genellikle piknik amaçlı rekreasyonel kullanıma hizmet ettiğini tespit etmiştir. Kent ormanları yönetiminin devredildiği belediyeler ve müstecirlerin çoğunlukla bu tür kent ormanlarını halkın piknik, eğlence vb. ihtiyaçlarını karşılama ve sağlanan hizmetlerden gelir kazanma arzusuyla yönettikleri için işlettikleri kent ormanını, kent ormanı kuruluş amaçlarından farklı bir anlayışla ve elde ettikleri geliri maksimize edecek şekilde yönettikleri söylenebilir. Şekil 1'de farklı kent ormanlarında müstecirlerin yapmış olduğu yapılar görülmektedir.

Şekil 1. Kent ormanlarında ticari amaçlı yapılaşma (Antalya ve Sinop Bektaşoğlu kent ormanları)

Kent ormanlarının çok azının yönetim (gelişme) planı vardır. Atmış ve diğerlerine (2012, s. 74) göre, 2011 tarihi itibarıyla aktif olan 52 kent ormanının sadece 5'inin (% 9.6) yönetim planı vardır. Geri kalan 47 kent ormanının yönetim planı yoktur. Kent ormanlarının yönetiminde ortak bir standart sağlayacak yönetim planlarının tamamlanması için aradan geçen süre içinde pek gayret edilmediği, Batı Karadeniz Bölgesi'nde mevcut olan 10 kent ormanının hiçbirinin 2015 yılı itibarıyla yönetim planının mevcut olmamasından anlaşılmaktadır (Atmış, Özkazanç, Artar, Günşen, ve Çi-nis, 2015). Oysaki kamu, ormancılık yönetimi ve belediyeler gibi paydaşların katılımıyla hazırlanacak yönetim planlarına sahip olan kent ormanlarının, kent ormanı kuruluş amacına daha uygun ve başarılı bir şekilde yönetilmesi söz konusu olabilecektir (Çetiner, Kırış, ve Yılmaz, 2004, s. 96).

Kent ormanlarının çoğunda bekçi dâhil personel bulunmamaktadır. Batı Karadeniz Bölgesi'nde bulunan 10 kent ormanı içinde sadece Safranbolu Kent Ormanı'nda üç, Kastamonu Kent Ormanı'nda bir personel bulunmaktadır. Kastamonu Kent Ormanı'nda bulunan görevli mesai saatleri içinde sadece güvenlik görevi üstlenmekte, yönetimi belediyeye devredilmiş olan Safranbolu Kent Ormanı'ndaki görevliler ise nöbetleşe olarak mesai saatleri dışında da görev yapmakta, kent ormanının temizlik ve düzeni ile de ilgilenmektedirler (Atmış ve diğ., 2015). Yine Isparta kent içinde kent ormancılığı çalışma alanları içerisinde, bakım ve onarım çalışmalarının eksik olduğu, teknik eleman ve bütçe yetersizlikleri gibi yönetsel anlamda sorunların olduğu tespit edilmiştir (Serin ve Gül, 2006, s. 97). Oysa kent ormanlarındaki personel ve teknik personel sayısı yeterliliğinin hem kent ormanının sürekliliğinin sağlanması, hem de kullanıcıların kent ormanından daha memnun şekilde ayrılması açısından son derece önemli olduğu belirtilmektedir (Atmış ve diğ., 2011, s. 85).

Kent ormanları aynı zamanda politik bir obje olarak ele alınmaktadır. Bir yerleşimde kent ormanı kurulması oraya merkezî hükümet tarafından sunulmuş ayrıcalıklı bir politik hizmet gibi sunulmaktadır. Bu nedenle bazı yerleşimlerde tabelasında kent ormanı yazan mesire yerleri, aslında kayıtlara kent ormanı olarak geçmemektedir. Karabük Yenice ve Zonguldak Çaycuma ilçelerinde bulunan tabela kent ormanları buna örnektir. Kent ormanlarıyla ilgili bir diğer politik tutum da kent ormanları yönetiminin belediyelere devri meselesidir. Kent ormanlarının yönetimi genellikle iktidar partisinin yönetiminde olan belediyelere devre-

dilmektedir. Örneğin Antalya Kent Ormanı, önceki dönemlerde muhalefet partisinin elinde bulunan Büyükşehir Belediyesine değil, iktidar partisinin elindeki Kepez Belediyesine devredilirken, Bursa'da Nilüfer ilçesi sınırlarında bulunan Atatürk Kent Ormanı, muhalefet partisinin yönettiği bir belediye olan Nilüfer Belediyesine değil de iktidar partisine mensup olan büyükşehir belediyesine yönetilmesi için devredilmiştir.

Kent ormanlarının yer tespiti katılımcı bir şekilde yapılmamaktadır. Yer tespiti, ilgili yönetmelik gereği OGM'nin merkez ve taşra birimleri arasındaki yazışmalar aracılığıyla taşra örgütleri tarafından yapılmaktadır. Yer seçiminde diğer devlet kurumları, belediyeler, üniversiteler ve sivil toplum örgütleri söz sahibi değildir. Yine yer seçimine sadece orman mühendisleri karar vermekte, peyzaj mimarı, mimar, şehir plancısı, psikolog, sosyolog vb. meslek mensuplarının görüşü alınmamaktadır. Yukarıdan gelen emirle ve aceleyle yapılan yer tespitleri genellikle yanlış sonuçlar vermektedir. Bu duruma Sinop Kent Ormanı örnek verilebilir. Sinop Ayancık devlet kara yolu üzerinde 5. kilometrede yer alan bu kent ormanı yanlış yer seçimi ve iyi yönetilememesi nedeniyle, kent ormanı sahasında rehabilitasyona yönelik önemli bir temel ormancılık uygulaması yapılmadığı, sahada herhangi bir güvenlik görevlisi bulunmadığı, kent ormanının daha çok kötü amaçlı olarak, özellikle de fuhuş amacı ile kullanıldığı, balicilerin ve tinerçilerin buraya sık sık gelerek uyuşturucu madde aldıkları şeklindeki haberlerin yaygınlaşması nedeniyle gerçek kullanıcıları tarafından terk edilmiş, içinde inşa edilmiş, tuvalet, çeşme, kameriye, bank vb. tesislerin hepsi zamanla parçalanmış ve imha edilmiştir. Bunun üzerine, alan 2013 yılında Sinop Üniversitesine devredilerek kent ormanı statüsüne son verilmiştir.

Sinop'taki yeni kent ormanı kent merkezine 20 km uzaklıktaki Bektaşoğlu mevkiinde kurulmuş, bu sefer de uzak olduğu için kent ormanından çok B tipi mesire yeri niteliği ağır basacak şekilde kullanıma açılmıştır. Çünkü kente uzaklık arttıkça ve ulaşılabilirliği azaldıkça alanın kent ormanı niteliği sorgulanmaktadır. Atmış ve diğerleri (2012, s. 72) Türkiye'de kent merkezinden 40 km uzaklıkta bile kent ormanı kurulmuş olduğunu bildirmektedirler. Kent ormanı ile yerleşim alanı arasındaki mesafe kullanıcılar açısından önem taşımaktadır. Bu konuda Hörsten ve Fredman (2000, s. 1) İsveç nüfusunun %40'dan fazlasının rekreasyonel faaliyetler için 1 km'den daha kısa mesafedeki kent ormanlarını tercih ettiklerini belirtmektedirler. Başka bir çalışmada da ziyaretçi sıklığının uzaklık ile negatif yönde ilişkili olduğu

belirtilmektedir (Roovers, Hermy, ve Gulinck, 2002, s. 129). Kent ormanına erişimdeki güçlükler, özellikle toplu ulaşım olanaklarının kısıtlı olduğu yerleşimler için kent ormanlarının kullanımını azaltmaktadır.

Halkla İlişkiler ve Tanıtım

Kent ormanları aslında başlangıçta ormanlar ve ormancılık örgütünün bir tanıtım aracı olarak da düşünülmüş ve kentte yaşayanlara ulaşacak bir hizmet olarak uygulamaya geçirilmiştir. Gerçekten 30 ilin büyükşehir (bütünşehir) ilan edilmesinden sonra ülke nüfusunun %92'sine yakınının kentlerde yaşamaya başladığı düşünüldüğünde, ormanların korunması ve toplum tarafından sahip çıkılabilmesi için kentli toplulukların desteğini almanın önemi ortaya çıkmaktadır. Fakat kent ormanlarının kentli toplumun tüm kesimlerine tanıtılmadığı söylenebilir. Burada başta ormancılık örgütü ve belediyeler olmak üzere diğer devlet kurumları ve sivil toplum örgütlerinin kent ormanlarını yeterince sahiplenmiş olmasının büyük payı vardır.

Birçok kentte kent ormanını gösteren yol tabelaları bulunmamakta, kent ormanları daha çok yakın çevresindeki semt ve mahalle sakinlerinin kullanımına konu olmaktadır (Şekil 2). Örneğin Bartın Kent Ormanı'nın kullanıcıları hemen yanında bulunan Toplu Konut İdaresi (TOKİ) konutlarının sakinleridir. Bartın'ın diğer mahallerinde yaşayanların bu kent ormanını kullanım oranı çok düşüktür. Hatta kentte yaşayanların birçoğunun bu kent ormanını hiç duymadığı, duyanların da yerini tam olarak bilemediği söylenebilir.

Şekil 2. *Çoğunlukla buldukları semtlere hizmet eden kent ormanları (Bartın ve Karabük kent ormanları)*

Kent ormanlarının medyadaki tanınırlığını ölçmek için yaptığımız araştırmada, ülke genelinde yerel ve ulusal medyada yer alan 60 kent ormanı haberinin ancak 40'ının (%67) kent ormanı hizmetleriyle ilgili olduğu, geri kalan 20 haberden 10'unun kent ormanında öldürme veya intihar, 2'sinin yaralama/bıçaklama, 2'sinin boğulma, birinin de tecavüz olayıyla ilgili olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 1). Toplam sayısı 15'e (%25) ulaşan bu tür kriminal haberlerin kent ormanı imajını da çok olumsuz etkilediği çok açıktır. Kent ormanı hizmetlerini içeren 40 haberin 17'si kent ormanlarının harabeye dönüştüğü, yapılaşmaya açıldığı, belediyeler arasında sürtüşmeye neden olduğu gibi olumsuz haberlerdir. Kent ormanının açılacağı duyurulduğu, eğitim ve tatbikat sahası olarak kullanıldığı, kuşlara yem bırakıldığı gibi kent ormanının hizmetlerini anlatan haberler, toplam 60 haber içinde sadece 24 (%40) haberdir. Yani kent ormanları medyada daha çok olumsuz haberlerle anılmaktadır.

Tablo 1. Medyada Kent Ormanı Haberleri

Haber başlığı	Sayı	Haber başlığı	Sayı
Belediyeden kent ormanı kuruluş haberi	9	Belediyenin başarılı kent ormanı uygulamasına ödül	1
Bakandan Kent Ormanları kurulacağı haberi	1	Öğrenciler izcilik tesislerinde eğitim aldı	1
Kiraya verilme	1	Kent ormanında arama-kurtarma tatbikatı yapıldı	1
Yapılaşma	1	Kent ormanında düğün yapıldı	1
Harabeye dönme/çevre kirliliği	7	Kent ormanı büyülüyor	1
Hafriyat alanına kent ormanı	1	Belediyeler arası çatışma (Nilüfer-Bursa BB)	4
Arkeolojik kalıntılar bulundu	1	Orman bakanlığı kent ormanına isim arıyor	1
Tecavüz	1	Yollar kilit taş oldu	1
Öldürme/intihar	10	Kent ormanı alanı Toki'ye devredildi	1
Yaralama/bıçaklama	2	Ziyaretçiler tarafından yoğun kullanılıyor	2
Gölde/nehirde boğulma	2	Belediye kent ormanını iyileştiriyor	4
Orman yangını	3	Kent ormanında öğrenciler piknik yaptı	1
Yaban hayvanlarına / kuşlara yem bırakıldı	2	TOPLAM	60

Altyapı ve Üstyapı

Kent ormanı kurulan alanların bir standardı yoktur. Kent ormanları ağaçlandırma alanlarına, doğal ormanlara veya daha önce piknik alanı olarak kullanılan ormanlık alanlara tesis edilebilmektedir. Ağaçlandırma sahasına kurulan bir kent ormanının ağaçlar henüz gelişmeden, yani fidan aşamasındayken hizmete açılması ya da aşırı rekreasyonel kullanımlardan dolayı zarar görecektir doğal ormanların kent ormanına dönüştürülmesi gibi, daha önce zaten piknik alanı olarak kullanılan bir alanın tabelasının değiştirilerek kent ormanına dönüştürülmesi de olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Şekil 3’de Afyon Sandıklı Kent Ormanı’nun yeni ağaçlandırılmış bir sahaya kurulduğu açıkça görülmektedir. Atmış ve diğerleri (2011, s. 84) Akdeniz Bölgesi’ndeki kent ormanlarının beşinin ağaçlandırma sahalarında, dördünün doğal ormanlar üzerinde, birinin ise daha önce piknik sahası olan bir orman alanında kurulmuş olduğunu tespit etmişlerdir. Yine Isparta kent içinde kent ormanlığı çalışma alanları içerisinde yanlış ağaç türü ve yer seçimi ile ağaç ve mekân ilişkilerinin dikkate alınmamasından dolayı sorunlar yaşandığı tespit edilmiştir (Serin ve Gül, 2006, s. 97).

Şekil 3. Afyon Sandıklı Kent Ormanı (Foto: Cengiz Yücedağ)

Kent ormanı gibi açık hava rekreasyon faaliyetlerinin yapıldığı alanlarda göl ve akarsu gibi su kaynaklarının bulunmasının insanların bu alanları tercihini arttırdığı belirtilmesine rağmen (Gezer ve Gül, 2009),

Türkiye genelindeki 52 kent ormanının 30'unda (%58) su kaynağı bulunmadığı tespit edilmiştir (Atmış ve diğ., 2012, s. 73).

Kent ormanlarında bulunan yapı ve tesisler her bir kent ormanında farklılık gösterebilmektedir. Bunların bakımında çoğu zaman sorunla karşılaşmaktadır. Özellikle kullanımın olmadığı kent ormanlarında bu yapılar kendi hâllerine bırakılmakta, herhangi bir bakım onarım görmediklerinden zamanlar yıkılıp gitmektedirler (Şekil 4).

Şekil 4. Bakımsızlıktan zamanla yıkılan yapılar (Bartın ve Kastamonu kent ormanları)

Mesire Yerleri Uygulama Tebliği'ne göre kent ormanlarında 38 ayrı altyapı ve üstyapı tesisinin yapılabileceği belirtilmektedir (Tablo 2). Ülke genelindeki kent ormanlarına bakıldığında, daha çok rekreasyona yönelik tesislerin ağırlık kazandığı, özellikle kent ormanı tanımına uygun olan orman ve ormancılığı, flora ve faunayı tanıtıcı ziyaret merkezi veya tabelalar, bisiklet parkurları, kültür evi gibi tesislerin kent ormanlarında çok az bulunduğu görülmektedir. Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki 10 kent ormanı incelendiğinde (Atmış ve diğ., 2015) tuvalet, çocuk oyun alanı, çeşme, otopark, doğa yürüyüş alanı, pergola, kamerye gibi diğer rekreasyon alanlarında da mutlaka bulunan tesislerin bu kent ormanlarının hemen hemen tümünde yer aldığı, fakat kent ormanı özelinde öne çıkması gereken yukarıda sayılan (orman ve ormancılığı, flora ve faunayı tanıtıcı ziyaret merkezi veya tabelalar vb.) kent ormanına özgü tesislerin çok az sayıda olduğu veya hiç olmadığı tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki Kent Ormanlarında Altyapı Üstyapı

Yapı ve tesisler	Sayı	Yapı ve tesisler	Sayı	Yapı ve tesisler	Sayı
İzcilik faaliyet yerleri	0	Bisiklet parkuru	0	Gözlem kulesi	5
Binicilik faaliyet yerleri	1	Mini spor alanları	5	Giriş kontrol binası	5
Araç yolu	0	Amfi tiyatro	1	Macera Parkı	0
Tuvalet	10	Manzara seyir terası	2	Bekçi kulübesi	0
Çeşme	7	Spor tesisleri destek binası	0	Depo	0
Çocuk oyun alanı	10	Ormancılık uygulamaları tanıtımı	2	Kır lokantası	4
Su deposu	2	Flora ve fauna tanıtım alanı	2	Kır kahvesi	4
İbadethane	1	Yöresel ürünler satış yeri	0	Kültür evi	0
Teleski ve teleferik hattı	0	Yağmur barınağı	6	Pergola	10
Fosseptik	0	İdare ve ziyaretçi binası	0	Büfe	0
Çevre ihata	0	Otopark	9	Kameriye	9
Doğal ve yapay su göletleri	5	Doğa yürüyüş alanı	10	Paintball alanı	0
Süs havuzları vb.	0	Doğal gezinti köprüsü	1		

Hizmetler

Kent ormanları sağlık, rekreasyon, eğitim vb. gibi birçok hizmeti topluma sunabilecek doğa parçalarıdır. Batı Karadeniz Bölgesi'nde bulunan 10 kent ormanından dokuzunun sağlık, rekreasyon, estetik-görsellik ve spor işlevi bulunduğu tespit edilmiştir (Atmış ve diğ., 2015). Bu tarz işlevleri barındırmasına karşın kent ormanlarında tanıtım-yönlendirme tabelalarının çoğunlukla bulunmadığı, bank-kameriye-yağmur barınağı gibi ünitelerin ise sayıca yetersiz ve kötü kullanımdan dolayı zarar görmüş oldukları tespit edilmiştir. Oysa dinlenme yerlerinin ve bilgilendirme tabelalarının sayıca fazla olması da kent ormanının kullanılabilirliğini artırıcı bir etmendir. Ayrıca kent ormanlarındaki spor, sağlık, estetik vb. işlevlerin fazla olması kent ormanı kullanıcı sayısının artmasında önemli rol oynamaktadır (Atmış ve diğ., 2011).

Kent ormanlarında sunulan hizmetlerin özellikle 2013 yılında yürürlüğe giren yönetmelikten sonra diğer mesire yerlerinden bir farkı kalmamıştır. Kent ormanları daha çok piknik yapmak ve dinlenmek için kullanılmaktadır. Ateşli piknik yasağından önce istediği gibi piknik yapamayan kullanıcılar artık bu olanağı da bulmuşlardır. Bu değişiklikten önce de bu konuda çeşitli ara çözümler bulunmuştur. Örneğin Düzce Kent Ormanı'nın giriş kısmındaki bir parçası kent ormanı dışına çıkarılarak mesire yeri yapılmış, özel işletmeci aracılığıyla tesis edilen mangal yerleri kendin pişir kendin ye şeklindeki ateşli piknik yerlerine dönüştürülmüştür. Bazı kent ormanlarında ise kullanıcılar ateşli piknik için kendi alanlarını illegal olarak oluşturmuşlardır (Şekil 5). Düzce Kent Ormanı'nda yapılan gözlemlerde kullanıcıların kent ormanına pek rağbet etmediği, daha çok ateşli piknik yapılan kent ormanı dışına çıkarılmış olan mesire alanını tercih ettiği tespit edilmiştir.

Şekil 5. Ateşli piknik için düzenlenmiş veya düzenlenmemiş alanlar (Düzce ve Sinop Ayancık kent ormanları)

Daha önce de belirtildiği gibi özel işletmeye devredilmemiş ormancılık örgütü veya belediyeler elindeki kent ormanlarının çoğunda personel bulunmadığı için çöpler düzenli olarak toplanmamaktadır. Ayrıca, birçok kent ormanı mobilyasına kullanıcılar tarafından zarar verilmesi, tuvaletlerin kırılması, su borularının ve çeşmelerin sökülmesi, bankların, kameriyelerin, seyir terasları ve gözlem kulelerinin yakılması gibi birçok vandalca saldırılar söz konusudur (Şekil 6).

Şekil 6. *Tahrir edilmiş tuvalet ve seyir kulesi ile toplanmayan çöpler (Düzce, Karabük ve Sinop Ayancık kent ormanları)*

Özel işletmeye devredilmiş kent ormanlarında ise sadece kafeterya ya da işletmede olan tesislerin etrafında temizlik çalışmalarının yapıldığı ve bu tür yıkımlara rastlanmadığı, fakat bu tesislerden uzaklaştıkça kent ormanının geri kalan kısımlarında benzer vandal davranışların yoğunlaştığı görülmektedir. Bartın, Karabük ve Safranbolu kent ormanlarında yapılan anketlere göre, kullanıcıların %78'i kent ormanının temizliğini, yine %78'i tuvaletlerin sayısını ve temizliğini yetersiz bulmuş, %80'i ise çeşmelerin kırık ya da kullanılamaz hâlde olduğunu ve yetersiz sayıda olduğunu belirtmiştir. Kullanıcıların sadece %34'ü kent ormanı yönetiminin memnun olduğunu ifade etmiştir (Atmış ve diğ., 2015).

Değerlendirme ve Sonuç

Daha önce belirtildiği gibi kent ormancılığı çalışmaları, kent halkının ağaç ve ağaç varlığını çok yönlü yararları ile tanınması ve algılaması, ormancılığın şehir planlama ile entegre edilmesi, kentlerle kent çevresi ormanlar arasındaki ilişkilerin dengelenmesi gibi amaçlarla yapılmakta ve karbon emisyonunu azaltma, hava kirliliğini engelleme, mikro iklimi düzenleme ve rekreasyon alanları yaratma gibi hizmetler sunmaktadır. Ne yazık ki Türkiye'de kent ormancılığı çalışmalarını yaygınlaştırmak amacıyla hayata geçirilen kent ormanları bu amaçları yerine getirmenin çok uzağında kalmış, rekreasyon (hatta sadece piknik) dışındaki hizmetleri sunmaktan öteye gidemeyen ve iyi yönetilemeyen bir uygulama olmuştur.

Kent ormanlarının halk tarafından yeterince bilinmemekte olduğu ve bu nedenle halkın kent ormanlarını beklenen düzeyde benimsemediği

gerçeği, benzer çalışmalarda olduğu gibi, bu çalışma sonucunda da ortaya çıkan rahatsız edici bir durumdur.

Kent ormanlarına başlangıçta ormancılık örgütü tarafından verilen önem azalmış, özellikle 2013 yılında yürürlüğe giren yönetmelikle birlikte kent ormanlarının diğer mesire yerlerinden anlamlı bir farkı kalmamıştır. Daha önce mesire yerlerinden ayrı bir statüde değerlendirilen kent ormanı, artık OGM web sitesinde dahi diğer mesire yerleriyle karışık bir liste hâlinde verilmektedir (OGM, 2015).

OGM'nin taşra birimleri kent ormanı kuruluşunda sergilediği yoğun ve özverili uğraşmayı, kent ormanının yönetimi sırasında göstermemekte, âdeta bu sahaları ihmal etmektedir. Bu birimlerin en büyük uğraşısı alanın yönetim ve işletmesinin belediyelere veya özel işletmelere devriyle ilgili sözleşmeleri hazırlamakla sınırlı kalmaktadır. Yönetimi devredilen kent ormanlarının denetiminin dahi ciddi bir şekilde yapıldığını söylemek güçtür.

Taranan medya haberlerine ve yapılan gözlemlere göre kent ormanlarında gerçekleştirilen ormancılıkla ilgili etkinliklerin sayısı çok azdır. Ormancılık haftasında yapılan etkinliklerin bir kısmının kent ormanlarında yapılması dahi akla gelmemektedir.

Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında, kent ormanlarını yönetmekle sorumlu olan orman işletme müdürlüklerinin, odun hammaddeyi üretimi ağırlıklı çalıştığı ve bu arada kent ormanları gibi rekreasyon, eğitim, tanıtım vb. amaçlarla kurulan orman alanlarının yönetimine gereken ilgi ve özeni göstermediği söylenebilir. Bu ilgisizlik nedeniyle kent ormanlarının yönetiminde başarılı sonuçlara ulaşılamamaktadır. Oysa kent ormanları, ormancılık örgütünün -artık nüfusun %92'sini oluşturan- kentli nüfusa ulaşmasını kolaylaştıracak önemli bir araçtır.

Ormancılık örgütü kent ormanlarının yönetimine gerekli önemi vermediği için;

- Bu alanlarda görevlendirilen personel sayısı da ya çok düşük, ya da sıfırdır.
- Kent ormanlarının çoğunun yönetim (gelişim) planı yoktur.
- Kent ormanları kente uzak veya halkın gitmeyi tercih etmeyeceği yerlerde kurulmaktadır.
- Kent ormanlarının yönetimi mevcut kafeterya ve benzer tesislerin devredildiği işletmecilere bırakılmıştır.

- Kent ormanlarında var olan tesisler ve sunulan hizmetler diğer mesire yerlerinden pek farklılık göstermemektedir. Oysa kent ormanlarının kullanıcı sayısını kent ormanının kente uzaklığı, konumu, personel durumu, işletmecisi, yönetim planı ve sahip olduğu işlevler etkilemektedir (Rines, Kane, Kittredgea, Ryana, ve Butlera, 2011, s. 113). Atmış ve diğerleri de (2011, s. 86) kullanıcı sayısının personel sayısı, teknik personel sayısı ve yönetim planıyla ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir.

Kent ormanlarının yönetiminde yaşanan bu eksiklikleri aşmak için, başta ormancılık örgütü olmak üzere diğer devlet kurumları, belediyeler, üniversiteler ve sivil toplum örgütlerinin kent ormanlarının kentte yaşayanlar için önemini farkına varıp, kent ormanı yerinin seçimi, planlanması ve yönetiminde iş birliği yapması gerekmektedir. Bu çalışmalar sırasında orman mühendisliği dışındaki meslek grupları da yer almalıdır. Yapılacak çalışmalar kent halkının beklentilerine göre şekillendirilmelidir. Bunlar için de kent ormanlarının hukuksal yapısının kent ormanlarının ayrıcalıklarını öne çıkararak, katılımı artırarak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Son söz olarak kent ormancılığı çalışmalarında ancak toplumun farklı kesimlerine ulaşılabilirse başarıya ulaşabileceğini söylemek mümkündür.

Kaynaklar

- Atay, İ. (1987). Kentlerde yeşil alan ve ağaçlandırma sorunları. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. Seri: B, 37(1), 1-6
- Atay, İ. (1990). Kent ormanları ve çevre etkileşimleri. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. Seri: B, 40(1), 1-5
- Atmış, E., Özden, S., ve Lise, W. (2007). Urbanization pressures on the natural forests in Turkey: an overview. *Urban Forestry and Urban Greening*, 6(2), 83-92.
- Atmış E., Günşen H.B., ve Yücedağ C. (2011). Akdeniz bölgesindeki kent ormanları üzerine bir değerlendirme. *I. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (ss. 78-91). Kahramanmaraş.
- Atmış E., Günşen H.B., Yücedağ C., ve Lise W. (2012). Status, use and management of urban forestry in Turkey. *Scientific Journals for Forestry of South Eastern Europe*, 3(2), 69-78.
- Atmış, E., Özkazanç, N.K., Artar, M., Günşen, H.B., ve Çinis, F. (2015). Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki kent ormanlarının yönetsel alt yapısının iyileştirilmesi üzerine araştırmalar. Bartın Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi.
- Coşkun, A. A., ve Velioğlu, N. (2004). Kent ormanı tanımı ve hukuksal boyutu. *1. Ulusal Kent Ormanlığı Kongresi bildiriler kitabı* (ss. 19-33). Ankara.
- Çağlar, Y. (2004). Türkiye Ormanlığı'nun yeni serüveni: "Kent Ormanlığı". *1. Ulusal Kent Ormanlığı Kongresi bildiriler kitabı* (ss. 472-481). Ankara.
- Çakıcı, I., ve Çelem, H. (2004). Gelişmekte olan ülkelerde kentsel yaşam kalitesinin artırılmasında çok amaçlı kent ormanlığı uygulamaları. *1. Ulusal Kent Ormanlığı Kongresi bildiriler kitabı* (ss. 237-249). Ankara.
- Çanakçıoğlu, H., ve Mol, T. (1996). *Yaban hayatı bilgisi*. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları. Yayın No: 440.
- Çetiner, Ş., Kırış, R., ve Yılmaz, A. (2004). Kent ormanlığında hukuki ve teknik altyapı. *1. Ulusal Kent Ormanlığı Kongresi bildiriler kitabı* (ss. 96-117). Ankara.
- Dirik, H., ve Ata, C. (2005). Kent ormanlığının kapsamı, yararları, planlanması ve teknik esasları. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. Seri: B, 55(1), 1-14.
- Elvan, D., ve Velioğlu, N. (2004). Kent ormanı yönetiminin yasal esasları. *1. Ulusal Kent Ormanlığı Kongresi bildiriler kitabı* (ss. 118-133). Ankara.
- Gezer A., ve Gül A. (2009). *Kent ormanlığı: kavramsal, teknik ve kültürel yaklaşımlar*. SDÜ Orman Fakültesi Yayını, Yayın No: 86. s. 244s.
- Görcelioğlu, E. (1999). Kent ormanları ve iklim değişmesi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. Seri B. 49(1-2-3-4), 1-17.
- Hörnsten L., ve Fredman P. (2000). On the distance to recreational forests in Sweden. *Landscape and Urban Planning*, 51(1), 1-10.
- Konijnendijk, C.C. (2003). A decade of urban forestry in Europe. *Forest Policy and Economics*.5, 173-186.

- Kuo, F.E., ve Sullivan, W.C. (2001). Aggression and violence in the inner city: effect of environment via mental fatigue. *Environment and Behavior*, 33(4), 543-571.
- Miller, R.W. (2007). *Urban forestry: planning and managing urban green spaces*. Waveland Press, In.;Second Ed. Prentice Hall, New Jersey. 512p.
- OGM. (2015). Orman Genel Müdürlüğü. Erişim tarihi: 02.02.2015. <http://www.ogm.gov.tr/Lists/SehirOrmanlari/AllItems.aspx>
- Oğuz, D. (2004). Avrupa ülkelerinde kent ormancılığı araştırmaları. 1. *Ulusal Kent Ormancılığı Kongresi Bildiriler kitabı* (ss. 223-236). Ankara.
- Özkazanç, N.K. (2002). Yaban hayatı kavramı ve yaban hayatı alanları. *Avgü-nü*, 70, 8-12.
- REGA. (2006). Mesire Yerleri Yönetmeliği. 30 Eylül 2006 tarihli ve 26305 sayılı Resmî Gazete.
- REGA. (2013). Mesire Yerleri Yönetmeliği. 05 Mart 2013 tarihli ve 28578 sayılı Resmî Gazete.
- Rines, D., Kane, B., Kittredge, D.B., Ryana, H.D.P., ve Butlera, B. (2011). Measuring urban forestry performance and demographic associations in Massachusetts, USA. *Urban Forestry & Urban Greening*, 10(2), 113-118.
- Roovers, P., Hermy, M., ve Gulinck, H. (2002). Visitor profile, perceptions and expectations in forests from a gradient of increasing urbanization in central Belgium. *Landscape and Urban Planning* 59, 129-145.
- Serin, N., ve Gül, A. (2006). Kent ormancılığı kavramı ve Isparta kent içi ölçeğinde irdelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. Seri: A, 2, 97-115
- UEI. (2008). *State of urban forest: a summary of the extent and condition of Boston's urban forest*. Urban Ecology Institute. Boston, USA, 51p.
- Uslu, Ş., ve Ayaşlıgil, T. (2007). Kent ormanlarının rekreasyonel amaçlı kullanımı ve İstanbul ili örneğinde irdelenmesi. *YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi*. 2(4), 213-236.
- Uzun, A., Ekşi, M., ve Aktaş, Y. (2007). Kent ormanları ve gürültü kontrolü açısından önemi. *Orman Kaynaklarının İşlevleri Kapsamında Darboğazlar, Çözüm Önerileri ve Öncelikler Uluslararası Sempozyumu poster bildiriler kitabı* (ss. 355-361). İstanbul.

Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde Kent Yönetiminde Çevresel Sürdürülebilirlik

*

Duygu Akyol¹ - İpek Özbek Sönmez²

Özet

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren yoğun göç, kentleri nüfus baskısı ile karşı karşıya getirmiştir. Bir yandan plan ve altyapı eksikliği, öte yandan konut üretiminin yetersizliği nedeniyle kentler geçekonda ve kaçak yapılaşma etkisi altında kalmış ve çevresel sürdürülebilirlik adına yerel ölçekten ulusal ölçüğe kadar birçok alanda yasal düzenlemeler sağlanamamıştır. Bu yıllar içerisinde düzenlenen 5 yıllık kalkınma planlarında ise sürdürülebilirlikten söz edilmiş fakat uygulama anlamında herhangi bir yasal ya da uygulamalı düzenleme sağlanmamıştır. Bu süreç içerisinde modernleşme, standart ve hızlı üretim biçimini fiziki mekânda tek tip kentler ve bu kentlerin aktif üreten ve tüketenleri olan tek tip bireylerle pekiştirmiştir. Bu açıdan bugün dünya nüfusunun yarısının kentlerde yaşadığı düşünülürse, çevresel sürdürülebilirliğin kentler için önemli bir gereklilik olduğu görülmelidir.

Günümüzde sürdürülebilir kent gelişimi ve yönetimi, sürdürülebilir kent ve planlama için izlenen kentleşme politikaları genellikle ekonomi ile ekolojiyi karşı karşıya getirmekte, bu kapsamda ekonomi öncelikli tutulduğundan ekonomik getiriler için kentler biçimlenmekte ve çevresel sürdürülebilirlik geri planda kalmakta, sürdürülebilirlik ile kurulan ilişki ancak görünür ve kârlı bir yatırım istenmesi/planlanması koşulunda düşünülmektedir.

Bu kapsamda kentlerde yaşam kalitesinin önemsenmesi ve daha iyisinin gerçekleştirilebilmesi için hem söz konusu hizmetlerin hem de kentin sahip olduğu kaynakların sorgulanması gerekmektedir. Bunun için önemli olan kentlerin bu potansiyelleri kapsamında alt ve üst yapı değerlerinin doğru yönetilmesidir. Bu yönetimin uzun süreli olması ve canlı kalabilmesi ve başarılı olabilmesi için en önemli girişimler kuşkusuz yerel yönetimler ile birlikte iş birliği içerisinde olacak olan halkın katılımının ve sivil toplum örgütlerinin katılımının sağlanmasıdır. Bu kapsamda kent yönetiminde ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için yerel yönetim kurumları ve sivil toplum ortaklıkları çerçevesinde pek çok çalışma ve projenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Söz konusu çalışmalar doğal kaynakların ekolojik yönetimine olanak sağlayacak araçların geliştirilmesinin yanı sıra bu konularda halkın da bilinçlendirilmesine olanak tanıyacaktır.

Bildiride, kent yönetiminde ve gelişiminde sürdürülebilir kent yönetimi için mevcut yasal düzenlemelerin yeterliliği irdelenecek ve başarılı ve sürdürülebilir bir kent yönetimi içerisinde halkın ve sivil toplum kuruluşlarının var olması adına yapılması gereken yasal düzenlemeler ve yönetim politikası tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: yerel yönetim, sürdürülebilir yönetim, çevre mevzuatı, katılımcılık, ekolojik sürdürülebilirlik

¹ Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon

² Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir (ipek.sonmez@deu.edu.tr)

Environmental Sustainability in Local Governance within the Legal Framework

*

Duygu Akyol - İpek Özbek Sönmez

Abstract

Since 1950s, cities in Turkey have experienced high numbers of population increase and migration. On one side, the inadequacy of plans and infrastructural investments, on the other side, the inadequacy of housing production led to the emergence of squatter settlements and illegal housing and in the means of environmental sustainability in both local and national scales legal framework have been hardly realised. In those years, within the Development Plans for 5 years, sustainability has been mentioned but in the means of implementation, no legal framework has been established. During this process, modernization process has led to the standard and rapid development of cities with residents whom produce and consume the stereo type. Considering the fact that large amounts of population have urbanized, environmental sustainability should be considered as a necessity for cities.

Nowadays, urbanization policies for sustainable urban development and management mostly give priority to economic advantages thus bring economy policies in regard to ecological policies and cities restructure for economic interests instead of sustainability principals.

Within this scope of urbanization, it is necessary to prioritize the life quality in cities and in order to develop better policies; both services and resources need to be questioned. Thus, infra and social structure of cities need to be perfectly governed. In order to achieve successful governance public participation and involvement of NGO's is necessary. NGOs and different actors can develop projects with local governments. Such projects may help in ecological management of natural resources and may also help to develop public consciousness.

The aim of this paper is to examine the adequacy of the legal framework in Turkey from the sustainable urbanization point of view and discuss the necessities for sustainable urbanization and public participation in local governance.

Keywords: local government, sustainable governance, environmental law, participation, ecological sustainability

1. Giriş

Günümüz kentleşme süreci büyük oranda küresel ağların karar verici etkinliği çerçevesinde biçimlenmektedir. Bu doğrultuda kentler de bu süreç içerisinde gerek mekânsal gerekse de kurumsal ve yönetsel yapıları ile çok önemli bir unsuru oluşturmaktadır. Kentlerin söz konusu yapısal önemi, onların ulusal ve bölgesel düzeydeki ilişki ağları ile birlikte ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Kuşkusuz, bu süreç devlet yönetimlerinden bağımsız olarak gelişmemektedir. Küreselleşme sürecinde yönetsel ve ekonomik konularda devlete atfedilen rol düzenleyiciliktir. Küreselleşme, sürdürülebilir kentsel gelişmeyi hedefleyen yerel yönetim modelleri için hem avantaj, hem dezavantaj olarak ortaya çıkabilmektedir. Küresel düzeydeki örgütlenmeler ve yerel uzantıları, eğitimler, çevresel tehditler konusunda farkındalık yaratma gibi konularda etkili olabilirken, aynı zamanda küresel sermaye kentleşme sürecinde baskın bir aktör olarak çevresel tahribata neden olacak kararların yönetim kademelerince alınmasında etkili olabilmektedir.

Bu nedenle sürdürülebilir kentsel gelişme hedeflerinin sağlanabilmesi için Ünsal (2004)'ın da belirttiği üzere öncelikle küresel, ulusal ve yerel güçler arasındaki dengenin sağlanması gerekmektedir.

Bu çerçevede kentlerin sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde birçok potansiyeline karşın en zayıf oldukları yer yönetsel alandır. Çünkü mevcut kentleşme sürecinin yarattığı büyük sorunlara karşı koyabilecek etkin, güçlü bir yerel yönetim sistemine genelde sahip değildirlir (Yazar, 2006, s. 147).

Bu bakımdan kentlerin sürdürülebilirliği ya da sürdürülebilir kentsel gelişme bazılarınca olanaksız, bazısına göre sadece bir ütopya, diğerlerine göre ise kaçınılmaz bir zorunluluktur. Kentlerin tüketim ağırlıklı yapısı, plansız büyümesi, yaşanan aşırı çevresel bozulmalar, kaynak tüketimi, sosyal kesimler arasındaki bölünmüşlük bazılarında onların sürdürülemez niteliklerini ya da bunun ancak ideallerde yaşayabileceği düşüncesini öne çıkarsa da (Blassingame, 1998, ss. 1-2) her şeyin ötesinde kentler başarılı yönetimleri ve çekici özellikleriyle, insanların yaşamayı arzuladıkları yerleşim alanlarıdır. Çoğu örnek, kentlerin, mevcut teknolojik olanaklarla, yurttaşların ekolojik tutum ve değerleriyle fiziksel olarak çok daha yaşanabilir alanlar olabileceğini göstermektedir.

Kent yönetimlerinin ancak 19. yüzyılda evre koruma, atık yönetimi, temiz su gibi konularla ilgilendiğine, 20. yüzyılda ise yerel yönetimlerin pek çok evre yatırımında bulunup, profesyonel ve idari kapasitelerini geliştirdiğine dikkat çeken Brugman (1992) kentlerin sürdürülebilirlik serüveninin uzunca bir süreç olduğunu, her tür kentsel politika içinde sürdürülebilir kalkınma amacının yerini alması zamanının geldiğini belirtmektedir (Palabıyık, 2005, s. 616).

Sürdürülebilirlik kavramında olduğu gibi kentsel çevresel sürdürülebilirlik konusunda da çoğu kimsenin uzlaştığı nokta, kentlerin geleceği ile ilgili politikalarda çevresel, sosyal ve ekonomik uyumun sağlanmasıdır. Kentlerin ne kadar sürdürülebilir olacağı ise büyük olasılıkla kavramın tanımına ve içeriğine bağlı kalmaktadır. Tek bir sürdürülebilir kent modeli olmayışı, net bir tanımlama yapmayı da zorlaştırmaktadır. Farklı coğrafya, fiziksel, iklimsel  zelikler; farklı insanlar; farklı ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel ihtiyaçlar bu zorluğun derecesini anlatmaktadır (Palabıyık, 2005, s. 616).

Bu alışmada Türkiye'deki kent yönetimi yasal mevzuatı çerçevesinde çevresel sürdürülebilirliğin kapsamının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede merkezî ve yerel yönetim mevzuatı incelenerek çevresel sürdürülebilirlik konusunda mevzuatımızın getirdiği kısıtlayıcılar ve önerilerin neler olduğu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle merkezî yönetim kurumlarına, daha sonra ise yerel yönetim kurumlarına ait mevzuat çevresel sürdürülebilirlik kapsamı açısından değerlendirilecektir.

2. Kent Yönetiminde Sorumlu Olan Kurumlar ve evre İle İlgili Görevleri

Türk kamu yönetimi sisteminde evre yönetimi konusunda görev, yetki ve sorumlulukların büyük çoğunluğu merkezî hükümet organlarına ve merkezî hükümetin yereldeki temsilcilerine verilmiştir (Orhan, 2005, s. 59). Merkezî idare genellikle ülke çapında evre politikalarının ve standartlarının belirlenmesi, kuruluşlar arası koordinasyon sağlanması, önemli projelerin hazırlanması ve finansmanı gibi görevler üstlenir.

Ancak yerel yönetim kurumlarının da bu kapsamda özellikle de uyulama boyutunda çeşitli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu çalışmada merkezî ve yerel yönetim kurumlarının görev ve sorumlulukları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.1. Merkezî Yönetim

Türkiye’de kurumsal çerçeve merkezî ve yerel yönetimler olarak ikiye ayrılmaktadır. Merkezî yönetim çevreye yönelik politikaların oluşturulması ve bu politikaların uygulanması için idari çerçevenin oluşturulmasından sorumludur. Bu noktada da Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) önemli rol oynamaktadır. DPT devletin temel stratejik eylem planı olarak kabul edilen beş yıllık kalkınma planlarında belirlenen hedeflerin uygulanmasına ilişkin ilgili tüm kurum ve kuruluşların yatırımlarını kontrol edip onaylayan kurumdur. Temelde ülkede çevreyle ilgili koordinasyonu sağlayan kurum ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığıdır (Yüksel, 2010). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı dışında, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, İller Bankası gibi merkezî yönetim kurumları çevresel sürdürülebilirlik konusunda çok çeşitli görev ve yetkilere sahiptirler.

2.1.1 Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının çevresel sürdürülebilirlik konusunda politika oluşturma, araştırma, uygulama, usul ve esas belirleme, mekânsal planlama, kurumlar arası koordinasyon ve eğitim gibi çok çeşitli ve kapsamlı görev ve yetkileri bulunmaktadır.

POLİTİKA

Politikalar belirlemek
Programlar hazırlamak

- Temiz üretim ve entegre kirlilik önleme çalışmalarına yönelik politika ve stratejileri belirlemek ve ilgili mevzuatı hazırlamak

-Atıkların kaynağında en aza indirilmesi, sınıflara ayrılması, toplanması, taşınması, geçici depolanması, geri kazanılması, bertaraf edilmesi, yeniden kullanılması, arıtılması, enerjiye dönüştürülmesi ve nihai depolanması konularında politika ve strateji belirlemek ve mevzuat oluşturmak

-Küresel iklim değişikliği ve ozon tabakasının incelenmesi ile ilgili tedbirlerin alınmasına yönelik plan, politika ve stratejileri belirlemek amacıyla diğer kurum ve kuruluşlarla koordinasyon sağlamak

-Teknik altyapı tesisleri ve altyapı birlikleri kurulması konusunda mahallî idareler arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, rehberlikte bulunmak ve teknik

	altyapı tesislerine ilişkin envanteri tutmak (Değişik: 8/8/2011-KHK-648/5 md.) Ulusal çevre stratejisi ve eylem planlarını hazırlamak, yürütmek ve koordinasyonu sağlamak.
ARAŞTIRMA	Araştırma ve proje yapmak, yaptırmak
UYGULAMA	- Çevresel etki değerlendirmesi ve stratejik çevresel değerlendirme çalışmalarını yapmak ve bu konuda gerekli kararları almak, izlemek ve denetlemek,
Uygulamalar yapmak ve yaptırmak	- Çevre kirliliğini önleme ve çevre kalitesini iyileştirmeye yönelik her türlü faaliyet ve tesisi izlemek, gerekli tedbirleri almak ve aldırarak, denetlemek, çevre izni ve lisansı vermek,
Atıkların ve kirleticilerin bertaraf edilmesi için denetim yapmak	- Çevre kirliliğine neden olan faaliyet ve tesislerin emisyon, deşarj ve atıklar ile arıtma ve bertaraf sistemlerini izlemek ve denetlemek,
İlgili ölçümlerin yapılabilmesi için laboratuvarların kurulması	Risk yönetimi ve sakınım planlarının yapılmasına ve onaylanmasına ilişkin kuralları belirlemek ve izlemek, plana esas jeolojik ve jeoteknik etütleri yapmak, yaptırmak ve onaylamak,
Çevresel etki değerlendirme çalışmaları yapmak ve değerlendirmek	Motorlu kara taşıtları egzoz emisyonlarının belirlenen standartlara uygunluğunu belgelemek, izlemek ve denetlemek,
Çevreye olumsuz etkileri olan her türlü faaliyeti ülke bütününde izlemek ve denetlemek	- Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek, onaylamak, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak.(1) - Tabiat varlıkları, doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sitle ile koruma statüsü bulunan diğer alanların çakıştığı yerlerde koruma ve kullanma esaslarını ilgili bakanlıkların görüşünü alarak belirlemek ve bu alanların kısmen veya tamamen hangi idarelerce yönetileceğine karar vermek, her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak ve onaylamak. Orman alanları dışında yer alan korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları, koruma alanları ve doğal sit alanlarının Bakanlıkça belirlenen ilke kararlarına, onaylanan planlara uygun olarak kullanılmak üzere tahsisini gerçekleştirmek.

	<p>Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların tescil, onay ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tescil etmek</p>
<p>USUL VE ESAS BELİRLEME</p>	<p>Atıkların kaynağında en aza indirilmesi, sınıflara ayrılması, toplanması, taşınması, geçici depolanması, geri kazanılması, bertaraf edilmesi, yeniden kullanılması, arıtılması, enerjiye dönüştürülmesi ve nihai depolanması konularında politika ve strateji belirlemek ve mevzuat oluşturmak</p>
<p>İlgili tesislerin teknolojilerini ve vasıflarını belirlemek</p>	<p>Serbest bölgeler dâhil olmak üzere, ülke genelinde çevreye olumsuz etkileri olan atık ve kimyasallar ile hava kirliliği, gürültü, titreşim ve iyonlaştırıcı olmayan radyasyon ile ilgili faaliyetleri izlemek, yeraltı ve yerüstü sularına, denizlere ve toprağa olumsuz etkileri olan her türlü faaliyeti belirlemek, denetlemek, tehlikeli hallerde veya gerekli durumlarda faaliyetleri durdurmak,</p>
<p>Çevre standartlarını belirlemek</p>	<p>Temiz hava merkezlerinin kurulması ve yönetilmesiyle ilgili iş ve işlemleri yürütmek,</p>
<p>Atık yönetimi politikalarını, ilgili usul ve esasları belirlemek</p>	<p>Atık ve kimyasalların yönetimine ilişkin hedef, politika ve ölçütleri belirlemek</p> <p>Alıcı ortamları izlemek, buna ilişkin altyapıyı oluşturmak, çevre kirliliği ile ilgili olarak ölçüm ve analiz ölçütlerini belirlemek uygulamak ve uygulanmasını sağlamak; Çevre kirliliğinin önlenmesi ve kontrolü ile ilgili mevzuatı hazırlamak, standart geliştirmek, ölçüm, tespit ve kalite ölçütlerini belirlemek; alıcı ortam özelliklerine göre çevre kirliliği yönünden görüş vermek</p> <p>Hava kalitesinin korunması, hava kirliliği, gürültü ve titreşimin azaltılması veya bertaraf edilmesi için hedef ve ilkeleri belirlemek; temiz hava eylem planları yapmak ve yaptırmak; konuyla ilgili kurum ve kuruluşlarla koordineli çalışmalar yapmak, ölçüt ve standartları belirlemek</p> <p>- Yasaklanacak ve kısıtlanacak yakıt, atık ve kimyasalların ve bunlar ile çevre kirliliğine yol açabilecek diğer maddelerin ithalat ve ihracatına ilişkin ölçütleri belirlemek, uygulanmasını sağlamak</p> <p>Yenilenebilir enerji kaynakları başta olmak üzere, temiz enerji kullanımını teşvik etmek, yakıtların hava kirliliğine yol açmayacak şekilde kullanılabilmesi için</p>

hedef ve ölçütleri belirlemek,

- Serbest bölgeler dâhil olmak üzere, ülke genelinde çevreye olumsuz etkileri olan atık ve kimyasallar ile hava kirliliği, gürültü ve titreşim ile ilgili ölçütleri belirlemek,

- Etkili bir çevre yönetimi gerçekleştirmek, atık ve kimyasalların çevre ile uyumunu sağlamak üzere gerekli ekonomik araçları belirlemek ve bu konuda standartlar geliştirmek.

- Motorlu kara taşıtlarının egzoz emisyonlarının kontrolü için idari, mali ve teknik usul ve esaslar ile standartları belirlemek.

- Kentlerde ve kırsal alanlarda arazi kullanımına ilişkin temel ilke, strateji ve standartları belirlemek ve uygulanmasını sağlamak,

- Belediyelerin mücavir alanları ile köylerin yerleşik alanlarının sınırlarının tespitine ilişkin usul ve esasları belirlemek ve tespit edilen sınırları onaylamak,

Tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerinin tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tespit ve tescil etmek, yönetmek ve yönetilmesini sağlamak,

Gecekondu alanları ile vasfının bozulmasından dolayı orman ve mera dışına çıkarılan alanlara ilişkin iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamaları ile afet riski altındaki alanların dönüştürülmesine ilişkin mevzuat ve 775 sayılı Kanun uyarınca ıslah, tasfiye, dönüşüm ve iyileştirme bölgelerinin tespitine, ilanına, program ve öncelik sırasına dair usul ve esasları belirlemek,

(Değişik: 8/8/2011-KHK-648/5 md.) Yeraltı ve yerüstü sularının, denizlerin ve toprağın korunması, kirliliğin önlenmesi veya bertaraf edilmesi maksadıyla kirletici unsurlar ile kirliliğin giderilmesi ve kontrolüne ilişkin usul ve esasları tespit etmek ve uygulamayı sağlamak, acil müdahale planları yapmak ve yaptırmak, çevrenin korunması maksadıyla uygun teknolojileri belirlemek ve bu maksatla kurulacak tesislerin vasıflarını tespit etmek ve bu çerçevede gerekli tedbirleri almak ve aldirmek.

MEKANSAL PLANLAMA	Üst ölçekli mekânsal planlama sistemini yönlendirmek,
Dengeli ve sürekli kal-	- Sürdürülebilir kentsel gelişmeyi sağlamak,
kınma amacına uygun ola-	- Afete duyarlı yerleşmeler oluşturmak,

rak ekonomik kararlarla ekolojik kararların bir arada düşünülmesine imkân veren rasyonel doğal kaynak kullanımını sağlamak üzere, teşkil eden üst ölçekli mekânsal strateji planlarını ve bölge planları temel alınarak çevre düzeni plânlarını hazırlamak veya hazırlatmak, onaylamak, uygulanmasını sağlamak.

- Kırsal yerleşmelere ilişkin projeler üretmek,
- Kıyı alanlarının planlı gelişimini sağlamak,
-Yerleşme, yapılaşma ve arazi kullanımına yön veren, her tür ve ölçekte fiziki planlara ve uygulamalara esas düzeni planlarını ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak hazırlamak, hazırlatmak, onaylamak ve uygulamının bu stratejilere göre yürütülmesini sağlamak,
-Havza ve bölge bazındaki çevre düzeni planları da dâhil her tür ve ölçekteki çevre düzeni planlarının ve imar planlarının yapılmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek, havza veya bölge bazında çevre düzeni planlarını yapmak, yaptırmak, onaylamak ve bu planların uygulanmasını ve denetlenmesini sağlamak

KURUMLAR ARASI KOORDİNASYON

Çevre konusunda görev verilmiş olan özel kuruluşlar ile kamu kurum ve kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, Bu konuda faaliyette bulunan gönüllü kuruluşları yönlendirmek, desteklemek ve bakanlıklar arası işbirliği esaslarını yönetmelikle belirlemek

Küresel iklim değişikliği ve ozon tabakasının incelmeleri ile ilgili tedbirlerin alınmasına yönelik plan, politika ve stratejileri belirlemek amacıyla diğer kurum ve kuruluşlarla koordinasyon sağlamak

Hava kalitesinin korunması, hava kirliliği, gürültü ve titreşimin azaltılması veya bertaraf edilmesi için hedef ve ilkeleri belirlemek; temiz hava eylem planları yapmak ve yaptırmak; konuyla ilgili kurum ve kuruluşlarla koordineli çalışmalar yapmak, ölçüt ve standartları belirlemek Bakanlığın görev alanına giren ürünlerin ilgili mevzuat ve teknik düzenlemelere uygunluğunu ve güvenilirliğini tespit etmek amacıyla denetim yapmak, yaptırmak, yetkili kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak,

Çevre envanterini ve çevre durum raporlarını hazırlamak ve Avrupa Çevre Ajansı ile ilişkileri yürütmek

Türkiye Atom Enerjisi Kurumu ile nükleer güvenlik konusunda işbirliği yapmak

-(Değişik: 8/8/2011-KHK-648/5 md.) Atıksu arıtma tesislerinin tasarım esaslarını ve kriterlerini Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile birlikte belirlemek, onay işlemlerini yürütmek

(Değişik: 8/8/2011-KHK-648/5 md.) Ulusal çevre stratejisi ve eylem planlarını hazırlamak, yürütmek ve koordinasyonu sağlamak.

Sektörel planların havza veya bölge düzeyindeki mekânsal strateji planlarına ve çevre düzeni planlarına uyumlu hazırlanmasını sağlamak

	Yerel yönetimlere teknik destek sağlayan ve rehberlik etmek
EĞİTİM	- Tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerine ilişkin olarak; hâlihazır haritaları aldirmek, gerekli görülen projeleri yapmak, yaptırmak ve onaylamak, her türlü araştırma ve inceleme yapmak, yürütmek, kullanım yasağı getirilen alanların kamulaştırma veya benzer yollarla kamunun eline geçirilmesini sağlamak, kontrol ve denetim yapmak, gerekli görülen alanların korunması ve kirliliğin önlenmesi amacıyla yatırım yapmak veya ilgili idarelerin yatırım projelerini desteklemek, bu alan ve bölgelerde Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlere ilişkin her türlü tasarrufta bulunmak, işletmek, işlettirmek ve kullanım izinlerini vermek, korunan alanlara ilişkin insan ve finansman kaynağı sağlamak

2.1.2 Kalkınma Bakanlığı

Bakanlık tarafından hazırlanan Kalkınma Planları, Türk ekonomisinde kırk yıla yakın süredir önemli roller oynamaktadır. Beş yıllık kalkınma planları bakanlıkları, yerel idareleri ve diğer devlet kuruluşlarını doğal olarak ilgilendirmektedir. Bir başka deyişle, kalkınma planları, devlet politikalarının düzenlenmesinde öncelikli araçlardır. Bundan başka, karar verme aşaması sırasında özel sektörü dolaylı yoldan etkilemektedir. Çevre politikalarının gelişimi açısından 1980 öncesi ve sonrasında net bir farklılık göze çarpmaktadır. Çevre bilincinin kalkınma planlarına dâhil edilmesi 1985 sonrasında başlamıştır.

2.1.3 Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür ve tabiat varlıklarını tarihsel çevre içinde koruma görevi bu Bakanlığın çevre yönetimine ilişkin görevi olarak sayılabilir. Ancak korunması gerekli olduğuna karar verilen tarihî, kültürel ve doğal alanların korunması amacı ile yapılan işlemler Bakanlığın çevre yönetiminin bir parçası yapmaktadır. Ayrıca Bakanlık ülkenin turizme ayrılacak kaynakları ile ilgili olarak bu kaynakların tespiti ve doğal kaynakların korunması ve değerlendirilmesi çalışmalarını da yürütmektedir.

2.1.4 Sağlık Bakanlığı

Ülke insanlarının sağlık koşullarını düzenlemek, birey ve toplum sağlığına zarar veren etkenlerle savaşmak, sağlık hizmetlerini halka ulaştırmak, yerel yönetimlerle ve ilgili diğer kuruluşlarla iş birliği içinde çevre sağlığını ilgilendiren konularda gereken önlemleri almak veya aldırarak ve izlemek görevi bulunan Sağlık Bakanlığı da çevre yönetiminin önemli bir unsuru sayılmalıdır.

Bakanlığın ilgili görevleri;

-İyonlaştırıcı olmayan radyasyon kaynakları ve elektromanyetik kirlilik, hava kirliliği ile iklim değişikliği konusunda gerekli tedbirleri almak veya aldırarak.

-Doğal afetlerde, çevre sağlığı hizmetlerinin yerinde, zamanında ve etkili bir şekilde yapılmasını sağlamak,

-Çevre sağlığını tehdit eden unsurları belirlemek, izlemek, denetlemek, çevre sağlığı etki değerlendirme çalışmalarına katılmak.

-Çevre sağlığı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla; ulusal veya uluslararası düzeyde çalışmalar yapmak, program, plan ve projeler geliştirmek ve diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak uygulamak

-Hizmetin yürütülmesi için mevzuat uygulamaları ve diğer gelişmelerin saha hizmetlerini yürüten personele aktarılması amacıyla eğitim planları ve materyalleri hazırlamak, eğitim çalışmaları yapmak, görev alanı ile ilgili mevzuat geliştirme çalışmalarını yapmaktır. (<http://thsk.saglik.gov.tr/>)

2.1.5 İç İşleri Bakanlığı

Doğrudan çevreye ilişkin bir görevi olmamakla birlikte görevleri arasında sayılan "...kıyı ve akarsularımızın muhafaza ve güvenliğini sağlamak" ifadesi geniş anlamda yorumlanarak dolaylı bir etkisi olacağından söz edilebilir. Öte yandan Mülki İdare Amirleri, Belediye Başkanları ve Sahil Güvenliğin Bot Komutanları çevre yasasının uygulanmasına ve cezaların verilmesine ilişkin pek çok görevi yerine getirmektedirler.

2.1.6 Orman ve Su İşleri Bakanlığı

-Ormanların korunması, geliştirilmesi, işletilmesi, ıslahı ve bakımı, çölleşme ve erozyonla mücadele, ağaçlandırma ve ormanla ilgili mera ıslahı konularında politikalar oluşturmak.

-Tabiatın korunmasına yönelik politikalar geliştirmek, korunan alanların tespiti, millî parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve biyolojik çeşitlilik ile av ve yaban hayatının korunması, yönetimi, geliştirilmesi, işletilmesi ve işlettirilmesini sağlamak.

-Su kaynaklarının korunmasına ve sürdürülebilir bir Şekilde kullanılmasına dair politikalar oluşturmak, ulusal su yönetimini koordine etmek.

-Meteorolojik olayların izlenmesi ve bunlarla ilgili gerekli tedbirlerin alınmasına yönelik politika ve stratejiler belirlemek.

-Bakanlığın faaliyet alanına giren konularda uluslararası çalışmaların izlenmesi ve bunlara katkıda bulunulması amacıyla ulusal düzeyde yapılan hazırlıkları ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde yürütmektir (Orman ve Su İşleri Bakanlığının kurulması ile bazı kanun ve kanun hükümünde kararnemelerde değişiklik yapılması; 6/4/2011 tarihli ve 6223 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak, Bakanlar Kurulunca 29/6/2011 tarihinde kararlaştırılmıştır).

2.1.7 İller Bankası Müdürlüğü

H k met tarafından yerel yönetimlere aktarılan kaynakların yönetiminden ve belediyelere teknik hizmet götürmekten sorumlu olan genel müdürlük kentsel alt yapı, plan ve projelerini hazırlamak, kanalizasyon atık su arıtımı, katı atık tesisi gibi projelerin hazırlanması, ihalelerin hazırlanması değerlendirilmesi, sözleşmelerin imzalanması, finansmanla ilgili kısa orta ve uzun vadeli kredilerin açılması belediye yatırımları için garanti ve sigorta sağlaması gibi görevleri yerine getirmektedir (6107 sayılı İller Bankası Anonim Őirketi Hakkında Kanun Kabul Tarihi; 26/01/2011).

2.2. Yerel Yönetimler

İnsanın günlük yaşamı ile ilgili ihtiyaçlarının çoğu, yerel yönetimlerin hizmet alanı kapsamına girmektedir. Bu sebeple, insanın yaşam ortamı ve koşullarının insana yakışır bir düzeye getirilmesi, korunması ve bireyin yaşam kalitesinin yükseltilmesi yerel yönetimlerin sorumluluk alanına dâhil edilmektedir. evre yönetiminin önleyici, onarımcı ve geliştirici politikalarının etkinliği de, yerel yönetimlerin evre yönetiminde doğrudan görev ve sorumluluk almasına bağlı olmaktadır (Geray, 1998, ss. 58-59).

Çevre sorunlarının küresel ölçekte artan önemine yönelik meydana gelen gelişmeler yerel yönetimleri çevre alanında etkili en önemli aktörlerden biri durumuna getirmiştir. 1992'de Rio'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın önemli çıktılarından biri olan Gündem 21, yerel yönetimlere, sivil toplum örgütleri ve diğer ortaklarla birlikte çevre koruma ve geliştirmede; planlama, karar alma ve uygulama alanlarında daha etkin işlevler yüklemiştir (Sümer, 2009, s. 59).

Yerel yönetimlerde çevre sorunları, başta kentin ve kentlinin sorunu olarak, belediyeleri doğrudan doğruya ilgilendirir. Belediyelerin çevre korumasındaki temel görev ve yetkileri yönetsel kolluk hizmeti niteliğindedir. Bunun yanı sıra, yerel ortak gereksinimleri karşılamakla görevli olan belediyenin, çevreye yönelik, gerekli tüm hizmetleri görmesine de hukuk sistemi olanak sağlamaktadır (Keleş, 2005, s. 234).

Yerel yönetim teorilerinde de görüldüğü gibi, yerinden yönetimin asıl vurgu yaptığı unsur bir bölgenin sorunlarını ve bu sorunlara yönelik çözümlerle birlikte, hangi enstrümanların kullanılmasının gerektiği ve öz kaynakların nasıl faydalı hâle getirileceğinin o bölgenin halkı tarafından en iyi bilinebileceğidir. Dolayısıyla, bir yerel sorun olarak çevre de ancak bir bölgede yaşayanlar ve bölgeyi yönetenler tarafından bilinebilmektedir. Çevre yönetimi ise, "çevrenin taşıma kapasitesi ile insan gereksinimleri ve bu gereksinimleri karşılamaya yönelik etkileri arasında denge sağlama uğraşısının belirli bir yönetsel sistem ile gerçekleştirilmesi sürecidir" (Şengül, 1999, s. 91). Yerel unsurların tıpkı diğer sorunlarda olduğu gibi çevrede de "entegre bir çevre yönetim sistemine" sahip olması gerekmektedir. Bu doğrultuda en temel yönetim aygıtı olarak belediyeler ön plana çıkmaktadır.

Belediyelerin çevre koruma ve sürdürülebilirliğinde temel görev ve yetkileri "idari kolluk hizmeti" içeriğinde değerlendirilmektedir. Belediyelerin belde ve şehir hizmetlerinin sunulması, belde halkının sağlıklı bir çevrede yaşaması için beldedeki faaliyetlerin düzenlenmesi ve bu amaçla kurallar konulması, etkin bir çevre yönetiminin kurulması ve işletilmesi gibi görevleri vardır.

Belediyelere çevre hizmetleri konusunda yetki veren mevzuat, bugün itibarıyla yasa, tüzük ve yönetmelik olarak 150'nin üzerindedir. Bunların bir kısmı belediyeleri doğrudan yetkili kılarken, bir kısmı da dolaylı yetkiler sağlamaktadır.

KANUN VE KANUN HÜK- MÜNDE KARARNAME	YÖNETMELİKLER
Büyükşehir Belediye Yasası (6360, 5216 sayılı),	Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği
Belediye Yasası (5393 sayılı),	Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği
Umumi Hıfzısıhha Kanunu	Atık Pil ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği
Çevre Kanunu	Atıkların Düzenli Depolanmasına Dair Yönetmelik
383 Sayılı Özel Çevre Kurulu Başkanlığı Hakkındaki Kararname	Bitkisel Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği
3194 İmar Kanunu	Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği (/1985)
Kıyı Kanunu	Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (1991/2004) Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği (ÇED) (1993/1997/2000/2002/2003/2013) Evsel ve Kentsel Arıtma Çamurlarının Toprakta Kullanılmasına Dair Yönetmelik(/2010) Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği (1988/2004) Kentsel Atıksu Arıtımı Yönetmeliği Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik Yeni Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği (/1985) Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği (1991/2004) Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği (ÇED) (1993/1997/2000/2002/2003/2013) Evsel ve Kentsel Arıtma Çamurlarının Toprakta Kullanılmasına Dair Yönetmelik(/2010) Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği (1988/2004) Atık Yönetimi Genel Esaslarına İlişkin Yönetmelik Atıkların Yakılmasına İlişkin Yönetmelik Kentsel Atık Su Arıtımı Yönetmeliği Evsel ve Kentsel Arıtma Çamur. Toprakta Kullan. Dair Yön. Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yön

Belediyelerin, yukarıdaki hukuki dayanaklara göre kente yönelik başlıca çevre görevleri şöyle sıralanabilir:

Planlı ve sağlıklı yerleşimin sağlanması; yol, su, kanalizasyon gibi altyapı hizmetleri; spor ve oyun sahaları; park ve yeşil alanların planlanması; gürültü ve hava kirliliği ile mücadele; kıyıların ve içme suyu kaynaklarının kirlenmeye karşı korunması; plansız yapılaşmanın denetlenmesi; kentsel dönüşüm ve gelişim projelerinin uygulanması; çöp ve katı atıkların toplanması, işlenmesi, değerlendirilmesi; çevresine zararlı sanayi tesislerinin bu zararlarının önlenmesi.

3. Kentin Çevresel Sürdürülebilirliğini Sağlamada Merkezî ve Yerel Yönetim Birimlerinin Uygulamalarına ve Mevzuata İlişkin Sorunlar

Türkiye’de kentsel alanlarda karşılaşılan sorunların giderilmesinde çevre yönetiminin yeterince etkili olabildiği söylenemez. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, yukarıda da belirtildiği üzere çevre yönetiminde pek çok sorun alanında çok sayıda kurumun sorumlu olması gelmektedir. Böyle bir durum, kurumsal karmaşaya ve uygulamada sorunlara neden olabilmektedir. Kurumlar arasında sorumluluklar çakışabilmekte, ancak aynı zamanda belirli konularda yetki boşluğu oluşabilmektedir. Dolayısıyla, birinci sorunun **görev ve yetki paylaşımındaki dengesizlik** olduğunu belirtebiliriz.

Görev ve yetki paylaşımında dengesizliğe neden olan bir diğer unsur, belirli alanlarda birden fazla kurumun yetkili olmasıdır. Yasaların yanı sıra çıkarılan kanun hükmünde kararnamelemler ile yetki ve sorumluluk farklı kurumlara devredilebilmekte ve planlamanın bütünlüğü ve yerellik ilkesi bu açıdan uygulanamaz hâle gelmektedir. Örneğin, 6360 sayılı Büyükşehir Yönetimi yasasına göre Büyükşehir sınırları içerisinde Büyükşehir’lerin 1/25000 ölçekli Nazım İmar Planlarının yapılması yetkisi Büyükşehir Belediyelerine verilmiştir. Bu yetki çerçevesinde Büyükşehir Belediyelerinin koruma kullanma dengesini gözetken, sürdürülebilir yaklaşımlar çerçevesinde Nazım Plan çalışmaları yapmaları beklenmektedir. Yerel yönetim organı olan Büyükşehir Belediyeleri bu kapsamda planlar hazırlasalar dahi, çıkarılmış olan 648 sayılı kanun hükmünde kararname ile belirli bölgelerde planlama yetkisi merkezî yönetime, Çevre ve Şehircilik Bakanlığına devredilebilmektedir.

Merkezî yönetim kurumları ise kendi sektörel hedefleri doğrultusunda büyükşehir belediyelerinin hazırladığı nazım planlara uygun olmayan, plan bütünlüğünü zedeleyen, nazım plan kararlarına uygun olmayan kararları uygun bulabilmektedirler. Örneğin, yerel yönetim kurumunun nazım imar planında ağaçlandırılacak alan olarak belirlediği, çevresel kullanımlar ve doğal denge ve potansiyeller açısından da ağaçlandırılacak alan olması gereken bir alanda merkezî yönetim kuruluşu tarafından enerji tesisi yapılması uygun bulunulabilmektedir. Bu noktada sorgulanması gereken konu, plan hedeflerinin ne olduğudur. Bugünkü yasal mevzuatımız plan hedeflerinin kurumdan kuruma değişebildiğini göstermiştir. Yerel yönetim ile merkezî yönetim kurumlarının, ya da yerel yönetim ile bir diğer yerel yönetim biriminin hedefleri çakışmayabilmektedir. Bir kurum için çevresel sürdürülebilirlik hedef olurken, diğeri için ekonomik, sektörel gelişme ana hedef olabilmektedir. Bu durum bizlere yasal mevzuatımızın çevresel sürdürülebilirlik açısından son derece karmaşık bir yapı sunduğunu, planlama kararlarında eşgüdüm sağlanmadığını ve sürecin çevresel sürdürülebilirlik aleyhine işlediğini göstermektedir.

“648 Sayılı KHK’ye bir bütün olarak bakıldığında, Kararnamenin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın aslen yerel yönetimlere ait olan plan yapma, yaptırma, onaylama yetkilerinin yanı sıra proje onayı, yapı ruhsatı ve yapı kullanma izin belgesi verilmesi gibi görev ve yetkilere, parsel ölçeğinde ve ayrıcalıklı biçimde, dilediğinde el koyma yetkisini tanımladığı görülmektedir. Bu yanı sıra 648 sayılı KHK, Anayasanın birçok maddesine aykırılığın yanı sıra, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na ve ülkemizde planlama hukukunda bugüne kadar genel kabul tüm ilkelere aykırıdır” (Aykul, 2011).

“Kararname ile Bakanlığın yetki alanı içine, ülkemizdeki tüm korunması gerekli doğa alanları ve tabiat varlıkları katılmış, Bakanlık, özel çevre koruma bölgeleri, milli parklar, tabiat parkları ve tabiatı koruma alanlarının yanı sıra doğal sit alanlarının da sorumluluğunu üstlenmiştir” (www.spo.org.tr).

Kentsel ve doğal sit alanlarının korunmasında önemli bir kurum olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının yetki ve görev alanları değiştirilmiştir. 2011 yılından önce kurullarda görev alan üyeler üniversite temsilcileri de olabilirken, koruma kurullarının yapısı da 2011

yılında 648 sayılı KHK'ye göre merkezîleştirilmiş ve yeniden oluşturulan kurullarda üyeler sadece Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından atanmıştır. Böylelikle koruma kurullarının yapısı dahi merkezî hükümete bağımlı hâle gelmiştir.

Bir diğer sorun alanı küresel ekonomik sisteme bağlı olarak turizm, sanayi, tarım ve enerji gibi sektörlerde izlenen politikalarıdır. Söz konusu sektörlerdeki uygulamalar, doğal çevre üzerinde tehdit oluşturmakta ve doğal alanların dönüştürülmesi ve yok edilmesine neden olmaktadır. Örneğin, turizm sektörünün gelişme hedefleri doğrultusunda, 2. Derece Doğal Sit Alanlarının turizm tesisi oluşturulması amacıyla imara açılması imar ve koruma planlaması mevzuatına uygun bulunmaktadır. Sanayi alanlarının gelişimi yakın çevredeki tarım alanları, havzalar ya da orman alanları üzerinde çevresel kirliliğe neden olabilmektedir. Enerji yatırımları ise doğal ekolojik dengenin bozulmasına neden olan uygulamalara dönüşebilmektedir. Söz konusu sektörel yatırımlar, küresel, ulusal ya da yerel sermaye grupları ya da bu grupların ortaklıkları yoluyla gerçekleştirilebilmektedir. Dolayısıyla, çevre yönetimini son derece olumsuz bir biçimde etkileyen en önemli faktörlerden bir diğeri, **sermaye gruplarının yerel yönetimler ve merkezî yönetimlerin kent ve bölge planlama süreçlerinde yaptıkları baskılar** oluşturmaktadır.

Karşılaşılan sorunların bir diğer önemli boyutunu ise yasaların yetersizliğinden çok **var olan düzenlemelerin etkin biçimde yasama geçirilememesinin** bulunduğu söylenebilir. Türkiye'deki çevre yönetimi düzeni planlı, bütünlük bir yaklaşımın ürünü değildir (Orhan, 2005). Belediye ve İl Özel İdaresi ile ilgili düzenlemelerde yer alan "ihtisas komisyonları" çevre yönetiminin örgütlenmesinde önem taşımaktadır. Belediye Kanunu'nda doğrudan anılmayan ancak İl Özel İdaresi ve Büyükşehir Belediyesi kanunlarında eğitim, kültür, sosyal hizmetler, imar gibi konularda kurulması zorunlu olan komisyonlardan biri olarak geçen "çevre ve sağlık komisyonu" yerel yönetimler için yeni bir düzenlemedir. Her ne kadar çevreyi başlı başına bir sorun alanı olarak algılamayan, sağlık hizmetlerinin bileşeni olarak gören anlayış tarafından geliştirilen bir düzenek olsa da kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, üniversitelerin, sendikaların ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin katılıp görüş bildirebilmelerini olumlu bir gelişme olarak değerlendirmek gerekir. Fakat birçok belediye yönetiminde bu komisyonların işlev-

lerini yerine getiremediği ve aktif bir görev alamadığı görülmektedir bu durumda kentin çevre yönetiminde kentin asıl bileşenini oluşturan kentlinin katılımını engellemekte, bugün birçok ilde yapılan yerel ulusal ve küresel ölçekteki projelerde söz sahibi olamamaktadır (Orhan, 2005).

4. Sonuç

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaşanan hızlı teknolojik değişim, nüfus artışı, göç ve hızlı kentleşmenin yarattığı çevre kirliliği, kentleri ve tüm doğal alanları tehdit eder duruma gelmiştir. Söz konusu sorunlar karşısında çevresel sürdürülebilirliğin nasıl sağlanacağı sorgulanmalıdır. Ülkemizde çok sayıda merkezî ve yerel yönetim kurumu çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için yasa ve yönetmelikler çerçevesinde yetkili ve sorumlu kılınmıştır. Ancak uygulamalar doğal alanların tehdit altında olduğunu göstermektedir. Bunun birinci önemli nedeninin görev ve yetki paylaşımlarındaki dengesizlik olduğunu söyleyebiliriz ancak en önemli nedenlerden bir diğerini çevresel sürdürülebilirlik hedefinin önceliği oluşturmaktadır. Ülkemizin ekonomik gelişme hedeflerinin pek çok kez çevresel sürdürülebilirlik hedefleri ile çakışmaması sonucunda doğal alanlar tehdit altında kalmakta ve tahribata uğramaktadır. Bu durumda öncelikle çevresel sürdürülebilirlik hedefinin önceliğinin tüm kurumsal yapı tarafından önemsenmesi gerekmektedir. İkinci olarak, belirlenen çevresel sürdürülebilirlik hedefi doğrultusunda tüm kurumların eşgüdüm ve koordinasyon içerisinde yer almaları gerekmektedir. Söz konusu eşgüdüm ve koordinasyon, yerel yönetimler ve halkın katılımı ile de güçlenmeli ve desteklenmelidir.

Günümüzde çevresel konularda yasal mevzuatta yapılan değişiklikler ile merkezî yönetim baskın kurum hâline gelmiştir. Oysaki Avrupa Yerel Özerklik Şartı, çevre politikalarının oluşturulmasında ve uygulamalarda yerel yönetimlerin önemini öngörmektedir. Bu çerçevede çevre politikalarının etkinliği adına yerel yönetimlere daha fazla sorumluluk verilmelidir.

Çevre sorunlarının çıkış noktasından hareket edildiği vakit sorunların yerel olduğu görülebilir; dolayısıyla söz konusu birimler çevre yönetimi hususunda yerel halkın katılımını sağlamalı, çevre bilinci sivil toplum kuruluşlarının da desteği ile yerel düzeyde arttırılmalı, yerel yönetimlerin çevre hususunda görev ve yetkileri genişletilmelidir.

Kaynakça

- Aykol, Ö. (2011). 648 sayılı KHK ve dayanağı 6223 sayılı Yetki Kanununun ekolojik hukuk açısından değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, s.96
- ÇOB. Bakanlık Görevleri. 16 Mart 2011.
<http://www.cevreorman.gov.tr/COB/Bakanlik/bakanlikGorevleri.aspx?sflang=tr>
- Erten, M. (1995). *Yerel yönetimler ve çevre*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Ertürk, H. (1996). *Çevre bilimlerine giriş*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, Yayın No: 10, s. 323
- Geray, C. (1998). Yerel yönetimler ve çevre. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 7 (3), 57-64.
- Güzel, A. (2001). Sürdürülebilir Kalkınma'da yerel yönetimlerin mali sorumlulukları. *Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli* (ss. 1-5), Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri Teknoloji Örgütü Projesi, TÜBİTAK.
- Keleş, R. ve Hamamcı C. (2005). *Çevre politikası* (s. 234). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 5. Baskı,
- Orhan, G. (2005). *Yerel yönetimler ve çevre* (ss.593-610). Ankara: Nobel Yayınları.
- Sengül, M. (1999). *Çevre yönetimine katılım açısından belediye*. Ankara: TODAİE Yayını.
- Sümer, G. Ç. (2009). Türkiye'de yerel yönetimler yazınında çevre: Lisansüstü tezler üzerinden bibliyografik bir inceleme. *Cumhuriyet Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10 (2), 57-72.
- Yüksek, M. (2010). *Sürdürülebilir kalkınma ve Türkiye'de çevre politikaları*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

URBAN TRANSFORMATIONS

**Shifting Scales of Urban Transformation: The Emergence of the
Marmara Urban Region between 1980 and 2000**

Özlem Altınkaya Genel

**Comparison of Unitary and Federal Systems on Redistributive
Urban Policies**

Salih Özgür Sarıca

**Examination of Positive Environmental Externalities in the Context
of Large Residential Projects in Turkey**

Kadriye Burcu Yavuz & Aysu Uğurlar

Shifting Scales of Urban Transformation: The Emergence of the Marmara Urban Region between 1980 and 2000

*

Özlem Altinkaya Genel¹

Abstract

Provincial borders and metropolitan theories are insufficient to explain the scale and dynamics of Istanbul's urban development. The mega projects of the AKP (the Kocaeli and Canakkale Bridges, the Northern Highway and the Marmaray Project) point to a scalar shift. These emerging spatio-temporal relations triggered by mega projects are transcending Istanbul's administrative borders. The paper will begin with introducing urban theories and concepts that explain contemporary planetary urbanization beyond fixed models based on urban-rural dichotomy and administrative borders. Subsequently, the paper will discuss the adaptability of a set of concepts such as region, urban landscape and urban agglomeration to draw a framework for the emerging scale around the Marmara Region. Finally, by analyzing geo-spatial (Soviet Military Maps from IFEA's map archive) and quantitative data (Building Census data compiled by Turkish Statistical Institute) via GIS, Correspondence Analysis and Strata; the paper will propose a hybrid methodology to test the applicability of the theoretical framework.

Keywords: *region, territory, urban landscape, urban development, Istanbul, Marmara Region, spatial analysis, land use, GIS*

¹ Harvard University Graduate School of Design, Doctor of Design Candidate
(ozlemaltinkaya@gmail.com)

Kentsel Dönüşümün Değişen Ölçekleri: 1980-2000 Yılları Arasında Marmara Kentsel Bölgesi'nin Oluşumu

*

Özlem Altınkaya Genel

Özet

Bugün, İstanbul ve çevresindeki illerde kentleşmenin ulaştığı ölçeği açıklamakta il ve metropolitan alan gibi terminolojiler yetersizdir. Marmaray, Üçüncü Köprü, Kuzey Otoyolu, Çanakkale Köprüsü, Körfez Geçiş Köprüsü gibi projeler sayesinde bu ölçek değişimi hız kesmeden devam ediyor. İdari bakımdan kent ve köy ayrımını yok eden 6360 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ise, Marmara Bölgesi'nde inşa edilen altyapı projelerinin getirdiği yeni zaman mekân kurgusunun idari temsilinde önemli bir yeniden yapılanmaya işaret ediyor. Marmara Bölgesi özelinde sürdürülebilir bir kentsel kalkınma modelinin geliştirilebilmesi her şeyden önce bu yeni kentsel oluşumun ölçeğinin ve kapsamının kentsel tasarım, planlama ve yönetim araçları ile temsil edilebilmesine bağlıdır. Makalede, bu yeni ölçeği anlamak ve temsil etmek için, bölge, kentsel yığılma, kentsel peyzaj gibi, kent ve kır ayrımının ve tek merkezli metropoliten modellerin ötesine geçen terimler, modeller ve metodolojiler ile bir kavramsal çerçeve çizilecektir. Son olarak, Marmara Bölgesi'ndeki yerleşme sistemi geo-spatial (IFEA arşivinde bulunan Sovyet Askerî Haritaları) ve nitel verilerin CBS, Mütakabiliyet Analizi ve Strata programı ile analiz ederek teorik çerçeveyi test etmek için melez bir metod önerilecektir.

Anahtar Kelimeler: bölge, kentsel peyzaj, İstanbul, kentsel gelişme, Marmara Bölgesi, mekânsal analiz, arazi kullanımı, CBS

I. Theoretical Framework: Why has the metropolitan model failed in the Case of Istanbul?

The Gezi events that took place in Istanbul in June 2013 crystallized the problems of the decade-long neoliberal urban interventions of the AKP government. Under AKP rule, Istanbul's population jumped approximately from 9 million to 14 million, the footprint of the city transcended the provincial borders and merged with the adjacent cities. This *hyperplasia* generated a polynuclear urban agglomeration around the Marmara Sea with a continuous urban corridor on the northeastern Marmara Shores. However, the governmental, representational and design challenges of the new scale have not been problematized by governmental institutions. While the urban interventions of the AKP has operated on a diverse set of scales, the infrastructural projects including the Kocaeli Bridge, the Northern Highway, Canakkale Bridge and the Marmaray Project point to a scalar shift with emerging spatio-temporal relations.

At this point, a closer look at the contested history of Istanbul's urban growth with respect to its administrative borders is necessary to understand the change in the *long durée*. During the first half of the 20th Century the uncontrolled expansion occurred in the form of suburbanization. The residential neighborhoods of high-income housing emerged on the eastern and western shores of the Marmara Sea, as well as along the Bosphorus by leaving undeveloped voids in between. One of the primary goals of the Prost Plan (1936) was to control sprawl by creating a coherent network of road infrastructure. After WWII, the migration flows to Istanbul precipitated housing shortage and triggered the *gecekondu* (slum) formations at the municipal peripheries. As a result of the rapid post WWII development, the urban interventions of the era were outdated within a decade. In 1955, the municipal borders of the city extended from Florya to Kucukcekmece in the west and from Uskudar to Umraniye in the east (Tekeli, 1994, p. 104). The rapid expansion process also helped the peripheral *gecekondu* areas to gain legal status. In 1959, this transformation was followed by the invention of a legislative unit called, *mucavir alan* (adjacent area), which gave the municipalities the right to control the areas adjacent to their peripheries (129-130). The number of peripheral municipalities was also increased between the

1950's and the 1980's. Subsequently a fragmented governmental structure emerged (p.170). By a law released in 1972 the *mucavir alan* was transformed into *mucavir saha* (adjacent territory); therefore the pre-condition of adjacency to the municipal boundaries was annulled (p. 176). This expansion was followed by the decentralization of industry in the east-west direction in the 1980's (Tekeli, 2013, pp. 21, 22). Beginning from the 1980's onwards, these peripheral settlements transformed into edge city conditions by composing sub centers that connected the adjacent provinces to Istanbul.

The troubled history of Istanbul's urban expansion in relation to its administrative borders points to a problematic relationship with the designation of Istanbul's metropolitan area. What looks endless from the metropolitan perspective gains a different dimension, if observed from a higher vantage point. In terms of provincial area 'overgrown' Istanbul ranks as the 64th biggest province of Turkey out of 81². In other words, Istanbul is one of the smallest provinces of Turkey, clearly delineated by two water bodies (The Black Sea and the Marmara Sea) in the north and south, subject to an immense pressure of growth. The administrative interventions and initiatives established to control the growth always failed to comprehend the speed and the scale of the process and evaluate the geographical constraints. For instance, the primary objective of the policies on peripheral governance such as the *mucavir alan* (adjacent area) was to designate the metropolitan area of Istanbul and to develop a metropolitan governance system that would operate within the framework of the metropolitan area. The emergence of the peripheral municipalities, however, precipitated a fragmented structure and a unified metropolitan governance system was never established. When the 2004 Municipal Law was enacted, the city had already formed an industrial conurbation with the Izmit Province in the east. Despite these discrepancies, the persistence of the politicians to explain and to govern Istanbul from a metropolitan perspective has continued. This one-dimensional approach has prevented the generation of policies, urban design and planning objectives, infrastructural investments, and future projections for a sustainable development model that can comprehend the complexity of Istanbul.

² Turkish Statistical Institute, <http://www.turkstat.gov.tr/Start.do>

bul's urban development with respect to its multi scalar hinterlands. The contemporary problems of this agglomeration such as the sprawl that splintered towards the north destroying the natural resources of the region; the externalities such as the pollution problems of the Marmara Sea and The Thrace Basin; transcend the provincial borders of Istanbul.

While there has never been a general consensus on the definition of the metropolitan model it was a generally accepted term, especially in the first half of the 20th Century. It was considered to be an assemblage of interdependent-specialized urban areas such as the downtown and suburbs. According to the metropolitan model, these functional zones as well as the urban area, overlapped with the administrative borders (Danielson, 1966, p. 261). Therefore, the metropolitan model defined urban growth as a decentralization process from a single city center (Bollens, Schmandt 1975, pp. 8-16). The urban development of Istanbul has contested the metropolitan model for two primary reasons: Firstly, the internal growth pressure of the city has always caused a mismatch with the administrative borders. Secondly, the fragmented geography of the Marmara Region -the water bodies and highlands that delineate and divide the territory- annihilated the possibility of an infinite growth stretching out from a single center and accelerated the emergence of conurbations.

Given the constraints of the metropolitan scale discussed above, this paper will posit "region" as a more comprehensive model to develop a relational understanding of Istanbul's urban growth. The term emerged as the fundamental unit of geography, defining geographic areas with specific characteristics that separate them from their surroundings (Chorley et al, 1967, p. 464). Macro specificities such as "the physical environment of microclimate, major soil groups, and biomes with the human dimensions of politics, social structure, and culture" are often used to define regions (Forman: 13). This explanation of uniform regions then evolved into nodal regions in the early 20th Century. The nodal region is best exemplified in Walter Christaller's central place theory that asserts the existence of a regional city surrounded by a multi nodal network of satellite towns. Simultaneously, Patrick Geddes developed the notion of "conurbation" that defines a multi centered urban cluster that stretched out into the geography (Geddes, 1915). In *Megalopolis: The Urbanized Northeastern Seaboard of the United States* Gottmann (1961)

drew attention to the urban agglomeration that encompassed the primary cities of the United States such as New York, Washington and Boston. In the 1980's and 1990's this polycentric model was further elaborated by The Los Angeles School of Urbanism, who benefited from regions to explain the networked, multi-nodal, polycentric and fragmented nature of neoliberal-global urbanization. After the 1970's, regions integrated with the world economy and became distinguished by their glocal-geographical features (Scott *et al*, 2001, p. 21). Today this formation is in perpetual flux under the sequential phases of decentralization and recentralization (pp. 18-19). The governmental problems of the regions pave the way to a "highly fragmented chess-board of uneven development sprawling ever outward" (p. 20). These nascent urban regions correspond to the contemporary urbanization emerging on a 'planetary' level; following non-linear phases of territorialization and deterritorialization (Lefebvre, 2003; Rowe, 2014). The enforcement of centripetal and centrifugal forces over the territory, as a result of urbanization precipitates an urban landscape of facilities, buildings and infrastructural networks under perpetual flux (Rowe). These push and pulls often materialize as processes of expansion or spreading out, intensification or the concentration and re-concentration of urban activities and recombinant revitalization (Rowe). Today there is also great effort to illustrate, analyze and represent urbanization as a dynamic formation by going beyond fixed spatial and societal models; coming from many different angles such as urban geography, development economics, environmental and landscape histories, urban ecology, ecological urbanism, landscape urbanism and critical cartography.

The geographic connotations of the term "region" provide a possibility to situate the Marmara Sea as a geographic entity at the center of the Marmara Region's urban history. The Marmara Sea is an inland sea that connects the Mediterranean and the Black Sea with the Dardanelles and the Bosphorus. This interconnectivity makes the Marmara Sea a hinge of political, cultural, economic and climatic transition between Asia and Europe as well as the Mediterranean and the Black Sea Worlds. As a result of the geopolitical advantages, perpetual demographic growth and urban development have always remained as the primary characteristics of the urban network around the Marmara Sea. Istanbul being the most

well known, the urban centers such as Bursa, Kocaeli (Izmit, Nicomedia) and Edirne benefited from the transitional nature of the Marmara Sea. Their hinterlands extended to Thrace, Asia Minor, as well as the Mediterranean and the Black Sea worlds. Istanbul, Bursa, Kocaeli and Edirne were the capitals of the civilizations that ruled the region in different periods. While Istanbul consolidated its condition as the primary urban center diachronically; the competition among other urban centers in the region such as Bursa, Kocaeli, Edirne, Tekirdag and Canakkale precipitated a flux of migration routes, goods, food and money with constantly shifting centripetal and centrifugal forces.

In the Republican Era, a preliminary regional planning initiative was released by the German planner Martin Wagner in 1935-36 (1937). The plan primarily focused on the hinterland relations Istanbul established with other urban centers around the Marmara Region in terms of agricultural production, natural resource management, recreation, population distribution, recreational activities, infrastructural networks, modes of transportation and industrial development. Corresponding with the publication of the First Development Plan, the 1960's witnessed an interest in regional studies. A set of regional plans were established for the Marmara throughout the 1960's: The Eastern Marmara Preliminary Plan (1963), The Istanbul Industrial Master Plan (1965), The Istanbul Metropolitan Settlement Preliminary Plan (1965), The Thracia Socio Economic Development Plan (1966) and The Eastern Marmara Tourism Study (1966). Among these plans The Eastern Marmara Preliminary Plan (1963) by Tugrul Akcura presents a comprehensive understanding of the urban development dynamics of the Marmara Region. The plan primarily focuses on the Eastern Marmara Sub-region, which forms the industrial corridor along the Northeastern shores of the Marmara Sea including the cities of Istanbul, Kocaeli and Sakarya. The plan anticipated the rapid development of the industrial corridor in the east and proposed sub centers around the Eastern Marmara Sub-region to decrease the pressure of this rapid development on Istanbul and its environs.

With the dismantling of the Soviet Union in the 1980's the historical hinterlands of Istanbul were reactivated and Istanbul gained a new opportunity to lay claim to a place in the league of global cities (Tekeli, 2013, p. 409). The development of Istanbul's urban region and its integra-

tion to the urban hierarchy in the Marmara Region was affected by urban, regional, national and global decisions. The completion of infrastructural projects such as the Bosphorus Bridges and peripheral roads, the decentralization processes precipitated by liberal policies, and the transformation of Istanbul into a financial center substantially changed the urban landscape in and around Istanbul (pp. 21, 22). The industrial sprawl from Tekirdag to Cerkezkoy and Corlu in the west and from Hereke to the Gebze Industrial Region and Babaeski in the east beginning from the 1980's, reveal the nodal points and sub centers in which the administrative borders dismantle (pp. 21, 22). The emerging urban formation is supported by real estate, transformation and education developments (p. 23). The peripheral nodes of this system are autonomous structures that transcend conventional terms like "suburb" and establish direct connections with global systems through new communication technologies (p. 24). Today, the Marmara Region's population has reached 21 million; therefore it comprises approximately 28% of Turkey's population. The deindustrialization of Istanbul's metropolitan area together with the industrial sprawl in the regional scale creates a fragmented landscape in which industrial and agricultural land use and urban sprawl coexist with the historical landscapes of the region. This arbitrary land use distribution, especially the industrial sprawl, paves the way to serious environmental degradation around the primary geographic entities of the region such as the Ergene Basin and the Marmara Sea.

This paper will use a hybrid methodology to decipher the genealogy of the dynamic forces shaping the complex urban formation around the Marmara Sea. By doing so, this paper aims to contribute to the emerging multi disciplinary literature in the field of urban studies. A diverse set of tools and primary resources are used in his paper, to develop a framework of urbanization in the Marmara Region beyond fixed models based on urban rural dichotomy. The primary resources such as the 1: 200 000 scale The Soviet Military Maps from the 1980's from IFEA's map collection and TUIK's building census data from 2000 are processed with GIS, SPSS and Strata. The outcomes of the spatial analysis give explicit results of the urban landscape transformation and hinterland formation on the Marmara Region between 1980 and 2000 beyond city-country dichotomy.

II. The urban landscape transformation in the Marmara Region between 1980 and 2012

a. The Geospatial analysis

The Soviet Military Maps, georeferenced in ArcMap under WGS_1984_Web_Mercator_Auxiliary Sphere are used to detect the footprints of urban and rural settlements in the region by the year of 1980. The village settlements are categorized into three groups according to their areas:

1. Small size villages (smaller than 0.6 sq m)
2. Medium size villages (between 0.6 and 2.5 sq m)
3. Large villages (between 2.5 and 13.1 sq m)

The extracted shape file was then overlaid on a terrain map. Image 1 shows that Istanbul's footprint, as the primary urban center, is very dominant in 1980. While the provincial centers' footprints, except for Istanbul, show a similar pattern, the village settlement system reveals a highly fragmented structure, intertwined with geography. The number of village settlements explicitly decreases in high plains and mountains and are mostly concentrated around low plains (especially in Thrace). If the settlement patterns revealed by this map are scrutinized, a significant divide between the east and west of the Bosphorus can be detected. Firstly, Istanbul's urban footprints on the east and west sides of the Bosphorus are very different. While the European side's macroform is more compact, the Asian side stretches out towards Kocaeli. The village structures also form different patterns according to their areas. On the Thracian side, a network of medium size and large villages, scattered with homogenous distances over the Thrace basin -evoking Walter Christaller's Central Place Theory diagrams- form a unique pattern; whereas in the eastern and south parts of the Marmara Region medium to small size villages, concentrated in short distances aggregate around mountain ridges, plains and lowlands. When the contemporary urban footprints of provincial centers are included to this picture the east and west divide around the Bosphorus axis becomes even more explicit (Image 2). While the footprints of Thracian provinces Edirne, Canakkale, Kirklareli and Tekirdag remained almost stable -except for the industrial sprawl in Cor-

lu (in Tekirdag) adjacent to Istanbul-; footprints of the provinces on the east of Istanbul (Bursa, Kocaeli and Sakarya) drastically stretched out from the existing urban centers. This growth pattern deepened the biased hinterland formation around the Marmara Region, which had already existed by 1980. The building census data compiled by TUIK in 2000 is analyzed for a more profound discussion.

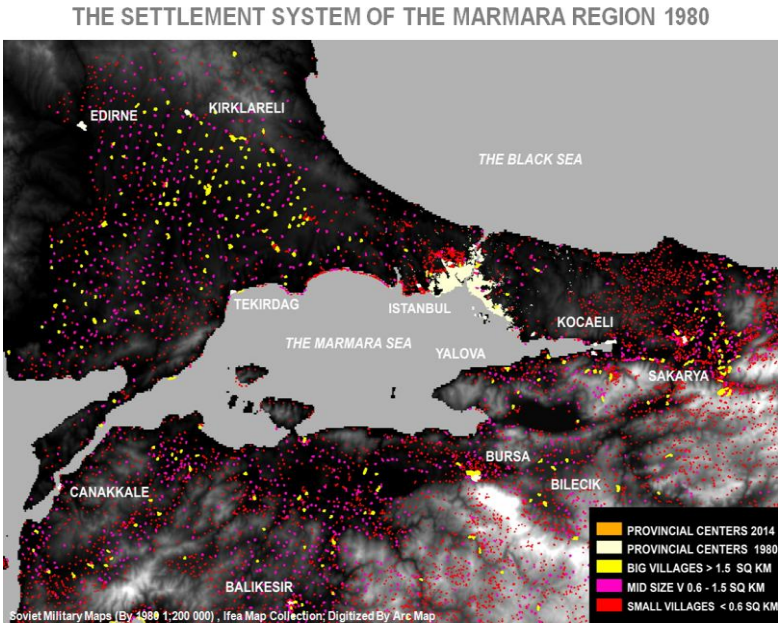

Image 1

b. The evaluation of the TUIK data on the building profiles in the Marmara Region by 2000

Building census surveys were compiled by TUIK by the years 1965, 1970, 1984 and 2000. Until 2000, the scope of the building census encompassed only provincial (*il*) and district (*ilce*) centers, neighborhoods (*mahalle*) and villages (*koy*). However, by 2000 the scope of the survey was expanded by including adjacent territory (*mucavir alan*), settlement areas (the settlement zones indicated in the development plan) and non-housing urban zones (i.e.: the zones in which the construction of fuel

stations, non-polluting factories and workshops are permitted). In terms of the building typologies only unfinished constructions, tents and huts were excluded.

THE SETTLEMENT SYSTEM OF THE MARMARA REGION 2014

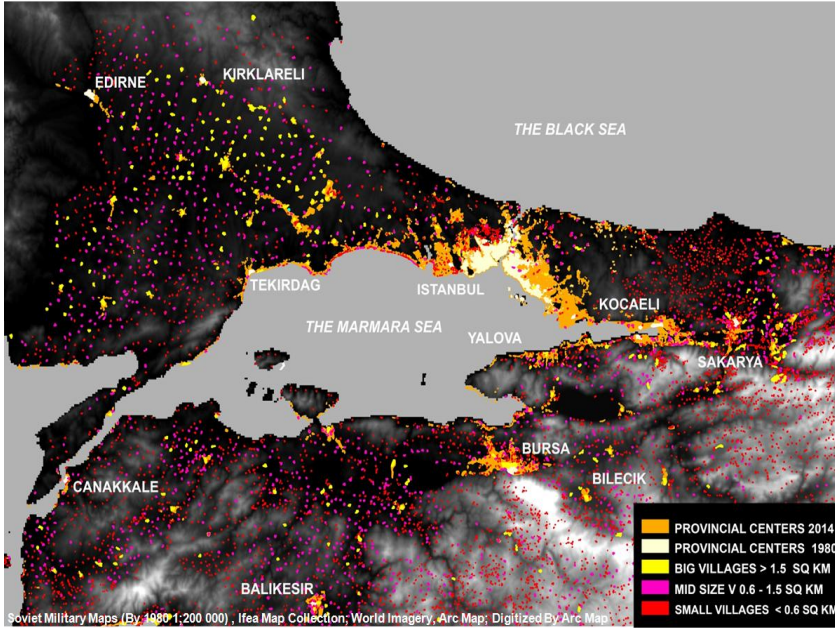

Image 2

The 2000 census data also includes comparisons with 1984. This broad scope of TUIK data in 2000 makes it a very valuable source to understand urbanization beyond city-country dichotomy. It also facilitates the tracking of the territorial persistence and local differentiations. Three primary data sets within the building census data are analyzed to understand the transformation of the building stock:

1. Distribution of Landuse sizes composition by provinces between 1984 and 2000 (pp. 16-18).
2. Distribution of Landuse types composition by provinces according to construction completion years from 1950 to 2000 (pp. 24-47).
3. Distribution of Land Use Types and Sizes by Provinces in 2000 (pp. 106-139).

The years 1950, 1980, 1984 and 2000 correspond with historical shifts and paradigm changes that affect the urbanization process in Turkey in a broader scale. 1950 signifies the post world war period and the shift to plural democracy. 1980 and 1984 signify the pre and post *coup d'état periods* and 2000 signifies the end of pre AKP period. The first two data sets are processed by Correspondence Analysis (CA), a useful data reduction method, which enables students to reduce and visualize quantitative data. The technique dates back to the 1930's and has been popularized by Pierre Bourdieu. The outcome of CA is a "contingency table" with row and column categories. The position of the row and column points in the diagram indicates "a positive association" (Upton et al, 2008). Besides the contingency tables "the permuted correspondence table" generated by SPSS is used to interpret and compare the distribution of the landuse attributes. The third data set is compressed by STRATA 7.3, which is a Graphical User Interface, developed by M. Güvenç and S. Yıldırım, to operationalize the data analysis and data visualization model proposed by Ludovic Lebart. The latter model stipulates combined use of Cluster Analysis and CAs. In this model CA is used to derive the weight sensitive positions of row and column points, which subsequently, are clustered to determine the stratification pattern of large data matrices. Hence it is not a device to visualize data; it stratifies data with minimal information losses.

c. Distribution of Landuse sizes composition by provinces between 1984 and 2000

Between the years of 1984 and 2000 the numbers of buildings increased substantially in all provinces in the Marmara Region with a total increase of 82.3%³ (Image 3). During this period the region's population increased by 65.48%. Istanbul continues to rank the first province with the highest share of the building stock. However, despite the broader scope of the 2000 data, a slight decrease occurred in Istanbul's share from 49.98% to 46.77% (Image 4). In the mean time Istanbul's population share

³ From 1,022,355 in 1984 to 1,858,917 in 2000. While comparing the 1984 and 2000 TUIK, data, the change in the geographical scope should be taken into consideration. The broader scope of 2000 data is obviously increasing the change. However, this goes parallel to the rate of urbanization increasing in the uncontrolled areas. Hence the drastic shift is still meaningful.

in the Marmara Region increased from 54.82% to 57.69%⁴. This condition reveals the simultaneous interplay of centrifugal (the building sprawl around Istanbul) and centripetal (the population concentration in Istanbul) forces in the region. From 1984 to 2000 Bursa and Balıkesir (second and third ranking provinces of the building stocks) remained almost stagnant in terms of their rankings and shares in the overall composition⁵. The buildings in the Thracian provinces continued to compose a very small amount of the total number of the Marmara Region's building stock between 1984 and 2000.⁶ If the data is further studied, it will become explicit that this stagnant condition is misleading. Between 1984 and 2000 the shares of Canakkale, Edirne and Kırklareli in the west⁷, and Sakarya and Bilecik in the east⁸ slightly decreased. However, a steep incline occurred in the shares of the two provinces adjacent to Istanbul: Tekirdağ and Kocaeli (Image 4). In the meantime their shares within the population of the Marmara Region remained stagnant.⁹ Istanbul's decline in the share of the building stock with respect to the increase in the adjacent provinces in the east and west signify the emergence of an urban region. However, the concentration in Tekirdağ and Kocaeli, despite the stagnancy in other provinces, shows that this urban region formation is following an uneven development pattern.

⁴ The Marmara Region's population shifted from 10,493,119 to 17,365,027 (information retrieved from <http://tuikapp.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>)

⁵ Bursa continued to rank the second city with a slight increase from 14.41 % to 14.53 % in the overall share. It was followed by Balıkesir with a slight increase from 9.21% to 9.47%.

⁶ 13.61% with Canakkale 10.04 % without Canakkale in 1984; 14.39% with Canakkale 10.92% without Canakkale in 2000.

⁷ Canakkale from 3.57% to 3.48%; Edirne from 3.54% to 3.15% and Kırklareli from 2.89% to 2.42%

⁸ Sakarya from 3.7% to 2.7%; Bilecik from 1.41% to 1.39%

⁹ Tekirdağ's share increased from 3.61% to 5.35% and Kocaeli's share increased from 6.15% to 7.56%.

The shift in Tekirdağ is remains highly significant. The total number of buildings skyrocketed from 36,191 to 99,408 174.67 in Tekirdağ perse. However, in terms of population their shares remained around 3.7 % and 7% respectively.

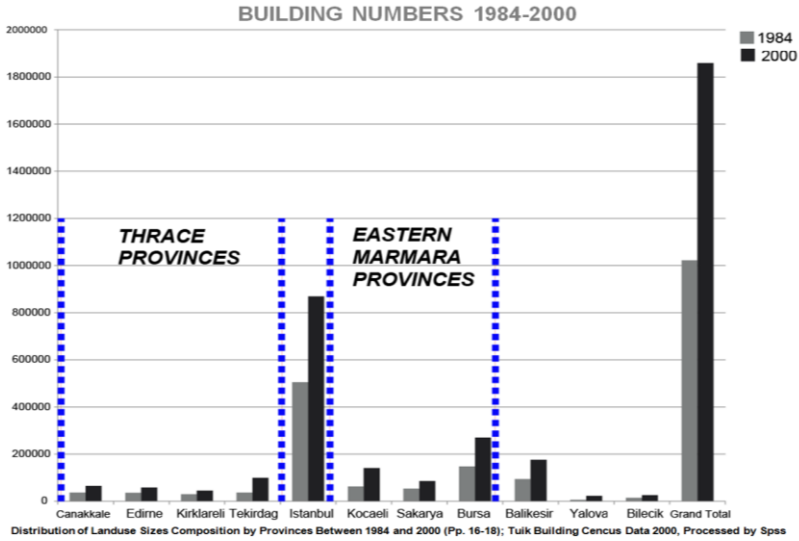

Image 3

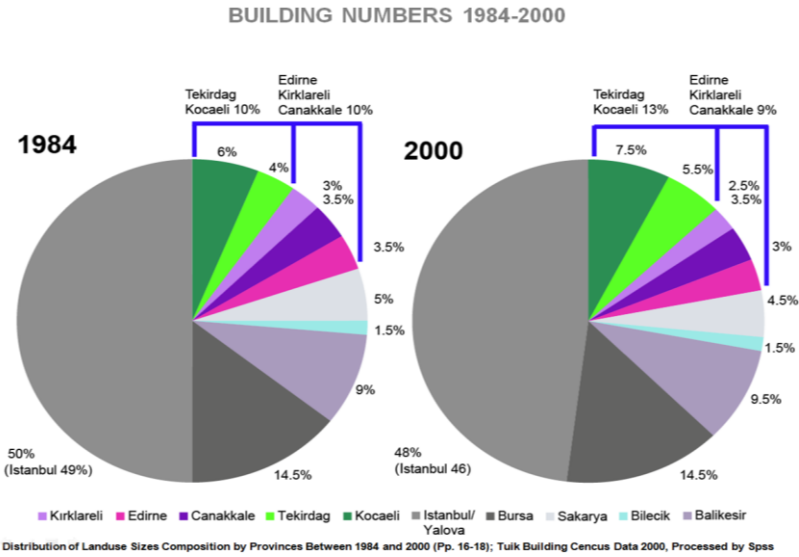

Image 4

A detailed analysis of the shifts in the land use sizes points to more drastic changes in the urban landscape of the Marmara Region. Both in 1984 and 2000 the buildings from small to mid size floor areas (up to 200

sq. m) continued to comprise the highest share of Marmara Region's landuse sizes, however a shift towards medium scale occurred in time.¹⁰ The most explicit form of this shift occurred in Istanbul by 2000: the ratio of the buildings with floor areas smaller than 45 sq. m decreased from 41.7% to 29.5%. Despite the trend towards larger landuse sizes in the region per se, the share accounted by buildings smaller than <75m2 increased in Thracian provinces, Balıkesir, Canakkale and Tekirdağ and remained stagnant in Kırklareli, Edirne and Bilecik.¹¹ This condition signifies that the traditional hinterland structure of Thrace –discussed above- with the South Marmara Region persisted to change between 1984 and 2000. The case of Balıkesir reveals an extreme condition with a jump from 14.96% to 26.21% of the landuse sizes smaller than 50 sqm.

Drastic changes also occurred in the distribution of large landuse sizes within the region. Istanbul's share within landuse types larger than 500 sq m also significantly decreased¹² and diffused to other provinces such as Kırklareli, Bilecik, Bursa, Kocaeli and Sakarya. The number of buildings with unknown floor areas in Istanbul increased substantially with an overall increase from 55.5% to 74.4% which signifies that despite the amnesty for unlawful construction in 1984 an intense informal construction activity persisted in the region

d. The distribution of Landuse types composition by provinces according to construction completion years from 1950 to 2000

The sum of all the buildings completed before the year of 1950, composed around 5-6 % of the building stock in the Marmara Region by 2000.¹³ Buildings younger than 20 years in Istanbul, Bursa, Kocaeli and Balıkesir composed half of the overall building stock in the region which

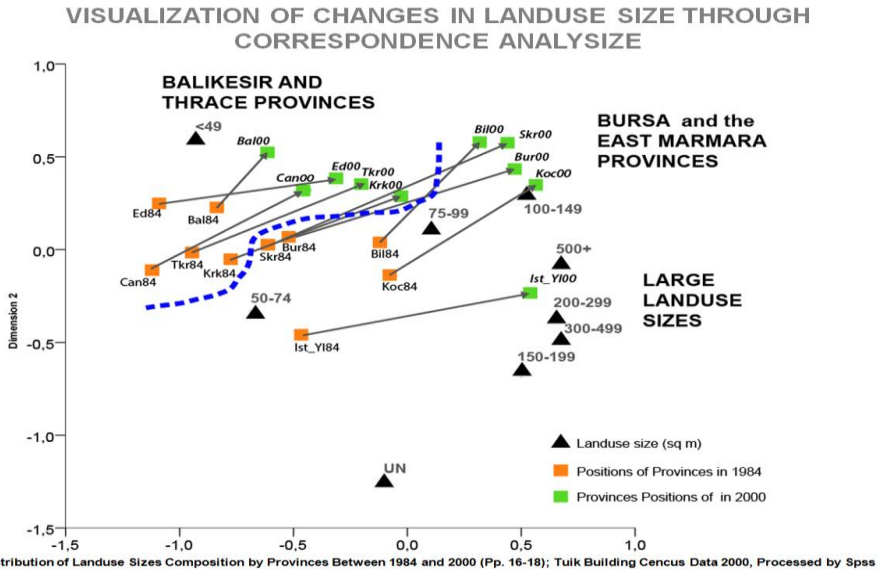
¹⁰ Between 1984 and 2000 The number of the smallest sizes (< 75 sq m) declined from 44.21% to 24.10%; the buildings with floor areas between the range of 100-149 sq m inclined from 14.85% to 25.83%.

¹¹ Between 1984 and 2000 the buildings with floor areas smaller than 75 sq m increased from 23.9% to 39.89 in Balıkesir, from 9.92% to 12.25% in Canakkale and from 9.44% to 17.20% in Tekirdağ.

¹² From 64.85% to 48.04% in Istanbul; from 1.68% 2.41% in Kırklareli; from 1.39% to 1.87% in Bilecik; 8.53% to 16.62% in Bursa; from 4.6% to 9.53%) in Kocaeli; from 4.06% to 6.72% in Sakarya

¹³ The amount of buildings with unknown ages obstructs compose %1(19115) of the overall building stock in the region and obstruct the estimation of the age profiles. This %1 share is added to the sum of the buildings finished before 1950.

reveals the emergence of a new urban landscape after 1980, clustered in certain areas.¹⁴ Residential and commercial landuse types composed most of the construction activities that occurred between the years of 1950-1980 and 1980-2000¹⁵ with an increase in the share of mixed use residential types¹⁶. The share of the industrial landuse also increased.¹⁷

Contingency Table 1: Distribution of Landuse sizes composition by provinces between 1984 and 2000

The unique conditions of Balikesir and Istanbul provinces; the clustering of the Thrace provinces around small landuse sizes and the Eastern Marmara provinces around larger landuse sizes; Kirklareli’s transformation towards larger sizes can be tracked in the contingency table.

By year 2000 residential and mixed use residential landuses composed the majority of the building stock in the Marmara Region (74.13% and 13.99%). This was, then, followed by commercial (5.37%) and indus-

¹⁴ 30.93% in Istanbul, 8.99% in Bursa, 5.43% in Kocaeli, 5.30% in Balikesir with a sum of 50.65% of the overall housing stock

¹⁵ 94.13% between 1950-1980 and 95.13% between 1980-2000

¹⁶ 10.77% between 1950-1980 to 16.07% between 1980-2000

¹⁷ From 1.41% to between 1950-1980 2.39% between 1980-2000

trial (2.04%) landuses. By 2000, the distribution of the commercial landuse in Istanbul was overrepresented by 49.98% whereas the share of industrial landuse was underrepresented (38.19%). The industrial landuse was overrepresented in Bursa (28.68%) and Kocaeli (8.67%). Balıkesir's share in agricultural landuse was the highest with 21.13%. The agricultural landuse was also overrepresented in Thracian provinces Canakkale (%3.65), Edirne (12.21%) and Tekirdag (7.17%).

e. Distribution of Land Use Types and Sizes by Provinces in 2000

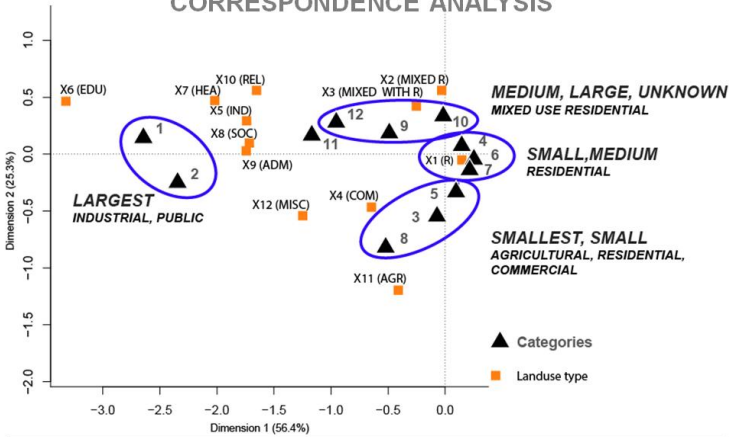
The 99 x 12 matrix of this data set was processed by Strata. Despite the gravity that the residential landuses created, Strata were able to detect twelve clusters assigned to specific landuse sizes and landuse types (Contingency Table 2). This clustering deciphers the "landuse typologies" specific to the region. As residential landuses have the highest share in the overall building stock by 2000, their distribution among the clusters are highly determinative.

Among the 11 groups a significant differentiation occurs in terms of the distribution of the residential landuse types. Only residential landuse matches with small to medium landuse sizes between 50 and 150 sq m and composes the 6th and 7th categories". Whereas mixed residential landuse is clustered with medium size units ranging between 150 and 300 sqm and comprises the 9th, 10th and the 12th categories. The residential and mixed residential units are usually represented in different categories except for the 4th category called "the Medium Sized Predominantly Residential Units". This category has the biggest share in the overall building stock (37.3%) with the highest shares of only residential (38.3%) and mixed-use residential buildings (46.8% and 41%). In terms of spatial distribution, landuse sizes between 100-150 sq m in Balıkesir, Bursa, Canakkale, Edirne, Kocaeli and Tekirdag; landuse sizes between 150-200 sq m in Yalova and 75-150 sq m in Istanbul fall under this category.

The 8th category of "Smallest Landuse Sizes" is predominantly represented with agricultural functions. These units are also represented with commercial and miscellaneous landuses in the Eastern Marmara Region (Bilecik, Kocaeli and Sakarya). Social and administrative functions are added to this mix in the 3rd category. The highest ratio of agricultural functions (27.6%) is in the 3rd category. The small units with floor areas

smaller than 75 sq m in Balikesir, Canakkale and Tekirdag and between 50 and 75 sq m in Kirklareli, Kocaeli, Yalova, Bilecik, Edirne and Sakarya are represented with agricultural and only residential landuses.

VISUALIZATION OF CHANGES IN LANDUSE SIZE AND TYPE THROUGH CORRESPONDENCE ANALYSIS

<p>5. Small agricultural, only residential 4.8%: 50-75 sq m (Bal, Can, Kkr, Koc, Yl)</p> <p>3. Small agriculture, commercial, misc only residential 6.1%: <49 sq m (Bal, Can); 50-75 sq m (Bil, Ed, Skr); <75 sq m (Tkr)</p> <p>8. Smallest agriculture, commercial and misc 4.2%: <49 sq m (Eastem Marmara: Bal, Koc, Skr)</p> <p>9, 10. Medium, large mixed use residential 6.6%: 150-300 sq m (Bal, Bil, Bur, Can, Ed, Kkr, Koc, Tkr, Skr); 300-400 sq m (Ist); 200-500 sq m (Yl)</p> <p>12. Medium and unknown mixed use residential 8.2%: 150-300 sq m (Ist), Un (Ist, Kkr, Bur)</p>	<p>4. Medium residential 37.3%: 100-150 sq m (Bal, Bur, Can, Ed, Koc, Tkr); 150-200 sq m (Yl); 50-150 sq m (Ist)</p> <p>6, 7. Small and medium residential %29.4: 50-75 sq m (Ist, Bur); 75-100 sq m (Can, Ed, Tkr, Skr); 100-150 sq m (Kkr); 75-100 sq m (Bal, Bil, Bur, Kkr, Koc); 100-150 sq m (Skr); 75-150 sq m (Yl)</p> <p>1. Largest industrial 1.6%: <500 sq m (Bil, Bur, Can, Ist, Kkr, Koc, Tkr); 500 sq m+ un (Ed)</p> <p>2. Largest public 0.2%: <500 sq m (Bal, Sakarya, Yl); 300-500 sq m (Bil)</p> <p>11. Large, unknown non residential 1%: Un (Bal, Can, Koc, Tkr, Bil, Skr); 300-500 sq m (Bur, Ed, Kkr)</p>
--	--

Distribution of Land Use Types and Sizes by Provinces in 2000 (pp. 106-139); Tuik Building Cencus Data 2000; Grouping is Done by Strata through Gui Guvenc, M. Yildirim, S.

Contingency Table 2: Distribution of Land Use Types and Sizes by Provinces in 2000

The largest units compose two different clusters and match with specific units. The 1st category in which floor areas larger than 500 sq m in Bilecik, Balikesir, Bursa, Canakkale, Istanbul, Kirklareli, Kocaeli and Tekirdag has a higher share of 1.6% within the overall building stock. The industrial and educational landuses are overrepresented in this category with high shares of 23.8% and 40.2% respectively. The second category of largest landuse sizes has a smaller share of (0.2%) of the building stock. This category is represented with public buildings (social, cultural, educational, and administrative). The landuse sizes larger than 500 sq m in Balikesir, Sakarya and Yalova; and between 300 and 500 sq m in Bilecik are in this group.

III. Conclusion

In terms of the landuse distribution Istanbul revealed specificities across all periods. The mixed-use residential landuse emerges as a type specific to Istanbul. Within the high rate of the construction activity occurred in the region after the 1950's this landuse increased its share in the overall distribution and mostly concentrated in Istanbul. This can be interpreted as an incline towards the mixed-use landuse. Nevertheless, it can be the outcome of the land speculation and congestion in Istanbul as most of the residential buildings in highly congested areas of the city leave their first floors to commercial functions. The decrease of the smallest landuse size (<49 sq m) in Istanbul from 41.7% to 29.5% is related to the *gecekondu* demolitions and the amnesty for unlawful construction released in 1984 after the September 12th 1980 *coup d'état*. After the the amnesty *gecekondu*' economic value switched from use value to exchange value, and they were probably replaced by larger units.

The proportional difference between the increase of the number of buildings from 1984 to 2000 (82.3%) and the population increase (65.48%) points to a building inflation related to a real estate dependent economy. Bursa and Balıkesir -the second and third ranking provinces that follow Istanbul by year 2000 in terms of building numbers- represent two different hinterland formations. Bursa is associated with large industrial landuse types. By year 2000 residential, commercial and agricultural landuses smaller than 49 sqm composed 19.63% of Balıkesir's building stock. The significantly high number of villages in Balıkesir area (906) might be the reason of the dominance of small residential, commercial and agricultural buildings, which indicates a traditional agriculture dependent hinterland formation. Balıkesir also holds an important number of touristic spots scattered around the Aegean and Marmara Sea's. The summer home sprawl around the shores of Balıkesir can be the primary reason of the high amount of residential buildings smaller than 45 sq m. The contemporary condition in Tekirdag should be further studied as the industrial formation in Corlu, Tekirdag (which is highly explicit in contemporary satellite images) doesn't reflect on 2000 TUIK data.

In this paper an approach that considers the buildings as "the actors" of the urban landscape formation in the Marmara Region is embraced.

The digitized cartographic resources were, elaborated by TUIK data, compressed by data reduction methods. Consistencies, permanence and profound differentiations were detected within the territorial structure. Above all, the findings revealed a highly fragmented regional structure: an asymmetrical settlement system on the east and west of the Bosphorus that can be stretched out towards the south of the Marmara Sea. Thrace and the south west of the Marmara Region point to a traditional, agriculture-dependent village structure in contrast to the urbanized, industry-dependent eastern Marmara provinces (Image 5). The socio-economic relations that shaped this biased condition should be further investigated. It is hoped that, an academic interest in this direction will pave the way to more fruitful discussions on sustainable development strategies around the Marmara Sea in which the externalities of the monstrous city, Istanbul, are internalized.

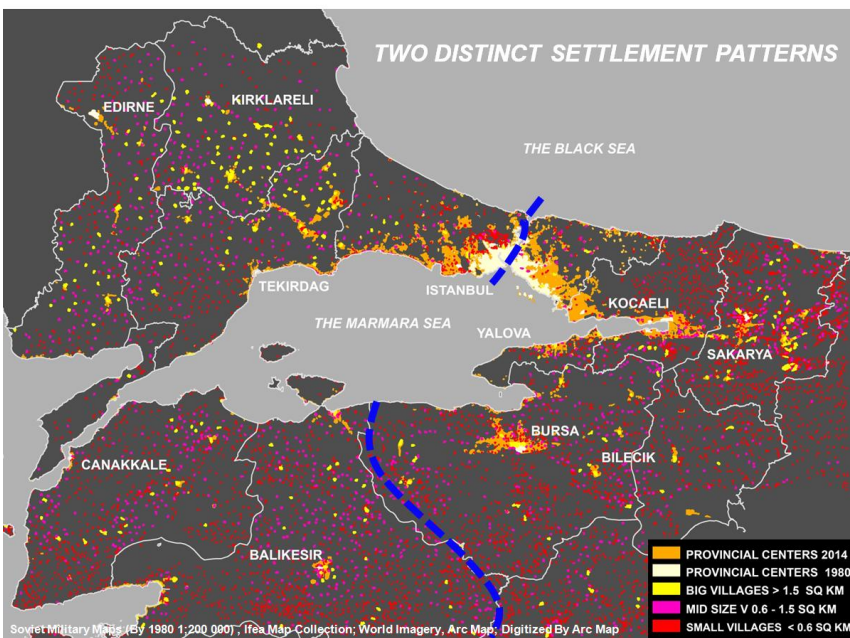

Image 5

Appendix

Permuted Correspondence Table Landsize Distribution 1984-200

	49	50-74	100-149	75-99	500	200-299	150-199	300-499	un	Active Margin
bal_84	14.96	8.94	8.12	8.90	8.98	6.48	6.25	6.77	4.54	9.21
can_84	5.44	4.49	2.56	2.99	1.68	1.78	1.96	1.50	2.23	3.57
tek_84	5.45	3.99	2.85	3.26	2.24	2.36	2.74	2.30	2.90	3.61
ed_84	6.73	3.90	2.92	2.83	2.53	1.88	2.09	1.91	1.54	3.54
kirk_84	3.60	3.15	2.89	2.64	1.68	2.18	2.08	2.17	1.82	2.89
skr_84	5.62	5.32	6.23	5.07	4.06	3.81	3.32	3.16	3.72	5.22
koc_84	1.86	4.73	7.42	8.82	4.06	4.96	6.01	5.51	6.92	6.15
bil_84	0.64	1.13	2.05	1.78	1.39	1.07	1.10	0.84	0.67	1.41
ist_84	41.75	51.38	50.58	45.88	64.85	66.73	64.85	67.62	55.47	49.98
bur_84	13.96	12.96	14.38	17.83	8.53	8.76	9.59	8.21	20.20	14.41
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

	49	50-74	100-149	75-99	500	200-299	150-199	300-499	un	Active Margin
ed_00	6.02	4.59	2.83	2.73	2.58	2.21	1.78	1.69	0.84	3.15
bal_00	26.21	13.69	8.30	6.43	5.68	5.77	6.37	6.00	3.37	9.47
can_00	7.00	5.26	3.51	1.73	2.28	1.98	2.28	1.65	2.04	3.48
tek_00	10.31	6.89	4.94	5.57	4.26	4.10	3.86	4.13	1.65	5.35
kirk_00	3.26	3.26	2.22	1.81	2.41	1.83	1.43	1.79	1.33	2.42
bil_00	1.33	1.45	1.28	1.38	1.87	0.88	0.70	0.85	0.29	1.39
bur_00	8.83	11.68	17.78	13.13	16.62	12.22	8.86	10.52	8.86	14.53
koc_00	3.36	6.25	8.55	6.50	9.53	6.02	6.02	5.42	4.49	7.56
sak_00	4.16	4.25	4.04	3.51	6.72	3.46	2.81	3.62	2.69	4.63
ist_00	29.52	42.68	46.54	57.22	48.04	61.53	65.89	64.33	74.44	48.02
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Permuted Correspondence Table Landuse Size and Type Distribution by 2000

Building Stock Profiles of Provinces in Marmara Region (2000) Stratification by Provinces building sizes and land use types absolute numbers

	ed	bal	can	tek	kirk	skr	koc	bil	bur	koc	sak	ist
1. Largest industrial, educational: < 500 m2 (Bal, Bur, Can, Ist, Koc, Koc, Tr); 1st 500-un	462	233	157	298	193	171	107	56	14	26	0	16
2. Largest units with public: < 500 m2 (Bal, Sakarya, Y); 80 1000-900	63	38	18	17	33	38	26	13	0	5	0	0
11. Large + unknown non residential: Un (Bal, Bur, Can, Koc, Tr); un (Bal, Sak); 300-500 (Bur, Ed, Koc)	115	65	116	43	61	10	43	22	22	26	15	0
9, 10. Medium + large mixed use residential: 150-300 sq m (Bal, Ed, Bur, Can, Ed, Koc, Koc, Tr, Sak); Ist 300-400; Y 200-500	187	257	327	175	151	218	118	105	6	119	108	48
12. Medium and unknown mixed use residential: Ist 150-300; Un(ist, Koc, Bur)	74	133	146	84	107	87	81	102	0	153	202	57
8. Smallest units Agriculture, Commercial and Miscellaneous: Eastern Marmara sub region +09 (Bal, Koc, Sak)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8. Smallest units Agriculture, Commercial and Miscellaneous: 498 sq m (Bur, Ed, Ist, Koc, Y)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Small and Smallest Agriculture, Commercial and Miscellaneous and only Residential: +09 (Bal, Can); 50-75 (Bal, Ed, Sak) Tr +75;	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Medium Residential Units 100-150 (Bal, Bur, Can, Ed, Koc, Tr) Y 150-200; 10-75-150	66	149	124	235	172	112	124	202	95	40	468	383
5. Small Agricultural Residences 50-75 (Bal, Can, Koc, Y)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6, 7. Small and medium Size Residences 50-75 (Bal, Bur); 75-100 (Can, Ed, Tr, Sak) Koc 100-150	25	34	34	46	6	8	84	115	112	83	7	165
6, 7. Small and medium Size Residences 75-100 (Bal, Bur, Koc, Koc) skr 100-150; Y 75-150	19	49	33	58	39	41	45	48	68	10	88	179
Source : Building Census 2000	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	0.3	0	0.2	2	0.3	0.3	1.1	5.3	1.1	1	11.9	74.1

Primary Resources

IFEA map collection, Soviet military maps, 1:200 000, 1980

TUIK, (2000). Building Cencus, retrieved from

http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=9&KITAP_ID=64

References

Bollens, J. C., Schmandt, H. J. (1975). *The metropolis, its people, politics, and economic life*. New York: Harper & Row.

Christaller, W. & Baskin, C. W. (. W., tr. (1966). *Central places in southern germany*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Chorley, R. J. & Haggett, P. (1967). *Models in geography*. London: Methuen.

Danielson, M. N., ed. (1966). *Metropolitan politics; a reader*. Boston: Little, Brown.

Forman, R. T. T. (1995). *Land mosaics: The ecology of landscapes and regions*. Cambridge. New York: Cambridge University Press.

Geddes, Patrick, Sir, 1854-1932. (1968). *Cities in evolution; an introduction to the town planning movement and to the study of civics*. New York: H. Fertig.

Gottmann, J. (1961). *Megalopolis; the urbanized northeastern seaboard of the United States*. New York: Twentieth Century Fund.

İmar ve İskân Bakanlığı. (1963). *Doğu Marmara bölgesi ön plânu*. İmar ve İskân Bakanlığı.

Lefebvre, H., 1901-1991. (2003). *The urban revolution*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Rowe, Peter G., (Forthcoming 2014). On Shaping the Space of Time in Urban Circumstances.

Scott, A. J., (2000), Global city-regions: planning and policy dilemmas in a neoliberal world. In Robert Freestone (Ed.), *Urban planning in a changing World*. London: Spon, pp. 249-266.

Scott, A. J., Agnew, J., Soja, E. W., Storper, M. Global City Regions. In A. J., Scott, & M. E., Porter, 1947-. (2001) (Eds.). *Global city-regions: Trends, theory, policy*. Cambridge, UK New York: Oxford University Press. pp. 33-44

Soja, E. W. (2000). *Post metropolis: Critical studies of cities and regions*. Oxford; Malden, MA: Blackwell Publishers.

Soja, E. (2011). Regional urbanization and the end of the metropolis era. In G. Bridge & S. Watson, (Eds.). *The new Blackwell companion to the city* (pp. 679-689). Malden, MA: Wiley-Blackwell.

Tekeli, İ. (1994). *The development of the Istanbul metropolitan area: Urban administration and planning*. IULA

Tekeli, İ. (2013). *İstanbul'un planlamasının ve gelişmesinin öyküsü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Upton, G., & Cook, I.(2008). Correspondence analysis. In *A Dictionary of statistics*. Oxford University Press. Retrieved 6 Mar. 2015, from <http://www.oxfordreference.com.ezp-prod1.hul.harvard.edu/view/10.1093/acref/9780199541454.001.0001/acref->

Wagner, M. (1937). *Istanbul Havalisinin Planı Der Landesplan von Istanbul*. İstanbul: Arkitekt.

Comparison of Unitary and Federal Systems on Redistributive Urban Policies

*

Geliri Yeniden Dağıtıcı Politikalar Açısından Üniter ve
Federal Sistemlerin Karşılaştırılması

Salih Özgür Sarıca¹

Abstract

Cities in both unitary and federal system have to deal with problems coming along with rapid population growth. In order to provide a better social environment to citizens, these problems ought to be mitigated by the government organizations. At that point, government entities are to produce policy options to better serve and ameliorate the common problems. In the case of urban problems, redistributive and developmental policies, from Paul Peterson's policy typology, are the primary means that government organizations can address to such problems. The former is the policy option which supports low-income residents within areas where they live. In this respect, two major government systems –federal and unitary– will be formulated in terms of how these government structures are conducive to stimulate redistributive policies and how they are realized. It is not aimed to investigate which government system is superior to another or what policy option is more important. The paper builds upon the question of what government system would be more flexible if redistributive urban policies are to be performed.

Keywords: unitary state, federal state, redistributive policies, urban poverty, governmental system, spatial issues.

Özet

Gerek üniter gerek federal sistemlerde kentler, hızlı nüfus artışlarıyla birlikte gelen sorunlarla baş etmek durumundadır. Kentsel nüfusa daha iyi bir toplumsal çevre sunmak için kamu kurumları bu sorunları hafifletmekle yükümlüdür. Bu noktada kamusal kurumlar daha iyi hizmet etmek ve sorunları ortadan kaldırmak için kamusal politika üretirler. Kentsel sosyo-ekonomik sorunlar söz konusu olduğunda Paul Peterson'ın politika tipolojisinde yer alan geliri yeniden dağıtıcı ve geliştirmeci politikalar temel enstrümanlar olarak göze çarpmaktadır. Geliri yeniden dağıtıcı politikalar daha çok alt gelir grubunun kentsel yaşam alanındaki mevcut durumunu iyileştirmeyi hedeflemektedir. Üniter ve federal devlet sistemleri bu doğrultuda karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelenerek yeniden dağıtıcı politikaları teşvik edici yönleri tespit edilmelidir. Dolayısıyla bu çalışma, geliri yeniden dağıtıcı politikaların koşulbağımlı olduğu devlet sisteminin hangisi olabileceği noktasında üniter ve federal yapının karşılaştırılmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: üniter devlet, federal devlet, geliri yeniden dağıtıcı politikalar, kentsel yoksulluk, devlet sistemi, mekânsal sorunlar.

¹ ¹ Department of Political Science and Public Administration, Hitit University (sozgursarica@hitit.edu.tr)

Comparison of Unitary and Federal Systems on Redistributive Urban Policies

Unitary state governments are substantial entities to use resources for redistributive policies, and national urban policies are more conducive to relieve income disparities. In contrast, diffuse systems have less capacity to implement redistributive policies (Savitch & Kantor, 2002, pp. 44, 336). As Peterson (1981) argues that the redistribution is a national function and taken as primary responsibility by the national government, one might raise a question whether the unitary government structure is more feasible to perform redistributive urban policies. In fact, through the inquiry of how federal government structures face with the constraints on redistributive policies and why, in contrast, unitary state governments are more prone to the redistributive plans, one might conclude that some important dynamics of unitary system trigger the government policies to depend heavily upon the redistribution in comparison to the restrictive dynamics of federal system (Peterson, 1981, pp. 22-29).

Unitary state governments are unique, powerful and hierarchical organizations and have different view in the central-local relations which make localities parts of whole without any assigned autonomy. The unity of structural, financial and political power, in unitary state, provides more freedom of choice to central government in urban policies. Therefore, the national government has fewer constraints on its policy options (Peterson, p.211). In addition, unitary state governments waive very few of the objections in policymaking and implementation to the local level (Page & Goldsmith, 1989, p. 1). Some important services such as education, health and public safety are conducted by national government in order to ensure that each region benefits the same extent of services. Some may argue that this aspect of unitary state itself is holding a redistributive feature.

Local governments in unitary systems are limited entities in terms of the autonomy of decision making. There are some major factors restricting their policy making ability (Page & Goldsmith, pp.6-7). First of all, the general legal framework of local government is subject to change by the central legislative authority. What policies that the localities should perform or what type of services they are to provide can be altered

through a legislative seizure. Also, the tutelage power of central government discourages wide policy options of local governments since the inconsistent activities within the central policies might bring about some formal or informal pressures from the central government such as legal or financial restrictions. Finally, the central government determines the level of local government income consistent with the service provision. In sum, national governments tend to intervene local policies and cooperate with local actors. In this extent, broad regulatory authority of central government can reinforce the redistributive local policies although local policies face with resource limitations. Furthermore, national government can provide critical regulations that have uniform impact for all localities and help relieve regional disparities (Peterson, p.212; Savitch & Kantar, pp.38-39, 338). Notwithstanding, even though the urban policy agenda in unitary states are shaped by the local elected mayor and council members, the autonomy is usually limited with specific service provisions -Peterson call it housekeeping services- that are assumed to be efficient only when they are provided by local authority, such as infrastructure services. Therefore, cities have not enough autonomy to steer urban developmental policies and compete with one another.

On the other hand, federal system encourages the localism in which the local governments are their own with local responsibilities. Also, local governments in federal systems such as American cities are highly fragmented and responsibilities have been pushed down from federal to lower tiers (Newman & Thornley, 2005, pp. 54-65). What limits the local policy agenda in federal state in terms of redistributive policies is that the high-level competition among regions and public-private cooperation influence the local policy to more focus on developmental policies. According to Peterson, "redistribution is not and cannot ordinarily be a constituent part of local government policy...structural constraints limit the redistributive plans of local governments because the local political system is biased in favor of developmental policies" (Peterson, pp.183,210). In addition, local governments in federal state avoid to cooperate and few regions have the multi-tiered institutions which can help to provide redistributive programs whereas, in unitary state, local and central government cooperate to make the redistributive service

provision consistent with the local needs (Newman & Thornley, p.60; Page & Goldsmith, p.7).

The unitary state governments provide more fiscal support to be used for redistributive policies whereas the fiscal independency of local government tends to allocate less sufficient funds for redistribution programs (Savitch & Kantar, p.40). The advantages of less fiscal autonomy are that inequalities among regions are reduced since the resources of cities are not dependent on their populations' income and they are not, thus, facing with the concentration of poverty, and also the greater possibility of cooperation is granted between cities that are not competing, or competing very little, for financial resources (Le Gales, 2002, p. 248). On the other hand, standard tax sharing throughout the nation increases the central budget size which enables the local government within much higher revenue to respond distressed areas via more redistributive programs (Savitch & Kantar, p.338). One study indicates that there is a positive correlation between the centralization of governmental activity and government budget size (Giertz, 1981, p. 128).

Cities are so constrained by decreasing federal and state grants and by fiscally strained taxpayers that the redistributive policies are often not implemented at the local level (Newman & Thornley, p.64). "The national government depends largely on the 'ability to pay' principle which legitimates redistribution...local governments, in contrast, rely more in the 'benefits-received' principle, which legitimates developmental policies" (Peterson, p.71). The trend of reducing the tax rates in so far as to attract business investments lessens the budget size in aggregate and therefore, the capacity of using revenues to perform redistributive policies. People are more willing to pay taxes as long as they believe what they paid will be reflective to their benefits. In unitary systems, this collective action problem is not as severe as in federal system where individuals are able to pay less and benefit more because, in unitary state, the individual consents to pay tax as she/he could even it is not fully responsive to her/his benefit. The tax share diversity is basically eliminated. In contrast, local entrepreneurs, in federal system, are cognizant to the conditions of local economy, tax rates and tend to choose the most profitable locations for their business investments (Chicoine & Walzer, 1981, p. 176).

American city has been more self-reliant, lacking the extensive interventions of welfare state and is more dependent on the private sector and its own revenues. Although some cities were mitigating the income disparity between suburban affluence and central city poverty, the local fiscal constraints and self-reliance of federal states is not predisposed to support immense spending on urban problems (Newman & Thornley, pp.54, 67). The paucity of local redistributive programs, therefore, stimulates the federal intervention to ease inequalities among neighborhoods. Some federal programs, thereby, have been implemented to narrow the economic diversity among regions such as the empowerment zones-enterprise communities -that were not directly related to the redistributive policies but economic development was the main goal-, social housing projects, Medicaid, food stamps. These federal programs that still depend on federal revenues are designated to revitalize the distressed central cities (Newman & Thornley, pp. 67-68). The need of central government revenues for redistributive policies is also casting the role of central state. "The most of European cities are organizing more and more actively to demand financial support from the state in order to deal with the pressures of economic competition and the management of social problems...these demands have in variably moved in the direction of nationalization and strengthening the role of central government grants in spending resources taken from local taxes" (Le Gales, pp.250-251).

Unitary state governments determine how far the local government can make its own decision for different type or level of services (Page & Goldsmith, p.1). In fact, the unitary states use the legislative power to dominate local policies. As a result of this, "urban leaders have different degrees of freedom to pursue economic objectives...in the extent of which nation states characterize a strong social and welfare tradition...thus, some cities may be able to rely more on higher levels to manage disparities" (Newman & Thornley, p.127). Not only does government structure determine the role of local government structure and policy, but also the hierarchical frame of political party in power can manipulate the local policies since the local leader can or in some extent have to perform their objectives through the light of the political party programs. Unitary state does not only reveals its hierarchical characteristics in government structure but political parties, non-government or-

ganizations, government entrepreneurs, and most importantly the government budget can also take a unitary form.

Unitary state promotes the social-centered developments more than the market-oriented developmental policies at the local level (Savitch & Kantar, p.46). The market-oriented urban policies require controlling some important structural instruments that are only available in federal systems such as fiscal autonomy and political independency. The reason why the market oriented urban policies are less important and urban development is at the secondary position in unitary state is that the urban development is assumed to occur as the national economic growth is succeeded. Through the trickle-down effect of the national economic growth, urban area will benefit the outcomes of the growth and, thus, the competition between regions is inherently mitigated. However, despite the assumption of equal distribution of the economic development, the new business investments can inevitably be concentrated in some metropolitan areas where its local governments could manage to provide decent environment and infrastructure for business investments, which leads to the multiplying development effect.

In unitary state, interplay between structure and agency takes place at the national policy level since the power is concentrated at the national government. As such, the pressures on political leaders of the central authority can shape the policy options and public-private interests usually determine the national agenda. Furthermore, political culture in unitary system finds central government responsible for the economic growth at the local level whereas the locality is held responsible for infrastructural or service-based problems (Savitch & Kantar, p.45). From this point, the interplay between structure and agency at national level is determinant to the degree of how far the redistributive policies are implemented. For instance, external forces such as globalization, decentralization trend within the membership of European Union or private sector pressures lessen the ability of national government to conduct redistributive policies and in terms of economic development among cities, the attention tends to focus on the most successful regions in the international market place, which causes the regional disparity (Le Gales, p.176). On the other hand, pluralist political culture gives capacity and encourages the national authority to focus more on redistributive pro-

grams. Competitive politics coming along with economic crisis, social protests, and the demands of working class parties or labor union brings redistributive pressures upon the central government to change the policy agenda toward social-centered development (Peterson, p.70). In this political environment, political leaders at national level are more likely motivated by the popular pressures and seek votes through implementing the social centered strategies (Savitch & Kantor, p.102).

On the other hand, in federal state, the interplay between structure and agency exists at the local policies since the power is diffused to the local authorities. The constraints on redistributive policies reveal at the local political environment in which the local leaders deal with the biased and limited political system. Political actors, in federal system, are acting by the motivation of private interest and economic success and local governments are more dependent upon private investments (Savitch & Kantor, pp.33,41). "Low tax policies limit the public sector's powers and private finance is thus more important", therefore, the redistributive programs hinge on the public private partnership, which is more inclined to realize developmental policies (Newman & Thornley, p.68). To Peterson, "Redistribution is seldom a significant aspect of local government operations, and therefore the issue is largely excluded from the local political agenda" (Peterson, p.167).

In both unitary and federal systems, central government and federal government tend to be much more effective in redistribution policies. Nonetheless, since the unitary state gives more capacity to the central government policies, we can simply conclude that unitary state is expected to leverage redistributive programs more likely than the federal state. Economic analysis of federalism point out that the low-level governments cannot deploy redistributive policies. Rose-Ackerman argues that "if inter-jurisdictional migration is possible, then those who favor aid to currently disadvantaged groups at the expense of mobile capital and labor resources will favor a strong central government". Dye (1973, p.62: Rose-Ackerman, 1981) substantiates the fact that low-income groups, ethnic groups and labor organizations usually demand central government to take role in terms of redistribution programs and those groups are important at national elections, but do not generate majority at the local level.

“The possibility of migration has implications for national programs which seek to redistribute income from affluent to poor families” (Rose-Ackerman, 1981, p. 157). “Inter-jurisdictional mobility makes serious redistribution impossible at the state level. Progressive tax and spending policies must be carried out by preemptive laws at the national level. Interstate migration, however, also lowers the prospects for passage of national redistributive laws. If voters are mobile, support for a national preemptive law which redistributes income from the rich to the poor may be less than the support such legislation would obtain in a unitary system may oppose it in hierarchical federalism if the law preempts state –beggar my neighbor- laws which benefit these citizens. Selfishness will dominate altruism if the opportunity cost of altruism is too high” (Olson 1969; Rose-Ackerman, 1981, pp. 157-158). From this economic analysis, we can draw another conclusion that “even at the national level, redistributive policies are not continuously pressed upon government officials” (Peterson, p.211). In federal state, redistributive policies are implemented through periodical federal programs whereas unitary state carries out progressive redistribution policies.

Eventually, government formations of unitary state have characteristics in which redistributive policies are prone to be implemented. To exemplify this premise, first of all, we need to see clearly how spatial problems that redistributive policies will be addressed occur in different systems. Specifically, Turkish and American urbanization process will be taken to compare each parameter of their spatial issues in the light of their government formation and policies within their influence upon the process.

The spatial concentration of poverty is inevitable but has different characteristics (or results) in both unitary and federal systems where relations of capitalist production determine different social classes. In fact, the government structure and policies can either substitute the spatial diversity by providing developmental services and privileges for private interest or, in contrast, mitigate the concentration of poverty by redistributive policies. However, the state cannot fully eliminate the social segregation when different income groups have a freedom of choice where to live in places that its economic value is measured. “Blaming segregation on an abstract entity like the state masks the role that citizens

play in creating and sustaining segregated neighborhoods” (Imbroscio & Davies, 2010, p.107). In capitalist societies, injustice income distribution among individuals and their choices have a spatial view in metropolitan areas. Living in affluent neighborhoods does not inherently make individual’s income higher but having a high income ends up with living in an affluent neighborhood since the residential area gives additional value to the real cost of the building. It is not comprehensively corresponding to issues of suburb-central city, white-black, sprawl-density or redistributive-developmental government policy issue. The comparison studies show, when other variables are ruled out, that the poverty is an inherent outcome of liberal-capitalist society and reveals itself in a spatial manner regardless of government systems and their characteristics such as federal system (sprawl, automobile oriented, flexible zoning etc.) or unitary (density, public transportation, strict land use policy etc.) system. The urban phenomenon within its problems is the outcome of industrial societies.

City populations have increased in metropolitan areas through the rapid industrialization in twentieth century (Williamson, 2010). The most important element of this increase was the integral migration from rural areas. Through the technological development and new modern methods of the agriculture sector, those who faced unemployment and poverty in rural areas have decided to move in the cities where industrial sector offer new job opportunities. Hence, new job opportunities and advantages of city life such as better education and health services made the cost of living in city areas (even in poverty) lower than the cost of being poor in rural area (Keles, 1984). The population increase in city areas has shown different spatial aspects within the government structure and policies of unitary and federal systems and the way of urban expansion is shaped by the dynamics of these two different systems. Therefore, the concentration of poverty in the city neighborhoods occurs and characterizes distinctively in the extent of which these systems within their dynamics determine the direction of urban growth.

The spatial concentration of poverty has different leading actors in cities of Turkish unitary state in contrast to American cities. As such, those who seek to find a new job in city areas are preliminary actors of urban expansion in Turkish cities whereas the main actors of expansion in

American cities are those who look for the new residential locations to have better environment than their previous living areas that are mostly inner central cities. In metropolitan areas of Turkish unitary state, the newcomers from the rural areas, for instance, make their living space and handle the housing construction by their own effort. Those housing units are usually not legitimate and violate the land use plan of local governments. These units so called scatters constitute new concentrated poor areas of the city and they are often located at the outskirts of the central city. Another characteristic of these scatter type poor neighborhoods is their closeness to the industrial zones where the environment is not healthy for stable residency (Karpaz, 1976, p. 30). In American cities, on the other hand, the distressed areas concentrated as the middle class and affluent move out to suburbs and extricate themselves from the inner-old neighborhoods (Imbroscio & Davies, 2010, pp. 108-109). Simply put, Turkish cities are experiencing the direct concentration of poverty at particular peripheries of the central city vis-à-vis American cities having an indirect concentration by the move-out tendency of the affluent, which renders old city neighborhoods new ghettos.

The reaction of government policies to the urban expansion shows different characteristics in regard to the different actors' way of settling in new areas. Turkish local governments were lacking the financial resources and housing skills at the beginning to respond the basic needs of new ghettos such as infrastructure and other service provisions, because the pace of migrations from the rural was higher than the industrialization. In some extent, the local government was aggressive to these distressed neighborhoods due to undesired ghettos' violating land use and illegal buildings. This type of urban growth is called distorted urbanization which brings about static urban problems and, by and large, these poor neighborhoods lacked government support at the beginning (Keles, 1984). On the other hand, American urban structure and policies are prone to support the sprawl-based expansion which enables the affluent move out to suburbs through the zoning ability of private developers, highway constructions, less mass transit policies and so on (Williamson, 2010).

The direction of the expansion by affluent preferences tends to be in reverse side of places where poverty is concentrated in the city of both government systems. The spatial choice of well-off concentration in a

condensed and dispersed urban area is in the direction of places far from ghettos and industrial zones that are usually featuring geographic disadvantages such as high air and noise pollution, less green lands.

The way of housing constructions for new lands can vary as the leading actors of urban expansion differentiate. In American urban expansion, the well-off citizens prefer to reside in single houses built in vast green areas by private developers through the urban policies in favor of those private developers. In Turkish urban growth, the housing constructions of the newcomers were built in the areas that are not allocated for residence by the land use plan of local government. Also, since these buildings were self-developed units which usually lack the standard quality, they cannot resist to the damage of disasters such as flood and earthquake.

Strict land use policy process of Turkish local governments is an important factor in determining the type of housing constructions. The authority of land use plan of the municipal council has been under the control of central government until recent times in which the head of province administration was able to cancel the plan if deemed inappropriate. Thus, the zoning is not as flexible as in federal state. Inaccessible vast areas, limited options inevitably made the land prices higher and, thus, the private developers tended to construct apartment buildings to make more profits from their investments. As such, living in an apartment building used to be considered as a new way of urban life for middle class. This type of development portrays a condensed city compact in contrast to the spatial view of American cities. Eventually, as the central state government upholds its power via the province administration at the local level, their citizens tend to live close to each other in the jurisdiction. On the other hand, flexible land use policy which comes along with the autonomy of federal local government allows private developers to set up housing projects in the vast green lands that are available to build detached houses consuming more spaces.

Besides the land use policy, it is difficult to form a new local jurisdiction without the approval of central government. The principle of administrative unity makes harder to establish a new local government that private interest might want to take advantage of to make exclusionary zones. In addition, through the municipal law, the central government

standardizes the principles of forming a new local government and the amalgamation of jurisdictions. For instance, five thousands inhabitants and the approval of central authority simply create a new jurisdiction that the residents can make their own zoning policies.

The mass transportation policy is a result of condensed city compact in which the central city is still heart of the jurisdiction, bureaucracy and business investment. One of the objectives of type-1 local governments is therefore to ensure that central city's being accessible to all peripheries. An exceptional American metropolitan, New York City, gives a good example of consolidated city's ability of mass transit. Four major boroughs of the city, Bronx, Queens, Brooklyn and Staten Island have an access to central city Manhattan via public transportation even though these peripheries are not directly linked to each other despite a few exceptions.

The commuting need of different leading actors of urban expansion is met by different transportation methods. The transportation need of ghettos, when the government services not yet to be provided at the beginning, is likely to be met by a new type of public transit that is known as minibus (jitney) operating between ghettos and central cities. This commuting is provided by individual businesses and then it is standardized under the local government control. In American city, the spatial dispersion is more depending on the automobile usage. Individuals who live in suburbs prefer to commute on long distance by automobiles and this type of transit need is encouraged by the local policies that are prone to construct long highways rather than establishing mass transit (Williamson, 2010).

Eventually, government system and policies in American and Turkish cities seem to have different responses to the urban expansion that has been occurring through the population growth in metropolitan areas. In fact, urban policies of Turkish metropolitan area are less responsive to new ghettos in that the political bias of current residents and insufficiency of service provision at first hand neglect the infrastructural need of these poor neighborhoods. Besides, American urban policies tend to encourage public private cooperation in which housing developers can provide new residential zones to the affluent and the authority of land use is more accessible to the private interest in contrast to the central

urban policies that controls over the land use plan and makes less accessible to individuals leading the urban expansion. In addition, the formation or expansion of local jurisdiction is less likely in Turkish unitary system than in American government system.

To sum up, central government structure in unitary system has more ability to perform redistribution since its characteristics such as law oriented arrangements, land use power, single authority and so on give make more eligible political and governmental environment to conduct redistributive policies. This does not mean that all unitary system governments make more redistribution than other government formations. Some countries can provide reasonable amount of redistributive programs even though they are not characterized as unitary systems. However, in the comparison of federal and unitary system theories, if a government entity considers making such redistributive policies, then unitary system will be more available government formation to realize it. In fact, government formation determines such considerations and shapes a political culture in which citizens would agree on redistribution.

Furthermore, government systems give a shape the view of urbanization process in some extent through the ways they react the urban growth. In fact, there could be many parameters such as economic standing, budget size, and culture which portray the urban settlements but government formation is one of the crucial indicators of how urban arrangements take a shape while population grows in urban areas.

Finally, as in the example of Turkish unitary system, the ability of central government through legislative, executive and fiscal power in making redistributive policies indicates how government formation enables such policies if deemed necessary. Besides, it also shows that structure and agency interplay for urban policies takes place at the national level. In one interview, Turkish prime minister pointed out that his ability in unitary state is more than what American president would have in federal system when he was asked about the possibility of altering Turkish government formation to federal system. This was a reasonable explanation in understanding that national politics can steer the urban policies toward redistribution.

References

- Boyne, George A. Boyne (1992). Local government structure and performance: Lessons from America. *Public Administration*, Vol.70.
- Chicoine, David L., Walzer, N. (1981). *Financing state and local governments in the 1980s: Issues and trends*. Oelgeschlager, Gunn and Hain, Publishers, Inc.
- Elazar, Daniel J. (1997). Contrasting unitary and federal systems. *International Political Science Review*, Sage Publications.
- Giertz, J. Fred (1981). Centralization and government budget size. *Publius*, Vol. 11, Oxford University Press.
- Howell-Moroney, M. (2008). The Tiebout Hypothesis 50 years later: Lessons and lingering challenges for metropolitan governance in the 21st century. *Public Administration Review*.
- Imbroscio, David L., Davies, Jonathan S. (2010). *Critical urban studies*. SUNY.
- Karpat, Kemal H. (1976). *The Gecekondu: Rural migration and urbanization*. Cambridge University Press.
- Keles, R. (1984). *Urbanization and housing policy*. Ankara University Political Science.
- Le Gales, P. (2002). *European cities: Social conflicts and governance*. Oxford University Press.
- Newman, P., Thornley, A. (2005). *Planning World cities: Globalization and urban politics*. Palgrave Macmillan.
- Page, Edward C., Goldsmith, Michael J. (1989). *Central and local government relations*. California: SAGE Publications.
- Peterson, P. (1981). *City limits*. The University of Chicago Press.
- Rose-Ackerman, S. (1981). Does federalism matter? Political choice in a Federal Republic. *The Journal of Political Economy*, Vol.89, No 1, The University of Chicago Press.
- Savitch, H.V., Kantor, P. (2002). *Cities in the international marketplace: The political economy of urban development in North America and Western Europe*. New Jersey: Princeton University Press.
- Williamson, T. (2010). *Sprawl, justice, and citizenship*. Oxford Press.

Examination of Positive Environmental Externalities in the Context of Large Residential Projects in Turkey

*

Kadriye Burcu Yavuz¹ - Aysu Uğurlar²

Abstract

The main characteristic of the capitalist cities is that those cities encourage its inhabitants to maximize consumption. Therefore, cities have become the centers of the consumption within the development of capitalism. Cities are now the spaces of the capital accumulation and flow forming the milestones of consumption. The key point here is the term "capital" and the main aim of the actors of the capitalism is to hold and increase the capital stock. In the countries, especially in the developing ones, urban land is one of the most significant components of holding and increasing the capital stock of the capital holders. Under these circumstances, the concept of 'rent' is highly related with this issue. In capitalism, urban land rent could be defined as the value created by the urban land without/with any implementation. The value of the urban land rent depends on the negative or positive externalities. Currently, advertisements related with the large residential projects, anyone could realize that favorable environmental conditions outside of the project boundaries are served as if those projects include those favorable conditions inside their project boundaries. However, environmental usages as community garden, forest, sea, lake, river etc. are under the service of the urban public. Therefore, the aim of this study is to examine positive environmental externalities in the context of residential projects in Turkey. For this purpose, large residential projects in the country is examined with their layout plans indicating positive environmental externalities. Consequently, it could be stated as that large numbers of positive environmental externalities are used as an advertisement element in the large residential projects to increase residential consumption which strengthens the components of the capitalism by contributing to capital holders.

Keywords: *positive environmental externality, urban land rent, capitalism*

¹ Research Assistant, Gazi University, City and Regional Planning Department, Ankara (k.burcuyavuz@gmail.com)

² Assistant Professor Dr., Van Yüzüncü Yıl University, City and Regional Planning Department, Van (augurlar@gmail.com)

Büyük Ölçekli Konut Projeleri Bağlamında Pozitif Çevresel Dışsallıkların İrdelenmesi

*

Kadriye Burcu Yavuz - Aysu Uğurlar

Özet

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren, insanoğlu ihtiyaçlarını sürdürmek için diğer insanlarla iş birliği içindedir. İlkel komünizm biçiminde, komünizm fikrinin ilk adımları o günlerde kendini göstermiştir. İlkel komünizmden bugüne gelindiğinde, diğer bir deyişle kapitalizm, "iş bölümü kavramı" geniş değişikliklere tanıklık etmiştir. Böylece "kapitalizm olgusu" yerini almaya başlamıştır. Kapitalizmin doğası kentlerin de kapitalistleşmesine neden olmuştur. Kapitalist kentlerin ana özelliği kent sakinlerinin daha fazla tüketmelerini teşvik etmesidir. Bu nedenle, kentler giderek tüketimin merkezi olma yönünde dönüşmektedir. Kentler, günümüzde sermaye birikimi ve tüketim akışını işaret eden mekânlara dönüşmektedir. Bu noktada kapitalizmin gerçek aktörlerinin ana amacı sermaye stokunu artırmaktır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kentsel toprak ya da arazi sermaye stokunu artıran en önemli unsurlardan birisidir. Bu bağlamda "rant" kavramı, oldukça yüksek düzeyde bu konu ile ilgilidir. Sermaye bağlamında düşünüldüğünde, kentsel arazi rantı herhangi bir uygulama ya da uygulama olmaksızın kentsel arazinin yarattığı değer olarak tanımlanabilir. Kentsel arazi rant değeri negatif ve pozitif dışsallıklara bağlıdır. Günümüzde büyük ölçekli konut projeleri ile ilgili reklamların ya da pazarlamanın, "konut projelerinin yerleşke sınırları dışında yer alan avantajlı çevresel koşulları içine alarak sanki projenin bir parçası" gibi sunulduğu görülmektedir. Ancak orman, deniz, göl, nehir gibi çevresel kullanımlar kentsel ortak kamu taşınmazlarıdır. Bu kapsamda bildirinin amacı, Türkiye'de özellikle İstanbul, Ankara gibi metropolitan kentlerde konut projelerine konu olan pozitif çevresel dışsallıkları ve konut projeleri, planları incelemektir. Sonuç olarak pozitif çevresel dışsallıkların büyük çoğunluğu kapitalizmi aktörleri olarak büyük sermaye sahipleri tarafından büyük ölçekli konut projeleri içinde tüketimi güçlendirmek ve arttırmak için bir reklam ögesi olarak kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: pozitif çevresel dışsallık, kentsel toprak rantı, kapitalizm

1. Introduction

Since the beginning of the mankind's history, mechanisms of historical materialism, which indicate the types of production, has continuously changed. The primitive men had basic needs. So, the first type of production demonstrated itself as primitive communism. The primitive men did not need to procure out of his basic needs as nourishment and sheltering. However, as population grows and individuals increases, primitive type of production fell short of and new type of production emerged, named as slave society and also known as ancient mode of production. In the meanwhile, mankind continued to spread over the Earth, and then feudalism revealed itself. The key point, which controls the lower classes in feudal type of production, is the land owned by the landlords. Therefore, direct slavery changed shape. However, as time passes by, the surplus created by the producers began to increase and the owners tried to find markets to gain profit. This was the starting point of the capitalism which dominates the mankind's *modus vivendi* today (Habermas, 1975, p.290; Shimp, 2009, pp.43-46).

Asserting that capitalism has a linkage with consumerism. Especially the evaluation of Fordist type of production system in the early of 1900s, has stimulated the consumption patterns of people. Correlatively, Marx stated that needs are produced as products (as cited in Ivanova, 2011, p.5). Thereby, it is significant for people to satisfy their needs to feel comfortable. However as Migone states, consumption has transformed to the shape of consumerism beginning with the Fordism era (2007, p.176). As capitalist system continues to grow by leaps and bounds, the consumerism phenomenon also continues to rise. In urban areas, it is observed in the every sphere of the life that consumerism invaded the public space and caused its transformation to specific semi-public and private spaces as shopping malls and gated communities. This situation confirms Marx's above statement of needs are produced as products. The need of being social takes form in the context of shopping malls combined with consumerism habits. It is also similar in the context of gated communities. Additionally, it is stated by Gleeson, Morris and Sandercock that shopping malls, festive market places, casinos and gated communities has changed the social structure of urban areas in Australia such that

public space has transformed to semi-public space which is owned by developers (as cited in Voyce, 2006, p.273). Sennett states that public could be demonstrated as open to everyone, while private could be demonstrated as a sheltered region where defined by a specific life style of one's family and friends (1976, p.16). However, why the term of public has changed could be linked with the changing life styles of people related with the rise of consumerism over time. Actually, the rise of neo-liberal policies on urban areas combined with the consumption based life styles of people has caused the transformation of the public term to semi-public. Therefore, it could be stated that neo-liberalism policies stimulating consumerism with changing life styles of people has evoked to the transformation of public spaces to more privatized places. Hereby, within the fall of public space, gated communities have become one of the most popular types of urban consumerism since the beginning of 21st century.

In the view of such information, selected gated communities in the context of large residential projects in Turkey will be examined in the context of positive environmental externalities. Externalities which constitute exogenous effects are significant factors in the sense affecting the habits of people in the context of urban consumerism by especially stimulating their luxury type of residential needs.

2. The Effect of Capitalist Type of Consumerism on Urban and Urban Land

Urban policies related with neoliberal policies which strengthen the capitalist type of consumerism have had significant effect on the shape of urban morphology since 1980s. Within the beginning of neoliberal era in the world, economization of the each stage of the life cycle has begun. In the context of this process, Dumenil and Levy and Harvey states that significant tools required for the increase of consumption have been developed as increasing importance of property rights, privatization, deregulation, social polarization as well as decreasing importance of welfare state and central government (as cited in Sager, 2011, p.149). Accordingly, it could be asserted that associated concepts of capitalism, consumerism and neoliberalism have some certain characteristics which are responsible for increasing private property, mega projects, secure and warm environment for the employees of international corporates and

hence decreasing public interest. Fall of the term of public in the context of every stage of the civic life has produced new types of systems as urban governance which strengthens the power of private sector. Harvey states that within the public-private partnership type of urban entrepreneurialism enables external source of funding and new employment in the context of urban projects (as cited in Summer, 2006, p.3). Nowadays, large scale projects which are conducted on urban areas for upper income groups of the society by Housing Development Administration in Turkey are implemented by means of public-private partnerships. This is significant for self-financing and providing luxury residential needs of the citizens arising from the increase of consumerism. In fact, this is a type of outsourcing. Outsourcing could be defined as transformation of certain government functions which are considered as packageable units that could be marketed as private goods (Sager, 2001, p.156). Since capitalism related with the neoliberal urban policies reinforces the consumption level of the people, spending more for the residential needs increases. Correlatively, the number of large scale urban projects is in tendency to increase to sustain the demand of rising luxury projects. Swyngedouw et al. state that local authorities alone or with the cooperation of private sector implement large scale urban development projects as museums, parks, halls etc. to strengthen the metropolitan areas' capability of compete in the global competitive conditions (2002, p.543). Large scale residential projects are one of those mentioned projects. Together with the other large scale urban projects, contemporary large scale residential projects reflect the effect of consumption based neoliberal urban policies on urban land by indicating the socio-spatial segregation and formation of gated communities arising from the economic status differentiation of its inhabitants. Actually, large scale residential projects are great examples of how urban land is transformed to a disposable asset on urban areas. Since large residential projects as assets are considered as a consumption product, it is significant for developers to marketing those projects. Wu states that developers are now aware of branding and new spatial forms as those large scale residential projects can be transformative, showing the certain type of lifestyle and living (2010, p.387).

In doing so, external factors which affect the charm of the projects are important in the sense of branding and marketing purposes. Those fac-

tors are substantial for potential inhabitants of the projects since they as consumers now demand for a new life style which shows the characteristics of post-modernism. Although, Haanpää states that in the era of post modernism which stimulates the consumption habits of people, consumers look forward to material goods as status symbol, Bauman claims that post-modernist life style encourages people to being individualized, change their values and life styles or joining new social movements as environmentalist consumers (2007, p.479). Actually, being environmentally sensitive is a popular agenda item nowadays for people since urbanization processes in the urban areas has been frighten. Since consumerist attitude is every sphere of the life, urbanization processes received its share from this attitude. Consumption in the context of the urbanization means mostly shows itself as the consumption of urban land. Today it is known that urban usages have been sprawled around the cities which cause the negative effects on urban environment. Accordingly, inhabitants of the cities are now more aware of the value of the natural environment. Thereby, turning back to the term of external factors, both negative and positive external factors related with environment which affect the large residential projects are significant in the sense of impressing their potential inhabitants in the branding and marketing processes. Therefore, the term of externality with its subtopics as positive and negative externalities related with environment and its effect in the context of residential projects in Turkey will be discussed in the following chapter.

3. Environmental Externality Concept and Its Relation with Capital-Based Residential Sector in Turkey

Especially beginning from 2000s, cities in Turkey have witnessed the processes of growth, sprawl and transformation. In this context, urban areas have taken forms in the concept of the idea which stimulates the re-production of capital, instead of long-term urban strategies or planned development point of view. Re-production of capital has showed itself as land rent based urban projects with its requirements as urban sprawl and transformation processes (Penbecioğlu, 2011, p.62). Therefore, space has been transformed to an asset which is produced and re-produced, territorialized and re-territorialized (as cited in Penbecioğlu, 2011, p.53).

Related with this context, current view of the urban areas in Turkey indicates that construction sector is highly popular which drives the economy of the country. Especially public sector have significantly contributed to the construction sector. The central government has encouraged the local governmental initiatives and private construction sector to take significant steps in the context of developing large residential projects. Such a support has caused certain negative impacts on environment as urban sprawl, greenfield development and degradation (Balaban, 2012, pp.26-27). While causing such negative circumstances, construction sector has also taken advantage of the positive externalities of the environment which increase the values of the large residential projects. Therefore, it would be necessary to have a say related with the concept of externality with its negative and positive impacts related with the environment.

Van Der Bergh states for the description of externality that it means someone's utility or production depends on the factors which are not under his control, but controlled by the others (2010, p.2048). Related with this definition, factors which are created by the others may constitute either negative or positive externalities. In the period of today's construction sector activities in Turkey, it could be observed that environmental conditions are evaluated as positive externalities which increase the values of the large residential projects. Even, in the advertising processes on the TV or other media tools, large residential projects are presented as a whole with the components of the environments. For instance, many large residential projects nowadays are advertised as those projects are near or included in the various environmental values belongs to the public.

In the following section, large residential projects existed on the valuable urban land located nearby various environmental components, including forests, water features etc. will be examined by indicating images comprising the projects and their nearby environs.

4. Selected Cases Related With Large Residential Projects and Positive Environmental Externality in Turkey

In this section of the study, certain selected large residential projects will be examined linking with the concept of environmental externality. Considering these examples, one could realize that driving the significance of envi-

ronmental features nearby the large residential projects, dramatically increases the value of those projects. Therefore, it is possible to state that the existence of fragile and unspoiled environmental components are important for the possible inhabitants of those projects, especially in this era of high urbanization causing significant negative impacts on environment.

Related with this context, certain selected cases below will be examined by means of gaining from the positive environmental externality. In this context, how those projects are advertised by using environmental values nearby its environs. The number of the examples could have been increased; however, since the current trend in the construction sector in Turkey continues as invading or at least touching the environmental values of the urban areas, it would be impossible to examine all of the large residential projects in the context of positive environmental externality in this study. So that, the number of cases is confined to limited. The examination of these projects will be held using related photos including the projects and their near environments. The project names are listed as following table:

Project Names	Located City	Project Names	Located City
Resim Orman İstanbul	İstanbul	Ede Tower	Ankara
Dora Park	İstanbul	Kaşmir Göl Evleri	Ankara
Essa Flora Evleri	İstanbul	Marina Ankara	Ankara
Blue Lake Küçükçekmece	İstanbul	Nata İncek	Ankara
Evora Park	İstanbul	Folkart Towers	İzmir
Rings İstanbul	İstanbul	Dört Mevsim Konakları	İzmir
Rönesans Kartal	İstanbul		

As it is indicated in the table above, the cases are selected from the three large cities of Turkey. This is due to the fact that İstanbul, Ankara and İzmir reflects the consumer-based, neo-liberal urban development faster than the other cities of the country. Under these circumstances, one could realize that rare environmental values existed on these cities are highly significant and could be disposable for the developers of these projects as could be seen from the discussion below.

The first large residential project is Resim İstanbul, located on the Anatolian side. One of the significant features of the project is that it is lo-

cated immediate nearby one of the most significant environmental values of İstanbul, Aydos forests. That's why the project takes its name as Resim Orman.

Figure 1: The general view of the project, **Figure 2:** Layout plan of the project, **Figure 3:** View from the inside, **Figure 4:** Landscape view of the project
Resource: <http://www.resimistanbul.com/>

As indicated in the Figure 1 above, the general view of the project looks toward the Aydos forests. Figure 2, 3 and 4 indicates the other aspects of the project.

The second project is named as Dora Park and it is located on Anatolian side of İstanbul. As seen in the previous case, this project is located nearby of another natural value of İstanbul, Hâcegan Forest.

Figure 5 indicates that the project is located nearby on Hâcegan Forest, it is only an example among the similar cases. Figure 6 indicates the layout view of the project shows its surrounding covered by the forest. The third project is Essa Flora Evleri. It is located on Anatolian side of İstanbul. The project is another example which is located nearby another forest, Çekmeköy Forests.

Figure 5: Location of the project, **Figure 6:** Layout view of the project
Resource: <http://www.dorapark.com/>

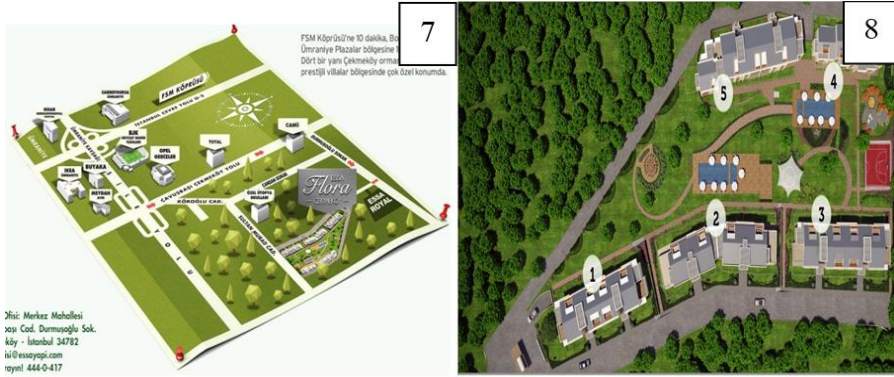

Figure 7: Location of the project, **Figure 8:** Layout view of the project
Resource: <http://www.essaflora.com>

As indicated in Figure 7, the project is located nearby a forest, as it is followed by the other cases examined above. Figure 8 shows the tree area located beyond the project boundaries.

The fourth project is Blue Lake Küçükçekmece. The project is located on European side of İstanbul. This project has a different attitude comparing with the previous cases. It uses water feature, Küçükçekmece Lake, as an environmental component by strengthen its scenery characteristics, apart from the other examples which use forests as a scenery feature.

Figure 9: Location of the project, **Figure 10:** Lake view from the project
Resource: <http://www.metalyapikonut.com/tr/5/projelerimiz/7/devam-eden-projeler/152/blue-lake-kucukcekmece>

As it is indicated in Figure 9, the project is immediate nearby of Küçükçekmece Lake which highly increases the value of the project, could be considered as an important environmental externality for the project developers. Figure 10 rehearsed the locational advantage of the project.

The fifth project is Evora Park. It is located on Anatolian side of İstanbul. As stated in the web site of the project, it is located inside the Aydos Forests.

Figure 11: Location of the project, **Figure 12:** Project inside the forest
Resource: <http://ev-ora.com/index.html>

As indicated in Figure 11, the project is exactly inside the Aydos Forest. Figure 12 also iterates this situation.

The sixth project is Rings İstanbul. It is located on Anatolian side of İstanbul. The project is located nearby on Aydos Forests as it is observed from the previous cases.

Figure 13: Layout view of the project, **Figure 14:** Location of the project
Resource: <http://www.ringsistanbul.com/>

Figure 13 illustrates the layout view of the project, by indicating the left way goes through Aydos Forests. As illustrated in Figure 14, the project benefits from the positive externality of Aydos Forests which increases the value of the project by rises its inhabitants' life quality, besides high quality environmental scenery.

The seventh project is Röneseans Kartal. It is located on Anatolian side of İstanbul. It is another project which benefits from the scenery advantages of Aydos Forests. In the web site of the project, it is also stated that islands as Büyükada, Kınalı, Sedef Island, Burgaz and Heybeliada as well as Marmara Sea could be seen from the project boundaries.

Figure 15: Location of the project, **Figure 16:** A scene from the project
Resource: <http://www.ronesanskonut.com.tr/projeler/devam-eden-projeler/kartal-projesi#prettyPhoto>

As stated in Figure 15, the project is located nearby on Aydos Forests and sees Marmara Sea and the Islands. Figure 16 shows a scene from the project.

The eighth project is Ede Tower. It is located on Ankara, İncek. İncek is currently considered as a new center of attraction of the capital city of Turkey in the context of large residential projects.

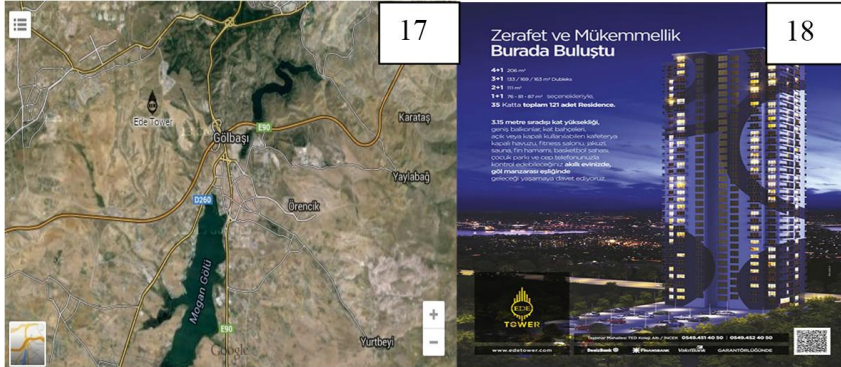

Figure 17: Location of the project, Figure 18: A scene from the project
Resource: <http://www.edetower.com/#hakkimizda>

As indicated in Figure 17, the project is dominating the scene since it shows the characteristics of a tower. As stated its web site, the project sees Mogan Lake and the fact that the visibility of Mogan Lake is used for the project's advertisement purposes on its web site.

The ninth project is Kaşmir Göl Evleri. It is located on Ankara, Eryaman. The project has a dramatic view from Göksu Lake that it creates an effect as a huge wall enclosure the lake.

Figure 19: Layout view of the project
Resource: <http://www.kasmirgolevleri.com.tr/kasmir-evleri/>

As indicated in Figure 19, Göksu Lake, one of the precious recreation facilities which includes water features for the purposes of public use is illustrated as if the lake is inside the boundaries of the project. The project boundary is only the area which is drawn as highlighted with white in Figure 19.

Figure 20: A view indicates the project

Resource:<http://www.kasmirgolevleri.com.tr/projeden-gorunum/dis-resimler/>

Figure 20 illustrates another dramatic aspect of the project. High rise buildings create a huge wall effect nearby the lake. While inhabitants of the project enjoys the scene of the lake, public suffer from this view. Actually, it is an interesting fact that such a facility arranged for the public use; however, private initiatives benefit much comparing with the public. The existence of the project for the public creates the fact of negative environmental externality while the existence of the lake creates positive environmental externality for the inhabitants of the project and its developers.

The tenth project is Marina Ankara. It is located on Ankara, Oran. As the other projects located on Ankara, this project also claims the lake scenery.

Figure 21: The location of the project

Resource: <http://marinaankara.com/>

As illustrated in Figure 21, the project is located on a geographical situation which sees throughout Eymir Lake. Topographically high situation of the project enables its living units to have lake scenery, which creates a positive environmental externality.

The eleventh project is Nata İncek. It is located on Ankara, İncek. This project claims that it has lake scenery, as also stated by the other projects located on Ankara.

Figure 22-23: Location of the project

Resource: <http://nataincekkonutlari.com/iletisim.html>

As illustrated in the Figures 22 and 23, the project is stated on a topographically advantaged location, which has a dominant view which sees Mogan Lake. Additionally, this situation is emphasized on the web site of the project.

The twelfth project is Folkart Towers. It is located on İzmir, Bayraklı. The project has a claim that it is the 5th highest twin-towers of Europe.

Figure 24: Location of the project, **Figure 25:** Sea scenery from the project

Resource: <http://www.folkarttowers.com/turkce.html>

As illustrated in Figure 24, Folkart Towers situated on a highly advantaged location considering positive environmental externality created by Aegean Sea. These circumstances are proven by the scenery illustrated in Figure 25.

The last project selected for this study is Dört Mevsim Konakları. It is located on İzmir, nearby the İzmir-Çeşme Highway.

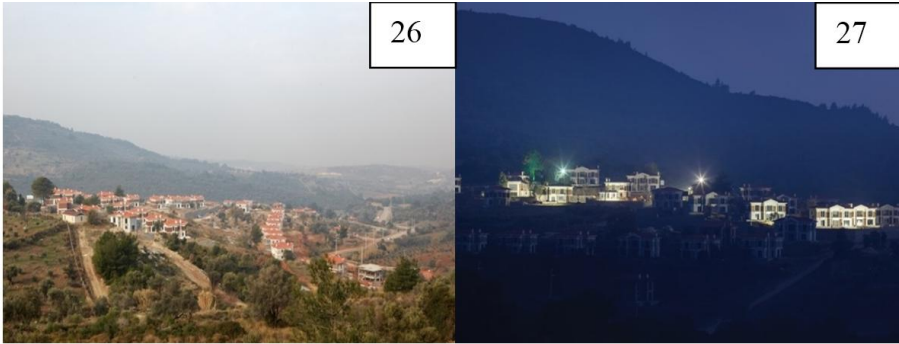

Figure 26: Location of the project, **Figure 27:** Night view of the project
Resource: <http://www.4mevsimkonaklari.com/galeri.html>

As illustrated in Figure 26 and 27, the project is located on the productive agricultural land consisted on olive and pine trees as stated on the project's web site. These circumstances create positive environmental externality for its inhabitants since the located area does not include undesired environmental conditions faced today in the urban areas.

5. Conclusion

In metropolitan cities of Turkey, especially after 2000, it has gained importance exchange value of housing with the impact of neoliberal policies. In this context, recently, many housing projects has been developed on areas with view such as lake, forest by large scale public investments created new attraction locations on these cities.

In conclusion, residential projects addressed to and usages for high/middle income groups highly benefit from their nearby environs. In the circumstances, positive environmental externalities contribute to the value of these projects. As an urban phenomenon of 21st century, large

residential projects are boosted each moment of the everyday life as a consumable item. In the advertisement processes of the projects, positive environmental conditions are highlighted to promote the projects.

It is significant for these projects to have such positive externalities due to the fact that consumerist urban society created and shaped by neo-liberal urban policies demand more than only residential purposes. Especially, residential projects for high/middle income groups in the societies, whom are responsible for the maintenance of capital accumulation in the urban areas, contain attractive elements to take attention of its possible inhabitants. As a trend of current era, unspoilt environmental elements or related environmental sceneries are significant in the sense increasing the value of the project. Those environmental or scenery elements located nearby the projects could be various as forests, lakes, seas, productive land containing tree areas etc. These elements for the selected cases in this study are listed as below:

Project Names	Source of Environmental Externality	Project Names	Source of Environmental Externality
Resim Orman İstanbul	Aydos Forests	Ede Tower	Mogan Lake
Dora Park	Hacegan Forest	Kaşmir Göl Evleri	Göksu Lake
Essa Flora Evleri	Çekmeköy Forests	Marina Ankara	Eymir Lake
Blue Lake Küçükçekmece	Küçükçekmece Lake	Nata İncek	Mogan Lake
Evora Park	Aydos Forests	Folkart Towers	Aegean Sea
Rings İstanbul	Aydos Forests	Dört Mevsim Konakları	Olive and Pine Trees
Rönesans Kartal	Aydos Forests, Marmara Sea, Islands		

As indicated in the table above, residential project cases addressed to high/middle income groups in the society are selected among three large cities of Turkey, as İstanbul, Ankara and İzmir. Examination of these cities are important in the sense that they reflect the current urban phenomenon which emphasizes significance of capital accumulation processes depend

on consumerism by exploiting the urban land to gain rent. In the context of this continuum, since positive environmental externalities contribute to the urban land rent, in the advertisement process of these projects, those externalities are emphasized often. While contributing the urban land rent, rare unspoilt environmental areas covering urban areas are exposed to degradation by sacrificing for the construction sector.

References

- Balaban, O. (2012). The negative effects of construction boom on urban planning and environment in Turkey: Unraveling the role of the public sector. *Habitat International*, 36(1), 26–35. doi:10.1016/j.habitatint.2011.05.003
- Haanpää, L. (2007). Consumers? Green commitment: Indication of a postmodern lifestyle? *International Journal of Consumer Studies*, 31(1997), 478–486. doi:10.1111/j.1470-6431.2007.00598.x
- Habermas, J. (1975). Towards a reconstruction of historical materialism. *Theory and Society*, 2(1), 287–300. doi:10.1007/BF00212739
- Ivanova, M. N. (2011). Consumerism and the crisis: Wither “the American Dream”? *Critical Sociology*, 37, 329–350. doi:10.1177/0896920510378770
- Migone, A. (2007). Hedonistic consumerism: Patterns of consumption in contemporary capitalism. *Review of Radical Political Economics*, 39(2), 173–200. doi:10.1177/0486613407302482
- Penbecioğlu, M. (2011). Kapitalist kentleşme dinamiklerinin Türkiye’deki son 10 yılı: Yapılı çevre üretimi, devlet ve büyük ölçekli kentsel projeler. *Birikim*, 270, 62–73.
- Sager, T. (2011). Neo-liberal urban planning policies: A literature survey 1990–2010. *Progress in Planning*, 76(4), 147–199. doi:10.1016/j.progress.2011.09.001
- Sennett, Richard. (1976). *The fall of public man*. New York: Knopf
- Shimp, K. (2009). The validity of Karl Marx’s theory of historical materialism. *Major Themes in Economics*, 35–56. Retrieved from <http://business.uni.edu/economics/themes/shimp.pdf>
- Summer, D. (2006). The neoliberalization of urban space. *Villes et Territoires Du Moyen-Orient*, 2, 1–9. Retrieved from <http://hal.archives-ouvertes.fr/halshs-00139204/>
- Swyngedouw, E., Moulaert, F., & Arantxa, R. (2002). New geographies of power, exclusion and injustice neoliberal urbanization in Europe: Large-scale urban development projects and the new urban policy. *Antipode*, 34, 542–577.

- Van den Bergh, J. C. J. M. (2010). Externality or sustainability economics? *Ecological Economics*, 69(11), 2047–2052. doi:10.1016/j.ecolecon.2010.02.009
- Voyce, M. (2006). Shopping malls in Australia: The end of public space and the rise of “consumerist citizenship”? *Journal of Sociology*, 42(3), 269–286. doi:10.1177/1440783306066727
- Wu, F. (2010). Gated and packaged suburbia: Packaging and branding Chinese Suburban Residential Development. *Cities*, 27(5), 385–396. doi:10.1016/j.cities.2010.06.003